

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. ЊИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду.

КЊИГА III.

ШТАМПАЊЕ ОВЕ КЊИГЕ ПОТПОМОГНУТО ЈЕ ИЗ ЗАДУЖБИНА СРП.
КР. АКАДЕМИЈЕ: арх. НИЋИФОРА ДУЧИЋА и Д-ра. ЉУБ. РАДИВОЈЕВИЋА.

БЕОГРАД, 1922—1923.

САДРЖАЈ ШЋЕ КЊИГЕ.

Расправе.	СТРАНА
M. Решетар: Završetak -u u gen. sing. muških imenica u slovenskom jeziku	1—6
Љуб. Стојановић: Реченичне конструкције без verbum-a finitum-a	7—10
Dr. Franjo Fancev: O avtorstvu i postanju rječnika „Lexicon latinum . . . Zagrabiae 1742“	11—25
Г. Иљинскиј: Къ етимологији имени chъrvatъ „хорватъ“	36—30
А. Белић: О промени ст. слов. књи „qui“	31—34
Dr. Nikola Majnarić: Jedna zanimljiva pojava u ravnogorskom narječju	35—40
П. К. Булат: Из живота речи	41—47
Др. Ст. Куљбакин: Акценатска питања	48—70
 Прилози.	
1. Ivan Koštiál: Stsl. zajęсь	71—72
2. P. Skok: Iz srpskohrvatske toponomastike	72—77
3. В. Зрнић: Неколико ситних прилога	78
4. А. Белић: Двојица, неколицина и слична образовања	79—81
5. Ђуро Шкарић: Јужнословенска ријечца „ве“	81—83
6. Dr. Fr. Ilešić: Slovenske „etimologije“	83—84
7. Љ. Ст.: Допуна	85
 Хроника.	
А. Белић: Ватрослав Јагић	86—100
А. Б.: Главнији моменти из живота В. Јагића	100—102
С. К.: Библиографија Јагићевих радова од 1907 год.	102—111
О. Хујер: Чешка филологија и лингвистика од 1909—1921	112—137
 Критика.	
1. — А. Белић: Troubetzkoy Prince N., Essai sur la chronologie de certains faits phonétiques du slave commun. REŠI II 217—234	131—139

2. — Љ. Ст.: Народни Музеј у Београду. Писани Споменици I. — Старине. Записи — Натписи — Листине. Прикупио Др. Влад. Р. Петковић 139—141
3. — С. Куљбакин: Пловдивско Евангелие срџд-нобългарски паметникъ отъ XIII в. Студия отъ Д-ръ Йосифъ Пата. София 1921. (СпБАк XXII 208—222) 141—143
4. — А. Белић: Т. Maretić, Jezik dalmat. pisaca XVIII v. (Rad 209 и 211) 143—154
5. — А. V.: P. Cancel, Despre „Rumân“ și despre unele probleme lexicale vechi Slavo-Române. — Bucarest 1921 154
6. — А. V.: P. Cancel, Termenii slavi de Plug în Daco-Română. — Bucarest 1921 154
7. — С. Куљбакин: R. Ekblom, Le développement des voyelles originairement nasalisées dans le moyen bulgare. (МО XII 1918) 155—165
8. — Владимир Ћоровић: Сава Петковић, Опис рукописа манастира Крушедола 165—170
9. — А. Белић: R. Nachtigal, Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung I. Substantiva auf Konsonanten. Heidelberg 1922 170—174
10. — С. Куљбакин: Jan Łos', Gramatyka polska I. Głosownia historyczna. 1922 174—189
11. — Д. Анастасијевић: Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Μέσης καὶ Νέας Ἑλληνικῆς 189—191
12. — Dr. Fr. I.: Słoński Stanisław. Tak zwane perfektum w językach słowiańskich (Prace fil X 1923) 192
13. — А. Белић: Fancev Dr. Fraño, Jezik hrvatskih protestantskih pisaca XVI vijeka. (Rad 212 i 214) 192—195
14. — P. K.: 1. Grammaire de la langue polonaise par A. Meillet et Mme. H. de Willman-Grabowska (Paris) 1921. — 2. Grammaire de la langue tchèque, par André Mazon (Paris 1921) 195—196

Библиографија од 1914—1923.

- III. Словенске етимологије 199—229
- IV. Српскохрватски језик 229—288
- V. Словеначки језик 288—297

Završetak *-u* u *gen. sing.* muških imenica u slovenskom jeziku.

Poznata je stvar da srpskohrvatski jezik niti ima niti je kada imao toga završetka, dok ga prilično mnogo ima u slovenskom. Koliko ga tamo ima i u sadašnjim dijalektima i u starijim jezičnim spomenicima, to je pokazao Oblak u Jagićevu *Archiv*-u 11, 411 — 420; on je sasvim tačno i konstatovao da se taj završetak nalazi (po pravilu uz *-a*) samo kod muških imenica što u *nom. sing.* imaju jedan slog i tvrdu osnovu, a kao vrlo rijetke izuzetke spominje s jedne strane dvosložno *nohet*, „koje se opet izgovara kao jedan slog (*noht*)“ a s druge strane *mož* i *panj* s mekom osnovom. Oblak naročito ističe jednosložnost imenica što mogu imati završetak *-u*, te nalazi da u kojim slavenskim jezicima (među koje spada i slovenski) taj završetak ne prelazi i među imenice srednjega roda, to biva radi toga što ove posljednje imenice imaju barem dvosložnu osnovu; nego to tumačenje mislim da nam ne treba, nego, kako je sam Oblak dobro kazao da se završetak *-u* nalazi samo kod muških imenica, „jer su sve prave osnove na *-u* bile muškoga roda“, tako treba i kazati da se on nalazi samo kod muških imenica s jednosložnom tvrdom osnovom, jer sve prave osnove na *-u* imaju također (pred osnovnim *-u*) jednosložnu tvrdu osnovu; jednom riječi, u pogledu završetka *gen. sing.* povode se u slovenskom za osnovama na *-u* samo one osnove na *-o* koje se s njima slažu u pogledu roda, opsega i vrste osnove — i akcenta. Oblak se doista obazirao i na akcentat, ali samo u toliko što je konstatovao da završetak *-u*, koji je u slovenskom po pravilu akcentovan i dug (*-û*), osobito vole oni dijalekti koji rado akcentuju završetke; ali uistinu akcentat igra kod ovoga mnogo veću ulogu: završetak *-u* nalazimo naime samo u takih muških imenica koje imaju isti akcentat što ga imaju dvije prave osnove na *-u*, to jest *syn̄* i *med̄*. Kako nam dokazuju moderni slavenski jezici, u praslavensko su doba te imenice imale silazni akcentat na korijenu, i to prva dugi a druga kratki;

zato — da spomenemo samo kako je sada u nas — mi, po poznatim zakonima, imamo kod prve bez promjene dugi silazni akcenat na prvome slogu (*sîn-sîna*), a kod druge kratki silazni na prvome, osim *nom. acc. sing.* gdje se vokal produžuje (*mêd-mêda*). Naprotiv, koje su imenice u praslav. doba imale na korijenu uzlazni akcenat, ili su akcentovale završetke, pa bio tada korijen dug ili kratak, te riječi u slovenskom po pravilu nemaju završetka *-u*; pa zato ga ne nalazimo kod riječi kakve su *brât* (< **brâtr̥*), *sôd* (< **sôd̥*), *bòb* (< **bob̥*). To posljednje donekle nas iznenađuje, jer pored prave osnove na *-u vol̥*, koja je tako obična riječ, a do današnjega je dana sačuvala i u slovenskom jasan trag praslav. akcentuacije na krajnjemu slogu (*vòl-vòla* sa širokim *o*, a srphrv. *vô-vòla*, rus. *воля-воля*), očekivali bismo da će i ona sama donekle sačuvati svoj prvašni završetak *-u*, pa da će se za njom povoditi i druge osnove na *-o* što imaju isti taki akcenat; uistinu Oblak je našao samo jedan put *volu* u Megiserovu rječniku od g. 1744 i (s nenaglašenim završetkom) *vòlu* u Davči kod Cirkna, odakle ima i (*bòb-bòba*,) *bòbu*, srphrv. *bòb-bòbo*, rus. *бобь-бобя*; a što u koruškom dijalektu Junske doline ima *wuaw-wòw̥*, tu, kako sam Oblak kaže, ono *̥* ne mora biti da je postalo od *-u*, nego u tome dijalektu može biti da je postalo od *-a*, što je svakako i priličnije kad je inače završetak *-u* u slovenskom redovno akcentovan; moglo bi dakle biti da se je u slovenskom, iako sporadičnom *vol-volu*, sačuvalo i treći tip praslav. akcentuacije osnova na *-u*, jer nema sumnje da je praslav. **vol̥* imalo akcenat na krajnjim slogovima, a onda bi i *bob-bobu*, zbog jednakosti akcenta (**bob̥-bob̥a*), bio udešen prema njemu.

Nego, dabome, i gore iskazani zakon ima svoje obligatne izuzetke! To jest, završetak *-u* prodire donekle i među muške imenice s jednosložnom tvrdom osnovom koje su u praslav. doba imale drukčiji akcenat negoli *syn̥* ili *med̥*. Ne može se amo brojiti *mír̥* ‚pax‘, jer je Vukova akcentuacija *mír-míra* sekundarna, kako što to dokazuju naši zapadni dijalekti sa svojim *mír-míra*, s čime se slaže Vukova priložna sveza s *mírom* i rusko *миръ-мира*; sekundarna je i Vukova akcentuacija riječi *dūh-dūha*, *prâh-prâha*, *strâh-strâha*, gdje su i akcenat i kvantitet poremećeni stoga što se u istočnim krajevima *h* ne izgovara te se vokal pred vokalom skraćuje: kako dokazuju naši zapadni dijalekti sa svojim oblicima *dūh-dūha*, *prâh-prâha*, *strâh-strâha* i ruski jezik sa svojim *дыхь-дыха*, *нопохь-нопоха*, *цпâхь-цпâха*, tu je u praslav. doba bio dugi silazni akcenat, te tako slovenski oblici *dūh-dūha*, *duh̄*; *prâh-prâha*, *prah̄*; *strâh-strâha*, *strah̄* idu u kategoriju *sîn-sîna*, *sin̄u*. Naprotiv treba u izuzetke brojiti ove primjere: a) s pra-

slav. dugim uzlaznim akcentom na korijenu: *gráh-gráha, grahû* (srphrv. *gráh*, rus. *зопòхъ*), *mráz-mráza, mrazû* (srphrv. *mráz*, rus. *морòзъ*), kojima se može pribrojiti i tuđica *žmah-žmáha*, (u Skalara g. 1643) *žmahu* (staroñem. *smac*, novoñem. *Geschmack*), koje su se riječi mogle povesti za *vòl-vòla, volu*, s kojim imaju isti akcentat, a k o uzmemo da je kod te posljedñe sačuvan u slovenskom treći tip praslav. akcentuacije osnova na -u (s kratkim korjenitim vokalom i s akcentom na krajñemu slogu), pa i *rêp-rêpa*, (u Cirknu) *repû*, koje pretpostavlja **rêpъ* s uzlaznim akcentom, dok Vukovo *rêp-rêpa* pretpostavlja silazni akcentat a *rêp-rêpa* zapadnih krajeva — **rêpъ-rêpâ*; b) s praslav. akcentom na krajñemu slogu a s dugim korjenitim vokalom: *grêh-grêha*, (kod Kastelca g. 1682) „*grêhu*“ (srphrv. *grljeh-grijêha*, rus. *зрѣхъ-зрѣхà*), *hrást-hrásta*, (Oblak 417) *hrastû* < *hrastu*, što se slaže s našim *hrást-hrásta*, ali ne slaže s ruskim *хрòстѹъ-хрòстѹа*, i stara osnova na -i *pòt-pòta, potû* (srphrv. *pût-pùta*, rus. *ѹюѹъ-ѹюѹù*); c) na oko se ne slažu sa zakonom i, osim već spomenutih primjera za *vol* i *bob*, još neke riječi s vokalom o u korijenu: *spòlu* složenica je od stare osnove na -u *polъ*, za koju srphrv. *spòl* (u Vuka iz Hrvatske) i slov. *spòl-spòla* ne pretpostavlja praslav. silaznu akcentuaciju korijena, ali u slovenskom se akcentuje i *spòl-spòla*, pa to onda dobro odgovara praslav. silaznoj akcentuaciji koju pretpostavlja i u našem jeziku *spòl-spòla*, kako sam ja uvijek čuo izgovarati, istina samo od obrazovanih ljudi; za *nòhet*, za koje Oblak (str. 411) svjedoči da može imati završetak -u, iako to ne potvrđuje primjerima ni iz literature ni iz živoga jezika, on sam kaže da se ta riječ upravo izgovara kao jedan slog, a svakako se je izjednačila u akcentu sa *sìn-sìna*, pa stoga može da, prema ovoj posljedñoj, ima u *gen. sing. -u*, srphrv. pak akcentuacija kod proklize (*pòd nokte*) dokazuje da je praslav. *nogstъ* imalo stari silazni akcentat; naprotiv slov. *gòst-gòsta* pretpostavlja stariju akcentuaciju na krajñim slogovima, pa bi onda trebalo reći da se kosi sa zakonom to što može imati u *gen. sing. gòstû*, ali naše *gòst-gòsta* (*zà gòsta*) i rus. *зòстѹъ-зòстѹа* dokazuje da je akcentuacija u slov. poremećena; ja znam da se na Doleńskom govori *gòst-gòsta*, pa bi moglo biti da se je i kod ove riječi, kao gore kod *spol*, razvila uz stariju akcentuaciju *gòst-gòsta* novija *gòst-gòsta*; inače i te nove slov. akcentuacije *spòl-spòla* i *gòst-gòsta* možda su udešene prema *vòl-vòla*, a onda bismo i razumjeli zašto kod njih može i da bude završetak -u, a k o je u *vol-vola, volu* zbilja sačuvan trag trećeg tipa akcentuacije praslav. osnova na -u; d) ne slažu se nadalje sa zakonom nekolicke osnove s poluglasom u korjenitom slogu, prije svega već spomenuto *pânj-pânja, panjû*,

jer već naše *pān-pāna*, a još više rus. *пень-нья*, češ. *peň-pně*, pol. *pień-pnia* itd. sasvim sigurno dokazuju da je tu u praslav. *pn̄n̄* akcenat bio na krajnjemu slogu; tu treba dakle kazati da je u slov. provedena kroz cijelu deklinaciju akcentuacija nominativa jednine, čime je *pān-pānja* prešlo u kategoriju *sīn-sīna*; to je isto bilo i sa *lān-lāna*, *lanū*, gdje je, i u slov. i u srphrv. *lān-lāna*, akcenat prešao na korjeniti slog, dok je u praslav. **lbn̄* akcenat bio na krajnim slogovima, kako to dokazuje rus. *лѣнь-лѣнѣ*, češ. *len-lnu* (uz novije *lenu*), pol. *len-lnu* itd., tu je dakle i u slov. i u srphrv. provedeno kroz sve padeže ne samo *a* (za *o*) iz *nom. sing.* nego i *ńegov* (noviji) silazni akcenat, pri čemu je riječ u slov. prešla u kategoriju *sīn-sīna*, dok je u srphrv. pristupila kategoriji *brāt-brāta*; a da je pak i u slov. *tāst-tāsta*, *tastū*, kao i u srphrv. *tāst-tāsta* (u Dubrovniku i u Virovitici *tāsta*) u praslav. doba akcenat bio također na krajnjemu slogu, dokazuje starorusko *мечнь-мѣтми*, *мѣтми* (uz *мечми*) *мѣтмя*, (uz sadašnje *mětmjā*), pa je opet i ta riječ prešla u slov. (od česti i u srphrv.) u kategoriju *sīn-sīna*, te tako i u slov. ona može imati u *gen. sing.* *-u*, a u srphrv. se kod proklize akcenat prebacuje, kao da je na korijenu praslav. silazni akcenat: *zā tasta* (odnosno *zā tāsta*); *e*) za sebe stoji stara konzonantska osnova **dbn̄* za koju Oblak (str. 417) iz koruskoga dijalekta Junske doline navodi oblik *dnu*, ali samo u rečenici *od dnu do dnu*, i to je još jedini primjer gdje u tome dijalektu ima završetak *-u*, jer inače nenaglašeno *-s*, što ga dosta često ima kao završetak *gen. sing.* (*nōžs*, *čěps*, *stāns* itd.), može biti, kako Oblak ističe, po zakonima toga dijalekta, i namjesto *-a*; da je i praslav. **dbn̄*, pored srphrv. *dān-dāna* i *ōd dāna* (dakle sasvim kao *sīn-sīna*, *ōd sīna*), bilo akcentovano na kraju, o tome ne može biti i nema sumnje uz slov. *dān-dnē*, *dnēva*, naše (*dān-*)*dnē*, rus. *день-дни*, češ. *den-dne*, pol. *dzień-dnia* itd., ali je opet neobično da je tu u slov. uzet završetak *-u* za oblik gdje nikako nije provedena (kao što jest u srphrv. *dān-dāna*) osnova i akcentuacija nominativa jednine, po čemu je u nas riječ prešla u kategoriju *sīn-sīna*; kad bismo i u slov. imali *dān-*dāna*, a kad bi u junskom dijalektu moglo biti što može da bude u goreškom gdje uz *sīn-sīna* imamo *snū* (Oblak str. 417), tada bismo mogli kazati da je na isti način postalo **dāna* > *dnu* kao *sīna* > *snū*, ali to nije, pa zato taj oblik *dnu* ostaje kao izuzetak koji se teško daje protumačiti; *f*) u izuzetke naprotiv ne možemo računati one stare muške osnove na *-i* što mogu u *gen. sing.* imati završetak *-u* — uz već spomenute *pōt*, *nōhet*, *gōst*, *tāst* još *tat̄* > slov. *tāt-tāta*, *tatū*, jer su one prešle među osnove na *-o*, pa idu i u tome pogledu sa svojim društvom, samo

što bi kod posljednje riječi smetao srphrv. akcenat *tât-tâta*, kako je zabilježen u Broz-Ivekovićevu rječniku, ali Nemanić 1, 13 ima *tât-tâta* (u *ńega* napisano *tât-tâta*), kako što sam i ja uvijek slušao izgovarati u našim sjeverozapadnim krajevima? *g*) izuzetak pravi napokon, što se tiče osnove, prije spomenuta meka osnova *pânj-pânja*, *panjû* i uz *ńu mŏž-možâ*, *možu* (u koruškom spomeniku od g. 1740, Oblak str. 415), koja posljednja riječ svojom akcentuacijom dobro odgovara našem *mûž-mûža* i rus. *мужъ-мѹжа* s praslav. silaznim akcentom na dugom korjenitom slogu, ali je teško razumjeti zašto su se baš samo dvije meke osnove pridružile tvrdima: kod *mŏž* bi se još moglo pomišljati da se je povela za *sîn*, jer se u običnom govoru „*sîn*“ i „*muž*“ često spomińu zajedno, ali što je natjeralo „*pań*“ da se odbije od svojega društva?

I tako nalazimo vrlo malo pravih izuzetaka zakonu da u slovenskom jeziku mogu imati u *gen. sing.* završetak -u samo imenice muškoga roda, s jednosložnim *nom. sing.* i s tvrdom osnovom, koje su u praslav. doba imale silazni akcenat na dugom (**synъ*) ili na kratkom (**medъ*) korjenitom slogu: uprav imamo samo *grêh-grehu*, *hrást-hrastû*, *pŏt-potû* s praslav. dugim nenaglašenim korjenitim slogom, *dân-dnu*, s nenaglašenim kratkim korjenitim slogom, i *pânj-panjû*, *mŏž-možu* s mekom osnovom, kojima treba još pribrojiti *vŏl-volu*, *bŏb-bŏbu*, *grâh-grahû*, *mrâz-mrazû*, *žmah-žmahu*, eventualno i *spŏl-spolu*, *gŏst-gostû*, ako ne uzmemo da je u slov. *vol-volu* sačuvan trag trećeg tipa akcentuacije praslav. osnova na -u. Svakako s druge strane ima toliko primjera što idu po tako formuliranom zakonu, da je *ńegova* ispravnost izvan svake sumńe. Ja sam ih pokupio iz Oblakova članka (O), iz Vaļavčeve studije o slov. akcentu u *Radu* 47, 30 i d. (V), iz Breznikove gramatike (B), iz Levčeva pravopisa (L), iz Pleteršnikova rječnika (P), ali u tome posljedńemu možda mi je koji umakao; slova uz svaku riječ naznačuju kod koga je posvjedočen *gen. sing.* na -u, a ako nema ni jednog slova, znači da se on nalazi kod sve petorice; imamo dakle:

1. Osnove s dugim silaznim akcentom na korijenu: *cvêť*, *dâr*, *dŏlg* OV, *dûh* O, *glâd*, *glâs*, *grâd* OVBP, *hlâd* O, *jêz* ,nasip' LP, *kâp* O, *klâs* OVP, *krêg* V, *kvâs* OVBL, *lâs*, *lêš* OVP, *lîst* OVP, *mâl* ,čas' VP, *mêh* OVLP, *mîr* OP, *mrâk* VP, *ŏl* VLP, *pâl* ,glib' V, *pâs* OBLP, *plât* OP, *plêš* ,ples, igra' VL, *prâh*, *râst* VL, *rêd* BLP, *řŏb* ,rub' OVBL, *sâd*, *sât*, *sîn* OVLP, *slêd*, *smêh* VL, *smrâd*, *srâm*, *sřd* OVLP, *stân*, *strâh*, *tât*, *trâk* VP, *třst* VP, *vâl* OV LP, *vêk* ,plač' V, *vrân* V, *vrât* OVP, *zîd* OVP; *žlêb* OP;

2. osnove s praslav. kratkim silaznim akcentom na korijenu: *dōm* OV, *gōd*, *lêd*, *mêd*, *mōst* OV, *plōt* VBLP, *pōt*, *rōd*; ali ove riječi samo u srphrv. zadržavaju praslav. kratkoću korjenitoga sloga, osim *nom. acc. sing.* gdje produžuju taj slog (*dōma-lēda*, *dōm-lēd* itd.), dok u slov. isto tako produžuju korjeniti slog u *nom. acc. sing.*, pa provode tu akcentuaciju u svim padežima što zadržavaju akcent na korjenitom slogu (*gōd-gōda*, *lêd-lêda* itd.) — Ja mislim da je time dokazano da u slovenskom jeziku završetak *-u* u *gen. acc. sing.* mogu imati samo one muške imenice što su ili same stare osnove na *-u* (*sln* itd.), ili su imenice na *-o* što su starim osnovama na *-u* najbliže, to jest muškoga su roda, s jednosložnom tvrdom osnovom i s praslav. silaznim akcentom na dugom (**sȳnъ*) ili kratkom (**mêdъ*) korijenu, a možda iznimice i s akcentom na krajnjemu slogu (**volъ*).

M. Rešetar.

Реченичне конструкције без *verbum-a finitum-a*.

Треће лице једине перфекта повратних глагола најчешће се говори без помоћног глагола *је*. Н. пр.: Свога брата удари мало буздованом у леђа да *се* (место: *се је*) одмах претметнуо. Овде је првобитно била контракција као и код *ме је*, *ше је*, *је је* (н. пр.: Богме избио *ме* (је) бег чибуком; или: Ко ти је то рекао . . . преварио *ше* (је); или: Сети се оне рибице што *је* (је) из локве у воду бацио), па се квантитет већ изгубио, и ако се у неким крајевима још помало осећа. Вук је у првим својим списима оваке случајеве обележавао акцентом: *ме ше се*.

Погрешно схватање да је у оваким случајевима изостављено *је* као познато, одвело је у другу погрешку, наиме, да се партицип узима као 3. л. ј. перфекта са изостављеним *је* и онда кад нема *ме*, *ше*, *се*. Н. пр.: Био један цар па имао три сина и једну шћер, коју је у кафезу хранио и чувао као очи у глави. — Једне зимске ноћи чуо хоџа ће некаки људи зборе полако у авлији. — Дошао кадија некаким послом у село, па пред кнежевом кућом *присјро* саџаду и јастук и пуши из аргиле. Шта наопако! *изшла* твоја жена! повиче ђаво. — Кад је свануло *привео* ага свога коња, а чипчија ждријепца. — Виђех Боришу Игњатијева ће бијаше простро на слами струку па крај ватре *засјао*. — Самар у школу *дошао*, а самар и магарац *пошао*. — *Панула* мува на међеда. — Кад погледа кроз брвна у једну зграду, а то му мајка мијеси хљеб, а *пребацила* десну сису преко лијевог рамена, а лијеву преко деснога, те он остраг сиса. И тако даље, примера има много.

Међутим нити је овде изостављено *је* нити је ово перфекат већ партиципска конструкција без *verbum-a finitum-a*. Да је ово заиста тако **види** се:

1. Кад би ово било 3. л. ј. перфекта са изостављеним *је*, требало би да се то може учинити сваки пут, док међутим има на хиљаде примера где се *је* не може никако изоставити. Н. пр.: И послѣје *живио је* до своје смрти као најправији и најдушевнији Турчин. — Кад *је* свети Саво по свијету *ходио*, *водио је* са собом једнога калуђера. — Ова трећа стотина (дуката) нека стоји код мене, док се не нађе они те *је* трећу (проскурицу) *изио*. — Не знајући ко му *је*

оглав *украо*, завиче да народ чује. Итд., итд. — Помоћни глагол свих перифрастичких облика у свима лицима изоставља се само онда кад се ређају више ових у вези један с другим, и тада се само код првог облика помене. Н. пр.: Ја сам од моје младости многа зла свакоме без разлике радио: *убијао сам* људи, *крао* (сам), *ошмао* (сам) путнике, па и саме хаџије који су на ћабу ходили *одирао* (сам) . . . — Још *нијеси* браду *џусио* ни на ћабу (нијеси) *ходо*. — Бог *је разумио* наше лукавство, те нам (је) децу *џоморио* и наша (је) срца *џокосио*.

2. Овака конструкција налази се и у осталим лицима, а не само у 3. л. ј. Н. пр.: за 1. л. ј.: А жље те *сакрио!* умало те нијесам прождерао! — Ја се машим руком, а то нема главе, *заборавио* је на води. — А да како си ти, беже Џиво? — Жив, ама већ *ошарио*. — За 2. л. ј.: Како ћу ти је (сестру) дати, кад не знам шта си и откуда си, ноћас *дошао*, хоћеш одмах да је водиш, па не знам ни ће би ишао сестри у походе. — Шта, побратиме, ако Бога знаш! па то твоја жена! и ти *могао* с њом живљети! и опет *дошао* да је извадиш! — За 3. л. мн.: Старија браћа *донела* по ланац који се није могао ни један пут омотати око куће. — Ми благо делисмо калпаџицама, а сад *ушћали* сви мртви па свакоме једва по два новца допало.

3. Овака конструкција налази се и у одречним реченицама, а одречно *је* не изоставља се. Н. пр.: *Не могао* се миш провући кроз јаму, па свезао тиквицу за реп. — У ситно *се не десило*, а у крупно немам. — Кад тамо, а то *не био* зец него аждаја.

Има, истина, случајева да се ова партиципска конструкција може заменити перфекатском, т. ј. додати помоћни глагол. Н. пр.: *Дошао* кадија некаким послом у село, па пред кнежевом кућом *џросио* сацаду и јастук и пуши из аргиле, може се рећи и: *Дошао је* кадија итд.; и обратно, неке перфекатске конструкције могу се заменити партиципским, н. пр.: Идући тако нађе у пољу једнога човека *ђе је уџрегао* (или: *ђе уџрегао*) у ралицу два вола те оре. Али то није једно исто; између те две конструкције има осетне разлике у значењу. У партиципској се конструкцији констатује само факт извршене радње, и у толико и прошлост, али се она нарочито не истиче, док се у перфекатској конструкцији нарочито истиче прошлост, а не мисли се толико на извршеност радње.

Али има доста таквих партиципских конструкција које се никако не могу заменити перфекатским, т. ј. не може се додати *је*. Н. пр.: Кад се пробуди, а он *оџкорачио* некакву кладу па седи на њој. — Кад се горе попнем, а *то* моје просо *узрело*, па га Бог *џожњео* и

умијесио од њега хљеб, па *удробио* у вруће млијeko те једе. — Кад се вратим натраг, а то мојом несрећом *ударила* киша, па *дошло* море и све просо *појлавило* и *однијело*. — Пође кући, кад тамо, а то већ *дошла* и друга два брата. — Кад тамо, а то некакe зверке *наишле* те мекиње све *појеле*. — Кад тамо, а то жена са слугама сама у двору, а цар *ошшао* у лов. — Кад тамо, а два цара *дошла* да је (девојку) просе и *мејнули* јабуке на сто. — И тако легне у сандук, па још један пут обазре се око себе, кад али онај матори пас *дошао* од стоке и *сео* му чело главе па плаче. — Погледа, кад ли *долећео* виленик и вила, и виленик хоћаше да му вила нешто силом каже. — Потрчи к воденици, кад тамо, али хоћеш! Еро *узјахао* коња па *ошшао* без трага. — Кад ли, мој брате, прокопа (зид), али тамо, царска кћер *засјала* па јој више главе гори свијећа. — И тако се дигне и дође у царски двор, кад тамо, а то *дошао* и један Турчин да је (девојку) проси. — Кад али Ћели *дошао* змајевит коњ и *донео* му господско одело и оружје и довео уза се троје четворо чељади те раде башту, а Ћела *се обукао* у оно одело, те *пошшао* сасвим други, па *узјахао* на онога коња те се шеће по башчи. — Порани истога јутра па стане гледати по граду, а град *ошшао*, већ је мало и народа још остало. — Кумови лакомци љуто *огладњели*, па ће рећи свом другу. — Нико ни ријечи, но *оборили* очи у земљу, а *премејнуо* сваки своју мотику про рамена. — Кад дођу на једно поље, а ту голуб *прекрилио* поље. — Погледа на јабуку, а јабука већ *почела* зрети сав се двор сјаје од ње. — Види своју сестру ће сједи, а змај јој *мејнуо* главу на крило па спава. — Брко скочи на ноге, а Међедовић већ *бацио* свој буздован па бјежи преко поља. — Привуче се полагаано под црквени прозор, е да би што чуо, а у цркви побратими *поделили* све хајдучко благо и рухо и оружје, пак се најпосле око два новца *свадили* и готово *почујали*. — Кад после они огледају, је ли им тај хлеб печен, а то под црепњом прави хлеб, *нарасишао* ништа ти лепше и *дигао* црепњу над собом.

Као што се у неким горњим примерима партиципска конструкција може заменити перфекатском уз извесну промену значења, тако се у неким од ових може заменити плусквамперфекатском са истом ниансом у значењу. Н. пр.: Пође кући; кад тамо, а то већ *дошла* (или: *бежу дошла*) и друга два брата. — Кад тамо, а то жена са слугама сама у двору, а цар *ошшао* (или: *беше ошшао*) у лов. И обратно, неке плусквамперфекатске конструкције могу се заменити партиципским (с једним или два партиципа), а са ниансом

у значењу. Н. пр.: Она два коњика још су пре царевог сина *била дошла* (или: још пре царевог сина *дошла*, или: *била дошла*) у двор и приповедила цару све по реду шта су чули и видели. — Виде да су колачи од земље и да их је лисица преварила, пак одмах за њом у поћеру, али ова *бијаше* већ далеко *одмакла* (или: али ова већ далеко *одмакла*). — Они се нису умели тако мудро владати као ти, него *су се били њочели* (или: него *се били њочели*, или: него *се њочели*) на мене осецати.

Овака конструкција може бити и са повратним глаголима, и њу ваља разликовати од перфекатске или плусквамперфекатске са сажетим *се је*. Н. пр.: У двору као да је царевина, ту су слуге и слушкиње, све *се ужурбало*, а Усуд седи сам за готовом софром па вечера. — Кад али ето ти мајстора: *сјворио се* Турчин, па *завио чалму* око главе и *сјусио* хаљине до земље. — Кад она у вече дође кући, а то јој *се* мати *прејворила* у краву и стоји пред кућом. — Кад се врати кући, а то *се* онај камен *прејворио* у злато те сија као сунце. — Кад тамо, а синовац *се* *пиршумао* и *украо* вола из рала. — Кад тамо, слуга *се* *извалио* на траву наузнако па слатко спава. — Кад тамо, али *се* *зайожарило* и у пожару змија пишти. — Сутра дан у јутру *дигле се* све слуге, а новог нашег најемника нигде нема. — Кад хоџа притрчи, *збиља се* дијете *родило*. — Кад горе, али *се* море *заледило*, па не може напоље.

Да у оваким конструкцијама партицип има више адјективно него темпорално значење, види се најбоље из примера у којима се у истој конструкцији налази и пасивни партицип. Н. пр.: Кад у јутру устане, а то виноград *њосађен*, друго јутро — *цвешао*; до седам дана *било* већ грожђе зрело у њему. — Кад тамо, а то мала колебица *нејочишћена*, и у њој ватра *раширкана* и већ *се згорела*.

Овака конструкција без *verbum-a finitum-a* може бити и с обичним адјективима. Н. пр.: Кад други дан у јутру, *цар болесџан*, боли га глава. — А да како си ти, беже Џиво? — *Жив*, ама већ остарио! — Један пут изиђе на њиву да обиђе жито, а *жишо лејо*, не може лепше бити.

Напоследку, таквих реченица има и без партиципа и адјектива. Н. пр.: Шта, побратиме, ако Бога знаш! *џа шо џвоја жена!* и ти могао с њоме живети, итд. — Кад после они огледају, је ли тај хлеб печен, а *шо џод црејњом џрави хлеб* нарастао, итд. — А кад дође Исус, нађе га (Лазара), а он *већ чешири дана у гробу*. — Кад тамо, а *шо жена са слугама сама у двору*, а цар отишао у лов.

Љуб. Стојановић.

O avtorstvu i postanju rječnika „Lexicon latinum ... Zagrabiae 1742.“

Prilog istoriji naše leksikografije.

U svim stranama hrvatsko-srpskoga jezičkoga područja, gdje je bilo isusovačkih kolegija, prve su osnove naše leksikografije udarili leksikografi isusovci. U dalmatinsko-dubrovačkoj književnosti nakon prve gramatike našega jezika »Institutionum linguae illyricae libri duo... Romae, 1604.« isusovca Bartolomeja Kašića izdao je isusovac **Jakov Mikalja** i prvi rječnik našega jezika pod natpisom »Blago jezika slovinskoga ili slovník u kome izgovaraju se riječi slovinske latinski i dijački... Laureti, 1649. (ad calc. Ancona, 1651.)« s glavom o ortografiji na talijanskom (»De orthographia pro lingua Illyrica«) i našem jeziku (»Od ortografije jezika Slovinskoga, ili načina od pisanja«) i »Grammatikom talianskom u kratko ili kratak nauk za naučiti latinski jezik« (Loreto 1649); god. 1728. izdao je isusovac **Ardelio Della Bella** u Veneciji rječnik: »Dizionario italiano, latino, illirico« u uvodu s objašnjenjem ortografije (»Avvertimenti per poter leggere, e scrivere con facilità le parole Illiriche scritte con caratteri italiani«) i gramatikom (»Istruzioni grammaticali della lingua Illirica«). U kajkavskoj Hrvatskoj nakon prvog gramatičkog spisa isusovca **Nikole Krajačevića** o kajkavskoj ortografiji (»Appendix ad declarandam editionem huius libelli orthographicam«) u »Svetim Evangeliozima« (Gradac, 1651., str. 301.—305.) izdao je g. 1670. isusovac **Juraj Habelić** prvi kajkavski rječnik »Dikcionar ili reči slovenske z vekšega v kup zebrane, v red postavljene i dijačkemi zlahkotene«; u idućem stoljeću u isto doba kad su pavlini odlučili, da nakon 65 godina iza smrti Ivana Belostenca izdadu njegov(?) »Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatium aerarium... Zagrabiae, 1740.« počeli su god. 1739. isusovci **Franjo Sušnik** i **Andrija Jambrešić** izdavati »Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples«. Biograf hrvatskih isusovaca **Adam Alojzije Baričević**

(1756.—1806.) u svojim bilješkama »Scriptores societatis Jesu Croatiae a Rsmo Mich. Paintner commemorati«¹ i »De scriptoribus Pannoniae Saviae collectanea«² izrijeком spominje i za slavonskoga isusovca Antuna Kanižlića, da je u rukopisu ostavio rječnik; iz istorije požeškog isusovačkog kolegija doznajemo, da je Kanižlić g. 1735. izdao knjižicu, koja je sadržavala »prima linguae Illyricae initia«,³ a da se doista bavio leksičkim pitanjima našega jezika, vidi se iz predgovora njegovih »Primo-gučih i srce nadvladajućih uzroka... Zagreb, 1760.«

Nema nikake sumnje, da je i gramatički i leksikografski rad isusovaca naših strana bio u uskoj vezi s njihovim školskim radom, jer je tu i sva školska odgoja bila od najveće česti u rukama nastavnika isusovaca, pa se ovaka namjena gramatika ili rječnika kod nekih kao Mikalje, Habelića, Sušnik-Jambrešića i Kanižlića i izrijeком ističe.

O međusobnim odnosima naših rječnika zna se vrlo malo, jer još nemamo radnje, u kojoj bi bio prikazan istorijski razvitak naše leksikografije i utvrđena ili potpuna samostalnost pojedinih obrađivanja odnosno ugledanja mlađih leksikografa u rad svojih starijih prethodnika.⁴ Pitanje avtorstva zamršeno je pored Belostenčeva pri rječniku Sušnik-Jambrešićevu, no i tu se redovno uzima Jambrešić za glavnoga avtora s razloga, što je Jambrešićevo ime spomenuto na naslovnom listu samoga rječnika. Da

¹ Isp. »Erat praeterea linguae vernaculae excolendae studiosissimus, ad quam ditandam scripsit vocabularium futissimum, quod in Manuscripto haeret.«

² U glavi »Auctores Lexicorum Illyricorum« spominju se ovi naši leksikografi: Belloztenez Joan. ord. S. Pauli pr. Erem.; Dellabella Ardelio S. J., Habelich Georg. s. J., Jambresich Andr. s. J., Szussnik Franc. s. J., Stulli Joachim ord. s. Franc., Verantius Faustus, Vitezovich aliter Ritter Paulus Mss. in Bibl. Eppi. Voltiggi Josephus, Kanislich Ant. Mss., Relkovich Joseph. Stephanus Mss.

³ Isp. Fancev, Isusovci i slavonska knjiga XVIII. stolj., Jugoslav. Njiva, god. VI. knj. I str. 370.

⁴ Tako n. pr. još nigdje nije istaknuto, da je Jeronim Megiser riječi što ih donosi u 2. izdanju svoga riječnika »Thesaurus polyglottus vel dictionarium multilingue« (Frankfurt 1603.) pod »dalmatice« preuzeo iz rječnika Fausta Vrančića »Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum« (Mleci, 1595.) čak i sa štamparskim pogrješicama kao: krela mj. krilo(ala), szlisnick mj. szlisnik (auditor), pogrek mj. pogreb (exequiae), kovazs mj. kovacs (faber), cseszteszt mj. cseszt (fors), talsch mj. tasch (futilis) itd., itd.

To je jedna veza među našim starim rječnicima (računajući ovamo i Megiserov rječnik).

ovo mišljenje nije ispravno, a da nije ispravno ni tvrđenje, da se Sušnik i Jambrešić nijesu ugledali u rad starijih naših leksikografa, pokazat ću u ovome prilogu.

Iz riječi natpisa Habdelićeva rječnika »z vekšega v kup zebra« moglo bi se izvoditi, da je Habdelić imao skupljenu veću leksičku građu, od koje je samo jedan dio upotrebio za svoj »Dikcionar«. Valjada je iz takoga tumačenja natpisa Habdelićeva rječnika i izveo T. Mikloušić svoje nagađanje o postanju rječnika »Lexicon latinum...« u »Izboru dugovanj«, gdje na str. 96. kaže: »P. Jambrešić Fer. Rečnik Dijačko-Horvatsko-Vugersko-Nemški 1742., kojega počel je Habdelić, slagal P. Fer. Sušnik i Jambrešić dovršil 1742.«, t. j. da je na osnovu Habdelićeve leksičke građe nastavio slaganje rječnika Sušnik, koje je slaganje Jambrešić završio i izdao rječnik g. 1742. No nije samo Mikloušić zamrsio pitanje avtorstva ovoga rječnika. Kako je na naslovnom listu istaknut kao izdavač rječnika samo Jambrešić, to su ga kao Jambrešića spominjali i Baltazar Krčelić¹ i Adam Baričević² prije Mikloušića, a Jambrešićevim se i do danas redovno smatra. Kad je jednoć ovako povezan ovaj rječnik s imenom Jambrešićevim, avtorstvo se Jambrešićevo smatralo toliko pouzdanim, da se ovome mišljenju nijesu mogli odrvati ni Ivan Milčetić ni Vladoje Dukat, koji su bili uzeli sebi za zadatak, da u osobitim raspravama naučno rasprave i pitanje avtorstva, pa su oni još i napose utvrdili glavno avtorstvo Jambrešićevo. A ipak

God. 1910. iznio je Štrekelj u Jagićevu »Archivu« sv. 31. str. 194.—202. 9 (10) čeških i 8 poljskih riječi iz Mikaljina »Blaga jezika slovinskoga« (Loretiancona 1649.—1651.) držeći, da ih je Mikalja valjada uzeo od česti iz Loderckerova izdanja Vrančićeva rječnika (Praha, 1605.) ili češke iz jednoga od rječnika Rešela (1560.), Veleslavina (1598.), Komenskoga (1633.) a poljske iz Knapškoga (1626.) ili Calepina (1627.).

Ja sam ogleđao iste riječi u Megiserovu rječniku i našao sam ih sve osim velnog — velenog (gigas, quas (cerevisia), zaklona (peristroma, velaria, aulacum) i podnebic (umbella, theusae) ili pod »bohemice« (dedek, kalus, kuroptva, levhart, pstros, spaček i bočan) ili pod »polonice« (bočan, midlo češki meydlo, robak, sep, stos drew, scigiel); riječ bukáč (ardea stellaris), za koju Štrekelj također nagađa, da bi mogla biti češka, ima Megiser pod »illyrice«, velrib dolazi kao češka riječ u Megisera pod balaena i cette, a poljska wielorib samo pod cette. Mj. zaklona ima Megiser kao poljsku riječ zaslona pod »peristroma«. Prema tome će biti Mikalja upotrebljavao upravo Megisera.

¹ Monum. spect. hist. slav. merid. vol. XXX. (Annuae) str. 552.

² Scriptoros societates Jesu Croatae (rkps. u arhivu Jugoslav. Akad.).

je već Šafařík nazvao glavnim avtorom Franja Sušnika.¹ U najnovije vrijeme i Jagić² smatra glavnim avtorom Sušnika, a Jambrešića samo Sušnikovim pomagačem. Kako ni Šafařík ni Jagić osim same konstatacije potpune istine nijesu to s obzirom i na protivna mišljenja ničim potkrijepili, zato su njihova mišljenja ostala bez odziva. Br. Vodnik nazvao je doduše rječnik Sušnik-Jambrešićevim, ali inače sve ono, što je o rječniku kazao, pokazuje, da rječnika nije ni ogledao.³

U svome razlaganju o avtorstvu rječnika pokazat ću ovo: 1. što je o avtorstvu kazao sam Jambrešić u predgovoru, 2. što je o postanju rječnika zabilježila istorija zagrebačkog isusovačkog kolegija i 3. koliko nam tok života Sušnikova i Jambrešićeva daje pravo, da za jednoga ili drugoga izvedemo vjerovatnost znanja dijalekatskih razlika našega jezika pa njemačkog i mađžarskoga jezika, kako se ono ogleda u samome rječniku.

Jambrešić izdajući »Lexicon latinum« ne naziva sebe nigdje avtorom rječnika. U samom naslovnom listu karakterizovao je svoj odnos prema rječniku riječju »digestum ab Andrea Jambressich«, a to će reći »uređen od Andrije Jambrešića«. Još jasnije objasnio je Jambrešić postanje rječnika u predgovoru. Kazavši najprije što je potaklo Sušnika, da se dao na sastavljanje rječnika — jedan od spomenutih razloga bio je, što je Habelićev rječnik bio zastario — odmah iza toga kaže, dokle je Sušnik, iako slaba zdravlja, u sastavljanju rječnika prije svoje smrti bio došao. To je Jambrešić kazao ovim riječima: »... Et vero ad An. usque 1739. molestissimum opus eo perduxit, ut & (= et) Indicem Croaticas voces serie alphabetica exhibentem, quem cum subjectis Indiculis, sumptibus parsurus, retinui, & (= et) Initium aliquod ipsius Lexici latini, typis ad id comparatis, me adjutore, excusum videre meruerit.

¹ Isp. ... und setzte das von Sušnik angefangene, bereits bis zum Drucke gediehene Werk fort. (Gesch. d. südslav. Literatur, II. str. 282.).

² Isp. „Ямбрешичъ бѣлъ собственномъ сотрудникомъ главногъ автора этого труда Франциска Сушника...“, Истор. слав. филологин, str. 58.

³ Dru. je Vodniku glavni dio rječnika »spisak hrvatskih riječi«, iako taj dio ima samo 72 str. prema 1072 str. latinskoga dijela. Jednako je sasvim neispravno ovo tvrđenje dra. Vodnika »Hrvatski dio rječnika je kajkavski, ali ukoliko je Sušnik poznavao štokavsko narječje, umetao je i štokavske riječi, pa i čakavske, ali bez sistema...« (isp. Povijest hrv. knjiž. knj. I. str. 359.), jer štokavske riječi dolaze pored kajkavskih samo u latinskom dijelu rječnika, a čakavskih riječi uopće nema u Sušnik-Jambrešićevu rječniku.

Coeptos hac ratione labores, quibus in lucem edendis Inclyti Croatiae Status & Ordines suam Symbolam, anno superiore liberaliter addixerant, primum dissolutio nervorum, tum mors ipsa abruptit...« To je povijest rječnika do 30. aprila 1739., kad je Franjo Sušnik umro. U daljem toku predgovora pripovijeda Jambrešić, što se događalo s rječnikom iza smrti Sušnikove. Po smrti Sušnikovoj (Sublato e vivis Authore) — dakle je sam Jambrešić smatrao avtorom Sušnika — da se već započeto štampanje rječnika nastavi, preuzeo je redakciju rječnika Jambrešić. Kako s metodom Sušnikovim nijesu bili sasvim zadovoljni ni Sušnikovi kolegijski drugovi a ni sam Jambrešić, to je Jambrešić odlučio da izvede neke izmjene u redigovanju Sušnikove leksičke građe. »Ergo viam a priore longe diversam in eo, opus novum molior« riječi su Jambrešićeve, kojima je utvrdio svoja odstupanja od Sušnikova metoda. Riječi »via a priore longe diversa« i »novum opus« odnose se samo na metod, izmjene i dodatke a ne zabačanje Sušnikove građe i sastavljanje sasvim novoga rječnika, jer je Jambrešić potpuno lojalno istakao i to, u čemu je odstupio od ranije Sušnikove obrade rječnika. Prije no što će izbrojiti svoje promjene, Jambrešić je kazao: Hunc hactenus; nunc ad novi operis declarationem, amice Lector, mecum digredere; quidque labore meo commodorum tuorum studiosus praestiterim, paucis accipe.« Iz nabrojanih promjena i dodataka u tačkama 1—16¹ doznajemo, da se Jambrešić najviše starao oko toga, da dotjera latinske riječi (o tome govori u tačkama 1—12) dodavši im kvantitetu, sinonime, sintaktičnu porabu, grčke pozajmice itd., zatim da su njegova istorijska razmatranja pod imenima gradova, zemalja i naroda (tačka 13.), da je on označio rod njemačkih imenica (tačka 14.), dodao običajniju porabu glagola za ilirički, njemački i mađarski jezik (tačka 15.) i glavu o ortografiji (tačka 16.). Osim toga je umetnuo mnoge riječi u sam rječnik, a koje su mu se izmakle, te je dodao u »Supplementum vocum usitatorum, quae in serie alphabetica hujus lexici desiderantur« (str. 1058.—1068.). Znatno dio i ovdje dodanih riječi upravo su geografska imena. Na 11 strana štampani »Supplementum« sadrži na 9½ strana dodatke za slova A

¹ Ovih 16 tačaka s nabrojanim Jambrešićevim promjenama i dodacima isp. u raspravi Vl. Dukata: Jambrešićev »Lexicon Latinum«, Rad. knj. 162., str. 198.—199.

(5½ strana), B (4 strane) i C (2 strane), a na 1½ strani dodatke za slova D—V.¹

To je uglavnome sve, što je Jambrešić na prvobitnoj Sušnikovoj obradi rječnika mijenjao i dodavao. Dakle i prema tome što je Jambrešić u predgovoru kazao o postanju rječnika, ne može biti nikake sumnje, da je rječnik djelo Sušnikovo, a Jambrešićeva je redakcija rječnika. Iako je Jambrešić kao savjestan redaktor i izdavač Sušnikove građe dao rječniku mnogo ljepši i interesniji oblik no što bi ga imao, da je Sušnikovu građu izdao bez svake promjene, Sušnik je do g. 1739. imao izrađen cijeli rječnik a ne samo »Index illyrico siue croatico-latinus« i početak samoga rječnika, kako se vidi iz ovih riječi Sušnikova elogija u istoriji zagrebačkog isusovačkog kolegija: ... quod deinde reliquum aetatis superfuit, fere patiando exegit, vel sic tamen etiam minime otiosus: nam ubi aliquam manuum ad scribendum usuram habuit, Libellum precatorium idiomate vernaculo concinavit,² qui typis est editus: tum majus aliud opus, justae molis, aggressus, Dictionarium quatuor linguarum, otii omnis osoracerrimus, quae potuit, lucubrabat, quod jam proelum experitur, aestate proxima, ut speratur lucem publicam visurum. Haec inter, dum identidem podagrae, chiragraeque doloribus obrutus a laboribus feriari debebat, religiose erat hilaris, molestus nemini, eorum etiam, qui illi aegrotanti ab obsequiis erant, societatem magnanimo premebat silentio. Ultimis tandem sese ad moveri persentiscens, omnem aliam ipsius etiam Lexici curam laboremque seposuit, ut sibi et Deo soli vacaret.«³ Na drugome mjestu istorije zagrebačkog isusovačkog kolegija pod g. 1739. dolazi i ova bilješka: »... mille praeterea et unus florenus dictio-

¹ Vrlo je vjerovatno, da su za života Sušnikova bila potpuno odštampana i slova A, B, C latinskoga dijela, jer je najveći dio dodatih riječi u »Supplementum«-u upravo iz ovih slova; Jambrešić nije dao nanovo odštampati samo prve listove već i dalje neke, kako se vidi iz ovih riječi predgovora: »Si primas philyras, aliasque nonnullas excipias, quas correctas denuo excudi feci«.

² »Put vu nebo« ... Zagreb, 1734. ili i »Putni tovaruš«, koje se redovno spominju pod imenom Iv. Mih. Sotnera.

³ Isp. moju »Građu za povijest kolegija družbe Isusove u Zagrebu« (1606.—1772.), rkps.

narii editioni destinatus, ac jam potior hujus peculii pars im-
pensa, refusionem sui ex venditione ejusdem libri promittit.¹

I elogij Sušnikov i ova bilješka pisani su g. 1739. i njima se lijepo potkrepljava moje objašnjenje Jambrešićeva predgovora rječniku. A sada da vidimo kako su Ivan Milčetić i Vladoje Dukat tumačili spomenuti Jambrešićev predgovor.

Milčetić je u književnoj crtici »O Andriji Jambrešiću (isp. Vienac, god. 1887.) gore citirani stavak iz predgovora kazao svojim riječima ovako: »Do g. 1739. dogotovi kazalo hrvatskih riječi i početak latinskog rječnika. U tom ga je poslu podupirao i Jambrešić a za izdanje zauzeše se stališi Hrvatske« (str. 158.). Iz tih riječi i iz onoga što je dalje kazao, izveo je Milčetić ovaj zaključak: »U svakom pogledu Jambrešićev rječnik prikazuje djelo, gdje su vidljivi tragovi dviju redakcija. Da je Jambrešić imao vremena, bio bi što savršnijega izveo, a morao se je žuriti, jer ga je — kako sam veli — tiskar napastovao. Izradba je u glavnom njegova, s toga mu ne može nitko poreći autorstva...« (ibid. str. 158.)

Milčetić izrijekom kazuje, da je Sušnik dogotovio samo »In-
dex« i sam početak rječnika a opet dopušta, da se u cijelome rječniku zapažaju upravo dvije redakcije. Baš su ova neujedna-
čenja u rječniku najbolji dokaz, da je Sušnik izradio ali ne i dotjerao cijeli rječnik.

Dukat u raspravi »Jambrešićev Lexicon Latinum« (isp. Rad Jugoslav. Akad., knj. 162., str. 192. i dalje) prevodeći doslovce Jambrešićev predgovor učinio je baš u citiranom stavku iz pred-
govora neznatnu pogrešku, čime je stavak dobio naopako zna-
čenje. Dukatov prijevod glasi: »I doista privede do g. 1739. te-
gotni posao dotle, da je s a s t a v i o s p i s a k h r v a t s k i j e h
r i j e č i a z b u č n i j e m r e d o m — j a s a m g a s d o d a n i j e m d r u -
g i m s p i s i m a p r i d r Ź a o, d a u š t e d i m t r o š k a — i n a š t a m p a o, u z
m o j u p o m o ć, p o č e t a k s a m o g a r j e č n i k a p r i s k r b i v š i
z a t o š t a m p a r s k a s l o v a« (o. c. str. 197.). Iz ovoga i iz svega što
je dalje rečeno, Dukat nije mogao izvesti drukčiji zaključak, već
da je »Lexicon Latinum« djelo Jambrešićevo, pa ga on tako i
naziva a Jambrešića smatra i njegovim glavnim avtorom (isp.
o. c. str. 221.: ... »da je rječnik kraj svega toga njihovo — ili za-
pravo njegovo (Jambrešićevo) sasvijem originalno djelo«).

¹ Isp. moju »Građu za povijest Kolegija družbe Isusove u Zagrebu« (1606—1772), rkps.

Prevedemo li doslovce početak gore citiranoga stavka iz predgovora, tada on može da glasi samo ovako: »I doista do g. 1739. priveo je tegotno djelo dotle, da je i indeks hrvatskih riječi sastavljen azbučnim redom, koji sam ja s priloženim kazalima zadržao da uštedim troška — i sam početak latinskoga rječnika mogao da vidi uz moju pomoć odštampan za to prigotovljenim slovima.«¹

Jambrešić, kako se iz ovog mog prijevoda vidi, ne kazuje, kako su izvodili Milčetić i Dukat, da je Sušnik sastavio samo Index i početak rječnika, već da je do g. 1739. doveo tegotno djelo t. j. sastavljanje cijeloga rječnika dotle, da se on počeo i štampati, pa je već za života Sušnikova bio odštampan Index, Indiculi (bez glave o ortografiji) i jedan dio (početak) rječnika; Index i Indiculi zadržani su bez promjene a od početka rječnika dao je Jambrešić nešto nanovo preštampati (možda prva četiri lista mjesto ranijih prvih četiriju strana).

Pored ovih dokaza, da je avtor rječnika upravo Sušnik a Jambrešić vrlo vrijedan redaktor i izdavač rječnika, imade još jedan vrlo znatan dokaz, da Jambrešić nije mogao uz svoju nastavničku službu iz ništa i iz nova sastaviti i odštampati onakav rječnik za 2 godine. Ovaj ću dokaz izvesti iz toka života Sušnikova i Jambrešićeva.

Franjo Sušnik rodio se 25. nov. g. 1686. u Međumurju² od plemićske porodice. Gramatičke i humanističke razrede svršio je škol. god. 1701./2.—1706./7. u Varaždinu, filozofijski trijenij škol. god. 1707./8.—1709./10. u Zagrebu istakavši se na kraju studija javnom disputacijom tako, da ga je kolegijska istorija pod god. 1710. poimence spomenula.³ Tek poslije svršenih filozofijskih studija stupio je u isusovački red (21. I. 1711.) provedavši dvo-

¹ »Typis ad id comparatis« ili »slovima za to prigotovljenim« odnosit će se na slova, koja u tadašnjoj kajkavskoj štampi nijesu postojala, kao s' (— š), s' (— ž), êr (— r) i valjada akcentuirani vokali à, á, è, é, î, ï, ó, ú.

² Stoeger ima, da se rodio u Zagrebu (isp. *Scriptores provinciae Austriacae Soc. Jes. str. 344.*), ali u elogiju čitamo: *natus erat in Insula, quam Dravus et Mura confluentes efficiunt.*

³ »Consuetae superiorum scholarum exercitationes consvetum cursum tenuerunt: illa tamen ceteris superior, quam sub binis emblematis sustinuit nobilis D. Franciscus Susnik sub auspiciis perill. D. Pauli Patachich de Zajezda S. C. R. M. praesidii Zredichkani commendatoris.«

godišnji novicijat u Beču. Škol. god. 1712./3. poučavao je kao magister u Zagrebu najprije parviste, od 21. jula 1713. principiste, škol. god. 1713./4. bit će učiteljevao valjada u Varaždinu, a škol. god. 1714./5 predavao je opet u Zagrebu sintaksu. Škol. god. 1715./6.—1718./9. polazio je teologijski kvadrijenij u Gracu, god. 1719./20. tercijat u Judenburgu. Škol. god. 1720./21. predavao je u Zagrebu sintaksu, g. 1721./2. retoriku. Svećeničke službe vršio je u zagrebačkom kolegiju škol. god. 1724./5.—1725./6. i 1731./2—1739., koje je godine 30. aprila umro. Osim toga je, kako doznajemo iz elogija, bio misionarom u Osijeku, Temešvaru i Pečuhu, pa će to biti škol. god. 1722./3.—1723./4. i 1726./7.—1730./31.

Već iz Međumurja mogao je poznavati mađarski jezik, njemački bit će naučio u Beču, Gracu i Judenburgu a štokavske govore našega jezika kao misionar u Osijeku, Pečuhu i Temešvaru. U elogiju se i to izrijekom ističe, da je bio propovjednik i ispovjednik ilirički i njemački (»tum sacer orator e suggestu ecclesiastico, tum operarius illyrico et germanico idiomate partim Essekini, partim Temesiae et Quinque Ecclesiis«).

Jambrešićev život bit će tekao ovako. Rodio se 20. septembra 1706., gimnazijske nauke polazio je u Zagrebu (škol. god. 1719./20. do 1724./5.). Stupivši u isusovački red g. 1725. dvogodišnji novicijat bit će proveo u Beču, filozofijski trijenij u Gracu (škol. god. 1727./8.—1729./30.). Iza toga bit će učiteljevao samo dvije godine (škol. g. 1730./1.—1731./2.); škol. god. 1730./1. poučavao je u Zagrebu principiste. Teologijski kvadrijenij bit će proveo škol. god. 1732./3.—1735./6. (valjda u Gracu) a tercijat škol. god. 1736./7., jer ga školske godine 1737./8. nalazimo već u Zagrebu kao svećenika; škol. god. 1737./8. predavao je na filozofijskom odjelenju fiziku, škol. god. 1738./9. metafiziku. Kako istorija zagrebačkoga kolegija za škol. god. 1739./40.—1742./3. nema kataloga lica, ne možemo znati, da li se i škol. god. 1742./3., kad je već bio odštampan rječnik, još uvijek nalazio u Zagrebu. Škol. god. 1743./4. nema ga u Zagrebu. Škol. god. 1744./5.—1745./6. predavao je opet u Zagrebu »casus conscientiae«, škol. god. 1746./7.—1747./8. »canones«. Škol. god. 1748./9.—1749./50. opet se bavio van Zagreba, a škol. god. 1750./1. i 1752./3. predavao je u Zagrebu teologiju. Kasnije se više ne javlja u zagrebačkom kolegiju. Škol. god. 1753./4.—1756./7. bio je u Varaždinu regens Zakmardijeva seminara, što se potvrđuje njegovim javljanjem g. 1754. i 1756. pred varaždinskim gradskim notarom u poslovima spomenutoga semi-

nara (isp. i I. Zadravec: Kratka povjesnica gimnazije varaždinske, Izvještaj varažd. gimn. g. 1853., str. 11.). Prema Stoegeru »ac demum Posegae minister pie obiit 13. martii 1758. aet. 52.« redovno se uzima, da je Jambrešić umro u Požegi. Držim, da je ispravnija tvrdnja De Backer-Sommervogelova: Il gouverna ensuite le collègue de Varadin (upravo Varaždin), où il mourut le 13 mars 1758.

Tvrđenje da je umro u Požegi bit će nastalo tako, što je Jambrešić doista umro kao »minister« požeškoga kolegija, ali valjada radi bolesti, kojoj je i podlegao, nije mogao da i nastupi svoju novu službu u Požegi. Požeška kolegijaska istorija doista ga spominje pod g. 1758. kao »minister, praefectus eccles. et sanitatis, decisor casuum«, opet iako je umro u toku g. 1758., ipak ne spominje njegove smrti niti donosi njegov elogij.

Da nije uopće ove službe nastupio doznajemo iz dijarija požeškoga kolegija. I ovdje se on naime spominje u katalogu lica »pro anno 1758« ali ni prije ni poslije 1. I. 1758. g. ne spominje se ni njegov dolazak u Požegu ni njegova smrt pod 13. III. 1758.

Nasuprot nalazimo, da su u ono doba vršili službu ministra:

28. XI. 1756. g., kad je minister P. Maximilianus Schrägl otišao u Osijek, zamijenio ga je u službi ministra O. Antun Vugrić od 22. I. 1757. — 3. IV. 1758., kad se opet u Požegu vratio spomenuti Schrägl.

Kako se u dijariju redovno spominju sve lične promjene t. j. dolazak i odlazak članova pa i smrti, nema sumnje, da bi dijarij bio spomenuo i dolazak Jambrešićeva a pod 13. III. 1758., i njegovu smrt, da je došao, bio i umro u Požegi.

Prema tome ostaje neutvrđeno, gdje se Jambrešić bavio škol. god. 1742./3. — 1743./4. i 1748./9. — 1749./50.¹

Iz života Sušnikova i Jambrešićeva vidimo, da se Sušnik prije g. 1731., kad se konačno smirio u Zagrebu, punih 7 godina zadržavao u krajevima, gdje je mogao i morao naučiti i štokavske

¹ Prema Stögerovu tvrđenju: ... Zagrabiae philosophiam primum triennalem, tum Casus et Canones, hos item Tyrnaviae, ac Zagrabiae rursus theologiam dogmaticam tradidit« (isp. Scriptores prov. Austr. soc. Jesu, Viennae 1855.) bit će šk. g. 1739./1740. predavao logiku, šk. 1740./1. — 1741./2. valjada Casus i Canones u Zagrebu; šk. 9. 1742./3. — 1743./4. i škol. god. 1748./9. — 1749./1750., kad ga pouzdano nije bilo ni u Zagrebu, ni u Varaždinu, bit će valjada bio u Trnavi.

govore našega jezika. Jambrešić je nasuprot najveći dio svoga života proveo u Zagrebu, a tek kad je rječnik bio odštampan, boravio je nekoliko godina u Trnavi (?) i Varaždinu. Doduše se iz tačke 15. predgovora vidi, da je i Jambrešić poznao mađarski jezik, ali je ipak karakteristično, da je u glavi o ortografiji izostavio upravo objašnjenje mađarske ortografije, i ako ga je u tački 16. predgovora obećao.

Miješanje štokavskih riječi i oblika s kajkavskima u »Lexicon Latinum« potpuno nam je razumljivo samo za Sušnika. Sušnik za svog misionarskog bavljenja van Zagreba ne će biti još pomišljao na sastavljenje rječnika, ali općeci s narodom štokavskih govora, on je obogatio svoje znanje našega jezika sinonimima iz raznih govora. I kad je iza g. 1731. odlučio Sušnik, da sastavi rječnik, on je objašnjavao latinske riječi sinonimima iz svoje jezičke riznice ne vodeći računa o tome, iz kojih su dijalekata pojedine riječi. Znatan dio njegovih riječi i nijesu prave pučke riječi, već njegova opisivanja značenja latinskih riječi ili kovanice. Stavljajući pored ovakih »učenih« riječi i prave pučke, on bi gdje što ispred njih stavio »vulgo« (isp. riječi ludi magister, ludius, patricius, portus, sabanum...); tuđice kajkavskog pučkog govora označivao je redovno s »peregr.«. Jednoć sam našao u Sušnikovu rječniku iza mnogo sinonima pribilježenu opasku u zagradama »haec pro varietate locorum« (isp. riječ modius) a pored tri značenja za riječ »mendicabulum« (prosec, prosjak, vbogec) i dvije tuđice (peregr. kolduš, petljari) stavio je Sušnik u zagrade i lokalni varaždinski izraz: Varasdini Stercz.

Mnogo manje je vjerojatno — da ne kažem upravo nevjerojatno — ovako poznavanje našega jezika za Jambrešića odmah iza svršenih latinskih škola, u kojima se uzimao obzir na narodni jezik samo u nižim gimnazijskim razredima.

Prema svemu, što sam dosad kazao o postanju rječnika »Lexicon Latinum«, ne može biti nikake sumnje, da je on djelo Sušnikovo; on je do g. 1739. sastavio »molestissimum opus«; iza Sušnikove smrti preuzeo je redakciju i izdavanje rječnika Jambrešić i pri svom redigovanju, kako je bio mnogo učeniji od Sušnika (Sušnik je bio od najveće česti propovjednik a Jambrešić upravo »univerzitetski« profesor), on je preuzevši Sušnikovu rječničku građu štošta popravljao i dodavao i to upravo tamo, gdje je trebala veća učenost t. j. u latinskim riječima. I izdavač Belostenčeva rječnika nije bez svake promjene izdao Belostenčevu

građu, on je štaviše štošta unio u rječnik i iz Pavla Rittera-Vitezovića i iz Ardelija Della Belle,¹ pa opet nije dirao u avtorstvo Belostenčevo. Zato bi i Jambrešić bio mnogo ispravnije postupio, da je Sušnikovo avtorstvo istakao u samom naslovnom listu a svoje redigovanje u predgovoru. Ipak valja istaći, da je u predgovoru potpuno jasno odredio Sušnikov i svoj odnos prema rječniku, pa prema tome možemo i mi naše dosadašnje nazivanja rječnika Jambrešićevim korigirati u Sušnikov ne umanjujući ni najmanje zasluge Jambrešićeve za njegov oblik i za osobito interesne istorijsko nacionalne poglede Jambrešićeve na Slovenstvo (upravo ilirstvo).

Ostaje još da raspravim pitanje, da li su se Sušnik i Jambrešić pri izradi i uređenju rječnika ugledali u naše starije leksikografe Mikalju i Della Bellu. Na ovo je pitanje odgovorio Vl. Dukat u spomenutoj raspravi negativno. Isporedivši naime »Lexicon Latinum« s rječnicima Vrančićevim, Mikaljinim, Habelićevim i Della Bellinim Dukat je ova svoja poređenja završio ovim zaključkom: »Rezultat našega poređenja Jambrešićeva rječnika sa svijem njegovijem prethodnicima bit će dakle taj, da uzmemo kao utvrđeno, da je Jambrešić, daj budi u hrvatskom dijelu svoga rječnika, sasvijem samostalno radio, te nam se ovaj dio njegove knjige prikazuje kao vlastito, originalno djelo njegovo« (Rad, knj. 162., str. 229.—230.). Ovo mišljenje Dukatovo nije sasvim ispravno.

Ponajprije neće biti slučaj, da je jedan primjerak Mikaljina »Blaga jezika slovinskoga«, koji se sada čuva u zagrebačkoj univerzitetskoj biblioteci pod sign. R 1386 b, zaveden u katalog biblioteke zagrebačkog isusovačkog kolegija upravo g. 1739. Ovaj je primjerak mogao za Sušnikova života biti njegova svojina, postavši tek poslije njegove smrti svojinom kolegija. Da li je kolegijaska biblioteka imala već prije g. 1739. i primjerak Della Bellina rječnika, ne znam. Od primjeraka zagrebačke univerzitetske biblioteke ovoga rječnika samo je jedan označen običajnom bilješkom »Collegii societatis Jesu Zagrab. catalogo inscriptus 1749.«¹

¹ I izdavač Belostenčeva rječnika mnogo se služi Mikaljinim i Della Bellinim rječnicima baš kao i Jambrešić, označivši ispisanе riječi s D (= dalmatice), no o tome u drugom prilogu.

² Megiserov rječnik u izdanju od god. 1603. imala je biblioteka zagrebačkog kolegija već od g.1652. (sada u zagrebačkoj univ. bibl. pod sign. R 977).

Poredimo li Sušnikov »Lexicon latinum...« s Della Bellinim »Dizionario italiano...«, naći ćemo već u rasporedu obrade znatnu sličnost. Della Bellin »Dizionario« sastoji od rječnika talijansko-latinsko-iliričkoga (str. 1.—785.) i kazala »Index latino-italicus« (str. 1.—177. nove paginacije). Ovakav je i Sušnikov »Lexicon«. I tu imamo ponajprije rječnik latinsko-iliričko-njemačko-madžarski (list 1.—4. i str. 5.—1068.) i onda kazalo »Index illyrico siue croatico-latinus« (bez paginacije na 36 listova). Dakle ni Della Bellin ni Sušnikov rječnik nije sastavljen od dva dijela (kao n. pr. rječnik Belostenčev, Stulićev je čak od tri dijela), već samo od jednoga dijela (rječnika), a »Index« kao kazalo k rječniku trebao je da olakša traženje rieči onima, koji nijesu bili vješti jeziku, na kome je rječnik sazdan. Kako je Della Bella potkrepljivao mnoge riječi izvacima iz djela dalmatinsko-dubrovačke književnosti, tako je i Sušnik umetao u svoj rječnik kajkavske (gdješto i njemačke i mađarske) stihove, koje će biti sam ispjevao.²

To će biti vanjsko ugledanje Sušnika u Della Bellin »Dizionario«. No i u samom jezičkom blagu Sušnikova rječnika nalazimo potvrda, da je Sušnik (a i Jambrešić) zagledao u Della Bellin rječnik. Ponajprije držim, da je znatan dio Sušnikovih (a i Jambrešićevih) složenica nastao ugledanjem u složenice Della Belline; za mnoge moglo bi se pokazati, da su upravo i uzete iz Della Bellina rječnika. U Sušnikovu rječniku pod riječi »musa« nalazimo ova značenja: Božica navukov; popevka ,vila, popevavica, pivalica, m u d r o p o j k a«; za istu riječ ima Della Bella ova naša značenja: znana vila..., pjevalica, m u d r o p o j k a. Za riječ »musica« daje Sušnik ova značenja: znanje i meštija popevanja, s l o ž n o - s k l a d n o - g l a s j e; Della Bella ima pod »armonia« skladni romōn, s k l a d n o g l a s j e a pod »musica« skladno-pjetje, skladnopjenje. U »Supplementum«u objašnjava Jambrešić latinsku riječ »artificiosus« ovim našim riječima: r u k o - t v o r n i, h i t r o t v o r n i, m e š t r i j e p u n...«; Della Bella pod riječi »artificioso« ima iste složenice: h i t r o t v o r n i, , n a, , n o, r u k o t v o r n i, , n a, , n o...«. Taka slaganja ne mogu biti slučajna.

¹ Sušnik je nakitio pjesmicama i svoj molitvenik »Put vu nebo« ili »Putni tovaruš«; strofe od 4 osmeračka stiha ovih pjesmica kao i pjesmica u rječniku imaju od najveće česti rimu a b, a b itd. O pjesmicama rječnika isp. Iv. Milčetića »O Andriji Jambrešiću« (Vienac, g. 1887., str. 206.—207., 235.—238.).

Osim u složenicama našao sam pored običnijih slaganja i vrlo interesnih i za druge riječi, koja također ne će biti slučajna. Za latinsku riječ »melanurus« imade Sušnik ova značenja: morska riba, o č a t k a, u k l a t a«; Della Bella upućuje u »Indeksu« pod riječi »melanurus« na talijansku riječ »o c c h i a t a« rječnika, gdje se nalaze ova naša značenja: u k l j a t a, crnorep. Sušnik (ili Jambrešić) bit će na svome listiću s riječi »melanurus« prepisao iz Della Belle upućivanje na talijansku riječ »occhiata«, načinivši kasnije pučkom etimologijom iz svoje bilješke našu riječ »o č a t k a«. Mikalja imade za istu ribu naziv ušata riba (uscjatta ribba, ochjata pesce).

Akademijски Rječnik imade najstariju svoju potvrdu za riječ j a p u n d ž a iz Della Belle, a za »j a p u n d ž e« samo iz Mikalje; riječ j a p u n d ž a (»japungyia«) pored kepenjek, bunda, kapenak imade i Sušnik pod riječi »lacerna« a pod riječi »lacernula« još i j a p u n d ž i c a¹ (»japungyicza«) pored kepenjčec, bundica. Za latinsku riječ »lacerta« navodi Sušnik ova značenja: kušćar, g u š č e r . . . drugač z e l e m b a k, z e l e m b a k i; ova posljednja riječ dolazi u Mikalje u obliku »z e l e n b a k«, a Della Bella pod riječi »racano« ima: g u š t e r, z e l e m b a k.

Iz Della Belle bit će Jambrešić unio u »Supplementum« latinsku riječ »armariolum« sa značenjima: ormaric, spremica (Della Bella ima pod armarietto samo »spremica«).

Navedene riječi, držim, dovoljno potkrepljuju naprijed istaknuto tvrđenje, da su Sušnik i Jambrešić pri sastavljanju rječnika prema potrebi doista zagledali u Della Bellin rječnik.

Iako znamo pouzdano, da se Mikaljin rječnik nalazio u zagrebačkoj kolegijskoj biblioteci od g. 1739., ipak mi nije pošlo za rukom, da nađem o s o b i t o k a r a k t e r i s t i č n i h potvrda za Sušnikovo i Jambrešićevo ugledanje u Mikaljin rječnik. Možda je Jambrešić odlučio da unese u »Lexicon latinum« topografijsko nazivlje ugledajući se upravo u Mikaljin rječnik, koji ga imade ali bez historijskih razmatranja, a jednako i Sušniku bit će pored Habelićeva rječnika rukovodstvom pri sastavljanju indeksa i Mikaljin rječnik. Tako bit će Sušnik valjada iz Mikalje uzeo riječ c h ê r d a k (= črdak), držeći da Mikaljino c j a r d a k valja čitati č r d a k kao i c j a r v pored čarv, crriv — č r v (c h ê r v) itd. Iz Habelića će biti riječ b u s i j a (u indeksu buszia v.

¹ Riječi japundžica Akad. Rječ. uopće nema.

insidiae, a pod insidiae: zaseda, zased, otajno zasedanje, busia; iako u indeksu dolaze i riječi: busiju činim v. insidior, busije činitel v. insidiator, busije činitelica v. insidiatrix, ipak u samome rječniku na odnosnim mjestima ovih riječi nema). Iz Mikalje bit će dalje Sušnik uzeo i riječ »smrdeči d e d e k« pored deb i futać za lat. »upupa« (Mikalja navodi kao sinonime: božji pivac, d e d e k,¹ putpuden); u Belostenčevu rječniku bit će ova značenja kao D. (= dalmatice) također prepisana iz Mikalje (isp. Deb, futać (D.). Božji petešić ili kokotić, putpudin, dedek); Della Bella pod »upupa« ima samo: kokotić božji a riječi »d e d e k« nema. Ovaka bi se potvrda još gdje koja našla, ali pozajmljivanja ove vrste nijesu ipak tako pouzdana, kao ona iz Della Belle.

Ipak uza sve to imajući Sušnik i Jambrešić g. 1739. pri ruci kolegijski primjerak Mikaljina rječnika, i bez osobitih potvrda nije presmjelo tvrđenje, da su se oni i pomagali i Mikaljinim rječnikom.

Iako Jambrešić prema svemu što sam kazao o postanju rječnika prestaje biti njegovim avtorom, ipak je on po historičko-nacionalnim razmatranjima pod imenima slovenskih naroda, zemalja i gradova, koja su Jambrešićev dodatak, interesna pojava kajkavske Hrvatske XVIII. stoljeća, jer se u onim razmatranjima ogledaju široki nacionalni pogledi toga skromnog prethodnika ilirskoga preporoda XIX. stoljeća.

Z a g r e b, 1. X. 1922.

Dr. Franjo Fancev.

¹ Budući da Akademijски »Rječnik hrv. ili srp. jez.« imade riječ »d e d e k« potvrđenu samo iz Mikalje i Belostenca, vrlo je vjerojatno, da ju je Mikalja uzeo iz češkoga jezika preko Megiserova rječnika (upupa); isp. i bilj. 4. (str. 12.). Češke riječi p s t r o s (s. v. struthiocamelus) i s e p (griješkom ser, s. v. vultur) uzeo je Sušnik (Jambrešić) iz Della Belle (a ne Mikalje), jer p s t r o s jednako naglašava (pstròsz) kao i Della Bella a pored s e p ima iz Della Belle i kostožer i dobrohran (Della Bella s. v. avoltoio).

F. Vrančić za lat. riječ »upupa« nema nikake naše riječi ostavivši mjesto pod »dalmatice« prazno.

Къ этимологіи имени *chъrvatъ* „хорватъ“.

Попытки проникнуть въ тайну происхожденія имени *chъrvatъ* почти также стары, какъ появленіе хорватовъ на сцѣнѣ всемірной исторіи. Еще Константинъ Багрянородный (*De administr. imp.* 31) сближалъ его съ гр. *χώρα* на томъ основаніи, что носители имени хорватъ являются какъ бы „*οἱ τὴν πολλὴν χώραν κατέχοντες*“ (т. е. обладающими обширной землей.) Остроумію этой народной этимологіи нисколько не уступаетъ объясненіе Θомы Сплѣтскаго (*Hist. Sal.* VII.), который соединялъ хорватъ съ *Curetia*, *Curetes* и даже съ *Coribuntēs*. Минуя множество другихъ столь же курьезныхъ „этимологій“ разныхъ средневѣковыхъ писателей, мы должны остановиться только на сближеніи *Katančić'a* загадочнаго имени съ существит. *chrbъtъ*, но не потому, чтобы оно само по себѣ было убѣдительно, но потому, что его взялъ подъ свою защиту не только *Dobner*, но и самъ великій Шафарикъ. Именно послѣдній, доказывая въ своихъ *Slov. Star.* I. 532, II. 112, 322, что имя Карпаты происхожденія славянскаго (отъ *chrbъtъ*, *chribъtъ* „спина, холмъ“), прибавляетъ: „Весь этотъ сѣверный склонъ горъ отъ Сучавы до верховьевъ Вислы слылъ отъ V до X ст. подъ назв. *Chrby* и съ измѣненіемъ согласнаго *b* *chrvy*, *chrvaty*. У современныхъ хорватовъ, вышедшихъ изъ этой области, слово *chribъ* до извѣстной степени удалилось отъ своего первоначальнаго значенія, ибо обозначаетъ у нихъ только „берегъ“ (*ripa*). Тамъ же въ загребской столицѣ есть нѣсколько деревень *Hrib*, *Hribec*. Галицкіе и венгерскіе русскіе, обитающіе въ тѣхъ отрогахъ Татръ, которые Птолемей назвалъ Карпатами, называютъ эти горы Горбы, т. е. *chrby* и нѣсколько своихъ горныхъ деревень Горб, Горбов, Грибовен. Отъ этихъ горъ и получилъ свое названіе нѣкогда обитавшій подъ ними народъ хорватовъ.“

Благодаря исключительному авторитету Шафарика, гипотеза хорватскаго археолога получила широкую популярность въ слав. науч. литературѣ. Такъ, съ *chribъ*, *chribъtъ* и *chrbъtъ* на разные лады комбинировали хорватъ *Kaulfuss Slawen* 14, 17, 22, *Rački Ocijena* 23, *Documenta* 422, *Ružičić Stare postojbine* 17, *Дриновъ Заселеніе* 61, *Cuno Skythen I* 231 и мн. др. Правда,

противъ этого объясненiя никогда не было недостатка и въ протестахъ, и, напр., не только Dobrovský (Письма Добр. и Коп. 109, Instit. 214), но и болѣе позднiе изслѣдователи, напр., Pniower D. A. II. 377, Tomašek (Sitzungsab. W. A. CXXXI 91), Гротъ (Изв. Конст. Багр. 88) открыто выражали сомнѣнiя въ его фонетической безупречности. Тѣмъ не менѣе это объясненiе долго держалось въ научной литературѣ, можетъ быть, потому, что оно указывало по крайней мѣрѣ, семасiологическiй путь для сближенiя хорватъ, какъ горныхъ жителей *par excellence*, съ Карпатами. Но до извѣстной степени удовлетворительно удалось разрѣшить эту фонетическую задачу лишь одному Брауну, который въ 1899 с. въ своихъ Разысканiяхъ I 105, 143 высказалъ остроумную гипотезу, что *Карпати* перешло въ* харвате черезъ посредство герм. бастарновъ, въ языкѣ которыхъ первое имя должно было получить видъ *Harfacta*. Хотя это объясненiе встрѣтило сочувствiе такихъ знатоковъ славянскихъ древностей, какъ Погодинъ, Изъ ист. слав. передвиженiй, и Niederle S. S. I 297, 428, но, съ другой стороны, оно вызвало и не менѣе рѣшительныя возраженiя со стороны ученыхъ авторитетовъ, напр., Brückner'a K. H. XVI, 281, A. S. Ph. XXII 246, Jagić'a A. S. Ph. XXIII 612 и Соболевскаго Ж. М. Н. П. VI (нов. сер.) 195.

И съ полнымъ правомъ, хотя и тѣ теорiи, которыя *a priori* не хотѣли ничего слышать о *chъrvatъ* и о Карпатахъ, не дали лучшихъ результатовъ. Такъ, Даничичъ въ своихъ Основе 211 сближалъ хорватъ съ корнемъ* *sar* — „защищать“, но при этомъ не объяснилъ главнаго, — почему иде. *s* перешло въ *chъrvati* въ *ch*. Гипотезу Даничича (впрочемъ, независимо отъ него) болѣе подробно развилъ Geitler въ своей хорватской статьѣ „Etymologija imena Hrvat“ (Rad. XXXIV 111—118) и чешской „Etymologie jména Hrvat, Chъrvat“ (L. F. III 87—95). Здѣсь онъ сопоставляетъ хорватъ съ словацк. *charvati se* „защищать“, *charva* „защита“, возстановляя ихъ общiй корень какъ* *sar* —, ср. ав. *har* — „tueri“, *haurva* — „servans“ и лат. *servare*. Изъ значенiя „tueri“ вытекло значенiе „defendere“, а затѣмъ „armare“, ср. гт. *sarva* „вооруженiе“, оружие“, агс *searo*. То же значенiе развилось и на лит. почвѣ, ср. *šarvas* „шлемъ, вооруженiе“, *šarviti* „вооружать“; другое значенiе лт. имени „снаряженiе“ будто бы повторяется въ русс. диал. сарвень „плетенка для обвоя и охраны каната, обвой“ и харва „сытъ, неводъ на семгу“. Отъ корня *sarv* — посредствомъ суфф. *-atas* образовано было имя *sarvâtas*, откуда лт. *šarvôtas* „вооруженный“ и слав. *chъrvatъ*. Слѣдовательно, первоначальное значенiе послѣдняго

имени было „armatus“, „вооруженный“, въ частности, „сражающийся въ шлемѣ“, ergo „защитникъ“.

Къ мнѣнію хорватскаго ученаго присоединился цѣлый рядъ ученыхъ, въ томъ числѣ Tomašek l. c., Гротъ l. c., Smičiklas Pov. Hrv. I 59., Perwolf A. S. Ph. VII 628, но зато противъ него, и конечно съ гораздо большимъ основаніемъ, высказались Бодуэнъ де Куртене Ф. З. 1879 I 44 и Jagić A. S. Ph. IV 174: эти ученые совершенно вѣрно указывали, что если бы *chъrvatъ* дѣйствительно находилось въ родствѣ съ лт. *šarvótas*, то оно въ югослав. языкахъ и въ чешск. должно было бы звучать какъ* *srvatъ*, въ польск. какъ* *srovatъ* и въ русск. какъ* *sorovatъ*; кромѣ того, и гипотеза Geitler'a не выясняетъ причины измѣненія иде. *Ā* (къ которому восходитъ начальное *š* лит. слова) въ *ch* на слав. почвѣ. Какъ бы то ни было, но этимологія Geitler'a подкупаетъ, по крайней мѣрѣ, формальной стороной сравниваемыхъ словъ. Но даже этого нельзя сказать про такія совершенно гадательныя предположенія, какъ, напр., то, что *chъrvati* находятся въ связи съ названіемъ нѣм. племени *Harudes* *Χαρὸδδες* (Hirt P. V. B. XVIII 518); или то, что оно родственно съ лат. *cervus* (Much P. V. B. XX 12); или то, что въ основѣ его лежитъ база* *sru-at* „рабъ“, какъ и въ *slovéninъ* (Penka *Origines ariacae* 128); или то, что оно тождественно съ болг. личнымъ именемъ *Kuvrat* (Wirth, *Gesch. Assens* I 252); или то, что, какъ и кашубск. *Karwatk* „мужъ“, обозначаетъ „молодецъ“ (Соболевскій l. c.). Эти объясненія, конечно, никого ни въ чемъ не убѣдили, и какъ раньше Maretić *Slaveni u davnini* 43, такъ и теперь Niederle (ранѣе принимавшій объясненія Брауна) считаетъ (ср. *S. Star.* II 455) вопросъ о происхожденіи *chъrvatъ* открытымъ.

Такимъ образомъ, въ выясненіи біографіи имени *chъrvatъ* принимали участіе ученые самыхъ разнообразныхъ національностей и специальностей, — ученые, которымъ нельзя отказать ни въ обширной эрудиціи, ни въ тщательности научнаго метода. Чѣмъ же объяснить, что результаты ихъ коллективныхъ изысканій такъ ничтожны?

Намъ думается, что причина безуспѣшности всѣхъ этимологій имени хорватъ заключается не въ самомъ словѣ, а въ извѣстномъ предубѣжденіи, что слав. *ch* можетъ отражать иде. *s*. Но теперь, когда число сторонниковъ ученія, что этотъ спирантъ могъ возникнуть и дѣйствительно возникалъ въ праслав. эпоху изъ иде. *kh* (ср. нашъ звукъ *ch* 10 и сл., П. Г. § 179 и д.), возрастаетъ почти съ каж-

дымъ годомъ, исторію имени *chъrvatъ* можно прослѣдить какъ на ладони.

Въ самомъ дѣлѣ, если вѣрно то, что иде. языкъ зналъ корень *kher-* въ значеніи „рѣзать“, сохранившійся, между прочимъ, въ греч. *κάρχαρος* „острый“, др. — инд. *kharas* „твердый, острый“ и слав. *chorbrъ* съ его дальнѣйшими потомками цсл. храбръ, р. хоробрый и пр. (Meillet Et. 403, Эндзелинъ, Этюды 126), и если вѣрно то, что, кромѣ послѣднихъ именъ, этотъ корень донинѣ живеть во многихъ славянскихъ образованіяхъ (ср. звукъ *ch* §§ 159, 160), то мы не позволимъ себѣ ничего смѣлаго, если предположимъ, что еще иде. языкъ зналъ двусложную базу **khereu* — съ исконнымъ значеніемъ „рѣзать, рубить“. Въ наиболѣе чистомъ и полномъ видѣ эта база сохранилась, по всей вѣроятности, въ иранскомъ личномъ имени *Хорбадозъ*, *Хоробадозъ*, встрѣчающемся въ одной изъ танаидскихъ надписей II—III в. (ed. Латышевъ Inscript. antiqu. orae. sept. Pont. Eux. NN 430, 435), — имени, указаніе на которое составляетъ большую заслугу Погодина. (Сборникъ статей по арх. 164). Но и на слав. почвѣ эта база оставила цѣлѣй рядъ потомковъ.

Во первыхъ, разновидность **khъгъ* —> **chъrv* — сохранилась въ др.—русс. хорвате (Первонач. Лѣтоп.), цсл. хорваты (Легенда о св. Вячеславѣ), виз. *χορβάτοι* (Кедринъ) и лат. *Corbatia* (грамоть).

Во вторыхъ, разновидность **khъгъ* —> **chrvъ* —. Она дошла до насъ въ др.—русс. хрѣвате, хровате (Первонач. Лѣтоп.) и, по всей вѣроятности, въ сл. *chrvatinъ*, *hrvatинъ* въ виду лат. *Chruati*, *Cruvatii*, *Crouati* (грамоты). Въ пользу такого же произношенія говоритъ также большая часть такихъ греч. и лат. написаній, какъ *Χρωβάτοι* (Константинъ Багрянородный), лат. *Chroati*, *Crouati*, хотя теоретически ихъ можно возводить и къ базѣ **khroгъ* —> **chrov* —. Но, принимая во вниманіе, что въ древнихъ сербскихъ и хорватскихъ памятникахъ форма *chrovatъ* не встрѣчается, приходится изъ указанныхъ двухъ возможностей отдать предпочтеніе первой.

Однако, рѣшаясь на это, мы не хотимъ сказать, чтобъ праслав. яз. не зналъ и корня **chrov* — какъ третьей разновидности иде. базѣ **kh(e)roгъ* —. Именно оно лежитъ въ основѣ названія др.-чешск. племени *chrovati*, обитавшаго нѣкогда у западныхъ отроговъ Крконошей: во всѣхъ многочисленныхъ спискахъ лѣтописи Козьмы Пражскаго это названіе послѣдовательно пишется съ *o* въ корнѣ, что и заставило Polivk'у въ интересной статьѣ „*chorvát*, *charvát*

а *chrvát*“ (Slov. Sborník III 157) признать, что дч. *chrovati* не можетъ быть читаемо какъ *chrvati*.

Перечисленные формы не исчерпываютъ всего количества слав. потомковъ иде. базы **kherou* —. Есть данныя полагать, что прасл. яз. зналъ еще четвертую ея разновидность въ лицѣ *chārū* — (изъ **khārū* —). Слѣды ея мы видимъ 1) въ названіи сербской земли *charvaty* (чит. *Char-w-aty*) въ знаменитой хроникѣ Далимила; 2) въ названіи мѣщанской семьи хорватовъ, когда то жившей въ Прагѣ (Tómek, Dějepis města Prahy II 228 исл.: IV 162, 240, V 69, 86) и 3) въ названіи трехъ донинѣ существующихъ чешскихъ деревень *Charvatice* (Polívka l. c.).

Но если имя *Charvaty* не есть лингвистическій миражъ, а совершенно положительный фактъ, то уже простой здравый смыслъ не позволитъ намъ отдѣлить отъ него словац. *charva* „защита, оборона“ (изъ *char-woa*), *charvati se* „защищаться, обороняться“ (изъ *char-wvati se*). Эти слова и раскрываютъ намъ первоначальное значеніе имени *chrvatsъ*, — очевидно, оно обозначало первоначально „защитникъ“, если только это послѣднее значеніе не развилось изъ болѣе древняго „борецъ, боецъ“ или даже „храбрецъ“. Въ пользу послѣдней догадки особенно говорило бы соврем. сх. *hivati se* „бороться“, отъ котораго, конечно, нельзя отдѣлять и лич. имя *Hrovoje*.¹

Какъ бы то ни было, но Geitler l. c., угадалъ истину, когда убѣждалъ, что слав. *chrvati* есть синонимъ лит. *šarvotas* „вооруженный“, но его ученіе, что оба слова находятся въ этимологическомъ родствѣ, допустимо лишь въ томъ случаѣ, если лит. имя образовано отъ синонимической базы **k'ereu* —, не тождественной съ **khereu* —, а лишь параллельной съ ней. Весьма возможно, что отъ третьей параллельной базы **kereu* — ведетъ начало кашуб. *Karwatk*, др. пл. *Karwat* (ср. Perwolf l. c.) „молодецъ“, и въ такомъ случаѣ въ сближеніи этого послѣдняго имени съ *chrvatinъ*, предложенномъ Соболевскимъ, есть большое зерно истины.

Г. Ильинскій.

¹ Писац је сметнуо с ума да је у *xрваѣи се х* стављено по неспоразуму и да тај глагол гласи *рваѣи се*. Прим. ред.

О промени ст. слов. кѣи „qui“.

Под овим је називом у I F L, 139—144, изнео М. Фасмер своје мисли о постанку необичне промене ове заменице. Познато је да заменица кѣи има у толико необичну промену у ст. словенском што напоредо са кѣи, каи, кои има у једнини коиго, коимоу, у INSTR. јд. кѣимъ, у лок. коимъ, а у женском роду коиѣ, коини, поред кѣѣ у акуз., коиѣ у INSTRUM. јдн. Дакле је јасно да у извесним падежима имамо облике придевске сложене деклинације, а у другим облике од основе кој—. У множини, међутим, имамо потпуно правилну сложену придевску промену: ции м. р., кѣѣ ж. р., каи с. р. и даље кѣиѣ, кѣимъ и т. д.

Питање је пре свега: да ли је то двојство прасловенско. Другим речима, да ли старословенски језик, са својим облицима, претставља одјек прасловенске епохе или не претставља.

Иако се ова заменица није сачувала у потпуности у свима словенским језицима, ипак се по довољним траговима у њима може мислити да старословенски језик чува прасловенске особине ове заменице. То сведочи посредним путем и српскохрватски језик. У њему имамо од почетка двојство у употреби те заменице: чакавски дијалекти уопштавају облике сложене придевске промене за све падеже: кѣ, кѣа, кѣо: кѣога, кѣош, кѣш, кѣш, и т. д.; у штокавским дијалектима развија се према коиго, коимоу и сл. и кѣји, кѣја, кѣје у ном. јд. и кој— у свима осталим падежима. У дијалектима који су по положају (у географском смислу) између та два говора има и једног и другог (на пр. у Дубровнику и у Далмацији), тако да су у старијим епохама (до краја XVI. в.) обичнији сложени облици, а после све више преовлађују облици са основом кој—. Сем тога и нѣкѣ, нѣка, нѣко поред нѣкоји, нѣкоја, нѣкоје и сл. облици, који се подједнако употребљавају и у штокавском дијалекту, сведоче о подели двеју врста облика једне промене у две промене.

Уосталом, и само кѣји, кѣја, кѣје, које има од најстаријих времена ѣ, ѣа, ѣо, показује да у њему имамо контаминацију готовог облика кѣ, кѣа, кѣо и основе кој— из облика којега и сл. Друкчије би се могло тешко разумети кѣји према којега, којему и сл. (кѣјега је свакако новије); примере в. у Ak. Rječn. s. v. кѣји.

Г. Фасмер, полазећи од горњег односа у ст. словенском (кѣи: кѣиго и т. д.) и сматрајући да је могућно и вероватно да су ти облици прасловенски (ор. cit. 143), тражи начина да објасни то двојство у ст. слов. Он мисли да треба поћи од сложеног облика кѣи који он дели на заменицу кѣ + ја (*и) и за који мисли да је у gen. masc. sing. имао *кого иго и т. д., па је тај облик дао, под утицајем кѣи и једнакости тога кѣи са на пр. тѣи или мѣи, у gen. sing. кѣиго. Ја мислим да се то објашњење не може примити ни у првом ни у другом делу.

У првом се делу свом оно не може примити због тога што се ни по чему не може рећи да краћи облици претстављају две састављене заменице: кѣ и ја. Јер, ако се на пр. за генит. јд. може претпоставити шта се хоће, пошто се најстарији облици нису сачували, падежи као кѣи, кѣи, кѣи, кѣи, цѣи, кѣи, кѣи, и т. д. јасно показују да у њима имамо несумњиво сложеноу придевску деклинацију. Кад бисмо имали две заменице кѣ + ја — ниједан од зависних падежа не би био могућ у њихову старословенском облику.

Уосталом, сасвим је природно да овде имамо сложеноу придевску деклинацију. Заменица *кѣ (исп. кѣго) — заменица је без рода; она се употребљава када се не зна ни род ни број, већ се зна само да је говор о лицу; заменица кѣи јесте заменица са родом и бројем, која се употребљава када се зна о коме је роду и о коме је броју говор. Према томе, сва разлика коју је требало унети у кѣи према *кѣ — јесте разлика у одређености, у познавању предмета по његову роду и броју. То је особина придева, и сасвим је природно што је „безродна“ заменица *кѣ добила ту придевску особину, на начин на који ју је и новѣ добило.

Тако је исто немогуће, по моме мишљењу, полазити од кѣи (или кѣи, кѣи, кѣи) и на основу његове случајне једнакости са мѣи или тѣи или какве сличне заменице тумачити кѣиго, кѣигоу и кѣи. Јер да је тај паралелизам био овде од значаја, никако се не би могло разумети, зашто и у instrum. sing. немамо кѣи (као тѣи) и зашто у падежима множ. немамо кѣи, кѣи и сл. као што имамо тѣи, тѣи и сл., већ и даље цѣи, кѣи, кѣи, и сл. И сам Фасмер осећа ту тешкоћу, али је ипак не уклања свима покушајима које износи и на којима се ја нећу овде даље задржавати. Сам факат да су овако чудновато подељени облици са кој — и са сложеном деклинацијом (т. ј. са основом кој — само у gen. dat. loc. sing.) тражи објашњење које би ушло у траг овом необичном ограничењу једних облика према другим.

Ја мислим да се то објашњење може наћи, ако се пође од сложене придевске промене ове заменице као основне.

Имали смо:

књи	кми	кми
* кмиго	* кмима	* кмиго
* коуимоу	* цѣми	* коуимоу
књи	кжж	кми
кмима	* кжжж	кмима
* цѣмима	* цѣми	* цѣмима

Ако засебно испишемо облике у којима имамо кој —, биће нам све јасно:

* кмиго
* коуимиу
* цѣмима
* кмима
* кжжж
* цѣми

дакле, имамо кми — само у оним облицима у којима бисмо морали имати — и —. Из овога излази да је под утицајем тога што у средњем роду имамо у пош. и асс. sing. кми, т. ј. и везано са ко, извршена таква веза са ко и у свима другим облицима где у основи имамо и. Могло би се много говорити о томе, како је овај процес извршен, али ја се на томе нећу даље задржавати: за мене је главно да је и свугде дало могућност тога образовања.

Ова претпоставка даје нам једина могућност да разумемо: 1. зашто у књи, кми, кжж и кмима у једнини немамо ко —: зато што у тим облицима немамо и у основи и 2. зашто ни у облицима множине нигде немамо ко —: зато што се ни у једном падежу множине не наводи и (исп. цни, кми, кмима, кмихъ и т. д.). У двојини генит. би свакако морао гласити кмию за сва три рода (*коуимию), а у осталим бисмо падежима очекивали: м. р. кми, ж. и ср. цѣми (тај је облик за ж. род и забележен, в. Вондрака, *Altkirchenslavische Grammatik*, II издање, 1912. стр. 466; такође Лескина *Grammatik der altbulgarischen Sprache*, 1909. стр. 137 — без одређивања рода у сѣји); у dat. du. за све родове било би кмима, само нам се тај облик није сачувао у споменицима.

Претпоставка коју сам изнео гони нас да претпоставимо још две ствари: 1. да су се ове особине заменице књи развиле у прасловенској епоси и 2. да је у време развитка ове особине ове заме-

нице сложена придевска промена нешто друкчије гласила него што гласи у ст. словенском. Управо, ово друго и гони нас да претпоставимо да се овај процес извршио у прасловенском, јер оно што смо морали претпоставити упућује нас на старију епоху сложене придевске промене него што је имамо у ст. словенском.

Као што се горе види, ја сам морао претпоставити за мушки и ср. род.

* канго		ноканго
* коуимоу	што потпуно одговара	нокоуимоу
* цѣимъ		нокѣимъ,

али за женски род ја сам морао тако исто претпоставити:

* кѣимъ		нокѣимъ
* цѣини	што не одговара при-	нокѣини
* клѣимъ	девском старословенском:	ноклѣимъ,

јер је у женском роду *и* у ст. слов., а вероватно и у последњим епохама прасловенског језика, већ нестало. Али ја мислим да нас горњи облици заменице *кѣини*, *каш*, *кѣин* принуђавају да претпоставимо да су се и у женском роду у време њихова постанка употребљавали нормални облици, који одговарају облицима мушког и средњег рода:

према	* кѣимъ	и	* нокѣимъ
	* цѣини	”	* нокѣини
	* клѣимъ	”	* ноклѣимъ
	* коуимоу	(gen. du.)	* нокоуимоу.

Према томе и за развитак сложене придевске промене у прасловенском мора се претпоставити неколико етапа. Једна од последњих била је етапа у којој су облици ж. рода и gen. du. свих родова имали — *и* — које је потпуно оправдано и које одговара облицима мушкога рода; а у осталим својим особинама сложена је промена била већ потпуно образована. Тада је заменица *кѣини* добила своје облике; а доцније се сложена промена развила даље, на тај начин, што је ово *и* изbacила. На који се начин то извршило, зашто и када — то не улази у обим данашњег мог расправљања.

На овај начин, вероватност тумачења које сам дао необично је поткрепљена претпоставком једне епохе у развоју сложене придевске промене које је по природи и постанку те промене морало бити.

1. фебруара 1923.

Београд.

А. Белић.

Jedna zanimljiva sintaktička pojava u ravnogorskom¹ narječju.

Pored glagola *dāt* (štokav. *dati*, lat. *dare*) s prezentom: *dām, dāš, dā, dāma, dāšte, dāja* nalazi se u ravnogorskom narječju još jedan glagol **dāt*, koji se javlja samo u prezentu. Taj se prezent oblikom ništa ne razlikuje od prezenta navedenoga glagola *dāt* (= *dare*), samo mu je akcenat drugačiji, a glasi ovako: *dām, dāš, dā, dāma, dāšte, dāja*.

Što se značenja tiče, zanimljivo je, da navedeni prezent *dām, dāš* . . i t. d. može da znači (upravo da *zamjenjuje*) *svaku radnju* glagolsku, koja treba da je i govorniku i slušaocima svakako bilo na koji način poznata već onda, kad hoće da upotrijebe koji od gore navedenih prezentskih oblika: *dām, dāš* . . i t. d. Ili drugim riječima: *dām* znači upravo: „ja vršim jednu poznatu radnju“ — *dāš*: „ti vršiš jednu poznatu radnju“ i t. d. O čem se upravo radi, neka razjasni ovo nekoliko primjera:

a) Djevojke prolaze naveče selom i pjevaju (*papèvaja*) novu, lijepu pjesmu. Ljudi sjede pred kućom na pragu i odmaraju se (*pač'vaja*). Čuvši pjesmu djevojačku dive se i vele: *Lepô dāja* (znači: „lijepo vrše tu radnju“ — „lijepo to čine“ t. j. lijepo pjevaju).

¹ *Ravna Gora* je veliko i zdravo mjesto u *Gorskom kotaru* udaljeno od *Delnica* otprilike 17 kilometara. *Ravnogorci* govore zanimljivim kajkavskim narječjem, kojemu je glasove i oblike obradio *R. Strohal* u knjizi: *Osobine današnjega ravnogorskoga narječja* (Preštampano iz 162. knjige „*Rada*“ Jugoslavenske akademije). U Zagrebu 1905. Nije doduše ovdje mjesto da govorim o knjizi *Strohalovoj*, ali držim, da mi je kao rođenom Ravnogorcu dužnost, da u interesu nauke upozorim, da knjigu *Strohalovu*, i ako je s mnogo truda i ljubavi obrađena, valja ipak s velikim oprezom upotrebljavati, i to stoga, jer je u njoj mnogo toga zabilježeno, što nikako ne stoji. Tako je na pr. skcenat, ta najglavnija osobina svakoga narječja, često i često posve krivo zabilježen. Hoteći svagdje prikazati čitavu paradigmu često je zabilježio *Strohal* i u deklinaciji i u konjugaciji dosta takvih oblika, kojih u živom govoru nigda nijesam čuo. No najglavnija je pogriješka *Strohalova* ta, što je u knjizi svojoj, i ako je u uvodu dobro primijetio, da su u Ravnoj Gori upravo dva narječja: jedno u t. z. *Starom*, a drugo u t. z. *Novom varošu*, obrađujući upravo narječje *Staroga varoša* veoma često upleo u rad svoj oblike, koji se javljaju samo u *Novom varošu* (na pr. prezenti na -n: pleten i t. d.), pa je na taj način pomiješao oba ravnogorska narječja, koja se međusobno razlikuju onako, kako se razlikuju narječja dvaju posve različitih mjesta.

Prezentom *dāja* zamjenjuje se dakle ovdje prezent *papèuvaja*. Ali oblik *dāja* ne znači upravo *papèuvaja*, jer on može — kako je rečeno — da znači svaku radnju, nego se njime u našem slučaju izriče samo to, da se neka poznata radnja vrši u 3. licu pl. prezenta. Koja je pak to radnja, što je zamjenjuje ovdje prezent *dāja*, jasno se razabire iz gore prikazane situacije, gdje ljudi, što sjede pred kućom na pragu, tek onda izriču rečenicu *lepò dāja*, pošto su čuli lijepu pjesmu djevojačku.

b) Otac i sin kose livadu. Sin, koga je otac tek nedavno počeo da uvodi u taj posao, ne kosi (*ne kasl*) još uvijek, kako valja. Otac promatra posao njegov pa mu veli: „*Ne dāš dābr*“ (znači: „ne vršiš dobro tu radnju“ — „ne činiš to dobro“ t. j. ne kosiš dobro).

Prezentom *ne dāš* zamijenjen je dakle ovdje prezent *ne kaslš*. Ali oblik *ne dāš* ne znači upravo *ne kaslš*, jer on može da znači svaku radnju, već se njime izriče samo to, da se poznata neka radnja vrši u 2. licu sing. prezenta. Da se pak ovdje oblikom *ne dāš* aludira upravo na radnju „kositi“, jasno se razabire iz gore prikazane situacije, gdje otac rečenu radnju promatra, a sin je vrši.

c) Selom prolazi besposlena baba „tèta Marija“, koja prolazeći običava svakomu i svaćemu da prigovara i zanovijeta. Idući poljem opazi marljivu seljakinju „tètu Jùlu“, gdje prostire požeti lan, da se suši (*pagrina lan*)¹. Babi zanovjetalici nije posao „tete Jule“ po volji, pa joj prigovori sad ovo, sad ono, a „teta Jula“ razljućena odvrati joj: „*Jèš dām, kùkr vēm. Pakāž, kāk dāš t!*“ [znači: ja vršim tu radnju (ja to činim), kako znam. Pokaži, kako vršiš tu radnju (kako to činiš) ti].

Prezenti *dām* i *dāš* izriču dakle u navedenom primjeru, da se neka govorniku i slušaocu otprije poznata radnja vrši u 1. i 2. licu sing. t. j. oni zamjenjuju ovdje prezente „*pagrinam*“ i „*pagrinaš*“.

Iz navedenih se triju primjera jasno razabire, da se prezent *dām*, *dāš* i t. d. upotrebljava samo za označivanje poznate neke radnje, pa se po tom, kako on prema onom, što je gore rečeno, znači upravo: „ja činim to“; „ti činiš to“ i t. d., podudara funkcija njegova u neku ruku s funkcijom demonstrativnoga pronomena *taj*, *ta*, *to*. Razlika je samo u tom, što rečeni pronomen zamjenjuje prije spomenuti dakle *otprije poznati nomen* (lice ili stvar), dok glagol *dām*, *dāš* i t. d. zamjenjuje otprije poznatu radnju.

¹ Štokavskom imperfektivnom glagolu *pròstirati*, *rēm* odgovara u ravnogorskom narječju glagol *pagrinat*, *pagrinam*, a štokavskom perfektivnom glagolu *pròstrijeti*, *pròstrēm* odgovara ravnogorski glagol *pagtñbt*, *pagtñnem*.

Pronomina dobila su ime svoje po tom, što zamjenjuju *nomina*; u ravnogorskom narječju vidimo eto kod glagola *dām, dāš* i t. d. osamljen, ali zanimljiv pokušaj, da bi se stvorile i takve riječi, koje bi zamjenjivale glagole (*proverba*).

Upoznali smo porabu i značenje glagola *dām, dāš* i t. d., pa nastaje zanimljivo pitanje, što je upravo pomenuti glagol po obliku svojem i na koji je način došao do onoga značenja, što smo ga gore vidjeli.

Što se tiče formalne strane našega glagola, lako bi tko pomislio, da je rečeni glagol identičan s prezentom glagola *dāt* (= *dare*), s kojim se, kako vidjesmo, u obliku posve podudara, a razlika u akcentu, da je sekundarna t. j. da je nastala tek onda, kad se pomenuti glagol u značenju rastavio u dva glagola. Ali takvu se mišljenju protivi u jednu ruku to, što je od perfektivnoga značenja glagola *dāt* (= *dare*) s prezentom *dām, dāš* i t. d. nemoguće izvesti imperfektivno značenje *dām* = ja činim *to* (ja vršim *tu* radnju), a u drugu ruku pomenutom mišljenju slabo ide u prilog i to, što se glagol *dām, dāš* i t. d. javlja, kako vidjesmo, *samo* u prezentu, dok glagol *dāt* (= *dare*) imade sve oblike, od kojih bi bez sumnje uz prezent barem još perfekt i futur došli u porabu, kad bi glagol *dām, dāš* i t. d. bio identičan s glagolom *dāt* (= *dare*).

Glagol *dām, dāš* i t. d. ne može po tom da bude indentičan s prezentom glagola *dāt* (= *dare*), pa valja da mu postanje drugdje tražimo.

Osim u gore navedenom slučaju pod a), b) i c) upotrebljava se glagol *dām, dāš* i t. d. sa značenjem: „ja činim to“; „ti činiš to“ i t. d. u ravnogorskom narječju vrlo rado i u *odgovorima* na upravna i neupravna pitanja. Tako na pr. na pitanje: „*A¹ pišeš?*“ odgovara Ravno-

¹ Konjukcionalna upravna pitanja počinju se u ravnogorskom narječju samo partikulom *a* na pr. „*A grěš?*“; „*A si biu u šóli?*“; „*A ne vėš?*“ i t. d. Ta je partikula po mom mišljenju identična s ravnogorskom hipotetičkom konjunkcijom *ak* (= *ako*), koja se u neupravnim pitanjima još često javlja na pr. Prášajte ga, *ak pójde jütör* u mėja. — Upravno naprotiv: „*A pójde jütör* u mėja?“

Glas *k* od upitne partikule *ak* stao se u upravnom pitanju najprije gubiti pred guturalima na pr. „*Ak kóvaš?*“, gdje se partikula *ak* kao proklitika usko vezala u govoru sa slijedećom riječju: *ak kóvaš?* — *akkóvaš?* — *akóvaš?*: *a kóvaš?*; *ak grěš?* *aggrěš?* — *agrěš?*: — *a grěš?*; — *ak hódíš?* — *ahhódíš?* — *ahódíš?*: *a hódíš?* Ta se promjena dogodila kasnije analogijom i pred drugim konsonantima.

Po tom se dakle funkcija i značenje ravnogorske partikule *a* podudara posve sa štokavskom partikulom *li*, te na pr. „*A pišeš?*“ (= *ak pišeš?*) znači upravo: „*Ako pišeš*, reci, da pišeš. Isp. *Musić*, Pitanja. (Rad Jugoslav. akademije knj. 172. § 3. i 5.)

Navedena je pojava tim zanimljivija, što se upravnim pitanjima s partikulom *ako* u književnom jeziku našem jedva nalazi traga. Isp. *Musić*, Rečenice s konjunkcijama „*Ako*, neka, li“ § 19. (Rad Jugoslav. akademije knj. 134.)

gorac *pozitivno* pored „*pišem*“ još radije „*dām*“, a *negativno* pored „*aj ne pišem*“, „*aj nē*“, „*nāa*“ vrlo često „*aj ne dām*“. Uzmemo li kao odgovor samo glagol *dām*, *dāš* i t. d., glasila bi čitava paradigma s pitanjem i odgovorom ovako:

A pišeš lepô? — *Dām.* (= *Ja činim to*).

A pišem lepô? — *Dāš.* (= *Ti činiš to*).

A piše lepô? — *Dā.* (= *On čini to*).

A pišeste lepô? — *Dāma.* (= *Mi činimo to*).

A pišema lepô? — *Dāšte.* (= *Vi činite to*).

A pišeja lepô? — *Dāja.* (= *Oni čine to*).

Ta je uporaba glagola *dām*, *dāš* i t. d. tim zanimljivija, što ovdje radnja, koju rečeni glagol zamjenjuje, nije kao u gore navedenim primjerima poznata tek iz situacije, već je u pitanju *svagda izriekom* izrečena, pa stoga držim, da nam upravo u takvim primjerima valja potražiti postanak i dalji razvitak našega glagola.

Na pitanje: „A piše Ivan?“, kojim govornik traži upravo obavijest samo o vršenju radnje „pisati“, najnaravniji je po mom sudu, dakle po tom jamačno i najstariji *pozitivan* odgovor bio: „*piše*“, a *negativan*: „*(aj) ne piše*“. Taj način izricanja, gdje se odgovor sastoji u ponavljanju naglašene riječi, promijenio se vjerojatno najprije kod negativnoga odgovora, gdje je elipsom glagolskoga oblika „*piše*“ ostala kao odgovor samo negacija *ne* (sc. *piše*). Ali ta je promjena bila samo formalne naravi. Negativan je naime odgovor zadržao i dalje isto ono značenje, što ga je i doslije imao, jer *ne* znači, kako vidimo, upravo *ne* (sc. *piše*) ili — kako glagol *piše* nije više izriekom spomenut — „ne vrši tu radnju“, „ne čini to“.

Rečena pojava, da se kod negativnoga odgovora pored negacije i glagolskoga oblika stala upotrebljavati i sama negacija *ne*, izazvala je doskora analogijom sličnu pojavu i kod pozitivnoga odgovora. No kako u tom odgovoru nije uz oblik glagolski prislonjena nijedna druga riječ, to je nakon elipse oblika „*piše*“ analogijom negativne partikule *ne*, koja je u negativnom odgovoru stekla već samostalnost neku, ušla u nj kao pozitivan pendent njezin afirmativna partikula *dā*. Ali je ona prema onom, što je rečeno kod negativnoga odgovora, promijenila samo oblik pozitivnoga odgovora, dok mu je značenje ostalo isto, što ga je rečeni odgovor i prije imao t. j. partikula *dā* kao odgovor na pitanje naše: „A piše Ivan?“ znači, da Ivan *doista vrši tu radnju*, da *on doista to čini*; tako i na pitanje: „A pišeste?“ znači kao odgovor rečena partikula: „mi vršimo tu radnju“ — „mi činimo to“ i t. d.

Na naše dakle pitanje: „A piše Ivan?“ možemo prema tome pozitivno da odgovorimo na dva načina, i to glagolskim oblikom „*piše*“ i afirmativnom partikulom „*dā*“, koja znači upravo: „on vrši tu radnju“ — „on čini to“. Kako se pak potonji taj odgovor i oblikom i značenjem i porabom posve podudara s odgovorom *dā*, koji je u gore navedenoj paradigmi označen kao 3. lice sing. glagola *dām*, *dāš*, *dā* i t. d., to je on bez sumnje identičan s njime, pa stoga držim, da možemo pouzdano ustvrditi, da se u 3. licu sing. ravnogorskoga glagola *dām*, *dāš* i t. d. krije upravo afirmativna partikula „*dā*“ sa značenjem: „on vrši tu radnju“ — „on čini to“. No rečena se afirmativna partikula ne nalazi samo u 3. licu singulara: ona se po mom sudu krije i u svima ostalim oblicima glagola *dām*, *dāš* i t. d., samo je u tim oblicima neobično to, što su uz rečenu afirmativnu partikulu prionuli lični nastavci. Tako je *dām* postalo od *dā* + *m*, *dāš* od *dā* + *š* i t. d., i to s toga razloga, što se išlo za tim, da se u odgovoru naglasi i točno označi subjekt rečenice: *dām* = *ja da t. j. ja* činim to; *dāš* = *ti da t. j. ti* činiš to i t. d.

Ravnogorski je dakle glagol *dām*, *dāš* i t. d. prema tome kompozicija, koja je nastala od afirmativne partikule *dā* i ličnih nastavaka *m*, *š* — *ma*, *šte*, *ja*. Tumačeći tako rečeni glagol jasno nam je:

a) *Značenje njegovo*: *dām* = „*ja* činim to“, koje se moglo da razvije samo u takvoj prilici, gdje je radnja, kojoj vršenje potvrđujemo, izrijekom spomenuta prije potvrđivanja našega, a to može da bude samo kod pitanja i odgovora.

b) *Brzi akcenat* (˘), koji je rečeni glagol baštini od afirmativne partikule *dā*. I napokon:

c) to, što se glagol naš javlja *samo u prezentu*, koje je vrijeme jedino moguće i razumljivo od kompozicije *da* + *m* sa značenjem: „*ja* činim to“.

Analognih pojava, gdje lični nastavci prijanjaju i k drugim riječima, nalazi se i inače u srpskohrvatskom jeziku. Tako je na pr. uzvik *dēte*, koji služi zato, da se njime više njih nagovaraju na što ili nutkaju, postao tako, da se uzviku *dē* dodao nastavak množine *te*. S navedenim se primjerom posve podudaraju uzvici *nā* i *nate*, koji se uzvikuju, kad se kome što daje. No najviše opominje nas glagola našega oblik *nete* (= nemojte) na pr. *Nete*, sinci, ako Boga znate. Vuk, Npj. 2, 185., gdje je uz negaciju *ne* prionuo nastavak množine *te*.¹ Ovdje bi se po mom mišljenju mogla navesti i grčka riječ *δεῦτε*, koja se

¹ Isp. Iveković-Broz s. v. *dēte*, *nā* i *nete*.

zbog nastavka *τε* shvaća i upotrebljava kod nutkanja kao plural ad-
verba *δεδο* (ovamo). A nije li napokon i glagol *trēbati trēbām* po-
stao od imenice *trēba (trijēba)*¹ na taj način, da su k rečenoj imenici,
pošto se shvatila kao 3. lice singulara, prionuli lični nastavci?² Uza
sve navedene primjere ostaje pomenuti ravnogorski glagol ipak nešto
osobita, čemu će se prave analogije u drugim jezicima jedva naći.

Glagol *dām, dās* i t. d. postao je dakle u ravnogorskom narječju
kompozicijom afirmativne partikule *dā* i ličnih nastavaka, i to u pozi-
tivnom odgovoru na upravno ili neupravno pitanje, gdje je potvrđu-
jući vršenje radnje neke stekao značenje: „Ja činim to“, „ti činiš to“
i t. d. Tako nastali glagol stao se kasnije u pomenutom značenju upo-
trebljavati i onda, kad radnja neka nije kao u pitanju prije izrijeком
spomenuta, ali je govorniku i slušaocu bilo na koji način poznata već
onda, kad hoće da upotrijebe koji od oblika njegovih t. j. stao se
upotrebljavati u onom slučaju, koji je na početku toga članka nave-
den u primjerima pod a), b) i c), gdje rečeni glagol zamjenjuje otprije
poznatu radnju t. j. vrši u neku ruku funkciju *demonstrativnoga pro-
verbuma*.

Zagreb.

Dr. Nikola Majnarić.

¹ Isp. Iveković-Broz s. v. *trijēba*; Vuk, Srp. rječnik s. v. *trēba* i *trijēba*.

² Jednako je otprilike bilo postanje i grčkoga glagola *χρη̄ναι*, koji je postao
kompozicijom (krazom) imenice *χρη̄* (potreba, nužda) s oblicima glagola *ε̄μι*: *χρη̄ναι*
od *χρη̄ ε̄ναι*; *χρη̄* od *χρη̄ ῥ̄*; *χρη̄ν* od *χρη̄ ἦν*. Isp. *Brugmann-Thumb*, Griechische Gram-
matik⁴ str. 166.; *Hirt*, Handbuch der griechischen Laut- und Formenlehre³ § 396. Isp.
i talijanske oblike *ēglino* i *ēlleno*, gdje je uz personalni pronomen *egli* i *elle* prionuo
lični nastavak za 3. lice glagolskog plurala *-no*.

Из живота речи.

(Наставак.)

Болести.

Осећај немоћи и страх од извесних болести против којих се примитиван човек није могао ни умео да бори, или који су својом појавом и наступом одавале неку нарочиту тајанственост, било је поводом да их је он већ по својој прирођеној склоности анимизовању и антропоморфизацији свега унаоколо доводио у везу или чак идентификовао са штетким демонима које је он свугде видео и који су према његову мишљењу кадри били да се на најразличнији начин увлаче у човека (ср. Tylor *Anfänge der Cultur* I. 111 и. д., Schrader R. L. 1901, стр. 478) и муче га. Припрости је човек у таквој анимистичкој психопатији такођер држао да их не сме да спомене уопште никаквим одређеним именом, јер би се, као и они горе кад смо говорили о природним појавима, срдили и још горе мучили болесника, него их треба у једноме случају некако удобровољити и блажити општим лепим и симпатичним именима (испор. чеш. *panna* ,костобоља‘, сх. *добрача* ,главобоља‘, *добринке*, *добриње*, *добрице* ,богиње‘ Срп. Етн. Зб. XIX. 222—223, *шејка*, болест која се зове и ,*чума*‘, ив. 234, а у Далмацији кажу: „Тресе га *шејка* = тресе га грозница“ и обичај у Малајаца да сваку опасну болест зову именом *господин*. Arch. Sl. Phil. XXXVII. 475—6); а у другој опет, већ према приликама, зазивљући божје име плашити их њиме, или доцније под утицајем еволуционисаног хришћанства, затајујући демоне дотичне болести називати сад божјим даром, сад божјом казни и сл. Од словенских имена за болести о којима мирно можемо да устврдимо да су дошла у везу са божјим именом у највише случајева горњим сложеним процесом била би: слов. *božje* ,грчеви, еклампсија‘: „*božje ga je metalo*“; „*božje ga tere*“; „*dete božje tere*“ (Pleteršnik); чеш. *boží bič*; *božec* исто: „*božec dítě napadl*“; „*božec ho potrhal*“ (Kott); слов. *božjast* (стопљено од *božja oblast*) ,падавица‘, adj. *bóžjosten* ,падавичав, који трпи од падавице‘; чеш. *boží kázeň* (а и *boží rána*) ,епилепсија‘; п. *boža wola* (исто); врус. *божъѣ* ,зла немоћ, падавица‘. Даљ (Слов. s. v.)_попраћује ово име карактеристичном опаском да га народ

изговара само тихо и шепатом, што нам само боље потврђује горе наведено тумачење о постанку ове врсте имена за болести. Сем тога је интересантно овде констатовати да се рус. *божьѣ* и *боџје* као називи двеју сродних болести (у слов. *božje* значи и 'кап, апоплексија'), слажу и с обзиром на облик (adj. neutr. од богъ у улози супстантивне ознаке) који већ сам по себи упућује на резервираност и поколебаност у осећању и држању онога који ту реч говори према помисли (падавице одн. грчева) коју би тим именом хтео да обележи. О падавици као опасној болести коју, према већ истакнутоме схватању примитивнога човека узрокују зли демони, имамо потврду, поред горњих имена, и у веровању нашега народа, који је по негде замишља и назива *гујом*, змијом (а змију саму као демонску животињу у вези са горњим разлагањем о изворима еуфемистичких назива у друштву са речју *бог* зове наш народ у Отоку славонском *божји лисџ*: „Иди тамо, *божји лисџу*“, кажу жене змији кад ју угледају и плаше се да је убију. Zb NŽ VII 115) — дакле, именом најистакнутијега демонскога бића. Милићевић (Живот Срба Сељака, стр. 140) приповеда како народ у неким крајевима Србије држи да, ако некога снађе падавица, ваља да му отац (ако је мушко) или мати (ако је женско) скочи на таван, тамо да се свуче догола и виче првом суседу: „Хеј Марко (или како је већ суседу име), данас мога Симу или Ању (или друго које име) *уједе гуја*, па више никад.“ Таквим еуфемистичким именима за болести спадају још: слов. *božji udarec*, *božje*, кап, апоплексија: „*božje ga je udarilo*“ (Pleteršnik); чеш. *boží mrtovice*, *boží ruka* (исто); *boží, vůle* 'велики чир'; *boží rána* 'куга, помор'; рус. *божегрозная* чему од прилике у сх. одговара *бич божји* 'помор, глад' (ср. одмах на почетку Илиаде како и у старих Грка Аполон *бог* шаље помор на ахејску војску!); рус. *божьѣ милосѣ*, — *воля* 'невоља уопште, нарочито пожар од грома' (исп. горе: бог Перун: муња, гром!); слов. *mrzla božjast*, сх. *богавица* 'улози, костобоља'. У академском се Rječniku adj. *богав*, *timidus*, *nodosus*: *богава рука* 'отекла рука' доводи у везу са мац. *bog* 'чвор', али ја то држим за слабо вероватно, нарочито ако би се то хтело протегнути и на *богавицу* у горњему значењу, где је код толиког броја аналошких назива семантичко порекло тако чито.

Зли демони су зачетници не само телесних него и душевних болести (испор. још у Хомера: „*νοσσον γ' ὀβριως ἔστι λιὸς μεγάλων ἀλλασθαι*“ Од. IX. 411 и опет Од. V. 394 и д. где се приповеда како је зао демон напао на болесника, а богови га ослободили), односно за време су се

хришћанства и те душевне аномалије узеле да сматрају и називају као од Бога послане, сад као казна, сад као кушање, па су на тај начин настали изрицаји као мрус. *божевіля* ‚сулудост‘, *божевільнић* ‚сулуд‘, *божевільник* ‚сулуд човек‘, *божеволіши* ‚сићи с ума‘, одатле *божевіљна* ‚кућа за умоболне‘; врус. *божедурье*, *божіи человекъ* ‚глуп човек‘ (испор. сх. „*глуїан божју!*“); чеш. *boží dárek*, — *padělení* (исто): „*Tys také boží dárek!*“ врус. *божевольный*, *божегнѣвный* ‚слабоуман, луд, својеглав, неразуман‘; *божеволишься* ‚сићи с памети‘; *божевольница*, *божевольщина* ‚распуштена деца; кућа где су деца пуштена пустопашице‘ и т. д.

Горњим речима семантички стоје близу још називи за пијанца и пијано стање: сх. „Он је *божју!* = пијан је (и : ‚спава‘) као што о пијанцу и Чеси кажу: „*Jest boží a Michalův*“ помишљајући још при изговору „*Michalův*“ на *mích* ‚мех, мешина са вином‘, што је преко народне етимологије и хумора, а нешто и ироније, и довело у ову изреку *Michala* као особно име; или: „*Je na božích cestách*“ = напола је пијан (испор. мрус.: „на *Божіи* дорози“ = пред смрт, на смрти), а, као у српскохрватском, каже се и у чешком о човеку који је заспао: „*už je boží!*“, па тако находимо да човек и сва главна своја бесвесна стања, наиме: пијаност, спавање и умирање као и друге њему непротумачиве било физичке или психичке појаве већ према својој природеној религиозности проглашује чисто божјом области (испор. у чеш. „*Mám ženu boží za ‚zbabnu‘*“).

Кад је говор о овој врсти еуфемистичких имена за болести ред је да споменем овде и сх. *богиње* ‚оспице, козице‘, *adj. богињав* ‚оспичав‘ о чијем пореклу не влада слога међу филолозима. Јагић (Arch. Sl. Phil. I. 432), Крек (Einl. Sl. Lg.² 550), Маценауер (Fil. L. VII. 11), Даничић (Rj. jsl. ak. s. v.) заступају мишљење да је та реч кад у сх. значи ‚оспице, козице‘ позајмљена из њемачкога и од „*Pocken*“ да су у сх. помоћу народне етимологије начињене *богиње*. Маретић (Nast. Vjes. IV. 24) држи за „многo вјерoјатнијe“ да у случају богиња имамо сличан еуфемистички назив за опасну болест оспица као што је, каже он, дано еуф. име злу пришту „дoбрић“ (исп. горе *дoбриње* и др. за ‚богиње‘), којему Дубровчани веле „злић“ и чему би се онда за јачу потврду могла навести од нас горе побројена имена као слов. *božjast* (испор. и нем. *Gottesgewalt*) ‚падавица‘, чеш. *božec* ‚грчеви‘ и т. д. Пре Маретића изрекао је то мишљење о богињама Миклошић (Vgl. Gram. II. 144). Посредно тумачење овога појава износи Бернекер (E. W. I. 66) и пристаје уз прве, у колико и он држи сх. реч *богиње* ‚оспице‘ направљеном од нем.

Роскен, али да се та пословењена немачка реч прислонила о српскохрв. *богиња* ‚*dea*‘ и тако независно од Миклошића и Маретића (које не наводи) допушта да *богиње*, макар и секундарно, носе печат еуфимистичкога имена за оспице. Ја сам се већ једном приликом (Arch. Sl. Phil. XXXVII. 480) дотакао горњега питања и сад имам своје пристајање уз Бернекера у толико да допунам што на основу језичкога осећања не бих никако могао да пристанем уз мишљење да би у српскохрватском живом народном говору реч *богиње* као таква могла у својем семантичком развоју на основу народне психологије изнети значење ‚оспице‘. Ако би се наине ‚оспице‘ у сх. имале и могле еуфемистички назвати именом аналошки горњим именима за болести где *бог* улази као сукомпонента, онда је то, по моме мишљењу, у сх. морало да даде други неки облик, било једноставан или сложен, а не управо *богиње*; јер та реч не одаје толике популарности у сх., коју би требала да има реч о којој се претпоставља да је никла у простоме народу, к томе као име једне тако опште познате болести као што су оспице. С друге стране, да је после словенизације нем. *Rosken* у *богиње* — и поред тога што *богиња*, како рекох, не звучи као простонародна реч него више као књижевна — та реч могла примити изглед и улогу еуфемистичкога назива за ‚оспице‘ у горњему смислу, даде се врло добро и лако да брани, будући је језик, нарочито што се тиче његова семантичкога живота, јако еластичан и покретљив, па допушта често да се нешто гради и онде где има само привидна темеља (испор. само улогу народне етимологије у свим језицима која обогаћује речнике мноштвом нових значења једино на основу гласовне сличности речи, на пр. попут наших у Вукову речнику: *горица*, *изијед*, *лијен* — *дријен*, *Мојанка*, *обил* — М. Обилић одн. Кобилић, *сјориш*, *Виде* и др.). У нашем се пак случају (*богиња*) могло то још лакше догодити кад и онако, како смо горе видели, има и других примера где се некој болести даје еуфемистички назив помоћу божјега имена.

Као што се на основу помишљане тесне везе између бога и болести потоње често означају помоћу божјега имена, тако имамо случајева да се и извесна лица, о којима народ држи да у себи носе неку тајну моћ и могу да оздрављају болеснике, доводе у везу са богом, односно им се придевају имена у друштву са божјим именом, па смо на тај начин добили на пр. у чеш. *bohyňář*, *božec* ‚вештац, који уме лечити свакоје болести и гатати ко је што украо‘; *božice* ‚врачара‘; *bohyně* ‚добра врачара која лечи и помаже у по-

треби'; слов. *bog stari*, *bogec*, *boginja*, *bogovavka* ,врачара'; *bogovec*, *bogovavec* ,врачар'; *bogovati* ,врачати; долишљати се'; *bogovanje* ,врачање'.

Биљке, животиње.

Имајући пред очима како су важну улогу играле, а и данас играју, биљке и животиње у народној религији примитивних народа, нема сумње да добар део словенских имена за биљке где реч *bog* улази као сукомпонента, иако који пут изгледају више хришћански, вуку порекло већином из прадавног словенског поганскога доба, када су и праоци данашњих Словена, као и други Индоевропљани, целу своју душевну културу облачили у рухо природне религије, и када су на основу анимистичкога назирања о свему у природи, а нарочито о биљкама и животињама, веровали да је све испуњено духовима или њиховим прецима које су штовали као богове, или другим већим тајним демонима и силама; било да су уопште веровали да колико биљке толико и животиње нису до ли друга обличја под којима човек живи и након смрти (— метемпсихоза о којој ћу проговорити једном другом приликом у вези са словенским именима некојих биљки и осврнути се на изјаву Нидерле-а у његовој словенској митологији да за појаву метемпсихозе у Словена нема праве потврде). Кашто се пак име које биљке стављало у везу са богом и божјим именом и ради познате знамените улоге разнога биља у народној медицини, а ово је, дакако, могло да привуче (аналогски именима за болести) имену које лековите биљке не само *бога йоганскога*, него и *хришћанскога*, јер ми знамо врло добро да и у хришћанству и под хришћанским именом у широким масама са примитивнијом културом може лепо да живи и развија се природна религија, о којој су теми опширније писали Штубенфол (*Heidenthum im Christenthum, Heidelberg 1891.*), Треде (*Heidenthum in der römischen Kirche, Gotha 1891.*), Фарар (*Paganism and Christianity, London 1892.*) и др.

Једно од словенских митолошких имена за биљке које би амо спадало несумњиво је *сх. богиша* ,*Iris germanica*', која се зове још *жуји* *божурак*, *цвић небески* а и *йеруника*, па нам потоње име јасно говори да онај *богиша*, колико год се при његову изговарању у памети простога човека одана хришћанској вери метала помисао хришћанскога Бога одређеније него ли каква традиционално-атавистичка помисао о некоме богу претхришћанскоме, стоји сигурно, макар и несвесно, у вези са врховним богом словенскога Олимпа —

громовником Перуном; јер, како не можемо без даљег да делимо мишљење са Афанасјевом (Поэт. возвр. I. 132, 133) и Фаминцином (Божества древнихъ Славянъ I. 124), да би се у старих Словена узимала реч *бог* као синоним за *Перуна* као врховнога бога, ипак нас у овоме нашем случају име *йеруника* упућује на мисао да се под *богишом*, кад се дотичној биљци давало то име, у истину помишљало на бога Перуна. Како *богиша* одн. *йеруника* са Перуном тако вероватно у вези са Свантовидом, чију је улогу у хришћанском Словенству преузео св. Вид (Перуна је наследио светитељ Илија), стоји *йрава видова* ‚*euphrasia officinalis*‘. Паралеле сх. *богиша*, *йеруника* находимо, међу осталима, и у стинд. *Indrapušpa* ‚*methonica superba*‘, *Indrabhēšadža* ‚*getrockneter Ingwer*‘, *Indrašana* ‚*конопля*‘. Од словенских имена за биљке којима се придружио *бог*, сад под једним, сад под другим обликом и видом била би још: сх. *божур*, *божурић* ‚*raeonia officinalis*, *corallina*, *herba lunae*‘; *божурак мали* *palma Christi*‘; рус. *божуръ* ‚*Krokus*, *Safran*‘; буг. *божур* ‚*raeonia officinalis*; мак; тулипан‘; (диал.) *бѣжа* ‚*мак*‘ (значи још и: ‚Туркиња; племенита госпођа‘); рус. *богунъ душистый*, *боровој* ‚*Daphne sneorum*‘; слов. *božiček* ‚*sempervivum*‘; сх. *божја мѣшица*, *божје дриво* (*дрво*, *дрвце*, *дријевце*), врус. *божъе древо*, *бождеревко*, мрус. *бѣждерев* (*бождерев*), *бѣждерево*, *бѣждеревочок*, чеш. *boží dřevce*, п. *bożydrzew*, *bożydrzewko* ‚*artemisia abrotanum*‘; мрус. *бождеревок* ‚*hypericum perforatum*‘; сх. *божје дрвце* ‚*illex aquifolium*‘; *божја йравица*; врус. *божъя трава*, п. *boża trawa*, — *trawka* ‚*trigonella foenum graecum*‘ сх. *божји цвиѣ* ‚*viola tricolor*; *centaurea jacea*‘; *божји цвијет* *agrostemma coronaria*‘; чеш. *boží listky* ‚*Marienblätter*‘; врус. *божји быѣ* чеш. *boží byt*, п. *boży byt* ‚*ambrosia*‘; врус. *божъя роса* ‚*drosera rotundifolia*‘; чеш. *boží kolářky*, *malva rotundifolia*‘; врус. *божъя благодатъ* ‚*gratiola officinalis*‘; сх. *божја мизица* ‚*scutellaria galericulata*‘; *божја йлахѣшица* ‚*balsamita major*‘; *божја сѣрѣшица* ‚*helichrysum stoechas*‘; врус. *божьи ручки*, мрус. *божја ручка* ‚*primula officinalis*; *betonica vulgaris*‘ (пот. само у врус.); чеш. *boží nohavičky* ‚*delphinium*‘; *boží oko* ‚*crepis drumondi*‘; сх. *божје очи* ‚*dianthus plumarius*‘; чеш. *boží vlásky* ‚*eriphorum*‘; врус. *божьи слѣзки* ‚*dianthus carthusianorum*‘; сх. *божје сузице* ‚нека трава‘ (Briza? Šulek, Imenik bilja стр. 27); чеш. *boží milost* ‚*sideritis*‘ (бот.); *bohdalec* ‚*colchicum auctumnale*‘; *božcovj* ‚*Geissblatt*‘; *bohobyl* ‚*diospyrus lotus*‘; сх. *украдебогу-кашицу* ‚*capsella bursa pastoriš*‘. У последњем нас примеру упућује латинско име да је ова биљка у српскохрватском тако названа због тога што на себи има нешто попут торбака па, како

јој се у лат. дало име неке „чобанске торбе“, тако јој је, богзна каквим сложеним процесом, негде јужнословенски сточар или ратар у својој простосрдности дао анимистички назив као човека који нешто на себи носи: *украде-богу-кашицу*.

Имена животиња: сх. *божји њијешао*, — *њијевац*, — *кокошић*, — *њешелић* који се зове и *божјак*; *божја жабица* ‚*hyla arborea*‘; *божјак* ‚*урира*, *пупавац*‘; *bogivola* ‚*zeba*‘ чеш. *bogar* ‚*Maikäfer*‘; слов. *boginja* ‚нека зелена гусеница са рошчићем‘; врус. *божъя козявка*, — *коровка* ‚*coccinella*‘; мрус. *богова корова*, чеш. *božá krávka*, п. *boża krówka* ‚*lucanus cervus*‘; мрус. *божа њшашка* ‚пчела‘ (с обзиром на радиност ове животињице и корист коју човек од ње имаде, па давање воска од којег се Богу пале свеће; чеш. (диал.) *bogdal*, *bogdan* ‚рода‘ (вероватно у вези са народном педагогијом да деца не смеју знати како се рађају и према томе са причањем (деци): како рода доноси божји дар — децу).

У вези са семантичким животом наше речи додаћу напокон и то да народна етимологија по кашто привлачи *богу* и речи, (попут сх. *небог*, чеш. *nebohý* и др.) о којима смо ми одмах на почетку изјавили да су, поред све гласовне сличности, ипак живеље животом самосталним и независним од *бог* ‚*deus*‘, а то разбирамо из разних еуфемистичких творевина дотичних речј којима је очито за основицу служио појам *бог* ‚*deus*‘, на пр. сх. *неборе* од **не-боже* (вок. од не-бог) ‚заиста, у истину: „*мој неборе!*“ (у нар. песм.); слов. *nebore*, ген. *neboreta* ‚*armer Tropf*‘ (од **nebože*); чеш. *neborák* (од *nebožák*); п. *nieborak* ‚јадник, бедан човек‘; луж. *ња-борје*; *ње-борјетко* (исто) и т. д. и одговарају правим еуфемизмима од *богъ* ‚*deus*‘, као сх. „*Бор га убио!*“ „*Борме*, не ћу, јер . . .“ „*Тако ти бора!*“ „*Ој бора ти!*“ „*Бор* вам синци, сиви соколови!“ (Вук, пј. III. 550). „*За бора* милога!“ „*Бора* ти великога!“ „*Ако бора* знате!“ „*Да бор* убије!“ „*Од бора* наћи.“ „*Тога* му његова!“ „Имена ми *њожјега!*“ „*Тога* ми!“ „*Бога* ми!“ и др. Испор. слично у нем. *Potz* за *Gott*: *Potz Welt*, *Potz Wetter*, *Potz Blitz*, *Potz Stern*; фр. *bleu* за *dieu*: *morbleu* т. ј. *mort (de) dieu*; *corbleu* = *corps (de) dieu* и т. д.

Загреб.

П. К. Булаш.

Акценатска питања.

V.

Ранији делови овог чланка у којима сам разгледао радове Белића, Розвадовског, Ван Вејка и Лера, били су писани почетком 1921 г. У току ове године имао сам прилике да се упознам не само са чланком Ван Вејка у XXXVI св. Јагићева Архива, о којем сам раније морао да говорим само на основу Леровог дела „*O prastowian'skiej metatonji*“ (исп. § 71), него и са читавим низом чланака Ван Вејка и других научника.

Потребно је сада да допуним своја разлагања у одељцима I—IV овог чланка у вези са прегледом ових нових научних радова.

§ 128. Чланак Ван Вејка у XXXVI св. Архива¹ врло је интересантна студија о условима и узроцима јављања у словенским језицима „секундарне узлазне интонације“, и то нарочито у првобитно-кратким слоговима.

У првом одељку чланка Ван Вејк проучава облике ном.-ак. једн. именица муш. р. са основом -о, које су имале првобитно акценат на крају: на наставку за падеж.

Можемо се сложити са пишчевим мишљењем, да су крајњи полугласници изгубили акценат већ у прасловенском језику и савим је природно што је акценат који је био пренесен на претходни слог — био по својој природи узлазни.

Ван Вејк утврђује да се тај акценат јавља као нови (дуги) акут и на краткome по пореклу вокалу о у познатим условима: потоње *j*, потоња група „звучни сугласник + *j*“ и потоња група *zd*, *st*. Са мањом поузданошћу Ван Вејк говори о дуљењу кратког самогласника испред *r*, *l*, *v*, *n*, *m*.

Питање, да ли то дуљење припада прасловенском језику, или се вршило у засебном животу словенских језика, писац не решава дефинитивно, иако говори о могућности његова прасловенског порекла.

Мени се чини да је вероватније везати ову појаву баш са засебним развићем појединих словенских језика, јер се услови овог дуљења кратког вокала о у њима знатно разликују.

¹ Zur sekundären steigenden Intonation im Slavischen, vornehmlich in ursprünglich kurzen Silben A. Sl. Ph. XXXVI, 321—378.

Чакавски диалекат зна за ово дуљење вокала *o* испред *j*, *v*, *r*, *l*, *m*, *n*, али у исто време и за дуљење вокала *e*, *ѡ*, *ѣ*; међутим у другим словенским језицима границе су овог појава много уже: они не знају за дуљење *e*, *ѡ*, *ѣ*, па се и дуљење *o* може у њима утврдити готово једино у положају испред *j*, можда још испред груде „звучни сугласник + *j*“, али никако не и испред *v*, *r*, *l*, *m*, *n*.

Што се тиче група *zd*, *st*, ја сматрам да је грађа и сувише мала да бисмо могли добити поуздане резултате.

§ 129. У осталим одељцима свога чланка Ван Вејк разгледа друге категорије облика, у којима се јавља секундарна узлазна интонација на дугом или на кратком по пореклу вокалу. Основно се становиште пишчево карактерише, прво, тиме, што он тражи за сваку поједину категорију засебно објашњење, — то је становиште на којем стоје у погледу прасловенске метатоније и Розвадовски и Лер, — а, друго, тиме што В. В. претпоставља за прасловенски језик више од три секундарна акцента (исп. § 72).

§ 130. У примерима као чак. *stráža*; *vôlja* = словен. *vôlja*, чеш. *vôle* В. В. донекле сматра да је јављању узлазне интонације узрок група „сугласник + *j*“.

А и глаголски облици типа чак. *věžeš*, словен. *věžeš*, р. *вяжешь* и чак. *kôlješ*, словен. *kôlješ*, р. *кóлешь* објашњавају се у погледу њихова узлазног акцента на кореновом самогласнику исто тако: и ту је била група „сугласник + *j*“, те је нека мала промена у граници слога (у оно доба када су се стварали отворени слогови) изазвала узлазни акценат у кореновом самогласнику.

В. В. добро зна да поред *stráža* имамо *duša*, а и поред *vôlja* — *zemlja*; зато он формулише своје правило овако: „наглашени кратки самогласник или дуги низлазни добијао је у прасловенском испред групе «сугласник + *j*» под познатим условима узлазну интонацију“.

Ја сам већ приметно поводом овог закључка (§ 83) да он не вреди много, све док су нам „познати услови“ непознати.

Групу „сугл. + *j*“ имамо не само у *duša*, *zemlja* него и у *morje*, *polje*; међутим низлазна интонација остаје и у овим примерима без икакве промене. У таквим приликама формула Ван Вејкова остаје само општа и непотпуно одређена карактеристика појава, али није његово објашњење. Треба овоме додати да је В. В. приморан, да би се одржала његова хипотеза, објашњавати чеш. *můžeš* постанком *ž* од *gj*, иако је облик 1 л. једн. *mohu*; тако исто чешке облике *stůněš* (= руско *stoneš* у диалекту Лђка), *běřeš*, *zůveš* он је

приморан објашњавати аналогизмом. Међутим како поред чеш. *kůleš* постоји чеш. *můžeš, zůveš, stůneš*, тако исто поред чеш. *vůle* постоји и чеш. *hrůza, smůla, kůra, sůva*. В. В. одваја *vůle* од *sůva* на тај начин, што пориче значај диалекатског пољског *wóla* и што тврди да чешком *vůle* одговара пољско *wola*, али чешком *kůra* и сл. пољ. *skůra* и сл. Само то није разлог за одвајање чеш. *vůle* и сл. од *sůva* и сл., док Ван Вејк не објасни узрок појављивању узлазне интонације у облицима друге категорије (*sůva*).

§ 131. У глаголским облицима типа срп. *tōnēm*, словен. *tōnem*, р. *tōнешь* В. В. везује узлазну интонацију са сугласничком групом: *toneši* < **top-ne-ši* и сл. Једини глагол (рецимо и два — не мења ствар): *minōti* у којем није било сугласничке групе, могао се потчинити, наравно, утицају свих осталих.

Пошто Ван Вејк и за глаголе типа **nesq* као и за глаголе типа **koljō* и **topnq* претпоставља првобитни нагласак на кореновом самогласнику, он је дужан да објасни разлику између облика *nesēši* (р. *несешь*), с једне стране, и *kōlješi, tōpneši* (р. *көлешь, тонешь*), са друге. Он је објашњава на овај начин:

1. у облицима *kolješi, topneši* јавила се узлазна интонација на *o*;
2. самогласник *e* наставка у облицима *neseši, kolješi, toneši* (= *topneši*) добио је узлазну интонацију;

3. узлазна интонација наставка привлачи на себе акценат у облику *neseši*, док се то не дешава у облицима *kolješi, topneši* = *toneši*, пошто коренов самогласник *o* има на себи такође узлазни акценат. Остаје нејасно само једно: зашто се јавља узлазна интонација на наставку у слогу одмах после акценатованог слога. Чак ако бисмо и узели за полазну тачку наставак *-šь* са полугласником, опет не бисмо могли одговорити на то питање, пошто В. В. не признаје као опште правило утицај крајњег полугласника на појаву метатоније у слогу који му претходи.¹

Сем тога јавља се питање, да ли имамо право одвајати код јављања узлазне интонације примере као *tūneš* од примера као *zůveš* и *sůva*.

§ 132. Потпуно засебну категорију случајева са секундарном узлазном интонацијом претстављају они случајеви у којима имамо сложеницу: такви примери, као руско диалекатско (Лђка) *sbor, urok, pokoj*, као рус. *поворѳтъ*, словен. *listopād*, срп. *golōvrat*, рус. *потѳпъ, прикázъ*, срп. *prikaz* и сл.

¹ Исп. Roczn. Slaw. IX; 94, 99 с. с.

Упоредјујући такве примере са сложеним именицама другог типа: р. ободъ, откупъ, срп. *òtkup*, *kòlovrat* и сл., В. В. мења правило које је Лескин изнео (Arch. XXI, 369.) на овај начин: «у спајању именице са предлогом, у случају кад та именица има акценат на кратком или дугом низлазном вокалу корена, акценат се понекад повлачи на претходни слог; ако се то не деси, онда други члан сложенице добија узлазну интонацију». То је потпуно тачно. Само, наравно, остаје нам опет непознато, кад се то дешава, а када се не врши; другим речима: зашто се дешава у једним случајевима, а у другим не дешава. Међутим морамо признати да појава нове узлазне интонације у случајевима у којима имамо сложenu реч, по свој прилици, стоји у вези са односом сложенице према основној речи: исп. однос *новъ* и *новъ-јъ*.¹

Природно је да и у основи односа облика сложених и простих глагола, као на пример срп. *slòmtm*: *lòmim*, *zàkleti*: *kléti*, о којима В. В. говори на 365—368 с. с. свога чланка, он види исти принцип. Док основни узроци „метатоније“ не буду пронађени уопште, не можемо ништа рећи поводом овог чисто механичног објашњавања њених појава које предлаже В. В. (исп. горе § 73).

§ 133. Као што смо горе већ споменули, В. В. мисли да је секундарних узлазних акцената у прасловенскоме било више него три. У чланку који сада разгледамо он за то своје мишљење наводи више доказа. Али је питање, да ли су ти докази заиста довољни да утврде његову тезу. Одмах можемо одговорити: према нашем мишљењу — нису.

За нови акут (на дугим самогласницима) лако је утврдити да је сада обележен у свима слов. језицима, који могу бити узети у обзир, у свима категоријама — дужином: чак. *stráža*, словен. *stráža*, чеш. *stráže*, пољ. *stróža* (р. сторóжа); чак. *mlátiš*, словен. *mlátiš*, чеш. *mlátiš*, пољ. *młócisz*; чак. *véžeš*, словен. *véžeš*, чеш. *vážeš*, пољ. *wiążesz*; чак. *béli*, словен. *béli*, чеш. *btlj*, пољ. диал. *b'áty*; чак. *vlás*, *gláv*, *rúk*, словен. *gláv*, *rók*, чеш. *hláv*, *rúk*, пољ. *rak*.

Само једна категорија буни Ван Вејка: категорија сложених речи.

Пошто у чак. налазимо *postùp*, *pròsèk*, В. В. је готов да претпостави да се секундарни акут у овим баш случајевима изједначио

¹ Овом приликом да напоменем поводом анализе сложених речи код Ван Вејка: сумњам да се словен. *odgòja*, *opòna* може изводити из „праслов. **òdgoja*, **òpona*“, као што мисли В. В. (364 с.): о томе ће бити говора у чланку Булаховског „Акцентныя отношенія, связанныя съ двумя закрытыми о въ словинскомъ“, који ће бити штапан у Ј. Ф.

са старим акутом који се, како је познато, скраћује у српском језику. Међутим и то не помаже, пошто и у чешком налазимо краткост: исп. *pokaz, závrat, zákup, zvrát*; а међутим чешки обично чува стари акут као дужину.

На тај начин, нови акут, који се обично чува као дужина и у српском и у чешком, у овој баш категорији примера има и у српском и у чешком краткост. У вези са тим В. В. и пољски облик *zwrot* везује са овим новим акутом нарочитог порекла, а пољ. *powróť* (са трагом дужине) сматра да одговара српском *pđvrat̃*.

Ја мислим да је тај нови акут, који се скраћује и у српском и у чешком, врло необичне природе, да га као акценат нарочите врсте не треба ни тражити у прасловенскоме; боље је зато да горе поменути појавима тражимо какво друго објашњење. Оно, одиста, најлакше је да као узрок отступања замислимо неку фонетску разлику у прасловенском, али онда не остаје скоро ништа за историски развитак појединих словенских језика у њихову засебном животу. Специјално у овом случају треба да претпоставимо узајамни утицај облика различних типова: 1 *a*) р. потóпъ, 1 *b*) р. поворóтъ; 2 *a*) р. óбодъ и 2 *b*) р. óткупъ. У српскоме *đbód* не очекујемо дужину; кад се овај облик могао јавити под утицајем *đtkūp*, зашто би онда било немогуће да се јави краткоћа у срп. *prtkaz* под утицајем *pōtop*. За чешки језик, сем сличног објашњења, могуће је и друго: да у чеш. *pokaz, závrat, zákup* и сл. имамо тип са старим акцентом на првоме слогу, — ма да су се такви облици јавили по угледу на старе именице *đtkupъ* и сл.; судбина дужине иза акцента у чешкоме није потпуно јасна: српском *gōlub, pāmēt* одговара чеш. *holub, pamět, obruč* и сл. Тако исто се не може поуздано тврдити ни да је краткоћа у пољском *zwrot* стара, нити да је она фонетска у облику *powróť*, који, према мишљењу Ван Вејка, одговара српском *pđvrat̃*.

§ 134. Још више доказа за своје мишљење да је секундарних акцената било више, В. В. налази у грађи која се тиче кратке узлазне интонације. Наиме: 1. у примерима типа р. нóсишь имамо у чак. *đ*, у словен. *ǰ*, у чеш. *o*; 2. у примерима као р. кóлешъ — чак. *đ*, словен. *ǰ*, чеш. *ú*; 3. у облицима придева имамо (р. гóлыѣ), чак. *đ*, словен. *ǰ* (*ǰǫli*), чеш. *o*; 4. у облицима gen. pl. чак. *ó* (*kós*), слов. *ǰ* (*kǫs*), чеш. *o* (*nóh*) и *пољ. *o* (ст.-пољ. *koos*); 5. код именица типа р. вóлъ — у чак. *đ*, у словен. *ǰ*, у чеш. *o*, у пољ. **o*; 6. код именица сложених са предлогом (р. потóкъ) чак. *đ*, словен. *ó* (*potǫka*), чеш. и пољ. *o*.

Најлакше је, наравно, све ове супротности објаснити једном хипотезом, као што чини Ван Вејк, да је у прасловенском у свакој од ових категорија постојала нека нарочита врста секундарне узлазне интонације, дакле 5 односно 6 различних узлазних интонација. Али, по мојем мишљењу, ова хипотеза није никакво објашњење чињеница, него само једна вештачка формула за све ове чињенице. Не вреди ништа говорити о више секундарних интонација, док не знамо како да одредимо услове за њихово појављивање. То значи само да се писац одриче да да овим чињеницама какво право објашњење. Међутим неко се објашњење опет може пронаћи. Прво, ничим није доказано да је словен. *gōli* стари облик; ја барем сумњам у његову старину, те хипотезу да је постао по угледу на тип *stāri* свакако сматрам као бољу него што је хипотеза Ван Вејка.

Тако исто није доказано да се у чеш. *kūleš*, *vūle*, као и у ст.-пољ. *koos* (= *kōs* ген. мн.) и у чак. *kōs* огледају баш прасловенски односи. Кад би чак и било тако, онда би ту био прасловенски т. ј. нови акут (а не $\grave{}$), ма да не знамо, у каквим се условима појављивао овај $\acute{}$ на кратким слоговима. Али, у ствари, за чеш. *kūleš* и *vūle* може се тврдити само да је у њима вокал *o* имао секундарну узлазну интонацију прасловенског порекла, — док дужина може бити специјално чешког порекла. Старопољско *koos* лако може бити нефонетског порекла: треба имати на уму да су једне именице имале у ген. пл. дужину услед праслов. новог акута на дугом по пореклу вокалу, а друге услед специјално пољског дуљења испред звучног сугласника на крају речи, тако да је већина именица имала у ген. пл. дуги вокал испред крајњег сугласника. Па и у чакавскоме дуљење кратког вокала у крајњем слогу било је доста раширена појава, а лако су могле утицати и именице са дугим вокалом (*glāv*, *rūk*). Чешка дужина у ген. пл. *nōh* по свој је прилици резултат секундарног дуљења специјално чешког порекла.¹ На тај начин, нема никакве потребе за хипотезу о више секундарних интонација узлазног карактера на кратком вокалу, већ добијамо исту формулу за све случајеве: ова се кратка узлазна интонација јавља као краткост у српском, чешком и пољском, као $\acute{}$ услед секундарног дуљења

¹ И сам В. В. признаје да се облици ген. пл. *por*, *sov* у руском дијалекту Лџка могу објашњавати као облици који су постали под утицајем ном. *pōry*, *sovy*, иако више воли да их објашњава нарочитом врстом прасловенске секундарне интонације (349 с.). Пошто немам чланка Шахматова у Изв. XVIII, 4, а и чланка Бубриха у истој свесци Изв. не могу за сада да одговорим на питање, у колико су ови облици неправилни и како се могу објашњавати.

у словеначком и као *ѿ* услед секундарног дуљења фонетског и нефонетског карактера у различним случајевима у чакавском, чешком и пољском.

§ 135. Да бисмо завршили своје напомене поводом чланка Ван Вејка у XXXVI св. Архива остаје нам да поменемо још једно: на стр. 367—368 Ван Вејк на основу руских облика колѣбљу, внѣмлю, обую исказује сумњу у старину закона Сосировог. Али ове чињенице нису довољне да би се доказало оно што је писац хтео доказати. У руском колебати место колѣбати са ђ: исп. срп. *kòljebljēm* и т. д. ђ је могло имати стари акут, — исп. словеначко *kolēbam*. Облик внѣмлю сумњам да је стар; облик обую, ако заиста тачно одговара литавскоме *aīti* по акценату, могао се јавити под утицајем чују и сл., као и српско кўјѣм.¹

* * *

§ 136. Други чланак Ван Вејка у Архиву XXXVII² посвећен је специјалном проучавању акценатских односа код глагола са наставком *-i* у основи садашњег времена. У основи овог проучавања налазе се принципски погледи Ван Вејка са којима смо се упознали горе. Али чланак ипак претставља врло корисну анализу грађе.

Остављајући на страну поједине глаголе, који можда и не припадају оном типу којему их приписује В. В., можемо се сложити са главним резултатима писца. Наиме, Ван Вејк утврђује ово:

1. Глаголи са наставком *-i* у садашњем времену и са кратким самогласником корена:

a) кад су девербативни, — имају у сад. времену у 2. и 3. л. једн. акценат на корену: срп. *вџити* — *вџйш*, *прџсити* — *прџсйш* и сл.;

b) кад су деноминативни, кад је именица, која им је у основици имала акценат на крају, — исто тако имају у 2. и 3. л. акценат на корену: срп. *жѣнити* — *жѣнйш*, *сѣлити* — *сѣлйш* и сл.;

¹ Тако исто срп. *vòda* и рус. *волкѡвъ* нимало се не налазе у супротности са тезом о дубокој старини Сосировог закона, чак и о његовом балтиско-словенском пореклу. Облик *волкѡвъ* и сл. добио је свој акценат према осталим падежима: за овај су тип именица били нормални облици са акцентом на наставку: *долгѣ* (ном.-ак. мн.), *долгѡвъ*, *долгѡмъ*, *-ѡми*, *-ѡхъ*. Исти акценат налазимо код неких именица са старим акутом на кореновом самогласнику: *часы*, *часѡвъ*, *часѡмъ* и т. д.

² Zur Betonung der Verba mit stammbildendem *-i* (1—47 с. с.).

с) кад су деноминативни, а основна именица има акценат на корену, онда глагол има акценат на наставку; срп. гостити — гостйш и сл.¹

II. Глаголи истог разреда са дугим кореновим вокалом:

а) девербативни имају у 2. и 3. л. једн. акценат на корену: срп. будити — будйш (р. воробитишъ и т. д.);

б) деноминативни од именица са акцентом на крају имају исти акценат на корену: срп. судити — судйш (словен. *sŭdīs*), хвалити — хвалйш (словен. *hvalīs*) и сл.;

с) деноминативни од именица са акцентом на корену имају акценат на наставку: р. золотитъ — золотйшъ, словен. *zlatīti* — *zlatīš*.²

§ 137. Што се тиче глагола са кратким вокалом у корену, њихове особине добро одговарају овим правилима. Ван Вејк употређује преношење акцента на корен у I а и I б (**vòziši*, **žēniši*) са оним које имамо у придевском облику *гòлыјъ (срп. гòлий, р. гòлыйй), исп. чак. неодређен облик *golò*, р. голò. Заиста, паралелизам постоји.

Тако исто постоји паралелизам и између облика типа I с (**gostīši*) са преношењем акцента на наставак (исп. срп. гòст — гòста, р. гòсть — гòстя) и придевских облика **novŭjъ* (чак. *novŭj*, малорус. новійй) и сл. с обзиром на њихов однос према **nòvъ* — **novà* — **nòvo* (рус. новъ, новá, нòво и т. д.). Али се ипак не можемо сложити са тумачењем које В. В. даје овом преношењу акцента на наставак у облицима типа **gostīši*: наставак је *-i* према мишљењу Ван Вејка, као и наставак *-e-* у облику **néseši* (исп. § 131), добио секундарну узлазну интонацију, те се услед ове интонације мења **gòstiši* у **gostīši*, а, са друге стране, **vodīši* у **vòdiši*. Чудим се, као и Лер,³ томе да иста узлазна секундарна интонација у истоветним условима даје толико супротне последице: у једним глаголима привлачи себи акценат, у другим пак одбацује га од себе. Што се тиче разлике између *vòdiš* и *gòli* у словеначком, — ми смо већ видели како В. В. тумачи ту разлику (§ 134).

§ 138. Код глагола са дугим вокалом у корену прилике нешто отступају од правила, које је Ван Вејк утврдио. Наиме, он

¹ Исти глаголи кад су сложени са предлогом, имају акценат у 2. и 3. л. једн. на корену.

² У сложеним са предлогом у 2. и 3. једн. акценат је на корену: срп. раздели — разделиш.

³ Roczn. Slaw. IX, 113 с.

мисли да глагол **moltiti* не одговара правилу II с, ако води порекло од именице **moltъ* (р. мѳлотъ): исп. чак. *mlátiš*, р. молѳтишь и т. д. Глагол **ljubiti* има у 2. и 3. л. једн. акценат на корену (р. лѳубишь, -итъ), иако је основна реч **ljubъ* имала циркумфлекс на корену: исп. словен. *ljûb*, *ljubô*; очекивали бисмо, дакле, у глаголском облику акценат на наставку (према II с). Исто имамо у глаголима: **blôditi* (р. блѳудишь), — исп. срп. блѳд, словен. *blôd*, чеш. *blud*; **krôžiti* (р. круѳишь) — поред срп. круѳ, словен. *krôžg*, чеш. *kruh*; **lêniti se* (р. лѳнишься) поред чак. *lêno*, словен. *lênô*; **tôpiti se* (р. тѳпишь) поред чак. *tûp* — *tûpo*, словен. *topô*.

Та отступања Ван Вејк објашњава тиме, што глагол **moltiti* одваја од именице **moltъ*; глагол **blôditi* сматра не као деноминативан, него као итеративни према глаголу **blêdô*; што се тиче глагола *krôžiti*, *lêniti se*, *tôpiti* — у њима се употребљује поред облика са акценатом на корену и облик са акценатом на наставку.

По моме мишљењу нема потребе да одвајамо глаголски облик **moltiši* од именице **moltъ*, пошто промена старог низлазног акцената у нови акут има паралелу у односу придевских облика: чак. *mlâd*: *mlâdt*, рус. солонъ — солѳный. На исти начин можемо лумачити облик рус. лѳубишь, словен. *ljûbiš* (срп. лѳубиш) према *ljûb*.

§ 139. На тај начин опажамо заиста неки паралелизам између појава промене акцената код придева и код глагола: исп. 1. **dobrô*: **dôbroje* и **ženâ* — **ženjô*: **žênishi*; **vezësi* — **vozjô*, **vôziši*; 2. *bôso*: **bosôje* и *gôstb*: **gostjô* — *gostîsi*; 3. **bêlô*: **bêloje* и *bljudô*: **bljudësi*, *budjô*: **bûdiši*; **sôdъ*, **sôdjô*: **sôdiši*; 4. **svêto*: **svêtôje*¹ и **zôlto*: **zoltjô*, **zoltîsi*; 5. можда и односу **môldo*: **môldoje* одговара **ljûbъ*: **(ljubjô) ljûbiši*.

Остаје само једно нејасно: зашто имамо у српском бавиш (чак. *bâvin se* код Белића), грабиш, лэзиш и т. д. без икакве промене интонације: исп. у придевима чак. *sît*: *sîtt* и сл.

У словеначкоме налазимо *bâvim*, *mêrim* и т. д. Да ли се чак. *mûčt* (Белић²) јавило према *mûka*, или је, обрнуто, словен. *bâvim* и сл. секундарно, то не знам. Иначе и чакавски зна за промену старог акута у нови циркумфлекс у глаголским облицима *gîneš*, *brîšeš*, *kâplješ* (исп. § 24).

Код глагола IV. врсте са наставком у инфинитиву *ě* опажамо сличан однос чакавштине и словеначког језика: у чак. *vîdiš*, а у словеначком *vîdiš*. Код глагола исте врсте типа р. горѳтъ —

¹ О прасловенском пореклу односа *svêto*: *svêtôje* исп. § 22.

² Замѳтки по чакав. гов. 71 с.

горйшъ имамо у презенту, као што је познато, акценат на наставку: срп. гòрйш, словен. *goriš* и сл. Порекло последњих облика мени није јасно, и поред тога што о њима говори Ван Вејк на 39 с.

§ 140. У додатку своје разгледању глаголских облика IV. врсте Ван Вејк наводи неке случајеве у којима се огледа закон Педерсенов (— / > / —).

То су 1. придевски облици **bélъjъ*, **gólъjъ* из старијих **bélъ-jъ*, **gólъ-jъ*; 2. облици ном. множ. **sēla*, **dólta*, (рус. *сѣла*, *долѡща*). На питање зашто се није десило у облику ном. једн. **žena* оно што се десило у облику **sela*, В. В. одговара »не знам«. ¹

* * *

§ 141. У својој оцени Леровог дела „*O prastowiańskiej metatoni*“ ² Ван Вејк, поред критичких напомена поводом теорија и хипотеза пољског научника, ³ износи такође и по неке своје погледе. Тако, на пример, он мисли да се у неким случајевима могао јавити нови акут из старог акута: то је било по његову мишљењу у ном. -асс. pl. n. -ā (чак. *nebesá*, посавск. *poljá*; тако исто у gen. s. f. -ē: *vodē* и сл.). Међутим порекло овог новог акута, т. ј. узрок због кога се стари акут мења у нови, остаје непознат Ван Вејку, као и мени. Дужину у наставку ном. s. f. -ā у старопољском и кашупском (словинач. -āу, -ā) изазвала је по његову мишљењу претходна група „сугласник + j“. Зашто таква група није изазвала дужину и у пољском *duša* или у пољском *widzę, noszę* и сл. (1 једн. сад. вр.), В. В. не објашњава.

§ 142. Међу другим питањима В. В. истиче и врло важно питање о томе, у каквом се односу налазе нове секундарне интонације прасловенског језика према законима Шахматовљевим о скраћивању дужине у прасловенском језику. Уосталом, ни он не испитује ово питање, већ га се само дотиче. Мени се чини да чак. примери *bělo*, *mládo*, *sítō* и сл., чешки примери као *skoupj*, пољски као *biáty* (диалек.), *mađry* и т. д., словен. *lipo instr. s.* и т. д. доста јасно сведоче, да се први дуги наглашени слог тросложних речи скратио тек онда када

¹ Оно што сам говорио у Изв. XI, 4, 258 с. поводом *rěbra* и што наводи В. В. не помаже овоме ништа.

² Roczn. Slaw. IX, 78—109 с. с.

³ В. В. одбацује тезу Лера о промени интонације под утицајем крајњег -s, ограничава утицај редукције крајњег -ъ, њ на интонацију слога који претходи, одбацује метатонију у случајевима као *duša*, не признаје као тачно Лерово објашњење чешког *vira*, сумња у његово објашњење облика *instr. s.* са наставком -ojъ и т. д.

су већ постојали нови секундарни акут и циркумфлекс. Свакако нови акут није подлегао овом скраћивању, а, изгледа, ни нови циркумфлекс.¹ Али нећу да улазим у питање о којем је В. В. тек узгред по нешто поменуо.

§ 143. Лерово објашњење облика *instr. s. f.* са наставком *-ojo* (исп. § 126.) не задовољава Ван Вејка. Његово је властито објашњење у томе да је тај наставак добио секундарну узлазну интонацију, која је узрок потоњим променама у овом облику: он привлачи себи акценат са претходног кратког и дугог низлазног слога и мења акут који му претходи у нови циркумфлекс. То је она секундарна узлазна интонација коју В. В. наводи и у наставцима *-eši*, *-etš*, *-bi*, *-ovš*, *-amš*, *-ami*, *-achš*. Зашто се развија секундарна узлазна интонација у наставцима *-eši*, *-etš*, *-bi*, *-ovš*, а не развија у наставку *-omš* (*instr. s.*) — остаје опет нејасно.

§ 144. Уопште метода Ван Вејка у објашњавању супротности у појавима, његово принципско становиште у таквим случајевима мене не може задовољити.

Ако се неке чињенице не слажу са каквим Леровим законом метатоније, за мене тај закон не вреди, док не буде пронађен јасан узрок те супротности у чињеницама. Међутим В. В. излази из овог положаја на тај начин што каже, — рецимо: утицај акута на слог који му претходи по некад се не опажа, пошто је модификација акута (претходног слога) била у „познатим приликама“ толико незнатна да се није могла осетити (90 с.).

Нови циркумфлекс према мишљењу Ван Вејка није био у свима случајевима исти;² зато имамо у чакавском *vidn*, али *gīnen*, зато се у каш.-словенач. *māyli* нови циркумфлекс јавља као дужина, поред тога што је у другим категоријама исти тај акценат у том истом језику скраћен. (107 с.).³

Толико сам хтео да речем поводом радова Ван Вејка у Архиву Јагића и у пољском часопису *Rocznik Slawistyczny*.

¹ Питање је у вези са тим, како треба да објашњавамо чак. облике типа *bāvīš* и шток. *bāvīš* се.

² Исп. горе § 133 то исто о новом акуту.

³ У основици кашупског облика можда се налази диалекатски облик са новим акутом: исп. руски акценат у неодређеној форми у пословици: „мал — малá мѣньше“.

Што се тиче каш. *bōdō*, *lēzō* са дужином, — ништа не показује да узроци овој дужини леже у прасловенским односима.

О погледима његовим на облик ном. једн. мушких именица в. доле — у вези са чланком Травничка.¹

VI.

§ 145. У истој свесци *Roczn. Slaw.* (IX, 109—118 с. с.) у којој је штампао своју оцену Лерове метатоније Ван Вејк, налазимо критичку анализу Ван Вејкова чланка о глаголима IV разреда од Лера.²

Пошто писац није променио своје основне погледе на појаве метатоније, са којима смо се већ упознали, нема потребе да потанко разгледамо овај чланак.

Можемо се сложити са Лером у његовој критици Ван Вејкових тумачења преноса акцента у облицима *neseši, chvališi, točiši* и сл.

Али се и властито његово објашњење не може примити. Лер узима за полазну тачку облике *chvališь* и *točišь* са низлазном интонацијом на сваком од три слога и акцентом на наставку *-i*. Средњи се низлазни акценат мења у узлазни, пошто низлазни не може стајати осим на првome слогу. Али је питање: зашто он онда није пренесен на први слог?

Даље су промене у овим облицима везане, према Лерову мишљењу, са редуцијом крајњег полугласника. Али утицај крајњег полугласника (односно његове редуције) на слог који претходи, као опште правило, није никако доказан. У овоме Ван Вејк има потпуно право. Према томе не вреди ни објашњење Лером.

§ 146. Да побије скоро опште мишљење о старини Сосировог закона, Лер истиче облике *оборџна, загорџда* и сл., пошто мисли да је у њима префикс спречио пренос акцента на крајњи самогласник.

Али мени није јасно зашто није могао постати облик **oborna* са узлазном интонацијом онда када је већ постојао облик **borna*.

Са критиком Леровом Ван Вејковог схватања супротности између словен. *vǫdiš* и *gǫli* потпуно се слажем. Лер наводи облик *dǫbri* (исп. *Breznik Arch. Јагића XXXII, 402.*)

¹ Два мања чланка Ван Вејка: „Zu den slawischen Iterativen vom Typus *bǫgati*“, K. Z. XLIX, 84—91 и „Zur Betonung des slawischen Duals“ *Neophilologus V 2*, с. 113—115, — нисам могао добити. Чланак његов „De déplacement de l'accent en verbo — croate“ (*Revue des ét. sl. I 1—2*, с. 28—37) који се тиче једног специјалног питања историјских односа српских дијалеката с обзиром на акценат, засада остављам на страну.

² У истом чланку (118—125) налазимо и оцену Ван Вејкових чланака о глаголима типа *bǫgati* и о акценту дуала.

§ 147. Разгледавши читав низ чланака Лера и Ван Вејка, долазимо до општег закључка да се не можемо задовољити у погледу прасловенске метатоније ни оним разноврсним објашњењима које даје појединим категоријама са метатонијом Лер, нити формулом механичке промене целокупног „квантитативно-интонациског“ ритма р чи у вези са променом његовог склопа (исп. § 73).

Ово последње становиште — Ван Вејково — у основи је можда и тачно, али његова формула има ману што је сувише општа, не одређује ни приближно услове под којима се вршила ова механичка промена општег „квантитативно-интонациског ритма“ речи.

VII.

§ 148. Чешки научник Травничек посветио је два чланка специјално чешком акценту. Први чланак¹ претставља кратки историски преглед радова посвећених чешком акценту у историском реду са критичким напоменама. Међу осталим Травничек ту исказује мишљење да су се чешко *hlava*, *brada* и сл. (са скраћеним кореновим вокалом), а тако исто и чеш. *ryba*, *cesta* и сл. (са скраћеним узлазно-дугим вокалом) јавиле услед тога што су неки облици ових именица имали коренов вокал скраћен услед метатоније: *brána*, ген. *brány*, дат. *bráně* и т. д.; инстр. једн. *branú*, ген. мн. *bran*, дат. мн. *branám*, лок. мн. *branách*, инстр. мн. *branami*, тако исто: *krávo*, *krávy*, *krávě*, али инстр. једн. *kravú*, ген. мн. *krav*, дат. мн. *kravám*, инстр. мн. *kravami*, лок. мн. *kravách*. Под утицајем облика који су имали кратки вокал у корену, краткоћа се код неких именица генералисала. Треба приметити, да не очекујемо скраћивање у облицима дат. једн. *braně* и ген. мн. *bran*, пошто не мислимо да је метатонија доказана у таквој позицији у каквој се налази облик дат. једн. *braně*, а у ген. множ. морао би се јавити нови акут: исп. р. голóвъ, чак. *gláv*.²

§ 149. Други чланак Травничека посвећен је специјално питању о акценатским односима код именица мушког рода са основом *-o -jo* односно *-u* у чешком.³

¹ „De la quantité en tchèque“: Revue des ét. sl. I 3—4, 204—227 с. с.

² Дубље у ова питања не улазим, пошто не располажем грађом која је за то потребна. Чланци на које се позива овом приликом Травничек, у *Časop. pro mod. filol. a lit.* II и VII, на жалост нису ми дошли до руку.

³ „Ke kvantitě mužských kmenů na -o, -jo a -u v češtině“ Listy filolog. 1921 г. XLVIII 2—3; 104—111 с.

Као што је познато, именице мушког рода са старим наставком -ъ, -ь у ном. једн. у чешком не одговарају добро правилу, да се прасловенска узлазна интонација под акцентом чува, а да се низлазна скраћује. Има отступања и у једном и у другом правцу; зато Травничек наводи целокупни материјал који се односи на ово питање. Имамо дакле у књижевном језику:

А) Код именица са првобитно узлазном интонацијом а) *dým-dýma, pláč-pláča, ráj-rája* и сл. (са дужином у свима падежима); б) *hrách-hracha, chléb-chleba* и сл. и с) *bratr-bratra, čas-časa* и сл.

Старочешки споменици, с једне стране, а и народни диалекти, са друге, предлажу облике који боље одговарају правилу: исп. ст.-чеш. *čas-času, hniev, plauh* (савр. *pluh*), *hrách-hráchu, chléb-chléba*; затим у диалектима *hrách-hráchu, chlib-chlíba, mráz-mrázu* (књиж. *mráz-mrazu*) и сл. Али опет у другим диалектима има *hrach-hrachu, chleb-chleba* и сл.

В) Код именица са старим низлазним акцентом има мање отступања, — већина именица има кратак вокал: *běh, běs, blud, břeh* и т. д. (и то у свима падежима); али: *smích-smícha, žár-žára* и сл.; *snih-sněhu*.¹

Ипак у диалектима и у старом језику налазимо више отступања него у књижевном језику: у старочешком има *bieh, blésk, dár, hlás, muž, stán, sviet, sýn, viek, snieh-sniehu*; у диалектима *bih-bíha, brous-brousa, hlád-hláda, hlás-hlása, hrád-hráda, chlád-chláda, chláp-chlápa, kús-kúsa* и т. д. Питање је, како да се објасне ова отступања од правила.

§ 150. Травничек их објашњава помоћу промене интонације, „метатоније“ и то у оним њеним формама које утврђује Лер.

Наиме, он претпоставља метатонију у ном. једн. услед редукције крајњег полугласника, у локативу једн. именица типа *čaṣ* услед мењања $\acute{\text{a}} > \text{a}$, у дат. мн., каже он, *-oṃ > oṃ* са $\acute{\text{a}}$ на *o* услед редукције крајњег a , а стога се облик *dǫboṃ*, према његовом мишљењу, променио у *dǫboṃ*; облик *časoṃ* тако исто се променио у *časoṃ* са $\acute{\text{a}}$ а после у *časoṃ* = *časom*. Сличне су промене биле, према Травничеку, у инстр. једн., у ген. и лок. множ.

На тај начин Травничек замишља деклинацију прасловенских именица типа **gǫlṣ* и типа **mǫrṣ* у чешком језику овако:

¹ Травничек је навео 67 примера који одговарају правилу, а само 9 који не одговарају.

Једн. <i>hlás</i>	Мн. <i>hlasi</i>	Једн. <i>čas</i>	Мн. <i>česi</i>
<i>hlasa</i>	<i>hlás</i>	<i>čása</i>	<i>čas</i>
<i>hlasu</i>	<i>hlásóm</i>	<i>čásu.</i>	<i>časóm</i>
<i>hlás</i>	<i>hlasy</i>	<i>čas</i>	<i>čásy</i>
<i>hlásem</i> ¹	<i>hlasy</i>	<i>časem</i>	<i>čásy</i>
<i>hlasě</i>	<i>hlásiech</i>	<i>času</i>	<i>čěsiech.</i>
<i>(hlásu)</i>			

Облик ген. мн. *čas* разуме се не одговара правилу метатоније (исп. ном.-ак. *čas*), али Травничек мисли да се однос *čas* ном. једн: *čas* ген. мн. створио по угледу на однос *ulas* : *ulas* у оно доба кад се утврдио тип *ulas* : *ulasa* и т. д.

Ово колебање између дужине и краткоће доцније се претворило, према Травничекову мишљењу, у изједначење свију облика исте именице у правцу дужине или у правцу краткоће кореновог самогласника.

§ 151. Године 1906 ја сам тако исто мислио да се чешки облици *čas*, *had*, *svat* и сл. могу објашњавати променом акцента услед промене у крајњем полугласнику („вслѣдствие потери слогового качества слѣдующимъ ъ“ — Изв. XI 4, 306 с.). Али се сада слажем потпуно са Ван Вејком (Архив Јагића XXXVI, 343 с.) да ова хипотеза није тачна. У ген. мн. промена интонације била је везана са неком нарочитом особином овог облика, услед које су именице типа *volsъ* добиле акценат на наставку; доцније када је акценат био пренесен са наставка на корен, он се јавио у форми новог акута. Дакле, за ген. множ. морамо претпостављати **volsť* (са дугим акцентом на ъ) > *vólsъ*, (са ´ на о) **rpkť* > *rpkъ* и сл. Међутим немамо довољно разлога да претпоставимо такву метатонију за ном. и ак. једнине. У рускоме налазимо: *вóлосъ-вóлоса-вóлосу-вóлосъ-вóлосомъ-вóлосъ* и сл.; у чакавском: *vlàs-vlâsa-vlâsu-vlâs-vlâse* (*vok.*) *-vlâson-vlâsi*.

Тако исто у руском морóзъ - морóза - морóзу - морóзъ-морóзомъ-морóзѣ одговара чак. *mrâz-mrâza-mrâzu-mrâz-mrâze* (*vok.*) *-mrâzon-mrâzi*.

Не може бити случајност што такав исти однос постоји између р. морóзъ, горóхъ, порóгъ и чак. *mrâz*, *grâh*, *prâg*, са једне стране, а, с друге, између р. вóлосъ, гóлосъ, бóровъ, бéрегъ, гóлодъ, гóродъ, хóлодъ, кóлосъ, мóлотъ, пóрохъ, вóрогъ, вóротъ, жóлобъ и

¹ Ту се јавила узлазна интонација, према Травничеку, на -ъ-мъ под утицајем старог наставка -омъ (инстр. једн.).

чак. *vlās, glās, brāv, brīg, glād, grād, chlād, klās, mlāt, prāh, vrāg, vrāt, žlīb*.

Кад би постојала прасловенска метатонија у оним границама у којима је замишља Травничек заједно са Лером, онда бисмо имали у чакавскоме: *vlās-vlāsa-vlāsu-vlās-vlāse-vlāson-vlāsi* и т. д. а, с друге стране, имали бисмо *čās-čāsa-čāsu-čās-čāse-čāson, čāsi* и т. д.

У овим приликама ја бих очекивао у случају генералисања резултате као у чешком; то значи да би бар неке именице типа *ulas-* р. во́лосъ морале добити у свима падежима акут, а неке именице типа *čas, mraz* (р. морóзъ) морале би генералисати акценат $\acute{}$: исп. чеш. *čas, bratr, svat* и т. д. Другима речима, ја бих очекивао да се јави деклинација *čās-čāsa-čāsu* и т. д. са $\acute{}$ у ном. а $\grave{}$ у осталим падежима, пошто би овакви односи нашли ослонац у деклинацији именица као *nōs-nōsa-nōsu, bōg-bōga-bōgu* и т. д.

Међутим, имамо у српском само *čās-čāsa-čāsu* и т. д. и *vlās-vlāsa-vlāsu* и т. д. Уз то према руском о́ро, о́ло увек стоји српско *rā, lā*, а не *rá, lá*, а према руском орó, оло́, стоји српско *rā, lā*, а не *rā, lā*. А то не може бити пука случајност.

Пошто не могу признати метатонију услед редукције -ъ, -ь у ном. - ак. једине, а још мање у инстр. једине, дат. мн. и лок. множ., не могу признати ни објашњење чешких појава код Травничека као тачно.

§ 152. Поменуо сам да руском орó, оло́ одговара српско *rā, lā*, а не *rā, lā*. Овом се тврђењу противи руско полóнъ (срп. *plén*), које сам наводио још 1906 г., а тако исто и рус. сорóмъ, холóпъ, које наводи Лер (*O prastov. metat.* 43 с.) Али је Ван Вејк сасвим тачно приметно¹ да ови примери не доказују промену интонације у ном. једн.: сорóмъ претставља старији тип са акцентом на крају, који се огледа у малорускоме соромá, поред којег је облик сорóмишься потпуно правилан; уосталом, лако се могло јавити чак и сорóм-сорóма под утицајем сорóмный, сорóмишься, сорóмливый, који се врло често употребљавају: сорóмный исп. са голóдный према гóлодень, гóлодъ; односно са бѣлый према бѣлъ; сорóмишься исп. са сѹдишь према судъ-судá, односно са молóтишь према мóлотъ. С обзиром на холóпъ Ван Вејк наводи српско *chlāp*. Остаје само полóнъ за које Ван Вејк мисли да је постало у вези „въ полóнъ“.² Ја пак мислим да је облик полóнъ био створен потребом

¹ Roczn. Slaw. IX, 95 с.

² Archiv f. Sl. Ph. XXXVII, 29 с.

диференциације придевског облика *пóлонъ* = **pólnъ* (срп. *пѹн*, — тако звано „второе полногласіе“) и облика именице *полонъ* = срп. *плѣн*.¹

§ 153. Дакле, видимо још једанпут да нема никаквих поузданих трагова од метатоније у ном. једн. именица мушког рода, ни у српском, ни у руском. Лер још наводи бугарске примере, које сам ја наводио год. 1906 и који личе на примере метатоније: *пѣртѣт* = срп. *прут*-*прута*, *сѣрпѣт* = срп. *сѣрп*-*сѣрпа*, *шѣпѣт* = срп. *шѣп*-*шѣпа*, *стѣркѣт* = срп. *струк*-*струка*, *рѣстѣт* = срп. *храст*-*храста*: низлазна интонација морала би у бугарском бити пренесена на крај, — исп. *брегѣт*, *бегѣт* и сл. Ван Вејк (*Rocz. Slaw. IX, 95 c.*) уклања примере *сѣрпѣт*, *шѣпѣт*, *рѣстѣт* напоменом, да овим облицима одговарају у неким словенским језицима именице са акцентом на крају: исп. р. *серпá*, *шипá*, чак. *chrǎstǎ*, срп. *храста*, словен. *chrǎsta*, малор. *хворостѹ*. За буг. *пѣртѣт* Ван Вејк не зна никакво објашњење.

Именице са старим акцентом на наставку често имају у бугарском акценат на крају: исп. р. *грѣхѣ*-*грѣхá*, чак. *grǐh*-*grǐhǎ*, буг. *грехѣт*; р. *судѣ*-*судá*, чак. *sǔd*-*sudǎ*, буг. *сѣдѣт*; рус. *трудѣ*-*трудá*, чак. *trǔd*-*trǔdǎ*, буг. *трудѣт*; рус. *умѣ*-*умá*, срп. *ѹм*-*ѹма*, буг. *умѣт*. Али има и примера са акцентом на корену код именица исте врсте: исп. рус. *ключѣ*-*ключá*, чак. *kljǔč*-*kljǔčǎ*, буг. *клиѹчѣт*; р. *ножѣ*-*ножá*, чак. *nǒž*-*nǒžǎ*, срп. -шток. *нѹж*-*нѹжа*, буг. *ножѣт*; р. *снопѣ*-*снопá*, чак. *snǒp*-*snǒpǎ*, словен. *snǒp*-*snǒpa*, буг. *снопѣт*; рус. *бобѣ*-*бобá*, чак. *bǒb*-*bobǎ*, буг. *бѹбѣт*; р. *конѣ*-*коня́*, чак. *kǒnj*-*konjǎ*, буг. *кѹн'ѣт*. Мени се чини да ово колебање треба овако објашњавати: постојала су два облика један поред другог: *сѣд* и *сѣдѣт*, *сноп* и *снопѣт* и сл., па се отуд могао јавити облик *снопѣт* по угледу на *сноп*. Тако исто се могло јавити *пѣртѣт* по угледу на *пѣрт*. Код Цонева има (Сб. за нар. ум. VI, 49 с.) и *плачѣт* = срп. *плáч*, *мразѣт* = срп. *мрáз*, р. *морѹзѣ*, *часѣт* = срп. *чáс*, *јадѣт* = срп. *јáд*, па би можда Лер и Травничек и у овим облицима видели доказ за метатонију; али ми не смемо за нови циркумфлекс претпостављати да је као стари *˘* био пренесен на потоњи слог; сем тога имамо код Цонева и *липá* = срп. *лѣпа*, *ухѹ* = срп. *ѹво*, *сѣрцѣ* = срп. *срѣце* (ор. с. 52, 53 с.) у којима нема услова за метатонију. Најприродније је мислити да је поред *мрáз* постало *мразѣт*, пошто је

¹ Што се тиче *зорѹкѣ*, које наводи Лер, исп. Ван Вејка *Rocz. Sl. IX, 95 c.*: *зорѹкѣ* има ген. *зоркá* (од *zorǔkǎ-zorǔkǎ*).

постојало поред глас-гласѐт, поред сѓд-сѓдѐт, поред бог-богѐт и поред боб-бобѐт.¹

§ 154. Да се вратимо чешким примерима. Пошто не признајемо метатонију у вези са редукцијом крајњег полугласника у руском, у српском, у бугарском (ни у пољском), не можемо је претпостављати ни за чешки језик. Треба дакле да потражимо какво друго објашњење чешких појава.

Оно што говори у својој критици Лера Ван Вејк (*Roczn. Slaw. IX, 96 — 98* с. с.) не даје прави појам о стању ствари, као што се види из чланка Травничека, у којем се наводе не само примери књижевног језика него и диалектолошки и старочешки материал. Мислим да је и Травничек испитујући материал учинио две погрешке. Прва је некритичко примењивање закона метатоније који нису доказани; друга — што је разгледао именице са првобитно дугим вокалом у корену потпуно одвојено од именица са кратким вокалом у корену. Међутим и једна и друга врста могле су утицати узајамно; јер је било именица ових типова: а) *králj - králja*; *čas - časa*; б) *vlas - vlasa*; в) *bok - boka*; д) *nož - noža*, односно *kónj - konja*; у исто време тип *čas* разликовао се од типа *králj* у ген. мн.: *králj* али *čas*; тако се исто разликовао, вероватно у овом погледу и тип б) од типа в): *vlás*, али *bok*. На тај су начин првобитно потпуно одређене границе између појединих типова постале нејасне, те, на пример, по угледу на *nož - noža*, *dvor - dvora*, *stol - stola*, *hněj - hnoja*, *kón' - kon'a* и сл. могао се јавити тип *hrách - hrachu*.

VIII.

§ 155. Год. 1920 изашла је брошира Мајера „О словенској и индогерманској интонацији“.² Писац брошире покушао је да унесе у нашу науку неке нове тезе, али те тезе у једним случајевима нису биле нове, у другим пак — нису биле тачне.

Сматрам да није потребно да овде улазим у критику брошире Мајерове, пошто су већ Хујер и Нахтигал доказали погрешност његових погледа.³

* * *

¹ Овај је чланак био написан пре него што сам се упознао са чланком Булаховског „К болгарском ударенију“ у Ј. Ф. II, 285 и д. Из тог ми је чланка јасно, да се пренос акцената у бугарским примерима градѓт и сл. не налази у вези са променом интонације услед промене у крајњем полугласнику него са променом састава речи: **měso*- **mesoto* и сл.

² Meyer, K. H., *Slavische und indogermanische Intonation*. Heidelberg. 1920, 8°; 54.

³ У Јужнослав. Фил. II 1 — 2; 158 — 168 с. с. (оцена Нахтигала) и *Listy filol.* 1921 г. XLVIII, 2 — 3 св., 148 — 155 с. с.

§ 156. У последњој свесци *Revue des études slaves* (I 3—4, 171—187 с. с.) налазимо чланак кнеза Трубецког „*De la valeur primitive des intonations du slave commun*“. Писац се не задовољава обичним схватањем прасловенског акута као узлазног акцента, а прасловенског циркумфлекса као низлазног, ни схватањем Шахматовљевим, него предлаже своју властиту теорију. Прасловенски акценти, по његову мишљењу, стоје према индоевропским и лето-литавским акцентима овако:

- I индоевр. \wedge (циркумфл.); / (акут); ' (о)
 II летолит. \backslash „ \backslash „ ; \backslash „
 III праслов. \wedge „ \wedge „ ; \wedge „

Дакле, сва три акцента имала су два дела: први узлазни и други низлазни; у праслов. циркумфлексу први је део био кратак, други дуг; у праслов. акуту — обрнуто; кратки се акценат састојао од два кратка дела.

Писац мисли да може, полазећи од овог схватања, најбоље објаснити појаве појединих словенских језика. Српски је језик губио увек *први* део прасловенског акцента: зато је праслов. акут дао у њему кратки низлазни акценат (174 с.); са истог разлога имамо у српском месту прасловенског циркумфлекса дуги низлазни акценат.

Чешки је губио увек *други* део прасловенског акцента; за то имамо у њему дужину место праслов. акута, а краткоћу место праслов. циркумфлекса. На основу српских података писац одређује каквоћу другог дела праслов. акцената као низлазну. Што се тиче првог дела ових акцената, он на основу словеначког материала тврди да је био узлазан, јер у чешком језику музички карактер вокала зависи од експираторног акцента почетног слога, од броја слогова у речи и других услова који нису постојали у старије доба.

У словеначкоме пак литавскоме *vārna* одговара *vrānā*, а литавском *vārno* (ген. једн. *masc.* од *vārnas*) *vrānā*. Као у *vrānā*, тако и у *vrānā* дуги слог је очувао стари карактер *дугог* дела прасловенске интонације; дакле словен. *vrāna* доказује да је први (дуги) део прасловенског акута био *узлазан*.

Сад писац *аналогично* долази до закључка да је такав био први део и других интонација у прасловенском, т. ј. циркумфлекса и кратког акцента.

§ 157. Сем скраћивања акута и чувања циркумфлекса као дугог акцента, за српски је језик карактеристичан *узлазни* карактер слога испред старог акцента. Ово писац објашњује тиме што је на претходни слог прешао први део старих акцента (увек узлазни); *при* томе

је квантитет овог првог дела акцента зависио од тога, да ли је био дуг или кратак онај вокал на који је био пренесен. За објашњење словеначких особина кн. Трубецкој је морао претпоставити врло компликовани процес: прво изједначење дугих и кратких вокала, затим преношење другог дела акцента на потоњи слог, даље преношење првог дела интонације крајњих слогова на претходни слог и т. д. Тако исто писац одређује са својег становишта акцентске особине у осталим словенским језицима: чешком, пољском и лужичком, руском и бугарском.

Не могу овде потанко излагати сва пишчева посматрања, него прелазим на питање какво становиште морамо заузети према његовој новој теорији прасловенских интонација.

§ 158. Кн. Трубецкој остао је незадовољан обичним схватањем праслов. акута као узлазног, а циркумфлекса као низлазног, јер се тада јавља питање: зашто се низлазни акценат скратио у чешком, а узлазни у српском. Схватање Шахматова чини му се невероватним: зашто би се, пита он, у чешкоме скратио циркумфлекс кад је био у прасловенском дуг, или зашто је постао дуг акут, кад је био у прасловенском полудуг. Међутим Шахматов каже да је акут био више експираторан акценат, те кн. Трубецкој може само запитати, зашто су се у вези са овим поглавито експираторним акцентом променили у чешкоме језику полудуги вокали у дуге. Али слична питања могу се јавити и поводом теорије кн. Трубецког: зашто се индо-европски узлазни акценат / променио, како мисли писац, у балтиско-словенском у узлазно-низлазни / ^ ? или: зашто се индо-европски кратки акценат / променио опет у балтиско-словенском у узлазно-низлазни ^ ? или: зашто је српски језик изгубио први део прасловенских акцената, односно зашто се тај први део преместио на претходни слог? зашто је чешки језик изгубио други део акцента и зашто је добио експираторни акценат на првоме слогу? зашто су се у словеначком језику изједначили у погледу квантитета дуги и кратки самогласници и т. д. Видимо, дакле, да оно што кн. Трубецкој замера старим теоријама не вреди много.

Што се тиче његове властите теорије, она изазива доста напомена и сумња различне врсте. Заиста на чему се оснива пишчево схватање природе прасловенских акцената? О другом, низлазном делу ових акцената писац суди на основу српског материјала: српски је језик сачувао други део прасловенског циркумфлекса, као низлазни дуги (*zlâto*), а други део акута као низлазни кратки (срп. *vrâna*), — в. 174 с. Међутим првобитна природа српског кратког акцента

у *vrāna* и сл. није била низлазна него узлазна; то можемо тврдити у главном, на основу словен. *vrāna* које претставља секундарно дуљење узлазног скраћеног акцента. Ово пак скраћивање мора се сматрати као заједничко српско-словеначко. Па и кад би био акценат у *vrāna* у почетку низлазни, ми бисмо очекивали да се понови прасловенска тенденција преношења низлазног акцента на претходни слог; у ствари, тога немамо: *nā-polje*, али *na-krāvu*. На чему се даље оснива тврђење пишчево да је први део прасловенских акцената био узлазни? Из „словеначког *vrānā* = лит. *vārna* и *vrānā* = лит. *vařno*“ писац изводи закључак да словеначки однос (с погледом на квантитет) двају слогова одговара литавском односу двају делова једносложног акцента (/ = \). Међутим ово може бити коинциденција сасвим случајног карактера: словен. ' је дужина секундарног порекла (исп. *mrāz-mrāza*, *skōt-skōta*, *bōb-bōba*), краткоћа пак крајњег вокала последица је општег скраћивања вокала у отвореном крајњем слогу у свим словенским језицима. Али кад бисмо се сложили са пишчевим погледом на словен. *vrānā*, откуд знамо да су и циркумфлекс, и кратки акценат имали први део узлазни? Писац ствара овај закључак само помоћу аналогije („*par analogie*“), али то није никако довољно.

Сем тога ако словеначко 1. *vrānā* одговара пишчевој концепцији праслов. акута, а словен. 2. *vrānā* — циркумфлекса (1. \wedge 2. \wedge), — словен. *nosā* (ген. једн.) никако не одговара прасловенском кратком акценту како га замишља кн. Трубецкој: \wedge .

§ 159. Уопште узевши, целокупно пишчево испитивање појава појединих словенских језика није историско. Отуд долази да он претреса српске и словеначке појаве одвојено, и још — и противу ставља једне другима. Зато он не опажа да су српски језик и словеначки преживели неке акценатске појаве заједнички. Такво је, на пример, скраћивање прасловенског акута; српско *mrāz* = словен. *mrāz*.

Да је *vrāna* последица каснијег словеначког дуљења, доказују паралелни облици (*skōt*)-*skōta* и (*bōb*)-*bōba*. Међутим према мишљењу кн. Трубецкога „*vrāna*“ (означује стари акут) > *vrānā* (са дугом узлазном интонацијом првог слога и кратким низлазним акцентом другог слога), а после тога „*vrānā*“ > *vrāna*.

Сматрам да то није тачно. Тврђење пишчево да су се сви наглашени слогови изједначили у погледу дужине такође није тачно: исп. *mrāz*, *bōb*, *skōt* и сл. Словеначки облик *lipo*, а тако исто и словен.

mtška, писац не би требало да уводи у своју схему поступних промена словеначких интонација, пошто је то појава можда прасловенског порекла.

§ 160. Могло би се учинити још више напомена поводом теорије кн. Трубецкога. Пољски језик он прегледа укратко заједно са лужичким, остављајући кашупски и полапски. Имајући на уму не само три првобитна акцента него и три секундарна прасловенска, не можемо рећи да у пољском разлике квантитативне врсте „немају везе са музичким разликама старих интонација“ (178 с.). Даље, кад је предлагао нову концепцију у погледу природе прасловенских акцената, требало је да доведе ову концепцију у везу с прасловенским преношењем акцента на потоњи узлазни слог (закон Сосиров), а тако исто и са другим законом прасловенске епохе: преношењем низлазног акцента и кратког акцента на слог који претходи, и са осталим акценатским појавама ове епохе. Писац додуше обећава (186 с.) да ће у будућности показати, како његова теорија добро објашњава све ове појаве прасловенске акцентуације, али док то не учини, његово схватање остаје недовољно образложено.

Сем тога, говорећи о прасловенским интонацијама, требало је да уведе у разлагање и три секундарна акцента (резултат метатоније); требало је расветлити питање, у колико нова концепција одговара појавама промене старог акута у нови циркумфлекс и старог циркумфлекса у нови акут, са обзиром на карактер ових нових акцената или на њихову судбину у појединим словенским језицима. Писац и то није учинио.

Уопште, разматрање акценатских појава различних словенских језика код кн. Трубецкога није потпуно, и том се непотпуношћу објашњава једноставност слике целокупног развитка старих интонација у словенским језицима коју је дао кн. Трубецкој, а која, према његову мишљењу, доказује тачност његових погледа (179 с.). Ја пак у ову тачност, на основу свега што сам горе рекао, веома сумњам.¹

С. Куљбакин.

Скопље, 1912 г.

¹ Молим да се исправе штампарске погрешке у ранијим деловима ове расправе.

J. Ф. II 1—2.; стр.
 88, § 21
 90 прим.¹
 93, § 32
 95, § 36
 98, § 44
ib.
ib.
 106 прим.²
 107, § 72
 109, § 80
 110, § 82
ib.

Наштампано:
 старъ
tégnōti
 словерачкоме
 лишѣс
vōl'a
kōža
kōžar
moemu
vōlja, kōža
 -ōn прешло у-ъ
**stráža*
**dūšu*

Треба:
 старъ
tégnōti
 словеначкоме
 лишѣе
vōl'a
kōža
kōžar
mojemu
vōlja, kōža
 -ōn прешло у-ъ
**stórža*
**dūšō*

1. Stsl. zajęćь,

nsl. zâjес, shrv. zâjас — zęc, bug. zajес, r. заяцъ, č. zajíc, p. zajас, g.-luž. zajас, bijeloruski zajuk.

(Pokušaj tumačenja.)

Što no ja znadem, niko još nije postavio etimologije ove riječi. Bernekerov je rječnik dospio istom do riječi morž, a Miklosich u Etym. Wb. pod riječju „zajenci“ kaže samo: „Stamm za oder zaj“. A što znači ovaj korijen ili ova osnova, o tome ni ne gata. Nastavkom smatra *-enci*.

Zato hoću da priopćim ovdje svoj pokušaj tumačenja. — Da nađem etimologiju riječi *zajęćь*, razmišljao sam, koja su zečeva svojstva najočitija.

Dakako nisam mogao da se ne sjetim dugih ušiju, rascijepljene gornje usnice i da spava zec, kao što kaže narod, s otvorenim očima, jer su mu jeđe prekratke. Zatim pogledah u Brehmov „Tierleben“ i u Erjavčevu knjigu „Domače in tuje živali v podobah“. Našao sam, što sam tražio (2. izdanje, 1888).

Erjavec piše na str. 172.: „Debelih izbuljenih očij ne more pokriti, ker so trepalnice premajhne; zato spi z otprtimi očmi. Gornja ustnica je zarezana“. A Brehm (sveska 2., str. 619.) piše: „Die allgemeinen Kennzeichen der Hasen sind... tief gespaltene Lippen“.

I za prvu i za drugu pojavu (i za „izbuljene“ oči i za rascijepljene stvari) upotrebljuju različni jezici glagole *zijati*, *zěvati* i sinonimne; n. pr. slovenački: „kaj zijaš?“ to jest: zašto imaš tako široko otvorene oči i usta? ili „fant zija v dekleta“ = momak otvara oči na djevojke; „zevajoče oči“ = široko otvorene; njemački *gaffen* je isprva = zijevati, zatim = otvarati usta, onda = oštro motriti, promatrati; po Sandersu je danas najobičnije značenje: gledati što ili koga sa široko-otvorenim očima i ustima (Sanders, Wörterb. d. deutschen Sprache, 2. Abdruck, sveska 1., g. 1876, str. 529); grčki *χαίρω* = 1. zijevati, 2. široko otvarati usta, 3. *gaffen*,

široko otvarati oči. Glagoli kao zijati, zěvati mogu se upotrebiti i o ranama, propastima, orasima, šljivama i. t. d. Kod zeca je valjda rascijepljena („zijeavajuća“) gornja usnica dosta značajna, da se može ova životinja označiti imenom „zijevalac“.

A kako dođemo od *zijati* ili *zěvati* do riječi *zajęcь*? Sa pomoću proporcijâ (koje se tiču samo prijevoja): *žiti*:*gojiti* || *zěls*:*od-gajati* = *po-čiti*:*kojiti* || *cěls*:*uspokajać* (poljski) = *zi-jati*, *zi-nęti*:*pozoj* || *zěvati*:*zajęcь* = indoevr. **e₁*, *ī*:*o₁*:*ō₁*.

Ako pitamo, kako glasi u različitim indoevr. jezicima glagol, koji znači „*zijati, zijeovati, zijehati*“, onda nađemo: lat. *hiare, hiscere*, grčki *χαίρω* (iz *χάρω*), *χάσσω*, anglos. *gīnan*, stvn. *geinōn, ginēn*, lit. *žiōti*, staroind. *hā-*. Svi ovi ekvivalenti svjedoče, da mora indoevr. korijen da je imao na početku *glas gh-*.

Mogući su ovi oblici korijena: **gha-* (prema grčkome), **ght-* ili *ghej-* (prema lat. slov. lit. germ.). Prijevoini bi stupnjevi korijena **ghej-* bili **ghoi-* i **ghōi-*; ovomu posljednjemu odgovora (u heterosilabičnoj poziciji) slov. *aj-*, i ovaj stupanj imamo u riječi *zajęcь*, koja bi glasila u indoevr. **ghōiņqos* („životinja, koja zija, zijeva . . .“). Ova bi imenica bila nastavkom *-qo-* stvorjena od osnove na *-en* (**ghōien-*) kao što *měšęcь* (iz indoevr. **mēsņqos*).

Budući da litavski jezik nema glasa *z* (osim ispred *d, b, g*), treba da je lit. *zuīkis, m.* „zec“ pojmljena iz kojega slov. jezika, i to iz bijelorusk. *masc. zajuk* (a ne iz *fem. zajka*, kao što tvrdi A. Leskin, Lit. Lesebuch, 1919, p. 309, jer iz ovog *fem.* sigurno ne bi postao u lit. jeziku *masc.*). Da je lit. imenica *zuīkis* izvorno litavska, morala bi da ima u početku glas *ž*.

Lit. *u* iz slov. *a* (*zuīkis-zajuk*) je i u drugim uzajmljenicama, n. pr. u *nūpertas* iz p. *naparty, nūprosnas* iz r. *найрасный*.

Ivan Koštiāl.

2. Iz srpskohrvatske toponomastike.

Kukljani. Na Šišić - Jelićevoj karti kraljevstva hrv.-dalm. oko g. 1100 zabilježeno je mjesto *Kokićane* između Koprana i Kamenjana.¹ U ovoj modernoj transkripciji dolazi i u Smičiklasovu kodeksu. Ne mislim, da su stare grafije dobro modernizirane. Najstarija potvrda dolazi g. 1085—95 u imenu svjedoka u rukopisu beogradskog samostana: *Bosithecha de Coquichino vico*.² Ovdje, kako izgleda, slavenski dočetak zamjenjen je latinskim *-inus*. Latinizator je dobio na ovaj

¹ Šišić, Priručnik I 1 na kraju. — ² Rački, Doc. 173.

način adjektiv, koji mu se je slagao sa *vicus*. Ovakva grafija s istim dočetcikom dolazi još g. 1201¹ vinea in *Quoquikina*, a. 1238¹ terra de *Cokicina*, villa *Cokichina*, a. 1340¹ *Cochichina*; slično a. 1358 locus seu villa *Cochichna*. Inače se uvijek piše dočetak *-ane*, *-ani*, *-ana*, što će biti mjesto našega plurala od *-janinъ*: a. 1182¹ locus *Coquckiani*, ovako još a. 1240¹; a. 1239¹ villa de *Coquichane*, villa et predium de *Coquikiane*. Od XIII. ili bolje od XIV. vijeka dolazi u stalnijoj grafiji: a. 1242¹ terra *Cociani* cum vineis, a. 1360¹ possessio *Kokiana* ili *Kokiane* veoma često, a. 1361¹ villa, possessio *Coquiana*, *Coquiane*. U sličnoj grafiji dolazi još i dandanas u zemljišniku. U Popovičskom konfinu ima *Kokiana*. Na svome putovanju nijesam mogao nažalost saznati narodni izgovor. Ali da ovako narod ne izgovara, sigurno je. Naša su imena uopće užasno iznakažena u zadarskom zemljišniku. Da se u ovaj konfin ima ubicirati ovo mjesto, razabirem iz listine iz g. 1361. Kao međe posjeda označuju se naime: de quirina: *Gelsane* (= *Jošani*), de borea: putens communis villis *Vstipach* (danas nepoznato) et *Kokiane*, via cum vicinalis dictarum duarum villarum *Vstipach* et *Kokiane*, calcinara, duo lacus, fovea profunda; ad traversam: via publica que mediat inter terrenum *Kokiane* et villarum *Buchouich* (= Buković kod Benkovca) et *Chacichich* (= Kašić); valis inter vilam *Kokiane* et *Butine* (danas nepoznato), terrenum *Kokiane* et *Dupčane* (danas nepoznato). U ovome kraju ima i teren, koji se zove *Kūkalj*,² naznačen također na specijalnoj Karti 29/XIII. Odatle je bio stvoren naziv *Kukljani*, koji je latinizatoru zadavao mnogo poteškoća, pa ga je svakako pisao, dok mu se nije približio grafijom *Kokiane*. U ovom je pogledu najispravnija grafija, što je čitamo u ugarskoj listini a. 1360¹: *Kocligiane*, ako se uzme, da je *gi* talijanska grafija za *j*.

Lapčanj. Konstantinovo mjesto *η λαβινερζα* ubicira se danas na ušće Neretve kod Graca (nom. Gradac) između Brista i Neretve.³ Mjesto se zvalo *Labčanj* (*Lapčani*). Izgleda kao da je car krivo ispremeštao konsonante i vokale u suponiranom našem obliku **Labčane* = **λαβινερζαε*⁴. Ime bi bilo prema tome plemenski naziv izveden sufiksom *-janinъ* od imena mjesta **Labčъ*,⁵ kao što je pleme *Lapčani* izvedeno istim sufiksom od *Lapčъ* < *Lapac*, pisano u dokumentima *Lapuch*.⁶ Mnogobrojna starohrvatska teritorijalna imena

¹ Sm II 180, III 2, IV 46, 56, 75, 82, 106, 164, X 531, XII 70-83, 90, 102-109. — ² Isp. moj Vorläufiger Bericht über eine toponomastische Studienreise in Norddalmatien, u Anzeigeru bečke Akademije phil. hist. Kl. Jg. 1914, br. VI str. 8 posebnog otisaka — ³ Jireček, Handelsstrassen 28. — ⁴ ѣ = е je sasvim obična pojava. — ⁵ Ispor. imena mjesta izvedena od tamne riječi *labъ*, Mikl. br. 291. —

⁶ Sm XIV 69 a. 1367.

na -ane su zapravo plemenska imena. **Labčane* se uzdržao sa malom izmjenom u *Labčań*. Dočetno se -n vrlo često minjenja u -ń: isp. *žban* pored *žbań*.

Lojište. Budmani kaže u Ak. Rj. VI 138, citirajući ime mjesta *Lojišta* a. 1333 na Stońskom Ratu, da ne zna, ima li još koje mjesto toga imena. U stanju sam, da dopunim Budmana ovim podacima. Na Hvaru dolazi a. 1453¹ *Loischia*, na Korčuli a. 1426¹ in districtu Smoquiza locus *Logischia* super montem Comar[a]cischia. Ne znam, je li isto mjesto ili drugo koje locus *Logischia*¹ [sa (= za) Velo Berdo] na istom otoku. Na vrhu Stońskoga Rata ovako se zvao i rt: (totam Puntam cum Prevlaca . . . usque ad) caput *Loyste* a. 1333,² danas *Lovište*. Osnova je možda glagol *loviti* i to i radi toga, što se današnje *Lovište* prije zvalo *Loyste*³. Za cijelo se i u Ak. Rj. citirano *Lojište* a. 1333 odnosi na isti lokalitet, jer se i sve što je „odъ Prěvlake do Lojišta“ može odnositi samo na cijeli Stoński Rat od Prevlake do Lovišta kao i citirano lat. mjesto. Nadalje ima na Korčuli in districtu Blata lokalitet ad *Loviskiam* a. 1426¹. Nije isključeno, da se radi u pisarskoj ili štamparskoj griješci u *Levischia* in districtu Gradaz na istom otoku a. 1426¹. U ovim potvrdama vidi se još prvotno *v*.

Mitrovica. Adjektiv od ovoga imena mjesta je *mitrovački* kao od *Vinkovci* — *vinkovački*. Ima doduše jednom i *mitrovički*.⁴ Ovaj potonji adjektiv ne živi u narodu nego je načinjen valjda od kojeg književnog čovjeka. I ova na oko neznatna razlika ima svoj veoma interesantan razlog. Ime je mjesta u toku vremena mijenjalo svoj sufiks. Mjesto se zvalo po crkvi *civitas sancti Demetrii*⁵ = madž. *Szava - Szent - Demeter*⁵ = Dmitrov grad. Familijsko naselje nastalo kod ove crkve, kada je već bilo davno nestalo Sirmiuma, prozvano je u pluralu *Dmitrovci* isp. *Križevci*, u srednjem vijeku *Cris*, *Crisium*. U biografiji Stefana Lazarevića čitamo: „Togda i *Dimitrovce* přeseli i Zemlbn grad (= *Zemun*) razbi“,⁵ a. 1405—27 ima i u *Dmitrovecb*⁶. Ovaj nastavak bio je i madžariziran: -oc: *Mitrotz*⁵ isp. *Galgocz* < *Glogovcb* i t. d. Od *Dmitrovci* je sasvijem pravilan adjektiv *mitrovački*. Već u 15. vijeku postojalo je ime sa sufiksom -ovica: *Dmitrovica*, danas *Mitrovica*. I kosovska *Mitrovica* je imala nekada isti sufiks, kako se vidi iz potvrde a. 1446 de *Dimiouç*,⁵ u XIII. stoleću se spominje samo

¹ Mhj III 237, I/1 133 sl., 132, 137. — ² MhSln XXIX 376. — ³ Isp. za ovakve glasovne promjene *Motavica* pored *Motajica* u Ak. Rj. VII 25 i *rukovet* iz starijega *rukojet* > *rġkojġt* (po saopćenju Ivšičevu), *nakoveđa* pored *nakġjeđa* Ak. Rj. VII 399, 404. — ⁴ Ak. Rj. VI 781. — ⁵ Jireček, Christl. Element 4. — ⁶ Ak. Rj. II 473.

crkva a. 1282—1321: i cръквъь svetago Dьmitrija podь Zvečanijemь, dakle iznajprije je postojala crkva, a onda je oko nje nastalo` familijsko naselje, koje se po crkvi prozvalo u pluralu *Dmitrovci*. *Vinkovci* bi moglo isto tako nastati po crkvi sv. Vincencija (Vinka), kao što su današnji Martinci³ a. 1249¹ Sti Martini terra, izvedeni od adjektiva *Martiń* sa sufiksom *ьс* u pluralu za oznaku stanovništva. Sufiks *ьс* u singularu upotrebljava se obično za supstantiviranje adjektiva od imena svetačkih, koja služe za oznaku samog lokaliteta n. pr. a. 1255² Sti Michaelis villa = danas *Donji Miholjac*, od *Miholj* (= Mihaelov) + *ьс*, ili u Dalmaciji a. 1242² ecclesia Sancti Georgii cum territorio suo, a. 1349³ villa archiepiscopatus Spalati vocata sanctus Georgius = danas *Sučurac* t. j. *sut* + Jurbj (= *Sut* = jurjev) + *ьс*.

Mjesna imena na -ić. U modernoj-toponomastici čitave srpsko-hrvatske teritorije neobično su brojno zastupana imena izvedena pomoću sufiksa *-ić*. Nećemo ići predaleko, ako ustvrdimo, da se dobra petina svih naših imena naselja svršuje na *-ić* u nominativu plurala. Kako je već Cvijić⁴ ispravno opazio, ova imena stoje u tijesnoj vezi sa zadružnim (familijskim) naseljima, bratstvima i porodicama. Po imenu zadružnih članova prozvano je i njihovo naselje, dakako u pluralu. Kasnije se moglo dogoditi, da je ime postalo opet singulare tantum. Opažati se može još i danas neodlučnost jezičkoga uzusa spram broja ovih imena. Kod žumberačkih katolika⁵ upotrebljavaju se n. pr. bez prijedloga u pluralu, a s prijedlogom u singularu: *Đno su Rěličī*, ali: *Bī sam pri Rěličū*. Današnje se *Krašić* zvalo a. 1581⁶ u pl.: *v Krašičih*. Ova imena nijesu baš veoma stara. Od dalmatinskih malo ih ima, koja se dadu potvrditi prije XIV. vijeka.

A. 1359⁷ pominju se kod Krke villa *Barthemiscth* u singularu, dok je u pluralu villa *Unescichi*, danas *Unesić* na željezničkoj pruzi Perković - Drniš, spec. karta 31/XIV.

A. 1297⁷ locus *Bōgdasić* (iuxta Cattarum) i danas je u singularu. Ali da se je upotrebljavao i plural, dokazuje a. 1435⁸ villa *Bogdasichiorum*. U drugim krajevima u pluralu *Bogdašići*.⁹ Ime je izvedeno od *Bogdan* — *Bogde*.⁹ Isp. prezime *Bogdavich* a. 1361,⁸ 1523.⁸

¹ Sm IV 382, 148. — ² MhSlm II 37. — ³ *ń* je izgubilo palatalni element, kako se često događa u osobnim imenima: *Rělič* u Žumberku mjesto *Reljić*, *Draginić* mjesto *Dragitić* niže. — ⁴ Antropogeogr. proučavanja str. ef. i Dedijer, Hercegovina 100 sl. Što se tu govori o nastavcima, nije u svemu ispravno. — ⁵ IArch XXIII 348. — ⁶ Kukuljević, Acta croatica 283. — ⁷ Sm VII 291, 301, 333, VIII 497, IX 182, 22, X 395, XI 57, 438, 567, XII 29, 567, 157, 260, 607, XIII 268 sl., 108, 185 sl., XIV 69, 279 sl., 172 sl., 211. — ⁸ MhSlm XXVII 148, XXVIII 127, V 15, 52, 93, 120, XLII 44 sl., 60. — ⁹ Jireček, Romanen I 8. Ak. Rj. I 485.

Današnje *Čulišić* i *Čulisic selo* u kotaru Šibenskome na specijalnoj karti 30/XIV zove se u dokumentima u pluralu i singularu: a. 1299¹ villa *Culiscichi*, a. 1402 villa *Culisichi*, a. 1403² villa *Julissichi* prope Kerka; a. 1405² villa *Julissich* prope Kerka, a. 1407³ *Julisich*. Glede ovoga cognomena isp. a. 1498² (Stephanus Mylwthynych de) Chwlyssych (de genere Kukarow) iz lučke županije.

A. 1331² pominje se u hvarskom statutu lokalitet *Cupinovich*.

Današnji skup kuća *Dobričević* južno od Pribudića na dalmatinskoj međi piše se a. 1494² u singularu i pluralu: possessio *Doberchewych* i *Doberchewichy*. Ovaj cognomen potvrđuje Ak. Rj. II 514 od XV. stoljeća.

A. 1353² darovana je villa *Dobrichig* samostanu franjevacu u Bribiru. Ovaj cognomen živi još i danas.³

U sg. i pl. piše se a. 1318¹ (predium ville) *Draginigi*, a. 1354⁴ *Draginigi*, a. 1370¹ *Draginichy*; a. 1314,¹ 1343,¹ 1348,¹ 1350¹ *Draginich*, a. 1321¹ *Draginig*. Pominje se još a. 1466 *Draginich*, selo kod Biljana (J. b.). Ovo selo bilo je u posjedu plemena istoga imena, koje se piše a. 1321¹ generatio *Draginig*, a. 1351,¹ 1354,¹ 1359¹ nobiles de *Draginigh* in Luka. Cognomen je izveden od muškog ili ženskog imena *Draginja*,³ kako se vidi još iz potvrde a. 1324¹ Johannes filius olim *Dragine* Pervoslavi de *Draginich*. I sama zemlja u početku se ovako zvala: a. 1354¹ terra posita in *Dragine* que fuit olim jupani Dragani de Draginic. Potvrde su ove veoma dragocjene za poznavanje stare hrvatske obiteljijske denominacije.

U pluralu je a. 1338⁴ in loco *Dragosigi* negdje blizu Solina od *Dragoš*,⁶ koji veoma često dolazi u toponomastici: *Dragoševci* u Žumberku, *Dragoševac* u Srbiji, *Dragoševica* u Istri.

Godinichi a. 1096⁴ (mons in insula Pustimana) bila bi najstarija potvrda za ovakva imena. Ime je nejasno. Isp. cognomen *Godina* u Dalmaciji.³

U Poljicima se zove a. 1397 terra *Crellichi* = *Hreljići*, koje i inače dolazi kao ime mjesta, od muškoga imena Hrelja.³

Današnji se *Kašić* blizu Smiljčića kod Zadra piše u ispravama samo u sg. a. 1361¹ possessio, villani *Cassych*, i možda izopačeno *Chacichich*, a. 1219 mesto *Casich*, ako nije drugo koje mjesto, jer

¹ Sm VII 291, 301, 338, VIII 497, IX 182, 22, X 395, XI 57, 438, 567, XII 29, 567, 157, 260, 607, XIII 268 sl., 108, 185 sl., XIV 89, 279 sl., 172 sl., 211. — ² MhSlm XXVII 148, XWVIII 127, V 15, 52, 93, 120, XLII 44 sl., 60. — ³ Ak. Rj. I 485, II 514, 747, 754, III 237, 692, V 902. — ⁴ Rački, Doc. 176, 140 (apokrif), 150.

se pominje kao međa posjeda Posedarja. Odavle je izvedeno s *-janinъ*: лѣди Кашиѣне а. 1492,¹ u dativu pl.: plemenitimъ ljudemъ više pisanimъ *Kašičamъ*.² Izvana se na ovom dokumentu piše latinski familia *Kasiczi*.¹ Posljednja potvrda jasno govori, da je mjesno ime nastalo od familijskog naziva.

U gore pomenutom loco Dragosigi pominje se a. 1338³ terra *Lapzizi*. Isp. pleme *Lapčiči*⁴ u Crnoj Gori, starohrv. pleme *Lapuch*, *Lapzanin* i ime mjesta *Lapza Gomilla*.

Današnji *Nunić*⁵ u Bukovici piše se a. 1370³ u ak. pl. villa *Nunithē*.⁶ Glas *ć* piše se u ovom dokumentu t: *Paulovit*, *Niculit*, *Plustarit*, *Tribit*.

Păstrovici,⁷ knežina između mora i Crne Gore, od Budve do nahije Barske pišu se u listinama u pl.: a. 1528,¹ 1553,¹ 1435,¹ 1408⁸ vini da *Pastrovichi*, li *Pastrovichi*, villa *Pastrovichiorum*, i *Pastrovichi*. Individualno se ime pominje već a. 1371⁸ *Andrea Pastrovich*.

U apokrifnoj listini Zvonimirovoj pominje se a. 1078 *Radosiç* villa, danas *Radošić* kod Trogira. Isp. cognomen *Radosich* Chascia, possessor salinarum in Valle Pagi a. 1367.³

Na specijalnoj karti 29/XIV ima južno od Mokrog Polja kod Knina *Radučić* selo i brijeg. Pominje se a. 1486 *Raduchich*, a. 1487 *Raduchyth*. Isp. *Raduhova vaas*.

Moglo se dogoditi, da su gdekoja mjesna imena dobila istom u toku vremena nastavak *-ić*. To se je zbilo u: a. 1083,⁹ 1089⁹ in loco *Raduna*, danas *Radunić* u općini Muć. Glede imena isp. u Smolčevoj darovnici землѣ Радунѣ (= Radunove) a. 1250.¹⁰ U pluralu se piše a. 1689¹ *Radunichi*.

Nejasna su po osnovi, ali zacijelo idu ovamo, još ova imena a. 1299¹ terra *Zlotargovich* ili po drugom čitanju *Slotargonich*¹¹ negdje kod Skradina; zatim u Cetini a. 1369¹ *Zopcich* = *Zepthich* = *Zopcichi*.

P. Skok.

¹ Mhj VI 411 (= Ak. Rj. II 99), III 73, 97, 207, 209, VI 362, X 2, 81. —

² Leakien, Skr. Gram. 739. — ³ Rm VII 291, 301, 338, VIII 497, IX 182, 22, X 395, XI 57, 438, 567, XII 29, 567, 157, 260, 607, XIII 268 sl., 108, 185 sl., XIV 89, 279 sl., 172 sl., 211. — ⁴ Ak. Rj. I 485, II 514, 747, 754, III 237, 692, V 902. — ⁵ Arđalić, Zbornik za narodni život i običaje IV 113. — ⁶ Bez oslonca je identifikacija Šitić-Jelićeva ovoga imena, koje oni uostalom pišu neispravno *Nunac*, s Konstantinovom *ŷ Nila*, v. N. Vj. XXIV 666. — ⁷ Broz-Iveković II 16. — ⁸ MhSlm XXVII 148, XXVIII 127, V 15, 22, 93, 120, XLII 44 sl., 60. — ⁹ Rački, Doc. 176, 140 (apokrif), 150. —

¹⁰ Mhj VI 9 = Starine XIII 209. — ¹¹ Da bude nejasnost još veća, u indeksu Sm VII piše *Zlotargovich*.

3. Неколико ситних прилога.

1. *Брчко*. Име ове варошице долази од речице *Брке*, која раздваја ово место у варош и *Колдбару*. Колдбара, веле, долази од речи: *коло* и *бара*, и ту су се кола заглибљивала. На тој речици, 8 км далеко, налази се местанце трговачко *Брка*. Становници, скоро сами муслимани, називају се према томе месту Брци. — „*Побрклије*“, једнина Побрклија. Овде предлог *ио-* сведочи, да је речица дала име месту.

Име *Брчко* придевне је природе и сред. рода као нпр. Високо; али се чује и у *m. gen. Брчки*; за Аустрије било се уобичајило и у *fem. gen. Брчка*. Најобичније је у сред. роду у народу, дакле „*Брчко*“. Становници зову се *Брчаци*, ређе *Брчани*, *Брчана*, једн. *Брчак*.

2. *Стига*. У Брчком се употребљава реч *стига* (индивидуално и *стига*) и за њу се не зна, је ли то именица, прислов или глаголски облик (? аорист, презенат). Говори се у овој фрази: „... па мени *стига*“ (т. ј. доста), нпр.: „Мало уради, мало прикради, па мени *стига*!“ (полу шаљиво).

3. *Ријека*. Тако се зове овде и у околици један поток, и на и је нагласак у свима падежима. Интересантно, да нагласак не прелази на препозицију, нпр. „Хајдемо на *Ријеку*!“

4. *Дијете*. Ова реч с вокативним нагласком (у јекавско-штокавским крајевима) овде се појављује у свима падежима једнине: 1. *дијете*, ген. *дијета*, 3. *дијету*, 4. *дијете*, 6. *дијетом*, 7. о *дијету* (тако!).

5. *Прија*. Место прије (пре) радо употребљавају овде, особито муслимани, *прија*. Ма да су овде муслимани јекавци, ипак се нађе израза с префиксом „*и*ре“ место *при* нпр. *ипрепремају*, *ипрелијепити*, где иначе долази *при*...

6. Под упливом и због жива саобраћаја са Сремцима шири се међу омладином екавщина: леви, снег, место и т. д.

7. На 117. стр. Јужн. Филолога наводи пок. Ст. Новаковић реч *цремуж*. Око Козаре пл., у Козарцу и селима испод Козаре пл., позната је та биљка; православни је зову *цријемужина*, муслимани, ту *икавци*, веле: *цријужа*. У рано је пролеће, чим окопни снег, беру на Козари и једу пресну као бели лук.

В. Зрнић.

4. Двојица, неколицина и слична образовања.

Познато је да уз именицу двојица, тројица, четворица итд. стоје само именице мушког рода (које значе човека или живинче), т. ј. те збирне именице показују збир двају или више живих створова мушког рода. Тако исто и именица неколицина означаје само извештан број људи, стоји опет у вези са именицом мушког рода. У *Akad. Rječn.* може се наћи велики број примера за „*dvojica*“ и увек се даје значење: „два (одрасла) човека“ или „два мушка живинчета“, исп.: „Кога Марко сабљом удараше, по двојицу од једног грађаше“. Срп. Н. Пј. Вука Караџића II. књ., 252 (по *Akad. Rječn.*) или „Подај оној двојици волова да лижу соли“ (*ibid.*). За значење „мушко и женско чељаде“ или „две ствари уопште“ (у Белину речнику, *ibid.*) — оправдано стоји да та значења нису поуздана, јер се не налазе у народном језику. — За именицу неколицина, која се бележи у Вука и у *Akad. Rječn.* са акцентом на првом слогу *několicina* (обично је међутим неколицина), стоји правилно у *Akad. Rječn.* да се говори „*samo o ljudma*“ и наводе се примери из дела Караџићевих, Врчевићевих, Даничићевих и Богишићевих. У Боци се говори и *několicina*. У ранијим речницима (сем Вукова) реч та није забележена и врло је вероватно да је сасвим нова порекла.

Питање је сасвим оправдано, откудa то да ове збирне именице стоје само уз именице мушког рода, када друге збирне именице означају само збир или количину у збиру предмета немајући никакве везе са нарочитим родом именица. Мени се чинило већ *a priori* вероватним да је именица неколицина морала имати у својој основици готов облик неколици, т. ј. неколици људи; јер да смо од основе неколик — добили образовану именицу наставком ина, морали бисмо имати свугде у нашем језику неколичина (исп. количина у значењу опште апстрактне именице, дакле, од „колик“ наставком „ина“); а тога нема. И исто онако као што неколицина претставља неколици + на, тако би двојица морало претстављати двоји + ца.

Овамо иду и именице мнозина (мнозиња) и множина. За прву именицу стоји у *Akad. Rječn.* да се употребљава у значењу „*mnogo čeladi*“ и уредник (Т. Маретић) примећује: „*Glas je -z-neobičan, jer ispred nastavka -ina prelazi g u ž; ispor. družina, dužina, množina, rožina*“ (s. v. množina). Примере наводи *Akad. Rječn.* само из црногорскога и херцеговачког говора, али те именице има и у диалектима ист. Србије (исп. моје Диалекте Источне и Јужне

Србије, стр. 381—2), са акцентом мнозина и мнозина. Маретићева сумња је сасвим оправдана, само што у мнозина имамо мнози † на, а само у множина имамо мног † ина. Зато мнозина значи искључиво „многа људи“, „многа људи“, а множина значи „мноштво“, „multitudo“ (код Караџића ова разлика није добро прецизирана, в. његов Срп. Рј.; али примери *Akad. Rječnika*, исп. текст под *mnozina* и *množina*, показују је сасвим јасно).

На овај се начин све загонетке врло лепо расплећу. С друге стране, ове именице тако дугим чувањем свога значења, добивеног самим постанком њиховим, дају врло занимљив пример, како се добијају специфична значења код неких именица и како треба тражити порекло тих специфичних значења.

У говорима нашим могло је једно или друго образовање бити врло продуктивно. У говорима источне или јужне Србије (исп. моје Диалекте Ист. и Јужне Србије, 1905 год., стр. 464) имамо према двојна, тројна и петина, шестина и сл. (т. ј. онако као неколицина) у значењу „пет људи“, „петорица“. У црногорским говорима имамо исто образовање (петина смо, шестина и сл. у значењу петорица и сл.) Несумњиво је да је овде био творачки однос неколико: неколицина, те смо према пет, шест и сл. добили петина, шестина са сличним значењем.

Занимљиво је да и акценат иде паралелно са процесом постанка ове именице. По својој структури морају те именице бити у вези са именицама мушког рода, те се и уз те именице за број или количину сачувала именица мушког рода која се набраја као нешто обавезно. И, заиста, ако извршимо анализу тих именица видећемо да је то тачно.

„Двојица“ значи управо „два човека“ као што „неколицина“ значи „неколико људи“; али, наравно, те именице значе и само збирну именицу уз именице мушког рода које значе нешто живо. Прво значење несумњиво је старије.

Именицу „двојица“ ја тумачим овако. Збирни број двоји, троји, четвори и сл. имају једину само у средњем роду: двоје, трoje, четворо и т. д., а у множ. имају сва три рода: двоји, двоје, двоја који се употребљавају уз именице тих родова у множини. Када се јавила у језику потреба да се и за мушки род образује збирни облик у једини, начињено је према двоји људи или сл. двоји-ца. Према томе, овде имамо наст. -ца којим је направљена збирна именица од двоји, облика *nom. plur. masc.* Отуда

се објашњава: 1) зашто се та именица употребљава уз мушки род и 2) зашто стоји само уз жива бића мушког рода. Према томе, за нас је несумњиво да је двојица морало значити супстантивизирање само онога двоји које се употребљавало уз именицу људи.

Да је ово тачно, показује нам именица неколицина. Својим -ци- она сведочи да смо пре облика нёколицина, који находимо код Вука Караџића и који се и заиста употребљавао у нашем народу, а који има исти акценат као заменица нёколико, нёколики, исп. свйколици у југозападним говорима, — имали у употреби облик нёколицы, за који се може наћи, почевши од XIV до XVIII века, довољно примера у Akad. Rječn. под нёkolik. У нёколицина имали бисмо још тај акценат; а у нашем обичном неколицина имамо уопштавање акцента именица са наставком — *инā као висйна, жестйна, количина и сл. Као у нашем неколицина има у Караџића тај исти акценат толицина, за које вреди све оно што и за неколицина; исп. такође количина у Боци са сличним значењем.

Ја мислим да је исти процес био и код именица трџица, четвџица и т. д., т. ј. да су гласиле првобитно трџица (исп. трџи), чџтворица (исп. чџтвори) и т. д. Остатак од тога ја находим у називу Св. Тројице која гласи Трџица. У њој се сачувало старо трџица, докле се другде уопштио акценат именица на *-йца; дакле, * тројйца = трџица (исп. једйница, пџтица, сџмица и сл.). Исп. такође и поменуто млџзина (= n. pl. млџзи + на) и мнозйна у тимочком говору. По себи се разуме да је колицина (или неколицина) образовано према колицы онако као што је количина образовано према колико.

6. I. 1923, Београд.

А. Белућ.

5. Јужнословенска ријечца *ve*.

У јужнословенској језичној групи имаде ријечца *ve*, која се употребљује и као самосталан адверб и као партикула, која пристаје уз друге адвербе, да им појача значење. Тако је у словеначком језику, гдје се говори: *ve* 'сад', *baš ve* 'баш сад', *do ve* 'довле', *tam ve* = *tam-le* 'управо тамо', *tu ve* = *tu-le* 'ту' (Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar II. 752); у *vězda*, *vězday* 'сад' здружено је *ve* с истозначним адвербом *zdà(j)* = **svdā*. — У српскохрватском језику налази се

данас *vě* ,сад' само у кајкавском дијалекту, и то по цијелом његову подручју. Удвојено *vève* ,овдје' чуо сам у дугоселском котару (срезу). За кајкавско *vězda* ,сад' вриједи исто, што је речено за тај адверб у словеначком језику. У Међумурју и у загорском крају око Десинића мјесто *ve*, *vezda* говори се *věga* ,сад', гдје је крајње *-ga* једна прономинална честица. — У дубровачко-далматинских писаца долази *ve* врло често, па му каткад може бити значење ,сад, ето, одмах' и слично, на пр. *Od miloga sinka koji ve čuju glas?* Stari pisci hrvatski VII. 85. — *Gjivo, podji i ve' ga dovedi* у истој књизи стр. 215. Али има много више случајева, гдје је ријечци *ve* првобитно значење ослабило или се сасвим изгубило, на пр. *Bože ve; gospodaru, bože, vjeruješ li?* Stari pisci hrvat. VII. 256. — *Veliku me tugu upitaj, sjetna ve Petre.* Stari pisci hrvat. VII. 337. — *Toj ve si domodar ne u zloj haljini.* Stari pisci hrvat. VI. 26.

У српскохрватском адвербу *jǃp-ve* ,јам' додано је *ve* само поради јачега истицања онога, што значи само *jǃp*, дакле од прилике онако, како је то у већ споменутим словеначким адвербима *tam ve, tu ve*. Тако је и у старом језику нашем, из којег Даничић у Рјечнику из књижевних старина српских I. 105 наводи два примјера, гдје је везник *крь* ,quia, quod' појачан честицом *кѣ* и гласи *крь кѣ*. Српскохрватски адверб *ěve* и бугарски *éve*, ако нијесу какова дијалектичка особина мјесто обичнога српскохрват. *ěvo*, бугар. *évo* ,ессе', треба растављати у *e + ve*, у којем би случају *ve* било партикула, о којој се говори, док је оно *e*-показна честица као у руском *э-шошь* ,овај', српскохрват. *ě-шо* ,voilá', грчки *έ-хеі* ,ондје, тамо', *έ-хеіρος* ,онај'; староиндиски *a-sāu* ,онај'.

Кад се сад зна, да *ve* значи ,сад', *do ve* ,довле', *vève* ,овдје', онда се може сасвим сигурно тврдити, да је та ријечца постала од показне *д*-основе као и свесловенска честица *-va* у овим и сличним примјерима: руски *досѣлѣ-ва* ,досад, довле', бугарски *оноѡá* ,illud', за *шоѡá* ,зато', црквенословенски *понѡѡѡѡ* ,éš öte, е quo', старо-српски *понѡѡѡѡ* ,јер', чешки *poněvadž* ,јер'.

Јужнословенско *ve* са својим гласовима потпуно одговара староиндискоме *va* (= **ue*) *i-va* ,као, једнако, готово, скоро, управо', *vā* (= **ue*) ,или', грчкоме *-*fē* само у композиту *ī-(f)ē ī-(f)ē* (стегнуто *ī ī*) ,или', латинскоме *-ve* (на пр. *sive* ,или' мј. **sei-ue*); потврде за друге језике види у Brugmann-a Grundriss II.² 3. 987. Ту Бругман допушта, да су наведене индоевропске честице по постању *д*-демонстратив, док други лингвисти то тврде изријеком. А што се

значења тиче, јужнословенско *ve*, *veve* боље се слаже са стариндиским честицама *vā-vā* ,сигурно, управо, баш', *ē-vā* ,тако' и т. д., за које и Бругман *op. cit.* стр. 989 вели, да имају за темељ показну *u*-замјеницу.

Загреб, 22. децембра 1922.

Буро Шкарић.

6. Slovenske „etimologije“.

Poljske „banialuki“.

Moj poljski prijatelj Gołabek upozorio me je u Varšavi na poljski izraz „banialuki pleść (plesti)“, to znači: gluposti brbljati. Bio sam onda baš u Poljsku došao, te je naravno, da se prof. Gołabek setio izraza slična imenu poznatog mesta u Bosni. Jesu li zbilja poljske „banialuki“ u vezi sa Banjalukom u Bosni?

Od Poljaka sam čuo ili u poljskim rečnicima našao sam još ove izraze: „Opowiadasz banialuki!“ — „Nie mów mi banialuk!“ — „Prawić banialuki“. — „To nie banialuki“ (To nije bagatela). — „Przestrzegł gospodarz, że u niego straszy“. „Banialuki to, rzekł żołnierz“.

Poznavalac poljske literature setiće se kod toga poljskog pesnika Hijeronima Morsztyna (1580, umro pre 1623), koji je među drugim napisao fantastičnu priču, „zabavnu historiju o odličnoj princesinji iz istočnih krajeva Banjaluci“ („Historja o ksieźniczce Banialuce“), štampana prvi put posle smrti pesnikove (1650) i docnije često. Ova je pesma „lišena smisla“ (Linde) i taj izraz (banaluka, banialuka, banie-luka) znači uopšte „glupstwa drukowane“ (Linde), „książki, pismo bez sensu“ (Słownik języka polskiego ułożony pod redakcją Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedzwieckiego), „dummes, fades, abgeschmacktes Buch“.

Nema sumnje, da je već Linde mislio na vezu između pesme Morštinove i ostalih značenja reči, kad je u jednom članciću smestio i ime „romansa“ i „glupa knjiga“ i glupost uopšte. Rečnik Karłowicz-Kryński-Niedzwiecki dopušta u etimologiji reči ovu alternativu: „Albo od królewny Banialuki w piśmie Morsztyna 1650, albo od miasta Serb. Banja Luka (łąka bańska).“ (Ta alternativa nije tačno postavljena, budući da se njezini članovi ne isključuju; moguće bi naime

bilo i to, da je izraz uzet od varoši, ali preko Morština, t. j. da je Morštin sam svoju „junakinju“ nazvao prema imenu bosanske varoši. Da je izraz postao popularan baš preko Morština, vrlo je verovatno*, jer je on svojim stihovima, koji su se, neštampani, širili od dvora do dvora, imao na društvo svoga vremena veliki utecaj).

Bez obzira na to, tko je izraz u Poljskoj popularizirao, moramo pitati: 1. Zašto je Morštin svoju „junakinju“ nazvao baš „Banjalukom“? 2. Zašto je bosanska Banjaluka dala povod da se njezinim imenom nazove jedan poljski roman u stihovima?

„Warszawa“.

Drži se, da je ime poljske prestonice zapravo adjektiv, izveden od ličnog imena „Warsz“, te da bi moralo da glasi: Warszowa (sc. wieś = selo) (zato se veli francuski prema prvotnome stanju: Varsowie), a da se, jer se u mazurskim dialektima *a* često izgovara blizu kao *o*, obrnuto ovde mesto *o* udomilo *a*. „Warsz“ bi zvučalo u jezicima sa sonantnim *r*: Vrš (ovako glasi jedno staročeško ime, odakle i: Vršovice).

Međutim čuo sam u Poljskoj dve priče, koje operiraju sa „pučkom“ ili narodnom etimologijom ovog imena (čuo sam ih u Gostyninu zapadno od Varšave, ali od gospodja koje poreklom nisu odanle). Prva priča pripoveda: Knez Mazovecki zabludio je u lovu i stupio u jednu kolibicu. Tu se baš onda narodilo dvoje dece. Roditelji zamole kneza, da bi bio kum pri njihovu krstu. Pristao je na to, te deci dao imena: Warsz i Sawa (Varš i Sava). Varš su i Sava docnije osnovali varoš, koja se je po njima nazvala: Varšava. — Druga priča: Vislom su plivali plivači. Na bregu stajala je krčma. Plivači joj dozivahu: „Warz (= kuhaj), Ewo!“ i zbilja krčmarica jim je „zvarila“ ručak. Od toga poklika: „Warz Ewo!“ dobilo je mesto svoje ime: Warszawa.

Zagreb.

Dr. Fr. Ilešić.

* Vezu između jedne knjige i općenitog izraza pokazuju na pr. ovi izrazi, navedeni u Lindeju: „... z banieluki, czy z kancyonału“ i: „lepsza od banaluki i od kalendarza“.

7. Допуна.

У моме чланку О значењу и употреби глаголских облика у реченицама (ЈФ II 187—210) трећа алинеја § 11 може се јасније овако исказати:

Кад се у овакој конструкцији место адјектива употреби партицип претерита активни други, који собом означава извршену глаголску радњу, н. пр. Он је дошао (писао, радио), добива се перифрастички облик — перфекат — којим се само констатује да је онда кад се говори већ свршена или извршена нека глаголска радња, дакле прошлост, без обзира на истицање њена трајања (што се исказује имперфектом) или без обзира на моменат њена свршетка (што се исказује аористом). Кад је пак та радња извршена или свршена, показују друге речи, н. пр. у садашњости: Он је сад (или: данас) дошао (писао, радио) или у прошлости Он је јуче (или: лани) дошао (писао, радио).

Исто тако и друга алинеја § 13:

Кад се у овакој конструкцији место адјектива употреби овај партицип, н. пр. Он беше дошао (писао, радио), добија се перифрастички облик — плусквамперфекат — којим је двапут исказана прошлост, једном партиципом, и други пут имперфектом беше и значење му је, да је у време кад се говори већ извршена или свршена нека радња глаголска према некој другој радњи глаголској која је тад такође била свршена или извршена; њиме се дакле исказује од две радње у прошлости она ранија, т. ј. она из даље прошлости. Н. пр. Нађоше онога који бјеше дошао тражити срећу. — Идући тако напријед сretoше на коњу ђавола који се бјеше претворио у калуђера.

Даље, §-у 42 ваља додати:

У овом последњем случају који ће се партицип употребити, зависи од трајности или тренутности радње глаголске (у првом случају парт. врем. садашњег, а у другом претерита првог), а не од тога да ли се радња дешава упоредо или пре радње главне реченице.

На послетку, допуна к §§ 20, 59 и 80. — У пермисивним реченицама са партиципом претерита другим (§), место кога може доћи и инфинитив (§ 59), и потенциал с да (§ 80), може доћи и футур с да: Идем, макар се не вратио, или... да ћу се не вратити (илн: да се нећу вратити); Дај ми, Боже, од срца порода, макар и љута змија била, или: ... да ће и љута змија бити.

Љ. Ст.

Ватрослав Јагић.

(1838—1923)

У реду великих губитака које је словенска филологија имала да забележи за време Светскога рата и после њега — највећи је Ватрослав Јагић. Истина, Јагић је умро у 86-ој години живота и дао је своју пуну меру; али ипак он и у дубокој старости није престајао да ради...

Он је умро 5. августа ове године и, по својој жељи, сахрањен је на живописном месту Вараждинског гробља.

Као мало ко ко се књигом бавио, Јагић је био срећан да цео свој живот посвети науци о словенској прошлости, непречаван кавим другим пословима и неометан бригом за насушни хлеб. Само први почеци његова рада (око 1870-те године), док је био гимназиски наставник у Загребу, и последње године његова живота, за време Светскога рата и после њега, помрачене су облацима, од којих је, на срећу наше науке, било поштеђено време пажљивог развика његова талента, његове необичне снаге и слабљења у старости, од 1870-те до 1914 г.

Јагић се тој срећи поштено одужио: имајући сјајне духовне способности и јак организам, он је дао словенској филологији — целога себе, сав свој таленат, све своје време и сву снагу своју...

Целокупни рад Јагићев одликује се двема основним цртама: обилношћу и разноврсношћу. За њега се говорило, међу стручњацима-славистима: »Јагић зна све«. Ове две најглавније особине његова рада истичу из основних духовних особина његове природе: необичне духовне снаге и духовне свежине које нису никад малаксавале, и духовне живахности, која му није допуштала да свој научни интерес ограничи само једним одељком словенске науке или само једном њеном дисциплином. Он је стално прелазио са предмета на предмет. Још није ни завршио једну филолошку студију из језичке области, он већ прелази на књижевну историју, какве издавачке послове или културно-историске. Али то стално прелазење из једне области у другу, то стално напуштање послова једне врсте и прелазење новим има, поред добрих страна својих, и својих mana. Оно не да да човек довољно дубоко зарони у једну дисциплину, да јој стално прати напредак, да стално иде напредо са њим. Човек је принуђен да по нешто, због тога, у извесној дисциплини занемари; јер је немогуће смртном човеку, ма колико

он био радан и даровит, да при сваком новом подгревању интереса за какву дисциплину, напуштenu за извeстан број година, усвоји све што је у њој урађено, разуме сав унутрашњи развитак њен и сав смисао онога што се врши.

Радећи овако, Јагић је стално све шире захватао из велике научне области којој је свој живот посветио. Та ширина и множина предмета није му дала могућности да створи ону индивидуалну »школу«, у уском смислу речи, која има свој начин испитивања, друкчије разрађен и примењен него ли код других научника. Он није цепкао струке, већ је стално ширио видике својим слушаоцима и читаоцима. Крећући се стално од једног предмета ка другом, он је људе различних струка умео да споји на заједничком земљишту, показујући им сав значај узајамности културних, језичких и историјских фактора.

Зато је и историк народа, књижевности и језика могао наћи у Јагићевим предавањима, у његову семинару и, још донајвише, у његовим делима, неисцрпне поуке за себе: како се треба користити дисциплинама филологије, па да се предмету свих поменутих струка може с успехом прићи. Енциклопедиско предавање филолошко-историјских и културно-књижевних предмета могло је послужити свима њима као широка и солидна база за даљи самостални и специјални рад.

Тако се за Јагића може рећи да је својим ученицима давао нарочиту научну културу, нарочите врсте научно образовање, поред стручности у извесном правцу.

Према садржини онога што је Јагић урадио, он је био пре свега филолог, и то у најбољем и најширем значењу те речи. Пошто је већ у младости својој проучио добро грчки и латински језик и тако пробудио интерес у себи за старину и све што је са њом везано, он је доцније све интересовање своје пренео на словенску прошлост. Ускрнути прошлост, разумети њену културу, њену књижевност: показати под којим се утицајима та књижевност развијала; изучити језик споменика и показати све мене кроз које је он пролазио, да би се споменици прошлости могли добро издати и лепо разумети — то је био главни интерес и главни покретач Јагићева научног рада.

Другим речма, Јагић је радио све послове словенске филологије у којима се са успехом могао применити филолошки метод научних испитивања, у којем је Јагић био велики виртуоз. Поље таквога рада врло је широко. Пре свега — издавање и тумачење самих споменика прошлости, њихових извора и утицаја под којима су стварани. То је научна основица и за историка народа, и књижевности, и за лингвиста. Проучавање језика тих споменика, њихова самостална састава или зависности од туђих оригинала; проналажење те везе, оцена културног нивоа на ком су се находили састављачи тих споменика итд. — све то даје врло значајан материјал историку књижевности, културе, народа и језика. То не

значи да се филолошким методом могу исцрпсти испитивања предмета из помињаних области, јер сваки предмет има додирних тачака са другим дисциплинама и њиховим методама; али је поуздано да примена филолошког метода у испитивању тих предмета претставља део њихова проучавања који се ничим другим заменити не може.

Било би врло занимљиво утврдити сасвим тачно, по броју страна, колико је Јагић издао старих споменика; тада би се видело како је велики део свога времена Јагић на то утрошио. Издавање текстова једно је од најомиљенијих његових занимања. Он га ради од своје прве младости до дубоке старости. Већ 1864. год. (дакле, четврте године од почетка свога научнога рада) он штампа *Примере старохрватскога језика из глаголских и цирилских књижевних старинах*, а 1922 пише палеографско-језичку студију по српском рукопису из 1649 год. (*Споменик С. К. Акад.* XLIV, стр. 1—39). Колико текстова, колико филолошких анализа између ових година, за 58 година рада! Да поменем само најкрупније и најзначајније ствари. Када се основала Југословенска Академија Знаности и Уметности, Јагић одмах најживље ради на њеним издањима, и то највише на публикацијама у којима се издају стари споменици: у *Старинама* објављује *Огледе старе хрватске прозе* (I књ., 1869, 216—236; III књ. 1871, 208—331) и *Описе и изводе из неколико јужнословинских рукописа* (V. 1873, 1—109; VI. 1874, 60—157; IX, 1877, 91—171; X, 1878. 81—156); на *Старим Писцима Хрватским* сарађује на свих пет првих књига. од 1869—1872 (за I књигу Јагић даје напомене и предговор, песме Шпишка Менчетића и Ђ. Држића издаје сам Јагић, песме Мавра Вегранића издаје заједно са Даничићем и Казначићем, а песме Н. Димитровића и Н. Наљешковића издаје заједно са Даничићем); 1875 издаје у *Гласнику Уч. Др.* Живот Ст. Лазаревића од Константина Филозофа (XLII, 223—327); 1879 год. издаје *Зографско Јеванђеље* (XLV + 174), 1883-ће *Маријино Јеванђеље* (Петроград. XX и 607), 1886-те *Староруску Минеју* (Петроград. XXXVI + 1—242 + 1 до 609), 1895-те *Размишљања јужнословенске и руске прошлости о црквенословенском језику* (Петроград. XXIII + 1—1023), 1897 *Vsih prorokov stumačenje hrvatsko* (Беч-Берлин. VII + 315), 1907 *Болоњски Псалтир* (XI + 968) и сл.

Све ове текстове, који иду у хиљаде страна. Јагић је издао са необичном марљивошћу. И до Јагића су научници издавали старе текстове. Особито је издавао добро Рус Востоков, један од оснивача руске филолошке науке: врло је много издавао и И. И. Срезњевски, којег Јагић заменио и у Академији Наука у Петрограду и у Универзитету Петроградском: Јагићев учитељ Миклошић, његов савременик Шафарик и Јагићев мало старији друг Даничић издавали су такође необично поуздано старе текстове. Али тек од Јагића отпочиње потпуно савремени рад у овом правцу. Јагић се трудио да у наштампаном тексту пружи читаоцу ориги-

нал, са свима особинама ортографије и језика. Само је тако издање могло бити дефинитивно.

Јагић је, као што је речено, до последњих година свога живота находио нарочито задовољство у радовима ове врсте. Његовој реалистичкој природи чинило се да ће само тако бити најкориснији своје народу, ако му да беспрекорна издања његових старих споменика, критички издане изворе његове прошлости. Њему се чинило да су сва друга његова дела пролазног карактера, а само да су ова од трајне вредности. И, заиста, у овом правцу дао је Јагић неколико сјајно, управо класички обрађених текстова. Да поменем овде, поред крупних текстова поменутих горе, и његова издања мањих споменика, *Бечких Листућа (Glagolitica, Denkschriften* Бечке Акад. XXXVIII [1890]) и *Гриковићева Одложка (Starine* XXVI, 1893), двају наших најстаријих глагољских споменика. Ова Јагићева издања могу заиста послужити као углед како треба радити послове ове врсте.

Јагић је по првоме образовању — класични филолог. Као студент Бечког Университета, радећи у тамошњој библиотеци на рукописима класичних језика, Јагић се, као што ми је сâм чешће причао, упознао са Ф. Миклошићем. То је познанство доцније било од великог значаја за Јагићево интересовање и словенском филологијом. Критички радови на утврђивању основнога текста рукописа, поређење различних текстова да се утврди порекло некога дла, нарочито поређење са латинским и грчким текстовима, да се утврди и значење речи словенског превода и његова зависност од грчкога или латинског оригинала прате стално Јагићев издавачки рад. За то нам може послужити као најбољи пример Маријино Јеванђеље, Болоњски Псалтир и друга његова велика издања текстова. Али има прилога посвећених поглавито анализи и критици текстова: о апокрифном јеванђељу Јакова и апокрифном писму Пилатовом у Рим (*Изв. Им. Ак. Н. III*, 1898), Типик Хиландарски и његов грчки извор (*Споменик XXXIV*, 1899), о пенздатом грчком коментару псалама (*Denkschriften* LII, 1904), о словенском преводу јеванђеља (1916), о словенском апостолу (I—III, 1919—1923), о Козми Индикоплову (в. горе) и т. д.

Треба нарочито поменути да је Јагић, поред ортографије и језика споменика, проучавао и графику њихову, т. ј. начин како су они написани. Палеографији различних глагољских и ћирилских споменика, затим и пореклу њихових азбука са палеографске стране — Јагић је посветио велики број расправа. Да споменем нарочито његову *Грађу за глаголску палеографију (Rad II)*, затим врло значајне у овом правцу и написане поводом туђих испитивања: *Четири критичко-палеографске расправе* (на руском, Петроград, 1884) и о палеографској страни натписа од 993 год. (*Arch. XXI*); затим напомене у уводима многим његовим издањима, а, нарочито, засебно дело — *Глагољско писмо* (на руском, 1911, Петроград). Тајлорово

откриће о пореклу глагољице, од брзописног грчког писма IX в., Јагић је и популарисао и даље развио.

Јагић је стизао да каже паметних и трезвених мисли и о украсима у старим рукописима (орнаментима) и минијатурама. Истина, он је то чинио у рецензијама: на рад познатог стручњака у том правцу В. В. Стасова (на његово дело *Словенски и Источни Орнамент*) и других, али су погледи које је Јагић износио доказивали да је савладао материјал необично добро и да је запазио многе важне појаве (1888 год. *Вѣсѣникъ Изящныхъ Искусствъ*, Петроград, 164—185 и др.).

Јагић се бавио већ врло рано језичким студијама. Један од првих његових радова, који је изашао 1862 год. у извештају Загребачке гимназије у којој је Јагић био наставник, садржи: *Деклинацију имена самоставнога како се разви у старословенском-српском-хрватском језику*. После ове расправе Јагић је често посвећивао своју пажњу језичким питањима. 1864 год. даје граматику хрватску (гласове), «основану на старобугарској словенштини», затим студије о правопису у којима је бранио умерен историјски принцип (против Вукова крајњег фонетизма, *Књижевник* I), исте године о ст. слов. Асеманову јеванђељу које је био издао Фр. Рачки, 1869 г. (*Rad* IX) — о развитку гласа *a* у нашем језику: једну од најбољих својих студија, данас већ знатно застарелу, 1871 — о корену *dъ* у словенским језицима (своју докторску дисертацију) и т. д. Такве се расправе нижу стално, једна за другом, час чисто филолошког садржаја, час филолошко-лингвистичког. Од великог броја његових студија овога садржаја споменућу оне које и данас нису изгубиле своју вредност и сведоче о лепим аналитичарским особинама Јагићевим. Овамо долазе његове студије о Зографском јеванђељу (*Archiv*, 1875. I, 1—55, II, 1877, 201—269), које и данас претстављају најбољу монографију о полугласницима старословенских споменика (у њима је Јагић изнео правило о асимилацији гласова у старословенским споменицима), његова расправа о односима међу словенским језицима (*Archiv* XVII, 1895, 47—87), о словенским сложеницама, са богатим материјалом (*Archiv* XX—XXI, 1898—1899 год.), његове белешке о историји руског језика (1889 г. *Криѣическія зашѣпки ѿ истѣрији русскаго языка*, Петроград, 1—171) поводом књиге Собољевскога о руском језику, расправа о словенском акценту (1894, в. *Indogerm. Forschungen III Anzeiger*, 251—254), велика студија о језику Добромирова Јеванђеља (1898, *Sitzungsber.* Бечке Академије, св. 138 и 140), његова предавања из словенске синтаксе (1899, *Denkschriften* Бечке Академије, књ. 46) — у духу Миклошићева синтаксичког рада и сл.

Било би врло неправично према Јагићевим заслугама за развитак језичких питања када не бих поменуо да, сем ових дела, Јагић има и многобројне друге прилоге, у облику засебних студија, популарних чланака, прилошчића, а нарочито критика у своме *Архиву*, у ко-

јима даје често врло занимљиве погледе и напомене о различним странама језичкога развитка словенских језика. Али мислим да нећу погрешити ако речем да су, сем извесних изузетака, све ове расправе пролазнијег карактера од свега што је Јагић написао. Због недовољно разрађене лингвистичне стране, о којој Јагић такође говори (такви су нарочито његови чланци у *Архиву* под називом *Нека спорна питања*), они су каткада застаревали већ у оно време када су се појављивали. Тако ја мислим да је и расправа Јагићева (у *XVII Архиву*) о узајамним односима словенских језика (теорија о настављању словенских језика као беочуга у ланцу) лингвистички на погрешној основици, иако је ова расправа Јагићева имала велику популарност и била примљена од многих.

Не треба мислити да су зато језичка дела Јагићева од незнатне вредности. У језичким делима имају увек две стране: критично изношење материјала, које је код Јагића увек беспрекорно, и тумачење тога материјала. Када је лингвистика почела да примењује микроскопски метод у проучавању појава, пазићи да не пропусти и најситније појаве и трудећи се да свему нађе праве разлоге, Јагић је сматрао то као претерано и као непотребно. Отуда извесна полемика код њега са руским научницима који су у том правцу несумњиво врло високо стајали. Савремена лингвистика није допуштала никакве тајне и мистериозне силе у језику; међутим Јагић се опирао претераном тражењу језичких закона и доследности у језику и задовољавао се каткада само општим разлозима. Једном речју, лингвистички моменат је имао често споредни карактер у Јагићевим расправама; међутим, у савременој науци лингвистичка се испитивања могу с успехом вршити само онда када се ставе у центар испитивања, када се око њих групишу сви остали моменти, када се претходно обради њихова принципска страна и према њој одреди значај самих језичких појава. У свима познијим Јагићевим радовима само је по нешто од овога добијало потребно осветљење: остало је остајало или у тами или је претстављано непотпуно: у толико је више избијао на површину филолошки моменат у његовим делима. Јагић је ово непотпуно обрађивање лингвистичког момента задевао у своје неодобравање новијег правца или неслагање са мишљењима извесних стручњака. Али су, у ствари, разлози томе лежали много дубље.

Јагић је почео да ради на језику онда када је Шлајхерову лингвистичку школу замењивала »младограматичарска школа«, која се и сама у току времена мењала и развијала. Јагић није примио ни све оно што је она износила о језику, а већ се показивала недовољност и њених учења. Међутим Јагић је могао бити само тако увек савремен, да је могао стално остати у првим редовима оних који су водили развитак словенске лингвистике. То он није могао. И тако се овде поновио онај случај који се често у науци јавља код старијих: да не могу више да иду напредо са новим развитком науке.

Али све ово не смањује нимало заслуге Јагићеве за развитак словенске филологије, које су врло велике у свима правцима.

Примену својих опширних знања Јагић је дао и у историји књижевности, и то у оном делу њену где се, са неопходношћу, мора применити филолошки метод. То је наша стара књижевност, која је у великом делу свом преводна, а у осталом се делу опет развијала под утицајем византиске или латинско-романске књижевности, или народна поезија, чије се проучавање делимице своди на проналажење утицаја, непосредних и посредних, под којима се она развијала. Већ у почетку свога научног рада Јагић је дао у овом правцу дело које још ни до данас није изгубило своју вредност: *Historiju književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (Загреб 1867, 204), а допније је давао многобројне прилоге, као *Грађу за историју словенске народне поезије* (*Rad*, 1876, XXXVII), *Прилог српској аналистици*, са књижевно-историским уводом (*Arch.* II, 1876, 1—109), *Јужно-словенске приповетке о Грабанциашу-ђаку и њихово објашњење* (*Arch.* II, 1877, 437—481), *Јужнослов. народни епос у прошлости* (II, IV, 1879, 297—316), *Менадрове изреке у црквенословенском преводу* (*Sitzungsberichte* Бечке Акад. CXXVII), *Разум и филозофија из српских књижевних старина* (*Споменик* XXXI, 1892), *Руска Књижевност у Осамнаестом Стољећу* (Загреб, 1895, 1—281), *Живот и Рад Ј. Крижанића* (засебно издање Југослов. Акад. 1917 год.) и мн. др.

Овде не треба заборавити многе уводне расправе које је Јагић написао многобројним споменицима које је издавао, из најразличнијих времена, најразличније садржине; затим многе приказе и критике, које су каткада засебне расправе. Свугде је ту Јагић онај свестрани испитивач који са успехом комбинује језички, културни и историски материјал, да би што боље осветлио прилике под којима је поникао неки споменик и што тачније одредио његову вредност.

Ради потпуности слике необичне разноврсности и ширине Јагићева рада, морам поменути и Јагићево додиривање историје народа и историје културе. Историским и културно-историским темама Јагић, сем у изузетним случајевима, не посвећује засебних испитивања. Његов је рад, по својој главној садржини, ишао другим путем; али се ипак додиривао и са нашом народном историјом и културом.

У центру његових студија те врсте налази се живот и рад Браће Просветитеља и њихових ученика; затим све оно што тај рад прати, и код Чеха и код Јужних Словена.

Тако исто, време прве културе Словена (на пр. у рецензијама на књигу Пајскерову, Словенске Старине Нидерла и др.), затим досељавање Јужних Словена на Балканско Полуострво — привлачило је често његову пажњу.

Када је Јагић узимао да се бави оваквим темама (у својим критикама, уз књижевно-филолошке уводе својих издања и у засебним расправама), новим за њега и његову ужу струку, видело се како је сјајан био његов талент: да уђе у нове области, да се у њима креће као да су одувек биле предмет његових специјалних истраживања, и да често баци тако оштроуман поглед на појаве живота и догађаја код Словена да је изазивао дивљење и код врло уских специјалиста.

Штета је што нам Јагић у овом правцу није дао више и нешто геће, што би дало могућности његовим разноврсним знањима, здравој критичности и несумњивом непосредном осећању старине, удруженим на једном послу. — да осветле већи део наше прошлости.

*

Али из засебних натписа Јагићевих дела тешко би се могла добити јасна претстава, колико је Јагић знао, колико је памагао да се развију проблеми словенске филологије најразличније врсте. Још пре издавања свога *Архива* Јагић је био стални хроничар развитка словенске филологије. Већ у I-вој књизи *Књижевника* (од 1864 год.) он штампа своје критике на дела из словенске филологије, и то продужује и у осталим књигама, а у II књизи даје и преглед под називом *Slovensko jezikoslovlje. Kratak historičko-filologički nacrt*. Од почетка излажења *Rada* Југослов. Акад. Јагић обавештава читаоце, често у врло исцрпним критикама, о кретању и напредовању словенске филологије уопште; а у I-вој књизи *Архива* већ, он, поред извесног броја критика, даје исцрпан *Библиографски преглед дела из области словенске филологије и словенских старина, почевши од 1870 год.* (*Arch.* I, 465—607). Било би тешко набројати на чему се Јагић зауставља у својим критикама, рефератима и приказима у многобројним свескама свога *Архива*, дајући обично врло занимљиве нове податке и нове погледе. Да би се добила, ма и приближна, претстава: о чему је Јагић мислио и писао само у једној књизи свога часописа, навешћу његове критике и приказе само из X-те књиге *Архива*. Ту он приказује рад Вондраков о језику старословенских споменика, Смаљ-Стоцкога — о садржају кодекса Ханкленштајновог, критикује словенски део у упоредној граматици Бругмановој, Брантову редакцију Миклошићеве граматике на руском, предавања проф. Григоровића о словенским језицима, Книшекове прилоге о песмама »краловдорског« рукописа, Патерин Сватовитски рукопис, Гебаурове расправе о заменичкој промени у старочешком и о промени основа на о у њему, Бартошеву моравску диалектологију, Прусикову расправу о пореклу имена »Чех«, Вимазалов правописни чешки речник, Голову историјску оцену песама »краловдорског« рукописа, Веселовског о историји романа и приповетке у грчкoвизантиском периоду, Лецејевског о гласовној вредности носних самогласника у старопољском, Карловича о пољским именима места, Ржонжевског — *Златни век дубровачке књижевности*,

Голубинског — *Свети Константин и Методије, словенски просветитељи* итд., итд. Сви словенски језици, језик уопште, књижевност, не само општа и преводна у општим прегледима него у поједино-стима — све то улази у круг његових оцена. Ја овде нисам навео ни половину скраћених назива из једне књиге *Архива*; колико има таквих прилога када се помисли да је Јагић издао 37 књига свога *Архива*!

Наравно, сви ови прилози нису од једнаке вредности. По нека се критика Јагићева претвара у засебну расправу, а нека је само најкраћи одзив, којим се обраћа пажња читаоцима на какав новији појав; даље, не може се рећи да Јагић даје систематску библиографију свих дела која су се појавила у научној области којој је *Архив* посвећен, и то је, можда, највећа замерка која се може учинити овоме делу Јагићева организаторског рада. Јер иако сам *Архив* садржи у себи много, ипак се по њему не може створити слика о целокупном раду на словенској филологији за његово време. Али и поред свега тога, може се замислити колику је корист напретку и развојку словенске филологије морало донети ово Јагићево критично изношење на једном месту огромног научног материјала из свих грана славистике и стално привлачење и других да то чине у његову часопису, у току од четрдесет година . . .

Јагић је био жива темперамента, који је он уносио у сва своја дела. У њима, и у најкраћем приказу његову, било је личне ноте, нечег индивидуалног и живахног, што развија код читаоца интересовање и потстиче га да сâм у томе правцу ради. Можемо се са Јагићем у каквом суду и не сложити, можемо бити другог мишљења о каквом појаву, али једном отпочето читање његове сјајне и духовите научне прозе не оставља се. У критикама његовим, као и скуде другде, огледа се његова љубав према књизи и духовном раду, према култури и цивилизацији, о којима он говори са оном топлином и увереношћу у корист научних испитивања те врсте која поткупуљује и очарава читаоца и онда када би по негде био и другог мишљења. Јагић је тако уводио у науку, за њу је задобивао младо поколење студената и научних радника и онда када им није био непосредни учитељ. Поред тога што је својим оценама многог младог почетника помогао да истраје, код некога одмах открио особите способности и тако га још више привезао за научни рад, он је својом писаном речју био духовни учитељ великом броју младих почетника и стални помоћник, саветник или руководилац и свима другима. Начин његова излагања, увек јасан и прегледан, увек привлачан и сугестиван, замењивао је готово потпуно живу реч.

*

Јагић је морао и сам осећати колико се овим радом, од данас до сутра, ситнило његово време и колико га је стално одвлачило на нове послове и ка новим интересовањима, и тако апсорбовало све његове велике способности. Иако се каткада због тога колебао,

да ли да и даље продужи свој *Архив*, ипак стално уверење о великој користи коју је њиме чинио словенској науци гонило га је да га продужи. На ипак је он хтео из овога великога рада да пробере оно чиме се највише бавио и да повеже у засебна дела, не би ли тако, поред својих издања, дао и друга замашнија дела по садржини и обиму. Јагић је био из поколења оних научника који су мислили на будућност и који су, радећи какав посао, замишљали да су у том тренутку управљене на њих очи свих стручњака и пре и после њих. Испуњен тако осећањем мисионарства извесне врсте, као и Даничић у своје време, Јагић је увек у својим делима давао најбоље што је могао.

Тако је Јагић, већ у шездесетим и седамдесетим годинама живота, издао три значајна дела: 1) *О постанку старословенског језика (Denkschriften* Бечке Академије св. XLVII, 1900 год. и II-го издање 1913 год., знатно прерађено и проширено у 2-ој половини: *Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, neue berichtigte und erweiterte Ausgabe*, Berlin, XII + 540). 2) *Историју Словенске Филологије* (Петроград, 1910. VII + 961) и 3) *Глагољско Писмо* (1911 на руском).

Међу предметима Јагићева рада заузима нарочито место живот и рад Браће Просветитеља, преводи црквених књига у њихово време, постојбина старословенског језика, његове особине и порекло и старина глагољице и ћирилице. То су питања којима се бавио још Добнер, Добровски, Копитар, Шафарик и Миклошић, да остале специјалне испитиваче и не помињем. Требало је да прође много времена, па да се питање о старословенском језику очисти од свих наносних слојева. Још је Миклошић, учитељ и пријатељ Јагићев, непосредни његов претходник на катедри славистике у Бечком Универзитету, мислио да је старословенски језик у најближем сродству са словеначким језиком и да је некадашња постојбина старословенског језика стара Панонија. Јагић је од првих времена свога рада, па затим у многобројним својим ситнијим и крупнијим делима, стао уз оне који су доказивали да су крајеви јужне Македоније постојбина старословенског језика, а да му је у прошлости најближи, по сродности, старобугарски. Данас су то за свакога готово очигледне истине, које се потврђују и језичким, и културним и историским разлозима; али у Јагићево време то је требало доказивати, и Јагићу припада заслуга што је већ 1876 (в. *Archiv* I, 1876, 443 и даље) то чинио са пуном јасноћом и одређеношћу. Када је (1900 год.) писао поменуто своје дело, он је одређивао постојбину старословенског језика »негде на југу, почевши од јужне Македоније до Цариграда«; али је додавао да се данас тамо, можда, и не налазе трагови од тога језика због доцнијих етичких померања.

Дело Јагићево о старословенском језику — боље је од сва три која сам навео. У њему Јагић скупља све резултате о испитивању старословенског језика и о проучавању рада Браће Просветитеља. Али и то дело не доноси нових погледа или нових открића.

Оно о чему је Јагић на више места раније говорио везује се у прегледну целину. Прво се говори о Браћи Просветитељима и дају се мишљења о свима питањима везаним за њихов живот и рад и изворе о томе; затим се даје историски преглед, почевши од XVIII в., мишљења научника о пореклу старословенског језика, са свима аргументима. Даље Јагић износи доказе за своје мишљење о старословенском језику, истичући нарочито дијалекатску (гласовну, морфолошку и синтаксичку) сличност јужномакедонских говора са старословенским, са којима га он доводи у некадашњу везу. Овде се додирује и историја питања о пореклу обеју азбука, ћирилице и глаголице. На послетку, Јагић говори о особинама језика самих споменика, о замени једних речи другима у доцнијим споменицима, о непреведеним страним речима итд.

Ово Јагићево дело није испитивање изнова целог питања, већ критичко сређивање ранијих резултата. Када је своје дело, 1913 г., Јагић поново издао, он се више у њему није освртао на нову литературу међу 1900 и 1913 год., већ је само даље развио други део књиге у којем се говори о старословенском језику. И он је осећао да оно припада прошлости: кодификацији онога што је урађено до 1900 год. Али и тако, оно задржава и даље своју вредност.

Поред богатог материјала, који је саопштен, у њему је све продискутовано од научника у равнотежена суда и врло танапа осећања разлике међу оним што је могућно и оним што је немогућно и фантастично. То осећање стварности и мере дубоко је усађено код извесних испитивача; оно је врло важна црта научникова рада, јер без тога осећања нема добрих хипотеза, применљивих на стварност. Тим осећањем реалности Јагић је био дубоко обдарен и оно је најдрагоценији елеменат поменутих књиге.

Друго дело оваквога карактера јесте Јагићева *Историја Словенске Филологије* (1910), коју је издала Петроградска Академија Наука. То је дело великога обима (око хиљаде страна велике осмине). Јагић је био једини научник који је могао да напише ову књигу, јер онај део времена развитка словенске филологије који је најзнатнији (од 1860—1910) Јагић је сам проживео. Зато се често ова *Историја* претвара у хронику или мемоаре. Јагић даје слику о научнику, како ју је стицао из непосредног познанства с њим, из својих односа према њему. Природно је да често, поред све рељефности, у њој има много личнога (на пр. у ономе што се говори о Даничићу, Срезњевском и другима).

Али ово не би била највећа замерка овоме делу, јер, најзад, све су карактеристике овакве врсте више или мање личне. Знатније је много што ово дело није, у ствари, историја словенске филологије, него врло обилан и врло користан материјал за њу. Јагић даје енциклопедске слике и сличице о појединцима, пазећи да не изостави библиографску страну њихових дела; али не даје развитак дисциплина, њихово кретање и унутрашње моменте који су стварно помогли да се до знатних резултата дође. Наравно, има изузетака од тога. То су они научници и

њихов рад којима се Јагић специјално бавио. Тако су оцртани врло исцрпно, прегледно и са унутрашње стране тачно међу осталим — Добровски, Копитар, Шафарик и, донекле, Вук. Јагић је живот и рад Копитара и Добровског раније узимао за предмет својих студија (исп. две велике књиге њихове преписке, са великим уводима, 1885 — *Преписка између Добровскога и Копитара* (1808—1828), Петроград, CVII + 745 и 1897 — *Нова писма Добровског, Копитара и других југозападних Словена* (Петроград, IV—CII + 925); али многи су нацртани често фрагментарно, без везе са науком њихова времена. Тако се каткада ова велика књига претвара у велики биографско-библиографски зборник, врло драгоцен за све оне који се баве ма којим делом словенске филологије.

На овај начин, Јагићево богато познавање славистике његова времена сачувано је у овоме делу. На њему је несумњиво печат старости, и поред живог излагања и обухватања огромне грађе: историске, књижевне, језичке и етнографске. Али оно је такође драгоцен извор за познавање и Јагића као научника.

На послетку треће је дело *Глагољско Писмо* (1911), које је изашло опет на руском језику (у великој Енциклопедији Словенске Филологије коју је Јагић и покренуо у Петроградској Академији Наука). Оно обухвата глагољицу у пуном смислу те речи: и старословенску, и хрватску, и српску, са свима осталим питањима везаним за њу. Најинтересантнији је део развитак хрватске глаголице, са врло лепим фотографијама, са новим материјалом и новим погледима. У осталом делу Јагић се придржавао својих старих погледа, дајући каткада недовољну критику новијих радова.

Као што се одавде види, и поред својих лепих страна, поминута три велика дела нису из времена најјачег полета Јагићевог научног рада. Енергија и темперамент још се у њима огледају, али старе творачке снаге у њима нема. Она су копијације ранијих Јагићевих радова, брижљиво израђене, са старом акрибијом и ширином погледа. То су крупна и врло корисна дела, али то нису велика дела.

Јагић се не сме ценити само на основу њих, јер та дела не би била достојна најлепшег доба Јагићевог талента и Јагићеве духовне енергије. Јагић се мора посматрати у целокупном делу свом. Тада његова научна фигура добија своје право осветљење. Јагићев се рад јавља само тада у својим правим, својим необичним размерама. штрчећи као висока пирамида на пољу славистике.

Јагић је био у току дугога низа година централна личност словенске филологије у целом свету. Иако се и сам од младости своје старао да обухвати што шире све дисциплине словенске филологије, и прилике живота његова ишле су му на руку у томе правцу. Хрват по пореклу, после десетак година рада у Хрватској, друговања са Даничићем и Фр. Рачким, он одлази за професора у Одески Универзитет, па затим у Берлински. Пробавивши

неко време у Берлину, он 1880 год. одлази у Петроград, где остаје шест година, а, затим, 1886 год., он се настањује у Бечу, као заменик Миклошићев у универзитету, и остаје ту до смрти своје. Код куће, у Загребу, он се добро упознао са приликама на Балкану, у Русији ствара везе са Русима и Пољацима, а из Берлина, а нарочито Беча, он има прилике да одржава живе везе са свима Словенима.

Цела славистика, са свима својим гранама, са свима својим научним радницима и научним институцијама, којих је чланом Јагић убрзо постао, — била је област по којој је Јагић проширио своје непосредне везе.

Занимљиво је да је улогу посредника, човека који је хтео све да повеже што се тичало славистике и окупи око себе — Јагић добио већ врло рано. На то је знатно утицало покретање на немачком језику *Архива за Словенску Филологију*, који је почео излазити у Берлину 1875 год., онда када је Јагићу било 37 год. Положај уредника централног органа славистике за више од четрдесет година стављао га је у контакт са свима претставницима словенске филологије. Његова стална жеља да буде добро обавештен о кретању славистике код Словена и другде у свету, да би и својим читаоцима дао потребна обавештења, потстипала га је да се, са нарочитом брижљивошћу, посвети прибирању свега што се тиче словенске филологије.

Тако је Јагић постао врло рано патриарх славистике по значају своје, иако је било и старијих од њега, по броју година и по годинама рада.

Јагић је утрошио много времена и много труда на одржавање овог централног положаја у славистици, који је знатно олакшао рад претставницима различних словенских народа у прибирању грађе из славистике код других Словена; али то није спречавало Јагића да и изван овога посла врло вредно ради на нашој науци. За то су доказ небројени, већи и мањи, радови његови који су излазили напоредно са вршењем оног првог задатка његова. Према томе, иако је његов рад са сарадницима *Архива*, са другим научницима и пријатељима био врло обиман — ја мислим да би само његова преписка, коју је одржавао са целим светом, и која заслужује да буде искупљена на једном месту и доцније и публикована, изнела много хиљада штампаних страна —, то му, по моме мишљењу, ипак није сметало и не би сметало да је Јагић свој рад хтео да посвети каквим основним питањима наше науке која би износио у систематским делима, као што је то чинио у своје време Миклошић или Шафарик. Али Јагић то није хтео, бар не у годинама своје највеће снаге, јер би то повлачило за собом неминовно сужавање његова научног интересовања. А тај велики и широки интерес за целокупну област славистике био је код Јагића више свега другог. Зато се може рећи да је Јагић по њему, том широком обухватању словенске науке, *први* међу свима славистима. Иако су се слависти

ранијих времена, и Добровски, и Копитар, и Шафарик, донекле и Миклошић, бавили енциклопедиски словенском филологијом, — што је било због мале развијености тадашње славистике за њих знатно лакше, — по том карактеру својих студија Јагић је био изнад њих. И када је мислио да *Енциклопедијом Словенске Филологије* у издањима Петроградске Академије Наука заврши или крунише свој рад, он је био отпочео предузеће које је заиста само он био кадар да води како треба. Само му није било суђено да га заврши...

Али у Јагићу није био само центар славистике за велики низ година, него и њена активна снага, која је немилице трошена за послове свих врста у њој, најгрубље и најтананије. Јагић никад није много пробирао своје теме, већ је писао о свему што је долазило у сферу његова тренутног интересовања. Било је научника који су у својим специјалним струкама даље дотерали него Јагић и који су крчили сасвим нове путове рада; али је ретко ко имао као Јагић урођено осећање за оно у науци што је било плодотворно, и онда када је само настављао рад који су други отпочињали. Ако није увек он сам отварао нове путове, он је умео од предложених праваца рада да осети најправилнији и да снажно пође њим, дајући више живота, више полета и често знатно више материала него што се до њега давало.

Ако Јагић није био увек онај срећни ум који проналази, он је био увек разум и снага словенске филологије. Круна словенске филологије којом је он управљао много година била је у чврстим рукама. Њу је водио вођа који је добро познавао и путове науке и њен целокупни велики хоризонт. Овако посматран, његов научни рад¹ чини част не само лично њему, него и целом нашем народу...

Прилике после Светскога рата затекле су Јагића без старе енергије... Старост и, можда, несрећа Русијина, која није допуштала да се уради нешто што би било израз свега ослобођеног Словенства, утицале су на Јагића да остане у Бечу, да се не одваја од својих старих домаћих навика и да дели своје последње дане са побеђеном Аустријом, која је с муком тражила излаз из свога тешкога положаја. Због неуређених поштанских и саобраћајних веза одмах после рата и међу самим Словенима, Јагић је у Бечу остајао усамљен, далеко од своје велике научне словенске породице, којој је жртвовао цео свој плодни живот... *Архив* је престао да излази... Међутим, колико је било разлога очекивати да ће се бар ослобођени Словени сложити и поверити Јагићу оснивање великог Словенског Института за све гране славистике које је тако дуго Јагић гајио!... Он је још увек имао снаге да таквом

¹ Како се овде говори само о научном карактеру и значају Јагићева рада, то се остављају сва друга питања која се тичу Јагића као човека и националног радника.

или сличном завршетку свога рада посвети последње дане живота...

Али је било друкчије суђено. Остарели вођа словенске науке умро је у туђини, сећајући се прошлости и пишући мемоаре свога дугог и плодног живота...

А. Велић.

Главнији momenti из живота В. Јагића.

В. Јагић се родио 6. јула у Вараждину од оца Винка Јагића, који се бавио обућарским занатом и обрађивањем својих њива, и мајке Ане Краљек, која је била врло разборита жена; она је имала благотворан утицај на судбину свога сина. У своме месту рођења, Вараждину, свршио је Јагић основну школу и три разреда гимназије, која је била у рукама францишканаца и у којој су предавања држана на латинском језику. Главни је предмет била граматика, предавана по старинској механичкој методи.

1850/51 године завршио је Јагић учење у Вараждину и прешао је у Загреб да продужи гимназију. Одвели су га у бискупски интернат (у то је време био бискуп Хаулик), где је остао до краја VI разр. гимназије и где је почео да учи и грчки језик; предавања су била до 1853/54 год. на хрватском језику, а отада на немачком. После свршеног VI разреда, Јагић је био приморан да изађе из интерната, пошто није мислио да постане свештеник (и поред наваљивана очева), и издржавао се отада као репетитор у кући Амалије Струпи, управитељке једне приватне девојачке школе. Ту, у Загребу, завршио је VII и VIII разр гимназије (6. јула 1856 год.).

Целокупно Јагићево гимназиско образовање имало је граматичко-језички карактер, јер од 26 предметних часова он је имао стално 14—15 граматичко-језичких часова. Сем грчких, латинских и немачких писаца, он је већ врло рано читао и учио чешки. Хрватски је учио по Бабукићевој граматици, а у гимназији је читао Палмотићеву Христијану, Ворџићев «Салтијер», Ветранићеву Хекубу и Гундулићева Османа. Под утицајем свога учитеља Ив. Мацуна он је читао и српске писце.

1856 године отишао је као државни стипендиста у Беч, где се посветио у року од три године, колико је универзитетски курс трајао, класичној филологији, радећи код професора: Хофмана, Линкера, Хермана Боница, Јохана Фалена, Ажбаха, Ајтелбергера и Лихтенфелса; али је, по својој жељи слушао Миклошића од III-ег семестра до краја курса. Миклошић је предавао поред словенских језика и њихове граматике и историју словенских књижевности. По жељи Миклошићевој Јагић је тада већ преписао једно житије словенско за Даничића.

Јагић остаје још годину дана у Бечу, полаже ту државни (професорски) испит, враћа се у отаџбину и бива постављен октобра 1860 год. за суплента Загребачке гимназије, а новембра 1860 год. за сталног професора (учитеља гимназијског). 1862 год. он се оженио Сидонијом Струпи, кћеру Амалије Струпи, у чијој је кући био у својој младости домаћи учитељ.

Јагић је био професор гимназије 10 година, од 1860—1870 године, када га је државна власт отпустила из службе. Један од професора те гимназије, Давид Старчевић, сакупивши гимназисте, демонстрирао је по вароши у борбу владине мађарске политике; 10 професора народњака, на челу са Јагићем, најенергичније су против тога протестовали и изјавили да неће продужити предавања док се из школе не уклони Старчевић. Како је и цела хрватска јавност била на њиховој страни, Старчевић је уклоњен; али су отпуштени из државне службе и Јагић и Братели као коловође (7. IV. 1870.).

Јагић је за 10 година наставничке службе у гимназији предавао латински и грчки, а хрватски је језик предавао тек 1868/69; старословенски 1869/70 год.

Од почетка своје наставничке службе Јагић је и секретар Матице Илирске (доцније Хрватске) све до 1871, а био је тако исто и секретар Земаљског Школског Вијећа; 1863 он покрене, заједно са Фр. Рачким и Торбаром, часопис »Књижевник«, који излази три године са три своја одељка, историским, филолошким и природњачким. Када Јагић, заједно са Рачким, 1866 год. саставља статут Југослав. Академије, који бива и потврђен, тада »Књижевник« престаје, уступајући своје место Академији. Доцније, после отпуштања из службе, Јагић постаје њен други тајник. Једно је време, заједно са Др. Шлосером (од 1865—4./III. 1866), Јагић управљао и археолошком збирком Народног Музеја у Загребу. 1868 год. путовао је ради научних студија у Далмацију и Дубровник. Јагић је имао нарочитих заслуга за стварање и вођење првих издања колекција Југослов. Академија: Старица, Старица Писаца Хрватских и Рада.

За ово време свога рада Јагић је постао члан многих научних друштава, а међу њима Петроградске Академије Наука и нашег Ученог Друштва.

Јагић је у ово време већ постао признат и истакнут научник. Када је Јагић био онако безобзирно отпуштен из службе, Петроградски Универзитет дао му је титулу почасног доктора, која му је отварала врата руских универзитета. И, заиста, он ускоро буде постављен (1871 г.) за ванр. професора упоредне граматике Одеског Универзитета, добивши, у исто време, и годишње отсуство које је посветио у Берлину проучавању санскритског језика. 1872 год. вратио се у Одесу, али се ту разболео од тифуса; његова кћи Јелена, која га је дворила у болести, и сама се разболи од исте болести и умре. Јагић се постепено опорављао од болести и почео је предавати (поставши редовни професор), када добије понуду од Берлинског Универзитета да заузме у њему катедру старистике, која је баш тада била основана. У исто време добије позив за професора новоствореног Универзитета у Загребу, али тај позив Јагић није примио, пошто му тадашња државна управа није хтела признати раније године службе преједене у гимназији. Поменућу још да је у ово време, када га је судбина упутила на стране универзитета, Јагић поднео Лајпцишком Универзитету као своју докторску дисертацију »Das Leben der Wurzel d ê in den slavischen Sprachen« (1871 год.) и добио титулу доктора.

1874 год. Јагић одлази за професора словенске филологије у Берлину, и ту од 1875 год. почиње издавати свој Archiv für slavische Philologie. Али рад у Берлину га није задовољавао, јер није имао довољно слушалаца, и када је 1880 добио позив за професора Петроградског Универзитета (после смрти И. И. Срезњевског, 9. II. 1880 год.), он напушта Берлин.

За то време постао је члан Краговске Академије, Чешког Научног Друштва у Прагу и др. друштва, а када је напуштао Берлин (1860), био је изабран и за дописника Берлинске Академије Наука. У Петрограду је убрзо био изабран за правог члана Петроградске Академије Наука и отпочео је у њој врло плодотворан рад. И доцније, када је напустио Петроград, његова веза са Академијом остаје стална. У Петрограду је Јагић предавао и на Вишим Женским Курсовима Женском Универзитету) историју руског језика.

Када је 1886 год. Фр. Миклошић, проф. Бечког Университета, морао да оде са университета (због законског прописа о годинама), повван му је за заменика В. Јагић, који се позиву одазвао и дошао у Бечки Универзитет. У њему је остао од 1886—1908, пуне 22 године, докле год му је по закону о годинама старости то било могуће. Остатак свога живота провео је Јагић опет у Бечу, до смрти своје, до 5. августа 1923 год. Тада је пренесен из Беча у Вараждин, где је, на врло свечан начин, сахрањен о државном трошку 12. августа ове године.¹ И у времену после одласка из Берлина низала су одликовања редом: да споменем избор за правог члана (то је једини редовни члан који није живео у Београду) Српске Краљевске Академије (2. јула 1888), за редовног члана Бечке Академије Наука (6. јула 1888), Чешке Академије Наука имена Франца Јосифа (1898) итд.

А. Б.

Библиографија Јагићевих радова од 1907 г.

Ова је библиографија радова Јагићевих продужење библиографије проф. Пастрнека у *Zborniku u slavu Vatroslava Jagića* (Берлин, 1908, 1—29.). Према томе, ту ће читаоци наћи библиографију Јагићевих дела од 1861—1907. Исп. такође библиографију Јагићевих радова за 10 година, од 1908—1918, у *ČJKZ* (1919) I, 3—4, V—XI.

1. Jan Gebauer (Nekrolog). *J. Arch.* XXIX (1907), 629—633.
2. Johannes Užević und seine Grammatik. *J. Arch.* XXIX (1907), 154—160.
3. Eine kroatische Privaturkunde (Pfandbrief) vom J. 1663. *J. Arch.* XXIX (1907), 625—626.
4. Die Anfänge der slavischen Kultur und Sprachen. Wien. 1907. Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik. Beigabe zur »Münchener Allgemeinen Zeitung« 1. Jahrh., Nr. 22; 31. August 1907, Spalte 693—704.
5. Die slavischen Sprachen (Die Kultur der Gegenwart, Teil I., Abth. IX. Sonderabdruck (1908). Berlin und Leipzig. B. G. Teubner, 8°, 39 str.
6. Некролог Божишића: Нед. Прегл. 1908, I № 2, 46—47, (преведено из N. Fr. Pr.).

¹ Друге детаље о раду Јагићеву, нарочито као професора и руководиоца, наћиће читаоци код П. Орџшкова, Ватрослављ Јагић. Кратък очеркъ на живота и дѣйноста до сега. ИзвСС (1911) III, стр. 545 — 606.

7. Einige Bemerkungen zum 23^{en} Kapitel des Pavlovschen Nomokanons betreffs der Ausdrücke *Ρουσάλια-Ρουσαλγικη*. J. Arch. XXX (1909), 626—629.

8. M. Milićević (Nekrolog). J. Arch. XXX (1909), 319—320.

9. Wladislaw Nehring (Nekrolog). J. Arch. XXX (1909), 476—479.

10. Balthasar Bogišić (Nekrolog). J. Arch. XXX (1909). 314.

11. K. Th. Radčenko (Nekrolog) von M. Speranskij und Jagić. J. Arch. XXX (1909), 318—320.

12. Korollarien zum Bogorodzica-Lied. J. Arch. XXX (1909) 47—57.

13. Додатак zu Ćorović's »Ein kirchenslavisches Rituale moldauisch-südslavischer Provenienz in der Münchener Hofbibliothek«. J. Arch XXX (1909), 465—467.

14. Slavisches Etymologisches Wörterbuch von Dr. Erich Berneker. Heidelberg, Lief. 1—2. von A bis Ćub reichend (приказ). J. Arch. XXX (1909), 453—459.

15. Deutsches Wörterbuch von Fr. L. K. Weigand. Fünfte Auflage nach des Verfassers Tode vollständig neu bearbeitet von K. v. Bahder, Hermann Hirt, Karl Kant. Herausgegeben von Hermann Hirt. Giessen 1907—1908. — bis jetzt fünf Lieferungen (bis Käfer.) (приказ). J. Arch. XXX (1909), 459—461.

16. Напомене Шумановом чланку »Etymolog. Erklärungsversuche«. J. Arch. XXX (1909), 293—301.

17. Ein mittelbulgarisches Bruchstück des ersten Wunders des Grossmartyrers Menas (aus dem XIV. Jahrh.). J. Arch. XXX (1909), 392—399.

18. Über den Dialekt der Kleinrussen in Bačka und Banat Ungarns (nach Gnatjuk). J. Arch. XXXI (1910), 554—559.

19. Nochmals Juraj Habelić und seine literarische Tätigkeit im XVII. Jahrh. J. Arch. XXXI (1910), 529—553.

20. Die Glagoliten in der katholischen Kirche. »Neue Freie Presse« Nr. 16.335. 12. Februar 1910.

21. Kondakovs Bemerkungen über die byzantinische Kunst im serb. Psalter nach der Ausgabe Strzygowskis. J. Arch. XXXI (1910) 466—472.

22. Einführung in die vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen von A. Meillet. Vom Verfasser genehmigte und durchgesehene Übersetzung von Wilhelm Printz. Leipzig und Berlin. 1909. 8°, XVIII—330 (приказ). J. Arch. XXXI (1910), 218—223.

23. Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen... Zweiter Band. Von Karl Brugmann. Erster Teil. Strassburg. 1906, 8°, XV. 688. — Zweiter Teil. Strassburg 1909, 8°, 427 (приказ). J. Arch. XXXI. (1910), 223—237.

24. François Rački et la renaissance scientifique et politique de la Croatie (1828—1894) par Vladimir Zagorsky. Paris. 1909. 8°, VI, 257 (приказ). J. Arch. XXXI (1910), 253—259.

26. Recenzija hrvatske ili srpske gramatike za srednje škole od kr. univerz. prof. dra. T. Maretića (treće izdanje 1906). Napisao Đuro Grubor. U Zagrebu 1909, 8°, VIII. 171 (приказ). J. Arch. XXXI (1910), 459—462.

27. J. Peiskers Neue Grundlagen der slavischen Altertumskunde. Stuttgart — Berlin 1910. Приказ Niederle'a. J. Arch. XXXI (1910), 569—591, овом приказу додао је Јагић »Mein Zusatz«: 591—594.

28. Cara Konstantina Porfirogenita De administrando imperio glave 29—36. Sredio i preveo Armin Pavić. Drugo izdanje. Zagreb 1909, 8°, 53 (приказ). J. Arch. XXXI (1910), 618—621.

29. Sebrané diela Svetozára Hurbana Vajanského. Sväzok VII. v Turčianskom Sv. Martine 1909, 8°, 378 (приказ). J. Arch. XXXI (1910), 622—624.

30. »Ščeljag« ein altrussisches Geldstück von H. Krebs u. V. Jagić. J. Arch. XXXI (1910), 627.

31. Zur altruss. Bedeutung des Wortes Rubl, von Krebs u. V. Jagić. J. Arch. XXXI (1910), 314—315.

32. Die Kirche des heil. Georg in Nagorič, von Baron P. Salis-Soglio und V. Jagić. J. Arch. XXXI (1910), 300—305.

33. Erinnerungsblätter an Ivan Berčić und Dragutin Parčić. J. Arch. XXXI (1910), 288—300.

34. Wer hat das Wort »гнилой западь« geprägt? von W. Christiani u. V. Jagić. J. Arch. (1910) XXXI, 318.

35. Ist *σείρα* bei Dioskorides mit serb. *zóva* zu vergleichen? J. Arch. XXXI (1910), 627.

36. Was bedeutet *kužan* als Particip? von L. Pintar u. V. Jagić. J. Arch. XXXI (1910), 315—316.

37. Историја славянској филологији. Спб. 1910. 8° VII. 961. Энциклопедија славянској филологији. Выпускъ I.

38. Николай Каринский. Языкъ Пскова и его области въ XV вѣкѣ. Спб. 1909. 8°, 207. — А. Шахматовъ. Нѣсколько замѣтокъ объ языкѣ псковскихъ памятниковъ XIV—XV в. (Жмнпр - 1909, № 7, отд. 2, 105—177). Приказ. I. Arch. XXXI (1910), 453—458.

39. Graf L. N. Tolstoj und. d. heilige Synod. N. Fr. Pr. 16.614. (22. нов. 1910.)

40. За идеју хрватско-српског јединства. Босанска Вила XXV, № 12—15, 177—178 (1910 г.).

41. Alexej L. Petrovs philologisch - historische Arbeiten.

1. Материјали для историји Угорској Руси. Вып. I.—V. VI. 2. Спб. 1905—1909.

2. *Henrici Italici libri formarum* . . . Критическое изслѣдование. Спб. 1906—1907. 2 выпуска.

3. Рукописные материалы о. А. Петрушевича. Спб. 1910. (Приказ). I. Arch. XXXII (1911), 303—307.

42. Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský (Prvý breviář Vrbnický). Uvodem a bibliografickými popisy hlaholských breviářů starší doby opatřil Josef Vajs. V Praze 1910, 8°, CVIII. 99. (Приказ.) J. Arch. XXXII, 564—568.

43. Die Grabschrift des Aberkios, ihre Überlieferung und ihr Text von W. Lüdtke und Th. Nissen. (In der Sammlung Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum Teubneriana. 1910.) (Приказ.) J. Arch. XXXII (1911), 568—571.

44. Ein rechtgläubiger Philosoph Russlands: Iwan Wasiljewitsch Kirejewski. »Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik«, 5. Jahrg. Nr. 17, 29. April 1911.

45. Nekolike crtice iz moje prošlosti. Srpsko-hrvatski Almanah. Beograd-Zagreb, 1911, 4—8 с. с.

46. Мој први долазак у Русију године 1872. СКГл., XXVIII (1911), 32—38 с. с.

47. Stanislaus Šton'ski. Die Übertragung der griechischen Nebensatzkonstruktionen in den altbulgarischen Sprachdenkmälern. Kirchhain N.-L. 1908, 8°, VI. 78 (приказ). J. Arch. XXXIII, (1911), 252—256.

48. Die Vorrede zum Statut von Trsat (Tersatto). J. Arch. XXXII (1911), 615—621.

49. Kroatische Reimversuche aus dem Jahre 1386. J. Arch. XXXII (1911), 628.

50. Напомена чланку г. Сперанског „I. V. Jagić als Historiker der slavischen Philologie“. J. Arch. XXXII (1911), 571—572.

51. Графика у Славянъ. I. Вопросъ о рунахъ у Славянъ. 50 с. III. Глаголическое письмо у Славянъ. 212 с. Энциклопедія славянской филологіи. Выпускъ III. Спб. 1911.

52. „Доситијева рјечитост“ у Бранковом колу XVII (1911) бр. 12—13, 177—180.

53. Die Preise russischer Bücher in Deutschland und Österreich. J. Arch. XXXII (1911), 628.

54. Додатак чланку »Reduplizierung der Präposition sъ im slav. Donautale« von Ivan Rengjeo. J. Arch. XXXII (1911), 620—622.

55. Über Caramans Identità oder Considerazioni, von E. Schmurlo, eingeleitet von V. Jagić. J. Arch. XXXIII (1912), 99—110.

56. Tomko Marnavić als Fälscher des angeblich im Jahre 1222 geschriebenen glagolitischen Psalters. J. Arch. XXXIII (1912), 111—134.

57. zreo — zdreo. J. Arch. XXXIII (1912), 612.

58. Eine kroatische Marienlegende. J. Arch. XXXIII (1912), 623.

59. V. J. Sergějevič (Nekrolog). J. Arch. XXXIII (1912), 627.

60. Weitere Beispiele für den Gebrauch der Präposition *sas* im Serbokroatischen. J. Arch. XXXIII (1912), 611—612.
61. V. O. Ključevskij (Nekrolog). J. Arch. XXXIII (1912), 628.
62. O Levčevom slovenskem pravopisu in njega kritikah. Opomnje o slovenskem glasoslovju in rabi nekaterih oblik in besed. Spisal dr. Karel Štrekelj. V Ljubljani 1911. 8°. 136 u. 3 nichtpag. S. (приказ). J. Arch. XXXIII (1912), 493—497.
63. Branič jezika hrvatskoga. Napisao dr. Nikola Andrić. Drugo izdanje. Zagreb. 1911. 8°. 148. (приказ). J. Arch. XXXIII (1912), 497—499.
64. Moj boravak u Berlinu. Savremenik VII (1912), 1—4 c. c.
65. Deutsches Wörterbuch von Fr. L. K. Weigand. Fünfte Auflage. Herausgegeben von Hermann Hirt. Giessen. (I. Band. A bis K. 1909. 8°. XXIII. 1184 Spalten. II. Band. L bis Z. 1910. 8°. 1382 Spalten.) (Приказ.) J. Arch. XXIII (1912), 539—540.
66. Obrana rukopisa Královédvorského. Sepsal Martin Hatá tala. V Praze. 1911. 8°. 408. (Приказ.) J. Arch. XXXIII (1912), 575—578.
67. Ein neuer Versuch, die Grünberger und Köninghofer Handschrift für echt zu erklären, von M. Žunković. (Приказ.) J. Arch. XXXIII (1912), 578—580.
68. Ein neu entdeckter urkundlicher Beitrag zur Erklärung des Bosnischen Patarentums. (Приказ.) J. Arch. XXXIII (1912), 585—587.
69. Ein russisches Werk über die Richtigkeit und Reinheit der russischen Sprache. В. Чернышевъ. Правильность и чистота русской рѣчи. Опытъ русской стилистической грамматики. Спб. 1911. 8°. 229. (приказ). J. Arch. XXXIII (1912), 482—492.
70. М. Бараць, Критико - сравнительный анализъ договоровъ Руси съ Византиєю. Киевъ 1910. 8°. XII. 265. J. Arch. XXXIII (1912), 580—585.
71. Goethes Iphigenie auf Tauris in russischer Übersetzung. N. Fr. Pr. 17. 112. (14. апр. 1912.)
72. Zum zweihundertjährigen Jubiläum des Begründers der russischen Literatursprache, М. Lomonosow. N. Fr. Pr. 21. нов. 1912.
73. Uspomene na grofa Aehrenthala. Obzor Nr. 54. (25. фебр. 1912.)
74. Die Wahrheit über die Slawenapostel von A. Brückner (приказ у »Die Zeit« бр. 3913 од 17. авг. 1913).
75. Памятники христіанскаго Херсонеса. Выпускъ II. Житія херсонскихъ святыхъ въ грекославянској письменности. Москва 1911. 4° XVI, 184. (приказ) J. Arch. XXXIV (1913), 276—279.
76. А. Петровъ. Матеріалы для исторіи Угорской Руси. VI. Предѣлы Угроской рѣчи въ 1773 г. по официальнымъ даннымъ. Спб. 1911. 8°. 337. (приказ) J. XXXIV (1913), 278—279.

77. Ак. А. И. Соболевскій. Лингвистическія и археологическія наблюденія. Вып. I. 1910. Вып. II. 1912. (Варшава. S. A. aus dem Russkij Filolog. Vѣstnikъ). (Приказ.) J. Arch. XXXIV (1913), 282—284.

78. Воспоминанія академика И. В. Ягича. — Памяти академика Якова Карловича Грота. Спб. 1913 (изданіе Академіи Наукъ).

79. Die serbokroatischen Übersetzungen der Bibel im Ganzen oder einzelner Teile derselben. J. Arch. XXXIV (1913), 497—532.

80. Entstehungsgeschichte der Kirchenslavischen Sprache. Neue berichtigte und erweiterte Ausgabe. Berlin. 1913. 8°. XII + 540.

81. Eine kleine Bemerkung zu Al. Stojićević's »Die slovenischen und serbokroatischen Wörter *sanjām — samānj, semenj — somönj — samānj*«. J. Arch. XXXIV (1913), 124—126.

82. Hrvatska glagolska književnost као Увод у књизи Branka Vodnika »Povijest hrvatske književnosti« knjiga I., 9—60 (1913).

83. Karl Štrekel (Nekrolog). J. Arch. XXXIV (1913), 317—320.

84. Dr. Asmus Antoni Soerensen (Nekrolog) *ibid.* 630—632.

85. Jan Łos'. Pamiętniki Janczara (Kronika turecka Konstantego z Ostrowicy). W Krakowie. 1912. 8°. 72. (S. A. aus Rozprawy wydz. filologicznego, Bd. LI.) (Приказ.) J. Arch. XXXIV (1913), 279—281.

86. J. A. Lundell. Lärbock i Ryska Spraket. 1. Uttalslära och Läsestycken. Stockholm. 1911. 8°. 127. (Приказ.) J. Arch. XXXIV (1913), 281—282.

87. Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien. Studien zur Kulturgeschichte des XIII.—XV. Jahrhunderts. Von Konstantin Jireček. Wien 1912, 4°. S. A. aus den Denkschriften B. LVI. als Abh. Nr. 2 u. 3.) Erster Teil 83 Sp. Zweiter Teil 74 Sp. (Приказ.) J. Arch. XXXV (1914), 252—262.

88. Statut der Poljica. Von Alfons Pavich von Pfauenthal, Tomo Matić und Milan Rešetar. Wien 1912, lex. 8°, 81. (S. A. aus »Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegovina«. XII. B. 1912.) (Приказ.) J. Arch. XXXV (1914), 262—269.

89. Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm. Neu bearbeitet von Johannes Bolte und Georg Polivka. Erster Band, Nr. 1—60. Leipzig 1913. 8°. VIII, 556. (Приказ.) J. Arch. XXXV (1914), 269—273.

90. Die Moskauer Sammlung mittelgriechischer Sprichwörter von Carl Erich Gleye. Leipzig 1913, 8°, 36. (S. A. aus Philologus LXXI.) (Приказ.) J. Arch. XXXV (1914), 280—284.

91. Memoiren der Kaiserin Katharina II. Nach den von der kaiserlich russischen Akademie der Wissenschaften veröffentlichten Manuskripten übersetzt und herausgegeben von Erich Boehme. Erschienen im Insel-Verlag zu Leipzig 1913, 8°. Erster

Band 334, zweiter Band 370 Seiten. (Приказ.) J. Arch. XXXV (1914), 285—287.

92. Hlapsl-Knieriem. J. Arch. XXXV (1914), 318.

93. Gogols Sujet für den Revisor. ib. 620—621.

94. Vsevolod Fedorovič Miller. (Nekrolog.). ib. 631—633.

95. Zur Visio Tundali. J. Arch. XXXV (1914), 501—513.

96. Das Verhältniß der altkirchenslavischen Übersetzung zu dem griech. Texte d. Martyrium des Basiliscus. J. Arch. XXXV (1914), 51—55.

97. Hrvatske i srpske narodne poslovice. spram grčkih i rimskih poslovica i krilatica. Napisao Dr. Ivan Kasumović. U Zagrebu 1912, 8°, 161, 196. (S. A. aus Rad, B. 189, 191.) (Приказ.) J. Arch. XXXV (1914), 280—284.

98. Двѣ — три замѣтки изъ области древнѣйшаго церковно-славянскаго перевода. Привѣт Иванови Франкови в сороколѣтѣ його письменської праці 1874—1914. Львів 1914., 27—30.

99. Пѣсни Собрания П. В. Кирѣевского. Новая серія. Изданы обществомъ Любителей Россійской Словесности при Императ. Московскомъ Университетѣ. Подъ редакціей д. чл. об. академика В. Θ. Миллера и проф. М. И. Сперанскаго. Выпускъ I. Москва. 1911. 8°. 10. LXXIII 356. (приказ.) J. Arch. XXXV (1913—1914), 273—280.

100. С. П. Обнорскій. О языкѣ Ефремовской Кормчей XVI вѣка. Спб. 1912. 4°. 86. (приказ.) J. Arch. XXXV (1914), 302—306.

101. X. Л. Туницкій, Св. Климентъ епископъ словенскій. Его жизнь и просвѣтительная дѣятельность. Сергіевъ Посадъ. 1913. 8°. XI, 290. (Приказ.) J. Arch. XXXV, 577—585.

102. Eine russische Geschichte — und Religionsphilosophie Приказ I свеcke Масарикова дела „Zur russ. Geschichte- und Religionsphilosophie“. N. Fr. Pr. 1914, № 17730.

103. Bosnien und Serbien im Mittelalter (Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter von L. v. Tallóczy Leipzig 1913) у прилогу к броју N. Fr. Pr. 1914, Nr. 17.820. (5. апр. 1914.)

104. Матеріалы для исторіи угорской Руси. VII Памятники церковно религиозной жизни Угросуссовъ XVI—XVII в. Тексты. А. Петровъ. Спб. 1914. 8°. VI. 295. (приказ.) J. Arch. XXXVI (1916), 496—504.

105. Dr. Miloš Weingart. Bulhaří a Carihrad před tisícletím. List z dějin byzantských vlivů na osvětlu slovanskou. V Praze 1915, 8°, 28. (Приказ.) J. Arch. XXXVI (1916), 514—517.

106. »Erzählung von der Entstehung Užgorod, mitget. v. Jagić und analysiert v. Tille«; ibid. 504—507.

107. Sborník filologický. Vydává III třída České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Ročník I—IV. V Praze 1910—1913. (Приказ.) J. Arch. XXXVI (1916), 507—514.

108. Zur Quellenkunde des Mikloschischen altkirchenslavischen Wörterbuches. J. Arch. XXXVI (1916), 581—583.

109. Stojan Novaković. (Nekrolog.) ib. 604—609. (Šišić und Jagić.)

110. Luka Pintar. (Nekrolog) ibid. 622—624.

111. Ein Beitrag zur Erforschung der altkirchenslavischen Evangelientexte. (Evangelium Bukovinense.) Wien 1916. (Sitzungsberichte der Akad. der Wissenschaften in Wien. Phil.-hist. kl. Bd. 180, 1. Abt.) str. 70; 8°.

112. Jan Łos', Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. W Krakowie 1915. 8°. X. 568. (Приказ.) J. Arch. XXXVI (1916), 551—557.

113. Grosse und kleine Völker. Die Zeit Nr. 5270, 27. мај.

114. Uspomene i sjećanja: Savremenik XII (1917) Zagreb, 136—139.

115. August Leskien. (Nekrolog.) Kaiserl. Akad. der Wissensch. in Wien. Almanach für das Jahr 1917. Wien. 1917, 481—499.

116. Supplementum Psalterii Bononiensis. Incerti auctoris explanatio psalmodum graeca. Vindobonae. 1917. Str. XII + 320.

117. Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja. Zagreb, 1917. Str. VII + 510.

118. Graf. St. Tarnowski. (Nekrolog.) Kaiserl. Akad. der Wissensch. in Wien. Almanach für das Jahr 1918. Wien. 1918.

119. Jireček, kao čovjek: Savremenik XIII (1918), 120—122.

120. Izmjene misli o našim narodnim stvarima prije trideset godina. K. J. II, sv. 4. (16. aug. 1918), 113—118.

121. Zum altkirchenslavischen Apostolus. I—II—III. Sitzungsber. der Akad. d. Wissensch. in Wien, phil.-hist. kl. B. 191, 193 (1919), 197 (1920).

122. Josef Karásek. (Nekrolog.) J. Arch. XXXVII (1920), 268—270.

123. August Leskien. (Nekrolog.) ibid. 270—280.

124. Emil Kałużniacki (Nekrolog) zajedno sa Kелнером, ibid. 280—285.

125. Urslavische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der slavischen Sprachen. Von J. J. Mikkola. I. Teil. Lautlehre, Vokalismus, Betonung. Heidelberg 1913. 8°. 146. (Приказ.) J. Arch. XXXVII (1920), 199—203.

126. Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache. Von Stephan von Smal-Stockyj und Theodor Gartner. Wien. 1913. 8°. XV. (Приказ.) J. Arch. XXXVII (1920), 204—211.

127. Psalterium Palaeoslovenicum croato - glagoliticum. Textum glagoliticum e codicibus Pragensi et Parisiensi litteris cyrillicis exscriptum, adnotationibus, variis lectionibus reliquo-

rum codicum, glossario instruxit Dr. Ios. Vajs, in c. r. universitate boh. pragensi docens. Tomus I. Textus, adnotationes, tabulae. Pragae. MCMXVI. 8°. XXIII. 206. 88. (Приказ.) J. Arch. XXXVII (1920), 239—242.

128. Dr. Branko Vodnik. Djela Petra Preradovića. I. knjiga. Prvo potpuno i kritično izdanje, priredio Dr. Branko Vodnik. Zagreb 1918, 8°, 368. IV. (Приказ.) J. Arch. XXXVII (1920), 512—522.

129. Fr. Kidrič. Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jahrhundert. Eine literarisch - kulturhistorisch - philologische Untersuchung. Heidelberg. 1919. 8°. XVIII. 158. (Приказ.) J. Arch. XXXVII (1920), 522—525.

130. Sigurd Agrell. 1. Zur slavischen Lautlehre. Lund. 1915. 8°. 154. 2. Slavische Lautstudien. Lund. 1917. 8°. 130. 3. Zwei Beiträge zur slavischen Lautgeschichte. Lund. 1918. 8°. 80. (Приказ.) J. Arch. XXXVII (1920), 525—532.

131. Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück, herausgegeben von Konstantin Gáluscá. Halle a. S. 1913. (Приказ.) J. Arch. XXXVII (1920), 533—535.

132. Sborník Prací věnovaných Prof. Dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám. Upořádal Dr. Jiří Horák. Praha 1918, lex. 8°. 258. (Приказ.) J. Arch. XXXVII (1920), 536—537.

133. Filip Fedorovič Fortunatov (Nekrolog) — zajedno sa Шахматовом. J. Arch. XXXVII (1920), 243—251.

134. Fedor Jevgenijevič Korš (Nekrolog) — zajedno sa Шахматовом. *ibid.* 251—263.

135. Zur slavischen Mythologie. J. Arch. XXXVII (1920), 492—511.

136. А. А. Шахматовъ. Очеркъ древнѣйшаго періода исторіи русскаго языка. Петроградъ. 1915. 8°. XXVII. L. 364. (приказ) J. Arch. XXXVII (1920), 175—198.

137. А. А. Шахматов. СКГ 1920 I књ. 5, 343—348.

138. Naj — нека — немој. Ј Ф. II. 1—2 (1921), 115—116.

139. Константин (Вирил) и Методије. Братство XVI (1921), 1—18.

140. Prošlost i budućnost slovenske nauke. (Prace Baud. Kraków, 1921), 16—20 с. с.

141. Repetita placent. Göttingen. 1921. Festschrift Adalbert Bezzenberger zum 14. April 1921 dargebracht von seinen Freunden und Schülern. Göttingen 1921, 86—88.

142. Ф. Ф. Зигель, последњи професор историје словенског права у Русији. С. К. Гл. III (нс), 1921. 269—274 с. с.

143. Vzpomínka. Slavia. I. 1 (1922), 3—7.

144. A Survey of Slavistic studies. Sl. R. I. Nr. 1, 40—58; 1922.

145. Meyer K. Der Untergang der Deklination im Bulgarischen. Heidelberg 1920. (Приказ.) J. Arch. XXXVIII, 58—61.

146. Uvodem. Slavia I, 1—2, 1922.

147. Conversion of the Slavs. »The Cambridge Medieval History.« vol. IV. Cambridge 1923, 215—229.

148. Изгнаници из Моравске после смрти Методијева. Братство XVII (1923), 19—37.

148. Slavistic studies: an addendum. Sl. R. I. Nr. 3 (1923), 523—524.

149. Козма Индикоплов. Палеографско-језичка студија. Спом. XLIV (1922). Други разред 38; 1—39.

150. Mommsen i Rački. Bulićev Zbornik. Zagreb. 1924. 707—708.

С. К.

Одјек Јагићеве смрти у Русији.

15/28 октобра 1923 г. в Одесѣ в помѣщеніи «Дома учёных» состоялось засѣданіе И. Н. О. в память скончавшагося 5. VIII 1923 г. академика Игнатія Викентьевича Ягича (Dra. Vatroslava Jagića).

Послѣ нѣскольких слов предсѣдателя собранія проректора И. Н. О. проф. С. С. Дложевского в означенном засѣданіи прочитали доклады:

1. Б. М. Ляпунов „Краткій очерк жизни и научной дѣятельности акад. И. В. Ягича (1838—1923 г.)“. В течение почти двух часов (12³⁰—2³⁰ ч. дня) Б. М. Ляпунов говорил сначала о рожденіи, воспитаніи и ученіи Ягича в Вараждинѣ, Загребѣ и Вѣнѣ и о тѣх вліяніях, которыя испытал Ягич в гимназіи со стороны Бабукича, Ант. Мажуранича и Мацуна, в университетѣ Миклошича и друг., руководствуясь главным образом подробным изложением начальных годов жизни и дѣятельности Ягича в очеркѣ „Ватрославъ Ягичъ“ Павла Орѣшкова, напечатанном в III-ей книгѣ болгарских „Извѣстия на Семинара по славянска филология“ в 1911 г. Далѣе Б. М. Ляпунов остановился на обстоятельствах переѣзда Ягича в качествѣ профессора сравнит. языкознанія в Одессу, о дѣятельности в Одесѣ, Берлинѣ и Петроградѣ, при чѣм этот послѣдній період был охарактеризован по личным воспоминаніям Б. М., ученика Ягича в качествѣ студента Петерб. университета 1881—1886 г. Находясь в письменных сношеніях с И. В. Ягичем по его отѣздѣ в Вѣну, гдѣ он занял кафедру Миклошича в университетѣ и Вѣнской Академіи Наук, Б. М. Ляпунов, параллельно с характеристикою важнѣйших учёных трудов И. В. Ягича 1870—1918 г., подѣлился и тѣми замѣчаніями, которыя сообщал Ягич в письмах как о своих вѣнских впечатлѣніях, так и о взаимных отношеніях славянства и Россіи, при чѣм Ляпунов отмѣтил, что научная дѣятельность Ягича, в особенности издававшійся им „Archiv für slavische Philologie“, оказали громадное вліяніе в дѣлѣ ознакомленія западно-европейских учёных с научной дѣятельностью русских и славянских филологов, а горячая любовь к Россіи и славянству и трезвые взгляды на взаимныя отношенія славянства и Россіи, которыми дышат как его многочисленныя статьи, напечатанныя в „Archiv“-ѣ,

так и его многочисленныя письма к русским друзьям, среди которых выдѣлялись такіе выдающіеся ученые, как академики М. Н. Сперанскій и покойный А. А. Шахматов, привлекали к нему сердца искренних друзей славянства.

2. Петр Афанас. Бузук охарактеризовал труды Ягича по изученію русских діалектов, остановившись главным образом на его „Критических замѣтках по исторіи русск. яз.“ и нѣкоторых других статьях; кромѣ того он отмѣтил и его дѣятельность по изданію старославянских и древнерусских памятников.

3. Роман Михайл. Волков кратко изложил главные выводы изслѣдованій Ягича в области славянской народной поэзій.

4. Михаил Матв. Козловскій подѣлился своими воспоминаніями о петербургском періодѣ научно-преподавательской дѣятельности И. В. Ягича, как старшій ученик Ягича по петерб. періоду, автор извѣстнаго сочиненія о языкѣ Остромирова Евангелія, сотрудник Ягича в его издательских трудах 1881—1884 гг.

Чешка филологија и лингвистика од 1907—1921 год.

Систематски приказ радова на испитивању чешког језика изискује да се у главним цртама изнесе оно што је у области чешке лингвистике урађено после смрти Гебауера, оснивача чешке историске граматике, јер се његовом смрћу завршава врло значајна епоха чешке науке о језику. Гебауер је чешку лингвистику поставио на солидну основицу; он јој је дао извѣстан правац, па је на тој основици изградио сам историју чешке фонетике и морфологије, осветљујући у многобројним мањим радовима и друга питања из историје чешког језика. Он је почео издавати и старочешки речник, а дао је за средње школе угледну описну граматику чешког језика: тако се свугде виде трагови његове велике делатности. Његово дело претставља завршену целину, као што је и сам Гебауер био потпуно израђена индивидуалност, коју нико други није могао заменити. Његова смрт ствара велику празнину, а тим отпочиње нови период у развоју чешке лингвистике, без човека, у којему је она, у своје време, била оличена.

Прегледати чешку науку о језику овога доба значи исто што и одговорити на питање, шта је било, у то време, са наслетством које је Гебауер оставио за собом. На то се питање може овако одговорити: Гебауерово је дело остало недовршено, недовршена је остала и његова историска граматика и његов старочешки речник. Зато се, само по себи, и намеће питање, да ли се ова недовршена дела његова могу привести крају и шта се у том правцу урадило. На то се питање може одговорити: да се наставило издавање старочешког речника, које је, уз драгоцену помоћ J. Zubaty-a, узео на себе Гебауеров наследник катедре E. Smetánka. Истина, Гебауеров материјал се попуњава изводима из

споменика и текстова, које Гебауер није употребљавао, али издавање одмиче тако спорим темпом, да се, заправо, не може казати да се оно одиста наставља. Од смрти Гебауерове на овамо изашле су, наиме, свега две свеске 16 (1908) и 17 (1913), од којих је прва довршена — још за живота Гебауерова. Због свега тога намеће се, сасвим природно, питање, да ли не би боље било да се материал Гебауеров изда онакав какав је, без допуна, услед којих долази у појединостима до неједнакости речника; не би ли на тај начин они, којима је тај речник од потребе, у догледно време добили старочешки речник, па макар он и не био потпун. Да би такав речник учинио великих услуга не само изучавању чешког језика, него и славистици уопште, о том нема никакве сумње. Од неизданих делова историске граматике (недостаје синтакса и одељак о образовању речи), Гебауер није ниједан оставио у облику сређеном за штампу. Међутим, било би могуће да се по његовом материјалу изда синтакса (поједини су одломци синтаксе објављени у различним часописима), и то у толико више, што се то издање може заснивати на темељној синтакси у његовој школској граматизи. Досада се у том погледу није ништа урадило, али изгледа да ће се нешто ипак урадити. За науку о образовању речи, коју је Гебауер хтео да обради на основу свог речника, т. ј. по његову завршетку, у оставштини Гебауеровој није се нашло ништа.

У научној организацији филолошког рада није се за последњих петнаест година ништа изменило. Рад се групише у Прагу у Универзитету и у Академији. Филолошки органи су се умножили. Уз LF (*Listy Filologické*) који излазе од год. 1873., а који су најстарији славистички часопис после РФВ (*Русский Филологический Вѣстникъ*), (половина им је редовно намењена класичној филологији, а друга словенској и то, претежно, чешкој филологији) основан је 1911 год. *СМФ* (*Casopis pro moderní filologii*) од којег сада (1921 г.) излази VIII. књига. Филолошки разред Чешке Академије почео је издавати 1910 год. *SbF* (*Sborník Filologický*) чије су 4 прве књиге изашле, бар по датумима на корицама, по једна годишње. У VI^{ој} књизи (1917. год.) се, међутим, објављује да ће *SbF* излазити у неодређеним размацама времена; 7^а књига није још изашла, али ће, можда, ускоро изаћи. Треба жалити, што *SbF* не излази редовно, нарочито због тога што свака књига садржи библиографију чешких филолошких радова раније године. Тим што *SbF* нередовно излази, не само што се одуговлачи библиографија (VI књига [1917] доноси библиографију за 1914.—1915. год.), него је, до извесне мере, и отежава.

За практичним циљевима иде, али на научној основици, и допринеси много научном испитивању чешког језика *NR* (*Naše Reč*), месечни часопис, који издаје, од 1917. год., филолошки разред Чешке Академије наука. То су „прилози за неговање и чишћење чешког језика“, чији је главни циљ да подигне смисао за језичку правилност, да буде вођа у пуристичким тенденцијама. Како се све ту

научно образложава, иако у популарној форми, може се у том часопису наћи не само обилан материјал него и многобројна објашњења питања о развиту чешког језика.

Иначе Академија није много урадила за организацију научног рада на испитивању чешког језика. Њена диалектолошка комисија није досада организовала рад; што се словачких дијалеката тиче, тим се, у последње време, бави Матица Словачка у Турчанском Ст. Мартину, чији језички одбор показује живо заузимање. Уз старију „Збирку извора за познавање књижевног живота у Чешкој, Моравској и Шлеској“, у којој су издавани стари текстови, досад такође без одређеног плана, почела је Академија издавати 1917. год. „Старочешку Библиотеку“, у којој ће изаћи стара дела која могу заинтересовати читаоца средњег образовања; али та су издања тако удешена да могу послужити и за научни рад; досада су изашле свега 2 књиге. Академија је највише урадила за организацију рада на великом Речнику.¹ Према пројекту тај би речник садржавао све речи које су се употребљавале или се употребљавају, од последње четвртине XVIII. века до прве XXог века, у лепој књижевности илч у научној. Ти радови врше се већ 15 година, а планови су и рађени и попуњавани и усавршавани према искуству стицаном код куће и на страни. У Академији је основана нарочита канцеларија из које се управља целим тим послом, и ту се прегледа и сређује материјал који шаљу сарадници у облику специјалних речника појединих писаца поменуте епохе. За израду стручне терминологије задобивени су „Правничко Друштво“ (Právnícká Jednota) и „Чешка Техничка Матица“. Досада је сабрано више од 1 милиона листића.² И Матица Словачка хоће на овај начин да сакупи материјал за словачки речник.

Спољашње прилике за научни рад у времену, о којем пишем извештај, биле су врло неповољне. То важи нарочито за другу половину тога времена. Рат, који је својим тешким последицама деловао и на послератно време, одузео је поједине раднике за увек, а много их је, за дуго време, одвратио од рада, док другима није дао мира за интензиван научни рад. Тешке штампарске прилике биле су узрок што се одуговлачило са објављивањем радова, а многа за штампу већ приређена дела нису уопште могла изаћи. Публиковање радова Чешке Академије било је у последње време отежано и другим невољама. Редовно су излазили, за цело то време, само LF; за три последње године, због превеликих трошкова, у нешто мањем обиму.

У једном прегледу радова који су се појавили у овим околностима, није главно у томе да се да библиографија свих радова, који су се за то време јавили. Јер се радови до 1917. год. могу лако наћи у познатим библиографијама: у Roczn. Slawist. од

¹ Преглед чешке лексикографије дао је J. Páta ČMF 1, 1911, 6 и даље.

² Информативно је о овом академијном предузећу писао M. Weingart у Česká Revue 1915—1916, 265—277; NR 1, 8 и даље.

1907—1917, у *Indogerm. Jahrbuch* од 1912—1917, у библиографијама у појединим свескама *SbF* (у св. 1—6 од 1909.—1915. год.), за чешку историју у *Cesk. Casop. Histor.* (последња за 1915.—1919. г. изашла је засебно прошлог лета) у којем се региструју дела која се тичу и историје језика. Критичке белешке о савременој научној продукцији чешкој, а по томе и о чешкој лингвистици, налазе се у часопису *S. Věda*, основаном 1914. год. Ту је (у 2ом годишњаку) објављен преглед научних радова за време рата од 1915—1918; од 1921. год. тај часопис излази опет редовно под насловом *Naše Věda* у месечним свескама.

Међу радовима из области науке о чешком језику нема још синтетичког рада, који би дао целокупну слику; код нас влада монографски тип, који анализује поједине појаве и обрађује поједина питања. Граматички рад добија тиме извесну сигурност у својим закључцима, и иде путем који је показао Гебауер. Али је, с друге стране, чудновато да крај приличног броја предрадња из области чешке граматике, немамо још никакав научни уџбеник у којем би се према новим резултатима попунио и средњи материјал велике Гебауерове граматике — у колико је она већ изашла —, а који би допунио Гебауерове неизрађене одељке бар онолико колико је то могуће према стању данашњих испитивања. Чудновато је, даље, да још немамо уџбеника за старочешку граматiku барем онаква, какав је 1845. год. издао *Šafařík* као увод у старочешку књижевност, да немамо такође и историју чешког језика у духу како је, пре више од сто година, израдио Добровски, да немамо приручни етимолошки речник и сл.

Мој „Увод у историју чешког језика“, који је постао из скраћених предавања за средњешколске наставнике води рачуна о читаоцима с извесним филолошким знањем, даје слику о доисториској епоси чешког језика, приказује издвајање балтискословенске групе из индоевропског, карактерише прасловенску епоху и развитак чешког језика из ње. За ширу је публику написан „Развитак чешког језика“ од *M. Weingart-a* (1919); сличног типа, али пластичнији и конкретнији, је преглед *F. Oberpfalcer-a* „О матерњем језику“, отштампан у зборнику „Основи Друштвених Наука“. Популаран је и спис антрополога *V. Matiegke* „Постанак и почетак развитака чешког народа“, у којем ће филолога интересовати нарочито упућивања на везу међу диалекатском поделом чешког језика и старом племенском поделом.¹ Детаљно, са целим научним апа-

¹ На овом месту може се поменути дискусија о пореклу Моравских Влаха. *Pastrnek* је доказивао (*Casop. Mat. Morav.* 31, 1907, 113 и даље), да су они дошли у Моравску, пошто су већ говорили словачки, *Fr. Černý* (*ibid.* 33, 1909, 355 и даље), да се они нису доселили пре XVII. века, полемичујући са *Válek-om* у чланку „Примедбе карти Моравских Влаха“ (*Cas. Moravsk. Muzea Zemač.* 7, 1907, 51 и д.; 8, 1908, 81 и сл.; 10, 1910, 133 и д.; 11, 1911, 123 и д.) где се опширно говори о пореклу Моравских Влаха и о румунским елементима у Моравској Влашкој. Критички преглед о том дали су: *F. Černý* у *Lid. Noviny* 1916 а (16. II. 1. III. и 10. III.), *F. Kadlec* „Власи и влашко право у словенским и угарским земљама“ (Праг, 1916), стр. 408—436.

ратом, показан је почетак развитка чешког народа у IIIј књизи Нидерлевих „Словенских Старина“, чији је предмет: долазак и почетак западних Словена; у VI. глави тога дела (стр. 94—100) приказано је језичко груписање Западних Словена, а у VIII. глави порекло чешкословачког народа. — Мање одељке из историје чешког језика обрађује А. Кудрновски у расправи „Спољашњи развитак чешког језика до Хусова времена“ (програм гимн. на Смихову, 1910) и А. Шебанек у чланку „Прилози о туђинском утицају на чешки језик“ (програм реалке у Кутној Гори, 1911), у којем даје, на основу старих извора списак позајмица из немачког језика, са нарочитим обзиром на рударску терминологију.

Садашње географско распрострањање чешког језика показује мапа земаља чешког народа, коју је 1913. год. за чешкословачко етнографско друштво израдио А. Boháč; F. Trávníček је у ту карту унео границе главних диалекатских области, на основу досадашњих, не баш тачних описа. Чешко-пољском језичком границом бавио се В. Vydra „Hranice česko-polská a jazykové poměry na Hlučínsku a Hlubčisku“ (CMF 7, 1921, 193 и даље), а о источној граници словачкога диалекта писао је L. Niederle (Нови материјал о источној словачкој граници у Угарској, *Národopisný Věstník* 2, 1907, 1 и д.) и Ст. Клима („Пускословачка граница у источној Словачкој“, *Slovanský Přehled* 9, 1907, 60 и сл.).

Принципска новина у проучавању чешког језика у томе је што се, у новије време, почело радити методима описне и експерименталне фонетике, ма да та страна није ни раније била сасвим запуштена. Гебауер је већ год. 1875 дао „Поделу чешких гласова према њиховој артикулацији“ (L. F. 2, 153), а после њега су и други описивали изговор чешких гласова (Хатала, Ем. Коларж, у новије време Ј. Зубати и Ј. Долански), а и некоји инострани лингвисти обратили су пажњу на карактеристичне црте чешког изговора (О. Broch, који је доцније о том писао у свом делу о словенској фонетици, Н. Pedersen, R. Gauthiot и J. Vendryes). Али систематски је чешки изговор проучио тек А. Frinta у својој књизи „Новочешки изговор“ (*Rozpr. Česk. Akad.* III, бр. 30, 1909); она је резултат проучавања властитог ауторова (источнечешког) изговора са каткада сувишним историским и библиографским екскурсима. Реферисали су о тој књизи О. Broch у *J. Arch.* 31, 462 и даље, и Ščerba у *Изв.* 15, 1, 233 и д.; а по неке врло важне допуне о јужнечешком изговору дао је А. Kunstovný, *CMF* 2, 1912, 193 и даље. Експерименталном фонетиком бави се ученик Roussetaut-ов, J. Hlumský, који је, уз неке омање радове, објављене у *Revue phonétique* (особито о карактеру чеш. ř 1, 1911, 33—67) издао књигу „Оглед мерења чешких звукова и слогова у вези“ (*Rozpr. Akad.* III, 36, 1911), где се стара да објективно утврди утицај акцента на квантитет гласова, на чему су још 1893. год. радили проф. Král и Mareš. У чланку „Чешка Фонетика“, у којем А. Frinta даје оцену старе и нове чешке фонетске литературе, он разматра нарочито

радове Хлумскога и заузима према експерименталној фонетици скептичан став.

Фринта је такође покушао да покрене и један часопис за фонетске студије у најширем смислу речи, почевши издавати 1920. год. *Živé slovo*, али је после прве књиге за 1920. и 1921. год. тај часопис престао излазити.¹

Од питања историске чешке фонетике расправљало се поновно о прелазу *a* — *ě*. Ја сам показао у LF 34, 1907, 216—224 да у развоју *a* — *ě* после меких консонаната није било разлике међу крајњим и слоговима у средини речи; двојност, која се развила у крајњим слоговима према томе, да ли је за њим долазио мек или тврди слог, утицала је те су у једном делу чешке језичке територије превладали неизмењени облици. F. Trávníček (LF 38, 1911, 21 и д.) наводи, као и Gebauer, да је у Моравској био некад проширен овај процес. E. Smetánka (ibid. 452 и д.) показује да је на прелаз *a* — *ě* утицао њ потоњег слога: консонанти су били палатализовани пред њ и тим су утицали на измену *'a* претходног слога, док су пред тврдим консонантима ови палатализовали гласови губили умекшаност, тако да се промена не јавља (н. пр. *čestě* > *častě* > *čiestě*, али *čestěka* > *častěka* > *částka*). У једном чланку (објављеном у CMF 2, 1912, 1 и даље) Smetánka одбацује мишљење Милетића (Zborník u slavu V. Jagića, 695 и даље), према којему би *ě* у чешком могло дати, с једне стране, *a*, а, с друге, *ě* према карактеру потоњег слога, тако да је прелаз *a* у *ě* резултат аналогije те двојности; облици као *svacen* (*svetjeně*) или *Vácemil* (**Vetje-*), где се јавља *a* за *ě* пред меким сугласником — томе се противе. За глас *y* показао је A. Kašik, LF 41 (1914) 212 и д. да се развио директно у *ej*, а не преко *aj*, како се досада држало. У првом делу ове расправе писац расправља о односу гласова *ř*, *с* и *č*, који се узајамно замењују у старом језику и у неким данашњим дијалектима; он налази да је у старије време овај појав био више распрострањен него данас. Ја сам покушао да објасним некоје секундарне, неетимолошке вокале, који се јављају у старочешком и њеним савременим дијалектима (LF 45 (1918) 84—7) помоћу т. зв. побочних слогова, т. ј. тим што се развијао секундарни вокал кад је претходни или потоњи консонант образовао слог *hirzal* < *řzal* (упор. диал. *řži* за опште једнословно *rži*), *lihota* < *lhotá* и. т. д. Ово је објашњење усвојио Vondrák (*Prace linguisticzne ofiarowane Boudouinowi de Courtenay*, стр. 7. и сл.), док је Frinta (ibid. 135 и д.) одбио, али на један скроз неуверљив начин. Да у новочешком има побочних слогова показао је Kunstovný CMF 2, 193 и д., 397, 398 и д. а и Frinta је то (ibid. 3, 202; 4, 15) уз извесно колебање и сам признао. У мојем чланку „Ситнице граматичке“, где се међу осталим наводи и поменуто објашњење ових слогова у чешком језику, има и одломака где показујем узајамни утицај појединих речи које су из ма којег узрока повезане: слов. *takký* према *tažký*

¹ О проблемима чешке фонетике писао је Фринта у Atheneum 1.

(LF 42, 21 и д.), *glybokъ* (чеш. диал. *hlyboký, hlejbka* и т. д.) према *vysokъ* (ibid. 44, 26 и даље), подупирем Niedermann-ову етимологију речи *bridъkъ* показујући да је на метатезу (*bridъkъ* < **bidrъkъ*) утицало супротно *sladъkъ* (ibid. 44, 226 и д.); почетно *č-* у *čapka* објашњавам утицајем речи *čepes* (лит. *kepure*) на реч *кара* (= лат. *cappa*) (ibid. 42, 222 и д.); *v* у речи *vezati* утицајем — према њој по значењу блиској речи **vbrzъ* (ib. 42, 222 и даље); слов. **stergъ* од *sergъ* „custodio“ укрштајем са глаголом *stegъ* (ibid. 41, 430 и д.). То су одломци из веће студије где ће ови појави бити подробније испитани. Објашњење речи *čapka* дало је повода за питање, да ли је *č* рефлекс туђега *š* у позајмицама (*chapeau*: *čapka*): J. Janko (CMF 5, 101 и д.) заступа то мишљење, док K. Skála (LF 43, 102 и д.), на основу примера које Јанко наводи, показује да у чешком не долази *č* м. *š*. Janko допушта (CMF 5, 286), да то питање треба изнова испитати; до тога, међутим, није дошло, али како се по свему види он остаје при своје тврђењу. Гласовну страну немачких, у чешки језик преузетих позајмица обрадио је Schneeweiß (Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Cechischen, 1912). О природи чешког *v* писао је Frinta у студији „Fonetická povaha a historický vývoj souhlásky *v* ve slovanštině (1916, Rozpravy České Akademie, III tč. č. 42). Драгоцено је нарочито његово запажање да међувокално *-v-* има у чешком често билабиални карактер; исто тако и констатација о ширењу гласа *v* место *v* на крају слога (*kregъ, рецнј* исл.).

Релативно много се радило на испитивању чешког квантитета. Fr. Sedláček се трудио да испита судбину прасловенских дужина у чешком (LF 37, 1910, 22 и д.); он наводи против H. Pedersenа (K Z, 38, 301) да је Јагићево мишљење о развоју прасловенских дужина у чешком тачно (JF Anz. 3, 253). Он оперише, дакако, само квантитетом чешког књижевног језика и ограничава се на испитивање квантитета коренових слогова и двосложних основина на *-a* и *-o*. Богатијим и поузданијим материјалом, црпним и из старог језика и из диалеката, оперише F. Trávníček, који се у неколико чланака позабавио испитивањем чешког квантитета и дао о том информативан чланак у *Revue des études slaves* (1, 1921, 198—227). У првом свом чланку (CMF 2, 1912, 3 и д.) Trávníček испитује чешки квантитет прасловенских наглашених дужина, и то са акутом, и брани, против Diels-а (AslPhil. 31, 65 и д.), Јагићево мишљење да се у тим случајевима у чешком јавља дужина. Против поменутог мишљења Дилсова наперен је још један чланак Травничеков о квантитету кореновог вокала у двосложним основама на *ā* и *jā* окситонираним, са дугим вокалом у кореновом слогу, где се, дакле, налазе првобитне предакценатске дужине. У чешком та дужина остаје; али је по некад скраћена под извесним условима; на тај је начин настала двојност: тако су час један час други квантитет, а по некад и оба, преовлађивали целом деklinацијом, а тим се објашњавају разлике у појединим диалектима и у старом језику према новом. Слично је и његово објашњење квантитета

кореновог вокала код двосложних основа на 'o или jo и основа на u са дугим кореновим вокалом и акцентом на корену (LF 48, 1921, 104—111). За објашњење ових разноликих квантитативних појава у именица Травничек се служи нарочито Леровом теоријом о прасловенској метатонији, проузрокованој редукцијом пуног вокала потоњег слога у *ɜ*: у том се случају претвара стари акут у чешком у циркумфлекс који се скраћује (н. пр. *čas*). Травничек види у чешком квантитету *nom. sing.* те речи доказ за метатонију која је иначе мало документована код ових облика. Он показује, у чланку о чешком прилогу *vzhûru* (LF 46, 1919, 177 и д.), да се из дужине *û* (< *o*) у овом адвербу не може закључити о дуљењу првобитно кратког вокала под акцентом (Fischer, Kul'bakin) или о измени интонације при померању акцента унатраг (Pedersen). Он не наводи објашњења за двоструки квантитет у чешким итеративима типа *sypati* — *sypati*, *běhati*: — *bíhati*, *těkati*: — *tíkati* (ČMF 3, 1913, 292 и сл.; в. о том van Wijk KZ 49, 84 и д.), али држи да разлика глаголског вида ових глаголских дублета по квантитету кореновог вокала, како је то у чешком, није првобитна.

Леп прилог за познавање неколиких старочешких језичких појава дао је Bergman (LF 48, 1921, 223—329) проучавањем личних имена најстаријих латинских повеља, дакле материјал који Гебауер, из појмљивих разлога, није још био употребио у својим радовима. На основу овога материјала, који је знатно старији него ли материјал црпен из литерарних текстова, Бергман даје нове примере за датирање и ширење промене *a > ě* (у XII веку у Чешкој, у великом делу Моравске све до њене источне границе), за *e* место *o* у слогу *eo* после меких консонаната (Бергман држи да се ту ради о чешкој гласовној промени *o > ě*, коју он смешта, зацело погрешно, у средину XI века), за прелаз *u > iu* у меким слоговима, за прелаз *črt*, *žrt* у *čert*, *žert*, за *l* у *lu*, за измену *ý* у *ej*, за прелаз *srěbr* > *strěbr*, *g* > *h*, *šč* > *št*; он наводи *nom. pl. břusi* од *nom. sing. břuh* и акузативни облик (на *y*, *-ice*) у номинативу плур. месних имена већ у XII в.

Мање се писало о облицима и о образовању речи. О. Sejkora је у обновљеној кампањи за одбрану фалсификованих Краљодворских рукописа прибавио у најстаријим текстовима, међу многим стварима без вредности, и неколико нових примера за облик генитива у акузативу сингулара имена животиња и скренуо пажњу на то да су такви облици многобројнији него стари акузативни облици који су једнаки са номинативом (у дневном листу *České Slovo* 1912). J. Zubatý расправља у чланку „*Vrané koně*“ (NR eč, 3, 5—12) о конгруенцији атрибута и глагола у случајевима где се код именица животиња у *nom. plur.* употребљава акузативни облик. Zubatý је потпуно објаснио (*SbF.* 3, 1912) старочешке изразе *v ta doba*, *v ta doby*, *v ká doba* и сл. као привидне акузативе плурала са необичним наставком *-a*: *ta doba* је *nom. sing.* адвербијалног значења са значењем „у то доба“ (упор. лит. *rŕfts*

„рано“, *vakarēlis* „вече“ и т. д.); они су у току времена према другим изразима са сличним значењем примили препозицију *v*, па пошто је та веза морфолошки била нејасна (*v ta doba*), они су се граматички изменили (*v ty doby*), док се нису најзад фонетски прилагодила граматичком осећању (*v ty doby*). Овакви адвербиални номинативи су, по свом постању, номиналне реченице, које су постале саставни део других реченица, пошто су изгубиле своју самосталност. За адвербиалне изразе *lze*, *nelze* (који су сматрани као локативни сингулара) Prokop Lang је, с правом, показао да су супстантивни номинативи сингулара (*Rozpravu jazykopětné, v Praze 1909*; в. и Zubatý Sb. Fil. 1, 147—161). У чланку „*O zájmeně sám*“ (NRč 5, 161—171) показао је Zubatý да номинални облици овог прономена (ген. *sama*, дат. *sami* и т. д.) немају готово никаквих поузданих потврда.

Драгоцен прилог оскудној литератури науке о основама јесте Zubatý-ева студија о фреквентативним глаголима на *-ievati*. Ту он показује да су се фреквентативи глаголског раздела на *-iti* у старом језику свршавали на *-ievati*, али нипошто на *-ivati* и објашњава развитак ових глагола (он их доводи у везу са имперфектима) и глагола на *vati* уопште. Добра је такође и студија коју је објавио J. Straka „*Původní tvořivost českého jazyka připonou -ovo-*“ (1911, 1912), где се на основу материјала који пружају најстарија документована имена места показује како су се придеви на *-ovŭ* ширили од најстаријих времена до почетка XIV века, од којих су се основа они образовали и у каквом су се значењу употребљавали. Многа објашњења из области науке о основама налазе се, природно, у етимолошким и лексичким студијама.

Изучавању чешке синтаксе последњег времена дао је обележје рад J. Zubatý-а, који се за ово двадесет година интензивно одао раду о синтаксичким питањима, а нарочито проучавању реченице. Поред радова који се баве питањима индоевропске синтаксе уопште, где он, природно, обраћа велику, ако не највећу пажњу на словенске језике, има он и таквих студија где понекад улази у синтаксичка питања у вези с другим проблемима (в. н. пр. помениuti рад о изразу *v ta doba* и т. д. где се налази објашњење о номиналним реченицама које су постале адвербиални изрази). Специфичко чешким темама, али у вези са осталим словенским и индоевропским језицима, бави се Zubatý у једној опсежној студији „*O jistém užívání zájmen an a on a o jeho původě*“ (LF 36, 1909, и д.). Он ту показује да се у свези *ano* од *a* + *ono* садржи заменица *ono* у деиктичком значењу, које је доста обично код ср. рода заменица у словенским језицима (упор. *se, ovo, to, eto* и т. д.) и у индоевропским уопште. *Ano* значи, дакле, „*et ecce*“. Од тог *ano* постало је у току времена конгруентно *an, ana, ano*, кад објекат реченице није изрично изказан него се садржи у претходној реченици (*uzřě pohany, ani veliký hod činie*, али *uzřě, ano pohani veliký hod činie* што је првобитно значило „*viděl, hle, pohané veliký hod činí*“).

Првобитни карактер ових реченица види се јасно из тога што је предикативно име у њима без споне (*uzřěl, ano nebesa otevřena*), и што се глагол, у колико је изражен, наводи у сингулару. Некоје од ових мисли детаљније је разрадио и документовао J. Straka у студији „*O původním deiktickém významu zájmených neuter to i ono a kterak přecházel v platnost příslovecnou a spojkovou*“ у програму Таборске гимназије за 1915. год.), са наставком у чланку „*K vývoji potakacího významu příslovce ano*“ LF 46, 1919, 21 и д.). Он показује да у старочешким текстовима *ano* не долази у значењу данашњег *ano* („да“, франц. *oui*), износи како се ово у то време изражавало (неке допуне томе ја сам објавио у часопису *Naše Věda* 3, 36 и д.) и показује, како је *ano* дошло до садашњег свог значења. Такав деиктички прономинални неутрум наводи се и у безглаголним реченицама које почињу са *nuž se*. О томе сам писао у LF 40, 280 и показао да заменица *se* има од прилике исто значење као *nuž* које јој претходи.

На Zubatý-ева извођења о номиналној реченици надовезују се, исто тако, два Trávníček-ова чланка о номиналним реченицама у чешком (LF 47, 1920, 22—7; 48, 1921, 239—249), где су сакупљени примери за разне врсте номиналних реченица и њихове измене у старом језику и савременим диалектима. Ја сам показао да се као номинална реченица, уметнута у другу, мора схватити и старочешки диалекатски прилог *nemál* (пољ. *niemál*, белорус. немаль) који је постао од *malo ne* (упор. срп. *мало не њадох*) (LF 40, 1913, 437 и д.). У чланку *Latinské nonne v biblických překladech staročeských a staropolských* (Prace lingwistyczne ofiar. J. Baudouinowi de Courtenay 124—131) обратио сам пажњу на то да се за латинску упитну речцу *nonne* у старочешком (а и у старополском) језику употребљава *však* (*avšak*), *anot'*, *ande* и сл.

Од осталих радова из области синтаксе требало би још навести Trávníček-ова извођења, према којима у везама као старочешки *sníti světa* имамо прост генитив, а не препозиционални израз *světa = s světa*), као што се обично мисли (CMF 8, 8—13). Истина, у прилог Травничекова схватања не говори то што се прости генитив врло ретко јавља код речи које не почињу са *s-*. О једној сличној појави говори се такође у чланку „*Stč. stúpiti a sstúpiti*“ (CMF 7, 200 и д.) где Травничек показује да *stúpiti* не мора увек бити *ssstúpiti*, пошто је и несложено *stúpiti* могло имати исто значење као и сложено *ssstúpiti*. Једну везу која је досада у словенском позната само из средњобугарског превода тројанске приче (*povelě oběma s Alexandrom* [= обојици, Јелени и Александру] *glavy usěknoti*), констатовао сам у неколико старочешких примера (н. пр. *kázal jě s svatým Jakubem oba stieti* т. ј. Јосипу и Јакову); у вези с тим говорио сам и о таким везама где су два психолошка подмета везана начином *A* са *B*, и то тако да је граматички подмет заменица (*A*) првог или другог лица (н. пр. *jakož sta s svú hospodyni slíbila* т. ј. *ty a tvá hospodyně*). Да се разуме, како у старочешком *dievka*

„puella“ може значити и мушко (*vir coelebs*), ја сам (LF 48, 112 и д.) навео да се и лат. *virgo* и нем. *maget* употребљавају као маскулина.

О развитку чешког реда речи досад је врло мало писано. Основним принципима тог питања бавио се Frinta у чланку „*Rytmický princip českého slovosledu*“ (*Živé Slovo* 1, 92 и д.) он се ту осврће на чланак Zicha „*O rytmu české prozy*“ (*ibid.* 1, 6; 5—76), где је овај на основу анализе језика неколиких писаца из друге половине XIX века (Erben, Neruda, Čech, Jirásek, Březina) показао да у чешкој прози преовлађује низлазни ритам. Фринтина извођења о ритмичком принципу чешког језика била су продискутована у NRēč 5, 58 и д., на што је Фринта одговорио у ŽSl. 1, 125 и д. Једним специјалним питањем чешког реда речи, т. ј. положајем подмета после уводних делова, бавио се V. Ertl (NRēč 1, 33 и д.). Он је прегледао дикцију Палацкога у том правцу и нашао да код П. у овим случајевима превлађује инверзија.

Релативно велика пажња обраћа се последњих година чешкој лексикографији, и то у оба правца, т. ј. колико на само сабирање материјала, толико и на његову етимолошку и семантичну страну. Врло интересантне прилоге за чешку лексикографију дао је F. Křemen. Он је лексикографски обрадио архивске документе вароши Писека. То је врви рад ове врсте, којим се добио врло редак материјал, јер је материјал из некњижевног извора важан управо с тога што се у њему огледа свакодневни живот и локалне прилике. Сличан материјал сакупио је, иако несистематски, из различних извора, архивских и литерарних J. Soukup (у три програма реалке у Раковници 1914, 1915, 1916), који је такође објавио *bohémica* из фрагмената манастира Бжевновога 1390—1394 (*Věstník České Akademie* 21, 202 и д.); A. Sedláček је написао хералдичку терминологију из старинских описа грбова и из старих споменика (LF 43, 1916, 90 и д.).

Етимолошком и семантичком тумачењу чешких речи највише је допринео J. Zubatý у великом низу мањих и већих чланака, објављених у LF (о *nalí*, „*nalít*“ 37, 217 и д., „*čilý*“, „*ložnost*“ 42, 18 и д., „*děsiti*“ 44, 219 и д.), у CMF („*leci-*“, „*lec-*“ у изразима као „*leckdo*“ и д. 2, 97 и д., „*obávati se*“ 3, 289, „*téměř*“ 4, 289 и д.), у NR, али нарочито у великој серији, под насловом „*Výklady etimologické a lexikální*“, објављеној у I—VI књ. SbFil., где је он, у 76 чланака, који испуњају 322 стране, дао многобројна етимолошка и семантичка објашњења чешких речи и група речи (*bíediti-nabídnouti-pobídnouti*; *bíti-báti se*; *bujěti*; *ckáti*; *čepiti-črpadlo*; *čapadlo*, *dieti*; *dosti*; *dřeve*; *hodě*; *cheb*; *jednásob*; *jednoduchý*; *jelec*; *jiný*; *jih*; *ké*, *kěž*; *klesnouti*; *konědra*; *krt*; *ksenec*; *kvaknutí*; *lácě*, *lacný*; *ledač*; *lze*; *mákati*, *máchat*; *mařas*; *mermo*; *miécěti*, *mycěti*; *myslivý*, *myslivec*; адјективи типа *náčrný*; *nepohodnouti se*; *nepotomní*; *notný*; *obutajr*; *ochechule*; *osázeti*; *osuhlý*; *otepadnutí*, *otestati se*; *pakostnicě*; *pampeliška*; *pilous*; *pitvor*, *pitvořiti*; *počist'ovaný*, *počistcovaný*; *pojiti*; *polčie*; *polú-*; *pon-*

děti; postúpiti; poturný, otvrdný; pověděti; povlovný, lov; proé, teprve; přečka, přezka, přaska; přieliš; slina; slípati, vyslípati; snábděti; šašek; šivati se; šmallati; šmietiti; tanúti; topiti; tonúti; trpný; tutlati; učeň; učenník; udeřiti; úhled; podséd; usléci; vrše; vtat; záhy; zden; oddenek; nádbie; zěviti; zjěviti; zvléci se; žehрати.) Он доводи поменуте речи у везу са осталим словенским и индоевропским језицима и наводи обилне семантичке паралеле из различних језика, тако да ова објашњења претстављају не само велику добит за чешку етимолошку науку, него и за словенску и индоевропску уопште. Природно је да ове етимологије дају повода многим екскурзима из области фонетике и науке о образовању речи и синтаксе. А има и врло много тумачења општег карактера, која није могуће свако засебно навести, иако би то било врло корисно, јер она у склопу у којем се налазе могу лако да измакну пажњи читаочевој. Велика је штета, што се овим студијама, које се провлаче кроз неколико књига једног периодичког списка, није могао додати предметни регистар и регистар речи, који би био врло потребан, па да може цело њихово богатство доћи до правог свог значаја. Од чланака које је Zubatý објавио у NR треба нарочито истаћи студију о глаголима *ondati, vyndati, sundati* и сл. (NReč 4, 168 и д.) које Z. своди на адверб *onde* са значењем „hle“.

И J. Janko је такође дао велику серију етимолошких тумачења под насловом „*Poznámky a příspěvky k českému slovníku etymologickému*“ (СМФ 5—7). Он се највише бави позајмицама, а нарочито немачким. Јанко је као германист доиста најпозванији да те речи испита до детаља и да покаже путеве којим су те речи ушле у чешки језик. Ти су његови прилози једним делом општег карактера, било стога што улазе у опшћија питања (н. пр. којим гласовима одговара *č* у позајмицама, како се у чешком поступа са туђим сложеницама, да ли чешки језик познаје гласовни прелаз *ft > cht*) или по том што су обрађене целе групе речи, као н. пр. изрази из ритерског живота. У IIIм и IVом делу ових прилога Јанко показује какав би требало да је савремени, исцрпни етимолошки речник чешког језика; у трећем делу у почетку слова *f* (*faba-fajks*), а у четвртом — у почетку слова *a* (*a-accelerando*). У првом огледу говори се само о позајмицама, у другом — готово то исто. Имамо дакле, у овим Јанковим огледима, оглед модерне обраде туђих речи у чешком језику. Сем овога Јанко је дао и неколико објашњења исконских чешких речи. Међу њима треба нарочито споменути тумачење постанка речи *vrážě* „sors“ (и у имену места *Vrážě*), које Јанко доводи у везу са грч. *θορια* (*Národopisný Věstník* 11, 58 и д.); мање је сигурно тумачење имена *Děvín*, у којем Јанко види иевр. адјектив **dejuinos* са *ě* које треба приписати иранском утицају (*ibid.* 14, 72 и д.). И J. Pelikán је покушао да објасни (LF 45, 19 и д.) неколико тамних старочешких речи. Поводом Зубати-евих извођења о глаголима *obávati se, přěska* писао је P. Lang (LF 41, 423 и д., 45, 332 и д.), дотичући се и постанка других речи.

Од мојих етимолошких прилога општијег карактера поменућу тумачење речи *svobojje*, чеш. *zboží* (LF 46, 181 и д.), у којем видим изведен адј. **svobogъ* = стинд. *subhāgaḥ*, са значењем „онај који има добар удео“, дакле нови пример за невр. **su-* (упор. слов. *svdrazъ*) у словенском; слично тумачим и слов. *svčestboje*, чеш. *štěstí*. У речи *onušta* (чеш. *onuce*) видим у почетном *on* невр. *an-*, а не *on-*, како се то обично држи.

У студији „*Výraz pro pojem rodiče v jazycích indoevropských*“ (LF 42, 415 и д.) сабрао сам примере за различне начине којим се износи овај колективни појам у чешк. језику. А. Frinta је покушао да монографски обради чешку религиозну терминологију (*Náboženské názvosloví československé, v Praze 1918*), али с потпуним неуспехом. Он нити је сакупио цео материјал, нити га је добро документовао; а његове су етимологије врло често погрешне. В. о том моју критику LF 46, 53 и д. и Травничекону у NV 3, 123 и д.

Као и другде, и код нас се проучавао утицај рата на језик. Међутим досада још нема никаквог већег и дубљег рада о овој теми; појавили су се само мали прилози, већином лексичког карактера. Упор. Травничекон чланак „*Příspěvek k mluvě naší sibiřské armády*“ (NŘeč 4, 203—9) и неколико мањих збирки (ibid. 4, 87 и д., 121 и д., 153 и д., 5, 22—28).

Тајним језиком лупежа бавио се Fr. Bredler; он је издао „*Slovník české hantýrky (tajné řeči zlodějské)*“ са уводом о тајном језику код Чеха и прегледом литературе о том предмету. Његова књижица има више практички карактер; али како он објашњава већи део речи, његов ће рад, у недостатку стручног рада, бити користан и филологу и етнографу.

Топономастиком почео се озбиљно занимати А. Profous, који је врло темељно обрадио имена места Пилзенског округа у „*Sborníku městského historického musea v Plzni*“ III, 19 и у студији „*O místních a zvláště pomístných jménech v okrsku chrasteckém „Chradimě“ (Národopisný Věstník 13, 1918, 13 и д.; 14, 1920, 49 и д.;* изашло као засебна књига у Прагу 1920). Он је дао програмски оглед, како треба испитивати имена места. Његов рад је најозбиљнији покушај из ове области после књиге F. Černý-а и J. Váše (1907).¹ Од осталих радова треба нарочито истаћи студију Камиле Спалове о месним именима политичког округа раковничкога, („*Věstník musejního spolku v Rakovníce*“ 6, 1917, 4—32). Она, истина, не испитује језичку страну ових имена, али обрађује семантички део: полазећи од имена она изводи закључке о карактеру тог краја и начину живота у прошлости. Иначе има већих и мањих збирка месних имена из разних срезова, али она немају увек вредност поузданог материјала. О тешкоћама на које се наилази кад се покушава тумачење месних имена и о топономастичком методу писао је Flajš-

¹ Драгоцен материјал из старих извора сабрао је M. Klimesch у својој књизи „*Die Ortsnamen im südlichen und südwestlichen Böhmen*“ (Prag 1909); обрада, међутим, не може нас задовољити.

hans (*Kmen* 2, 263 и д.), *N. Řeč* 1, 193—7. За историску топографију, за коју имамо лепу помоћну књигу у Седлачековим „*Mistopisnem historickém slovníku*“ (1909), дали су лепе принове нарочито Добиаш („*Zaniklé osady na Pelřimovsku*“, *Narodopisný Věstník* 13, 61 и д., па „*Osídlení Pelřimovska do válek husitských*“ *ibid.* 12, 134 и д.) и F. Černý („*Příspěvky k historickému mistopisu Moravy*“ — *Časopis Matice Moravské* 41—42, 1—68), а у четири омања чланка и F. Šimák.

О чешким личним именима писало се врло мало. V. Flajšhans је дао преглед новије литературе словенских личних имена у *N. Athenem* I, 387—393; F. Černý је написао неколико подлистака о старочешким личним именима (*Lidovi noviny* 8 p. 137 год. 1915 па 17. X, 31. X, 2. XII. 1916). Мањи прилози о чешким именима лица и места могу се наћи у часопису *N.Řeč*.

За изучавање старијих језичких епоха потребно је издавање старих текстова. То је задатак првих двеју серија Академијиног издања „*Sbírky pramenů pro poznání litežárntho života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*“. Последњих година настао је у издавању те збирке осетан застој, иако многи врло важни старочешки текстови уопште нису објављени, а неки на начин који нипошто не одговара данашњим научним захтевима, тако да је издавање старочешких књижевних споменика остало до данас једна од главних задаћа чешке филологије.¹ Од год. 1910. до 1921. штампано је свега пет књига поменуте колекције. Издао је старочешки превод путописа Mandevill-а из доба око 1400 (1911. год.), затим језички врло интересантни „*Evangelium sv. Matouše s homiliemi*“ из времена Карла IV (1913. год.), и најзад, превод Comestora (око 1400) 1910., 1915. и 1921. год. Једно врло важно јеванђеље оломучке библиотеке из последње четвртине XIV века објављено је ван ове колекције. Издао га је Měrka под насловом „*Stenie kněže Benešovy*“ (*Přerov* 1817), на жалост, на начин који не одговара вредности овог важног текста, — упор. Вашицев чланак „*K vydání evangeliáře Benešova*“ (*LF* 47, 1920, 83 и д.). Два позната песничка дела издали су слависти немачког универзитета у Прагу: Fr. Spina је издао легенду св. Катарине (Праг 1913), а R. Trautmann Alexandreis (код Винтера у Хајделбергу 1916). E. Smetánka је издао *Sit' viry* од Хелчицкога (1912), раније већ 1900. и 1903. год. његову *Postillu*. Од *Staročeské Knihovny*, коју је Академија почела издавати 1917. год., изашле су досада две књиге: у првој су, у редакцији V. Flajšhansa, отштампане „*O mučenicích českých knihy pater*“ т. ј. 4 Хусова писма, опис последњих часова живота Хусова, протест чешког племства о осуди Хусовој, опис смрти Јеронима Прашког и превод једног Поцовог писма о осуди и смрти Јеронима, а у другој књизи (1918) исти је издавач отштампао — и врло опширним литерарноисториским уводом пропратио — први

¹ Упор. мој чланак *Des sources de l'histoire de la langue tchèque* у *Revue des études Slaves* 1, 1921, 54—70.

део у чешкој историографији по злу познате, али језички врло важне кронике Хајекове (објављ. 1541). У збирци „*Prameny dějin českých*“ за ово време није изашло ништа; у Брну је, међутим, покренута слична колекција „*Prameny dějin moravských*“ од које су досада изашле три свеске. У другој од њих садрже се драгоцени индекси имена ка латинским оломучким и брнским земаљским табулама, које је саставио Fr. Cerný (1914), а у трећој је J. Bidlo издао „*Akta Jednoty bratrské*“ (1915) I. део. У збирци „*Prameny českého hnutí náboženského*“ изашли су као IX^a свеска списи мистра Јана Хуса „*M. Jana Husi korrespondence a dokumenty*“ у редакцији историка V. Novotný-а (1920). V. Flajšhans је издао у књижици „*Mistr Jan Hus a národ český*“ (1918) 22 документа, чешки, у првобитном облику, са латинским преводом. Год. 1914. је централни савез чешких учитељских удружења у Моравској почео издавати „*Veškeré spisy Jana Amosa Komenského*“; досада је изашло од ових целокупних дела 5 свезака.

Издавању архивних материјала посвећује своју пажњу *Archiv český*; од 1910. год. изашле су св. XXIV—XXXIII. Најважније латинске документе, пуне чешких имена, и врло важне за чешку историску граматiku (њима се позабавио Bergmann у поменутом чланку) садржи „*Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*“, који издаје G. Friedrich; II^a књига (1912) садржи документе од 1198.—1123. год. Драгоцени материјал за проучавање језика садржи дело „*Základy starého místopisu pražského*“ (1347—1620), чију је прву књигу издао J. Teige год. 1910., а другу 1915. год.; ту су наштампани многи стари документи и записи. A. Podlaha издаје „*Libri erectionum archidiocesis Pragensis saec. XIV et XV*“; од тога је дела издато пет књига, а од шесте изашле су три свеске. Часопис „*Selský Archiv*“, који и сам доноси изворе за историју сељачког живота у прошлости, има и стални прилог „*Moravské urbáři*“, где је већ наштампано неколико старих урбара и „*Listináři*“ где су наштампани документи из општинских архива.

Редак материјал, важан нарочито у лексичком правцу, пружа Flajšhans-ово издање старочешких пословица (*Česká přísloví. I. Prísloví staročeská 1 sv. 1911, 2 sv. 1913*). То је дело добро смишљено и добро опремљено, али не баш добро изведено. Ту има, нарочито у првом делу, много материјала, који ту не спада, пошто нема готово никакве везе са пословицама, чак ни онда кад их схватимо у најширем смислу; има целих страна у којим нема ни једне пословице или паремичког израза, а често претставља материјал који не садржи ништа ново. Пословице пак нису наведене у најстаријем познатом облику, као што би требало, пошто се ова збирка не ослања на материјал извора, него је много штошта узето из старијих речника; то, природно, не даје никакву гаранцију ни за потпуност, у колико је она уопште могућа. Има, најзад, много грешака и у цитатима и сл.

Радова који би били посвећени проучавању појединих старих текстова нема много. E. Kalista је проучио „*bohémica appellativa*“

у листинама које се налазе у Емлеровим регестима (1910., 1911. год. у програму Колинске гимназије). V. Kůst је расправљао о диалекатским карактеристикама старочешких рукописних лавовских молитвеника и легенди (СМФ 3, 1915, 291 и д.), V. Měřka испитује у монографијама о Томи Пшелучком (СМФ 3, 297 и д.) и о Миколашу Коначу из Ходишткова (*ibid.* 4, 1915, I и сл.) и језик ових писаца, али се може рећи да ти радови не претстављају дефинитивних испитивања о томе предмету. О. Томса је испитао ред речи код Далимила (1912, 1913 у програму Колинске гимназије); у ствари, тај је рад неуспео и у погледу избора теме и у погледу њене обраде пор. моју критику LF 41, 473 и д.

Знатне прилоге за критику и егзегезу старочешких текстова дао је J. Zubatý на многим местима својих етимолошких, лексичких и синтаксичких студија, а затим у чланцима „K Chelčického Sieti viery“ (LF 40, 1913, 26 и д.) и „Paběrky z Židkovy Správovny“ (Věstník České Akademie 18, 162 и д.), који се специјално баве критиком текста и објашњењем појединих места поменутих дела. Критиком дела „Židková Správovna“ бави се и V. Flajšhans, Věstník České Akademie 18, 121 и д.¹

Интересантно и важно питање, до којег су се времена у старим чешким (и пољским) рукописима речи писале заједно, обрадио је E. Hanisch у једној расправи објављеној 1913. год. у гимназиском програму, (Beuthen), али рђаво; в. моју критику LF 41, 1914, 465 и д.

Што се пак тиче савременог језика, може се рећи да диалекатска испитивања нису много напредовала. Има више омањих радова, у којим се описују овај или онај локални диалекат, у извесним правцима или у целини; неки су од тих радова описни, док су други, састављени од дилетаната, од вредности једино с обзиром на материјал. Од Кашикова рада о моравским диалектима на Средној Бечви (Popis a rozbor nářečí středobečevského. Rozpravy Čes. Akad. III. tř. č. 26. 1908) на овамо није изашао још ниједан описни рад који би се с њим могао мерити. J. Kubín је описао говор Чеха у Клатском на чешкој граници (Lidomluva Čechů Kladských. V Praze 1913, Rozpravy České Akad. III. tř. č. 37) у једној студији, чија је схема свакако застарела, али која даје врло обилат материјал. A. Frinta даје у чланку „O češtině emigrantských osad v Prusku“ (Sb. Fil. 4, 1913, 207—231) сасвим непотпун опис језика чешких општина у Штрелену (дакле у општинама, које су географски сасвим одељене од чешке језичке зоне). Језик ових села, која су основана у XVIII веку, остао је у главном онакав какав је био у време селидбе и штета је што то језичко острво није детаљније испитано. Кубин је објавио врло обилат и драгоцен материјал за познавање чешког језика у Клатском у збирци „Kladské Povídky“ (објављен од

¹ Спис о којем се овде говори издао је Z. Tobolka (M. Pavla Židka Správovna) у His. Arch. бр. 33 (1908). У књизи овог Архива издао је чешки правни историк J. Каргас и језички врло интересантне „Pozůstatky knih zemského práva knížectví Opavského II“ (Desky zemské 1431—1566).

1908.—1910. г. као прилог часописа „Narod. Věstníka“, и у засебној књизи). Поливка је додао критичко-библиографски коментар са анализом мотива прича које се ту садрже. Сличну збирку народних прича, подеснијих за фолклорске студије него ли за диалектологију, издао је Поливка у својој књизи „Povídky lidu opavského a hanáckého“ (1916, Rozpravy Čes. Akad. III tř. č. 43); један део тих прича (приче из Опавска) тачно је забележен и он може послужити за језичка испитивања. Леп материјал наводи се такође у радовима одличног познаваоца хотског говора и обичаја И. Ф. Хрушке, који је већ раније (LF 18, 1891, 36—58) изнео фонетику тог дијалекта, а 1907. год. издао и „Dialektický slovník chodský“ (Archiv pro lexikografii a dialektologii, vydávaný Akademií, č. 7.) и неколико збирки хотских прича под различним називима (најопсежнија је „Na hujtě“ I 1917, II 1919). Ове приче нису забележене директно по казивању, него су написане према народном говору. О њиховој дикцији и карактеру писао је Hruška у чланку „O chodských pohádkách a jejich mluvě“ (Narodopisný Věstník 12, 1917, 287—193) који је пре штампан у интересантној књизи „Z pozadí chodského národopisu“ (Plzeň 1921). Много дијалекатског материјала, нарочито речничког наводи се у разним етнографским расправама. Синтеза етнографских радова биће велики „Národopis lidu československého“, чији је први део (о моравским Словацима) већ делом изашао у редакцији L. Niederle-а уз сарадњу неколицине аутора. (Moravské Slovensko, sv. I, 1918, sv. II/I, 1921, 662 стр.). Ту се налази и један чланак о моравско-словачким дијалектима (стр. 537—548) од Jos. Folprecht-а, који је већ раније објавио једну студију о том дијалекту.

Географско распрострањање појединих језичких појава досада је врло мало обрађивано. Први озбиљнији покушај у овом је правцу учинио A. Frinta, који је у поменутој радњи „Fonetická povaha hlásky *v* ve slovanštině“ покушао да одреди границе чешког изговора *u* за *v* на крају слога. Од Фринте је такође један информативни чланак о језичкој географији (O jazykovém zeměpise, Narodop. Věstník 14, 1921, 78—85), у којем он реферише о томе шта се у овом погледу урадило на страни и показује потребу таквог рада и у чешкој дијалектологији.

Ни на научно испитивање савременог књижевног језика није досад обрађана нарочита пажња. Истина, има неколико мањих прилога о начину изражавања код појединих писаца, али ти појави не дају ни приближну слику о значају тих писаца за развитак књижевног језика. Прозодичку страну и од тог нераздвојно чешко акцентовање лепо је испитао класични филолог J. Král († 1917), који је та питања обрадио у опсежној монографији (LF 20—25, 1893—1898), па онда издао извод из ње под насловом: Česká prosodie“ (1909, Světová Knihovna sv. 716—719). Последњих се година развила дискусија о том, да ли је превладало ново акцентовање у везама једносложних препозиција са супстантивом; ту се акценат често преноси на супстантив, уместо да остане онако као је

правилно, на препозицији. Ову је дискусију отворио J. Jakubec чланком „Pozbýváme citu pro český přízvuk“ (NRěč I, 117 и д.), за којим су се јавиле са друге стране многе напомене и допуне (ibid. 141 и д., 178 и д., 160, 312); нарочито се гледало да се пронађу узроци ове новине, коју су неки одобравали и препоручивали. Против тога су, напротив, одлучно устали практичар-драматик и уметник Hurt и теоретичар-фонетичар A. Frinta. (Živé slovo I, 1920, 5 и д. 53, 55 и д., 64), тражећи да се очува ова карактеристика чешке акцентуације, насупрот модерној тенденцији која се са разних разлога све више шири. Frinta износи у свом чланку „Přemístění českého přízvuku“. (Prace filologiczne ofiarowane Baudouinowi de Courtenay 132—140) неколико случајева померања чешког акцента са њихова традиционалног места. Филолози су такође писали о тзв. „слободном ритму“ који се јавља у најновијој поезији: J. Král (LF 44, 1917, 342 и д.) не наводи ту никакав ритам уопште, док K. Svoboda (ibid. 48, 1921, 93—103), који је у овом правцу испитао нову чешку драму, признаје тај ритам у потпуности, налазећи да је слободни стих реакција против правилне једноличности старе ритмике и реакција против досадашњег преовлађивања форме над мишљу. Међутим ни он није доказао да се овај слободни стих битно разликује од ритмичке прозе.

Тенденција за чишћењем и правилношћу језика стављена је на научну основицу. Она се и раније јављала, али је ојачала нарочито у тешко време светског рата, када је, као никад дотле, порастао смисао за све што је национално. Органом овог покрета постао је часопис NRěč, који је нарочито у Zubatý-у нашао вођу, доиста позвана да је води к циљу коме је кренуо. Питања практичког значаја решавају се у том часопису на основу историског развитака, а савети који се дају често су документовани језичком историјом, тако да се ту могу наћи многа танана објашњења, синтаксичка и стилска, а исто тако лексичка и морфолошка, која, и поред по некад популарне форме, претстављају важне прилоге за историју чешког језика. Има и више практичних књига чији је циљ да даду упутства о тачности или нетачности овог или оног облика, израза, обрта и т. д.

Школска граматика Гебауерова, модернизована од V. Ertl-a (Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské I. Hláskosloví. Nauka o slově. II. Skladba), добра је описна граматика чешког језика. Треба истаћи Tschechische Grammatik (Leipzig 1914) од Сметанке, која, иако намењена практичкој настави, стоји на научној основици. Нарочито је добар део о глаголском виду.

Списи моравског пароха Ал. Хлавинке „Povaha české řeči“ (Olomouc 1916, друго изд. 1920) и „Moderní kultura jazyka českého“ (ibid. 1921) пуни су оштре критике, не само против савременог чешког језика, него и чешке граматологије, али ти списи — који у осталом не садрже оно што им наслов обећава — одају дилетанта који воли свој моравски диалекат, а неправичног про-

тивника западночешког говора, без смисла за историско схватање језичке еволуције, вођена искључиво од свог, не увек сигурног, језичког осећања; в. критике о тим списима LF 44, 1917, 361—369 и NŘeče 6, 1922, 41—61.

За словачки је добар вођа за књижевни језик „Rukovät' reči slovenskej od S. Czambela“, II^{го} изд. 1915, III^е 1919); V. Ertl је написао дело „Stročná mluvnice československá“ (Praha 1919), упоредну граматiku чешког и словачког дијалекта са истицањем разлика између чешког књижевног језика и словачкога; K. Suchý је издао „Slovenská mluvnice“ (Praha 1919, а затим још двапут), која је уџбеник, и у којој има доста и оног материјала који се не тражи од књига намењених практичним циљевима. Питању о одвајању словачког књижевног језика од чешког посвећена је лепа књига М. Хоџе (Československý rozkol. Příspěvky k dějinám slovenčiny. Turč. sv. Martin 1920). Он објашњава узроке и карактер словачког одвајања на основу често још не објављених архивских података и показује јасно да до овог расцепа није довела унутрашња потреба него политика. Поводом ове књиге јавио се, нешто узбуђен, J. Škultety, са својим одговором под насловом „Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života“ 1790—1914 (Turč. Sv. Martin 1920, II^{го} изд. 1921); обе су књиге биле много коментарисане у чешкој штампи.

*

Из овога кратког прегледа види се правац којим је чешка наука ударила последњих 10 година; виде се резултати и обим рада на том пољу. Време које је протекло од смрти Гебауерове није довршило дела која је он хтео довршити, и много је остало дужно његовом завету. Али је и ово време остало верно његовој традицији, оплођеној новим потстицајима и новим видицима, које је у савремену бохемистику унео нарочито J. Zubatý, који је последњих година напустио индологију и упоредну граматiku за љубав и на корист чешке лингвистике, којој је дао све своје велико искуство, стечено дубоким проучавањем упоредне граматике индоевропских језика, и своју оштроумност, извежбану посматрањем језичке еволуције различних области индоевропских. „Бохемистика“ која је са Гебауером изгубила свог вођу нашла га је опет, мимо свако очекивање, у Zubatý-у; тако је Гебауерова школа прешла неопажено у школу Zubatý-еву.

Праг, јуна 1921.

О. Хујер.

1. — TROUBETZKOY PRINCE N. Essai sur la chronologie de certains faits phonétiques du slave commun. RES II, 217—234.

Проф. кн. Н. Трубецкој изнео је у овом чланку своје погледе о III^{ој} палатализацији и у вези са њом или боље у зависности од ње и своје идеје о многим гласовним појавима прасловенског језика, па и о самом прасловенском језику. Иако се г. Трубецкоме не може спорити оштроумље и лакоћа расправљања лингвистичких питања, ипак већ факат да се због једног питања морала реконструисати цела прошлост словенскога прајезика не говори у корист његова правилног решења. И, заиста, као што је морало бити и као што увек у оваквим случајевима бива, *ајриористичка* тврђења морала су послужити као докази *реалних* процеса, и тако је цела ствар изгубила карактер позитивног решења питања. Како сам и ја у овом часопису (ЈФ. II 18—39) покушао да дам решење питања о III^{ој} палатализацији, и како се кн. Трубецкој и њега дотиче, то ћу у интересу даљег расправљања овог питања продискутовати тврђења кн. Трубецког и показати њихову вредност за наше питање, наравно, по моме схватању.

I.

Кн. Трубецкој претпоставља да су се задњенепчани сугласници *к, г, х*, мењали у *џ, ѓ (dž)* и *џ* када *ѡ, и* и *ѡ* који су им претходили нису били наглашени. Дакле, није важно, вели он, да ли је акценат био иза тих гутурала (као што претпоставља Б. де - Куртене), већ је важно да слог пред тим сугласницима није наглашен. Тако он мисли да објасни, сем Бодуенових *лѣцѣ* : *лѣк* и *мѣсѣц* и још доста других примера; али и ова теорија оставља доста необјашњенога. Како да се објасни *кнѣз* : *кнѣза*, исп. руско *кнѣзь* : *кнѣзя*, за које је несумњиво да је имало акценат испред сугласника *г*; истина, г. Т. претпоставља да је *кнѣз* морало имати акценат на полугласнику (дакле, *kuning*), па се акценат преместио на потоњи слог; али је за нас меродавније какав је акценат та реч „имала“ него какав је „морала имати“; а имала је — акценат испред сугласника. Даље, руско *двѣгать* и сл. нису за нас нимало изворнији од српских *кљѣцати*, *нѣцати*, *дѣзати* и сл., исп. словеначко *klicati* : *kličem* и *dvigati* : *dvigam* (исп. *dvigniti* : *dvignem*) и сл. Затим наст. ж. р. -*ѣца* тешко би се могао објаснити аналогijом, јер је велики број речи најразличнијег значења са акцентом на том наставку, иако има и доста речи са тим наст., а са акцентом на другим слоговима. Према томе, ја не видим ничег *ипринудног* у том новом ограничењу, иако је несумњиво да се њиме обухвата већи

број примера него претпоставком Б. де-Куртене. Оно што је главно — јесте да и онда када је акценат на слогу пред задње-непчаним сугласницима, тај се процес онолико врши колико и не врши. Према томе, ја не видим никакве потребе да се он уноси у тумачење ових појава.

II.

Али и кн. Трубецкој износи и други услов који је био од значаја за овај процес. Он дели све вокале на три реда у прасловенском: на палаталне, на вокале са мањом лабијализацијом и вокале са већом лабијализацијом (са напрегнутом артикулацијом). У први ред долази *ě, ǣ, ĭ* и *ĩ*; у други ред *ǐ* (*ǐ*), *ǒ* и *ǔ*, а у трећи ред *ū* (*u*), *ǫ* и *ǫ̇*. Последња два гласа, затворено *o* кратко и дуго, са оваквом, т. ј. напрегнутом, артикулацијом добијају се испред *u* и *n* истога слога (т. ј. у словима *ǫ̇u* или *ǫ̇n* + *cons.*).

По мишљењу кн. Трубецког иза палаталног сугласника гласови слабо лабијализовани прелазе у умекшане, губећи своју лабијализацију, дакле: *ǐ > ĭ, ǒ > Ǔ, ǔ > ǖ*; а гласови јако лабијализовани прелазе у гласове палатализоване, али не губе своју лабијализацију, дакле: *ū > ū, ǫ > ǫ̇, ǫ̇ > ǫ̇̇*. За кн. Трубецкога то је било врло важно да утврди, јер он даље изводи да су јако лабијализовани вокали (дакле, *ū, ǫ̇* и *ǫ̇̇*) спречавали палатализовање *κ, γ* и *χ* када су се иза њих находили, а слабо лабијализовани самогласници допуштали су да се тај процес изврши.

У претпостављању ових редова вокала има ствари које су кн. Трубецкоме биле потребне за тумачење III^{те} палатализације, а има их које су ту само зато да попуне његову систему.

Пре свега, он претпоставља да су некада била свега два реда вокала у прасловенском: палатални ред (*ĩ, ĭ, e, ǣ*) и лабиовеларни (*o, ǔ, ū, a*). Да би тако нешто могао тврдити, г. Т. је морао претпоставити да је и свако *ā* у прасловенском прешло у *ǔ* као што је свако *ǎ* прешло у *ǔ̇*; али, на жалост, оно што се десило са *ǔ̇*, није се десило са *ǔ*, већ је *ǔ* прешло, по претпоставци г. Трубецког наново у *ā*, а *ǔ̇* је остало кратко *ǔ̇*. Међутим ми немамо никаквог разлога да претпоставимо процес од којег нема никаквог трага у језичком материјалу: исто онако као што је несумњиво да се врло рано извршио прелаз *ǎ* у *ǔ̇*, тако исто за нас је једино поуздано да се у потпуној заједници свих Словена, дакле у раним епохама прасловенског језика, извршио прелаз *ǔ* у *ā*. Према томе, знаци прасловенског система јесу једино *ǔ̇* и *ā* место старијих *ǎ* и *ǔ* и *ā* и *ǔ̇*. Све остало за нас нема никакве реалне вредности, јер се ни непосредно ни посредно не може доказати језичким материјалом.

Тако је исто за нас сасвим произвољна подела веларних гласова на слабо лабијализоване: *ǐ* (*ǐ*), *o* и *ǔ*, с једне, и јако лабијализоване: *ū, ǫ̇* и *ǫ̇̇*, с друге стране. Пре свега, зашто се одваја *ǐ* од *ū*? Ако је *ū* било са напрегнутом артикулацијом, морало је бити и *ǐ̇*. Међу тим гласовима влада потпун паралелизам: када је *ǐ̇* прешло у *ǔ̇̇*, прешло је *ū* у *ū̇*, и то свакако врло рано у прасловенском језику. Ако

то значи дeлабиализацију њихову, онда она вреди подједнако за оба гласа. Иза непчаника прелази *ѣ* у *ѡ* — то је истина; али тако је исто истина да *л* прелази не у *љ*, како хоће кн. Трубецкој, већ у *і*. Дакле, и ту је паралелизам између та два гласа. Истина, кн. Трубецкој ставља то у две епохе, ранију и доцнију; али има ли он за то доказа? Истина, он за то има потребе, да би доказао своју теорију; али језички материјал ту потребу не оправдава.

Кн. Трубецкој претпоставља да је *ѡ* у дифтонгу *ој* или *ѡј*, који су давали у прасловенском у (исп. ст. словенско писање *ou*), а такође и у групи *-ѡл + cons.* у средини речи, која је давала *ж*, имало силну, напрегнуту артикулацију. Ја не видим за то никакве потребе. У групи *ѡл* и *ѡл + cons.*, наравно, могло је *о* бити затвореније од обичног *о* (и то неједнако у оба случаја); али не видим зашто би то морало значити и друкчију артикулацију. Када је кн. Трубецкој оставио да *ј* буде са слабом лабиализацијом, не знам зашто и затвореније *о* од обичног не би могло бити са слабом артикулацијом такође. Јер оно што кн. Трубецкој износи као доказ њихове јаче лабиализације — ни најмање нас не уверава у тачност таквог мишљења.

Кн. Трубецкој нас опомиње да се у старословенским споменицима у иза непчаника (*ч*, *ж*, *ш* и *ц*) најчешће пише знаком *ю* и да се *ж* пише знаком *ѡ*. Из тога је Фортунатов извео да смо у тим случајевима имали у старослов. језику гласове *ј* и *ѡ*; ни Шахматов ни Трубецкој нису имали права ту претпоставку преносити на прасловенски језик, а најмање је Трубецкој имао права ставити то у исти ред са **ј*; јер *ј* иза непчаника даје у свима словенским језицима искључиво *і*, а *и* (= *ој* и сл.) и *ѡ* остају неизмењени. Према томе о сличности њиховој у овом правцу, не може се говорити. У старословенском језику врло је вероватно да су непчаници могли на њих утицати, јер се у доцнијем развитку и бугарског језика и старословенских дијалеката виде продужеци овог процеса, чега у другим словенским језицима у овом смислу нема (исп. особине средње-бугарских или средњемакедонских споменика у измени носних вокала).

Према свему овоме, ја не видим никаквих разлога да се лабиални вокали поделе на ове две групе.

Али и стварно ја не видим позитивне примере којима би се ово илустровало, сем за *ѡ* : *кѡнѡгѡй*. Јер за вокал у (ст. слов. *ou*) и сам кн. Трубецкој не наводи ниједан пример; а, по свој прилици, иако наводи *лжкж*, *жѡгж* (боље ст. слов. *жегж*), чешко *рѡкж* (исп. ст. сл. рекж) и сл., и он не може сматрати да те случајеве ваља објашњавати гласом *ж*, пошто у овој категорији *глагола* ни у једном облику, дакле, и испред *о* (у аор., трп. придеву и сл.) нигде не находимо мењање задњенепчаних сугласника, тако да је јасно да се у целој овој категорији облика извршило успостављање задњенепчаних сугласника и испред *ж* и испред *о* подједнако. Како има много могућности којима би се ово успостављање могло

објаснити, то је немогуће рећи да је ово *пошло* од облика са *ж*, а не са кога другог краја. Зато се ја у ово даље и не упуштам. Поуздано је да се из овога не може закључити о *несумњивом* утицају *ж* на мењање задњенепчаних сугласника *к*, *г* и *х*.

Када сам ја износио услове под којима се *к*, *г* и *х* не мењају, ја сам прво сматрао за потребно да пронађем примере који су несумњиви; *кѣнѣзъ* : *кѣнѣгыни* и **лъза* : *лъгъкъ* не могу се ничим другим објаснити до гласовним приликама које су у њима. С друге стране, сматрао сам да *г* и *х* везује њихова природа: оба су та гласа од *й* и *ѣ* постали други гласови, тако да је од њихове старије артикулације могао остати лабиални карактер сугласника, дакле *кѣ*, *гѣ* и *хѣ*; међутим код у (ст. слов. оу) и *ж* тога нема. То су гласови који су од отворенијих гласова (*оѣ* и *ѣп* + *cons.*) постали затворенији; нема, дакле, разлога код њих претпоставити оно што се могло претпоставити код *з* и *х* (исп. још пиже о *лъгъкъ*).

III.

Ја ћу овде саставити тврђења кн. Трубецког о хронологији III^{те} палатализације. Говорећи о заменици *всь*, *вса*, *все* и налазећи код ње падеже као *всьѣмь*, *всьѣхъ* и сл., он мисли да је онда када смо у gen. sing. имали *всьего* (од *вѣхого*) у instrum. sing. било **вѣхоимь*, т. ј. са неизмењеним *-oi-* у *ѣ*; а у дифтонгу *-oi-* *о* је било *р* (са напрегнутом артикулацијом), које је спречавало вршење палатализације *х*, те је **вѣхоимь* остало до познога времена, када је *oi* дало *ѣ* и даље *всьѣмь*. Код кн. Трубецкога овде се не разликују два по квалитету звука *с* (*ś* у *всьего* и *с* са малом умекшаношћу у *всьѣхъ*), већ два по времену јављања различна процеса: старије *всьего* и млађе *всьѣхъ*.

Ја сматрам и ово за сасвим невероватно. Позната је особина умекшаног *ѣ*, *ѣ* и *з* (*dž*) ти гласови утичу на све гласове исто онако као *ј*, *ѣ* (= *кј*), *ѣ* (= *сј*), *ж* (= *зј*) и т. д., т. ј. као сви *пошћуно* меки сугласници. Према томе сасвим је природно да од *овѣца* имамо: *овѣцѣ* g. sing., *овѣци* dat. sing., *овѣце* voc. sing., *овѣцѣѣ* instr. sing. и т. д. као што од *доуша* имамо: *доушѣ* gen. sing., *доуши* dat. sing., *доуше* voc. sing., *доушеѣѣ* instr. sing. и т. д. Да је *-oi-* имало *р* које се противило палатализацији, ми не бисмо имали од *мои* : *моимь* у instr. sing. него **моѣѣмь*; даље, ми не бисмо очекивали *доуши* него *доушѣ* или слично, а најмање бисмо очекивали *овѣци* у dat. loc. sing. или *сѣарѣци* у loc. sing. То што имамо у *всь* у instr. sing. *всьѣмь*, а у gen. *всьего* показује да смо у *всьѣмь* имали друго *с*, да смо имали већ готов облик *всьѣмь* када смо добили *всьего*, т. ј. да смо некад имали *всьѣмь* : **вѣхого* које је тек доцније дало *всьего*. Према томе, ту би био исти однос као између *сѣарѣче* и *сѣарѣць*: када је добивено *сѣарѣче*, имали смо у nom. sing. још **сѣарѣкъ*, а како је даље добивено *сѣарѣць* — о томе сам исцрпно говорио у поменутом мом чланку.

Да је то тачно, најбоље потврђују именице: именица *ѿольза* имала је **ѿольгы*, *ѿользѣ*, с једне стране, и *ѿольза*, *ѿользѣ*, *ѿользѣѣ*, с друге стране. Први су падежи дали парадигму *ѿальга*, а други пуну парадигму *ѿольза*, тако да су се различни облици у једној промени изгубили. Код *всъ* то рачвање облика још није извршено и облике обе врсте имамо у истој парадигми: *всего* и *всѣмь*. Али из овога са неопходношћу излази да је *всѣмь* морало бити раније добивено него *всего*; иначе бисмо добили **всѣмь*. Према томе и прелаз *ѣ* у *-ѣ* био је после прелаза *кѣ* у *-ѣѣ* (исп. примедбу Меје-а у BSL XXIII, 117), јер се друкчије никако не би могло разумети *сицего* и *сицѣмь* при *овѣце* (voc. sing.) и *овѣци* (loc. sing.).

Кн. Трубецкој претпоставља такође да се ова палатализација *к*, *г*, *х* извршила пре преласка тврдих вокала у меке иза *ј* и умекшаних сугласника. Овим би кн. Трубецкој хтео да одреди врло давно време ове палатализације. Али су докази и за ово врло слаби.

Кн. Трубецкој вели да је *лице* идентично н. пр. са *моѣ*. Против тога нико не може имати ништа. Али кн. Трубецкој из тога изводи да је **liko* већ дало **licō* када је **morjo* дало **morje*, па је и *licō* дало *lice*. Ја међутим никако не видим ту неопходност. Ја сматрам да је **morjo* могло дати **morje* и тек много времена после тога да је **liko* могло дати **licō* и даље *lice*; јер то зависи од тога, за колико времена ми мислимо да је трајао закон о прелазу *о* иза умекшаних сугласника у *е*. Ја мислим да је трајао за све време праслованског језика и према томе он ништа не може утврдити у хронологији палатализације *г*, *к* и *х*.

Као хронолошки доказ кн. Трубецкој износи и руске облике *конѣкѣ*, *ручка* и сл. које своди на **konjŭkѣ* и **ronkѣka*. Они му сведоче својим *к* да у оно време када је *к* прелазило у *ѣ* ту још нисмо имали **konjѣkѣ*, **ronkѣka*, дакле, тај прелаз *к* у *ѣ* старији је од прелаза *ѣ* иза палаталног сугласника у *ѣ*.

Али, наравно, и ту имамо посла са произвољно узетим примерима који се даље врло оштроумно тумаче; само основица је нетачка. Пре свега, откуда се сме тврдити да нисмо имали наставка *ѣкѣ*, *-ѣка*. Облици као *зѣшекѣ* = *зѣшѣкѣ*, *кѣшѣ*: *кѣшѣѣка* и други слични показују да је напоредо са наставком *ѣѣ* био и наставка *-ѣкѣ*, напоредо са наст. *иѣ* и наст. *ика*, напоредо са наст. *-иѣѣ* и наставка *-икѣ*. Према томе и код свих тих наставака имамо исто оно двојство које и код *ѿольга* и *ѿольза*, *ликѣ* и *лице*, *сикѣ* и *сиѣѣ* и т. д. Тамо где је било највише услова да се *к*, *г* и *х* задрже неизмењени — то је и извршено, на пр. код *придева* и сл. (в. о томе код мене оп. cit. 31—37), а тамо где тога није било, добивено је *ѣ*, *ѣ* (*dž*) или *ѣ*.

Из овога се види да кн. Трубецкој није имао права да ишчупа неколико примера из целе категорије истих појава и да их тумачи онако како би имао права када би то били једини примери те врсте. Сем свега тога, примери које је изнео кн. Трубецкој нису поуздани још са две стране: ни по ономе на што их он своди и

како он тумачи њихове основне облике, ни по времену постанка. Не желећи се на том даље задржавати, рећи ћу само да су деминутивни облици врло неједнако развијени у словенским језицима и да су, сами по себи, релативно позног порекла (судећи по тој неједнакости) у самом прасловенском језику. Али, као што рекох, ово је споредно; за нас је главно да се наставци које је навео кн. Трубецкој не могу одвајати од осталих наставака сличне врсте, који показују да су дублети типа *ѡкъ* и *ѡць* и сл. морали постојати и да нема потребе *ѡкъ* и сл. сводити на *-јѡкъ* и сл.

IV.

Када је кн. Трубецкој завршио свој чланак под наведеним називом, он је тек тада сазнао за мој чланак о трећој палатализацији (ЈФ. II 18—39) и сматрао је за потребно да изнесе у чему се он са њим не слаже: „*Malgré l'argumentation très persuasive de M. Belić, nous ne pouvons accepter en bloc sa théorie*“. Дотаћи ћу се онога што кн. Трубецкоме у том правцу смета.

Кн. Трубецки вели да се старословенско *ниць* (он га обележава са акцентом на крају **никъ*), које је усамљено и према томе није могло претрпети утицај аналогije, противи моме тумачењу. Другим речима, кн. Трубецкој мисли да је ст. слов. *ниць* само *адверб*. Међутим то није тачно: *ниць* је толико исто и придев колико и адверб. Исп. на пр. *придевске* облике које наводи Срезњевски у своме речнику: *ници* n. pl. masc. (Остром. Јеванђ. Мат. XVII, 6), *ница* nom. sing. fem. (Библија XVI в.), *ницемоу* (Злат. XII в.), *ницоу* dat. sing. masc. (Супрасал. Рук. 202) и т. д. Таквих примера има и у другим споменицима, тако да када имамо *ниць* уз субјекат м. рода у једнини јасно је да ту имамо адјектив, а не адверб, као што су многи мислили. Уосталом, исп. и израз *на нице* и сличне изразе (чак и именицу *нице*) у различним словенским језицима. Према томе јасно је да *ниць* ни у старословенском, као ни у другим словенским језицима, није ни најмање усамљено и зато оно што вреди на пр. за *сиць* вреди у пуној мери и за *ниць*. — И акценат његов није г. Трубецкој сасвим поуздано утврдио: исп. српске примере *нйчицѣ*, *нйчкѣ* и сл., руско *нйкомъ* (Даль s. v. *ниць*), српско *нйком* и т. д. — Према свему овоме јасно је да смо у прасловенском имали два облика: *никъ* и *ниць*, исто онако као *сикъ* и *сиць*, па су у доцнијем развитку свом ти облици дали и придеве, и именице, и прилоге, са уопштавањем једног од њихових сугласника.

Кн. Трубецкој мисли да се у *лъгъкъ* и *макъкъ* г и к могу објаснити акцентом, а ја и даље тврдим да су то *класични* примери којима се одређује значај *ѡ* за задржавање непроменљивости к и г, исто онако као што је *ѡ* у *кѡнагъи* поуздан доказ за немењање г пред њим.

О хронологији прелаза к у *ѡ* и т. д. према прелазу *јо* у *је* и *ој* у *ѡ* речено је горе све што је потребно. Тамо је показано да тумачење кн. Трубецког — ја не могу примити.

На послетку кн. Трубецкој мисли да западнословенски језици мењају оба *s*, и *ś* и *s* испред *ǫ* или *u* од дифтонга, у *š*, и наводи као доказ зато *musze* од *muha* у чешком. Ја мислим да у претпостављању тако генералног облика тога процеса он несумњиво греша, јер, с једне стране, пољски језик својим *wszego*, а с друге, облицима као *Włosi* јасно претставља ту разлику; то исто вреди и за словачки диалекат чешкословачког језика. Колико се то огледа и у осталим говорима и на који је начин то поремећено у њима — то је споредно питање за старије епохе тога гласовног односа до којих је мени било стало. Јер за њих је несумњив доказ старог односа оно што сам ја навео.

Према томе, остаје за нас и даље као поуздано да се два реда прасловенских гласова: *ǫ, ś (dź) ě* и *u, z (dž) i* испред *ǫ* и *u* (од *oi*) потврђују не само гласовним процесима прасловенског језика (мењањем и немењањем *ǫ* иза њих), него и гласовном вредношћу неких од тих сугласника коју су они добили у даљем развитку словенских језика.

V.

Кн. Трубецкој се задржава у својој расправи и на другим питањима која имају за нас споредни значај. Зато се ја на њима нећу заустављати; али ипак има једно његово тврђење којег се још морам дотаћи. То је питање о *шрајању* прасловенског језика.

Ја се слажем са кн. Трубецким да је развитак прасловенског језика дуго трајао. Ја мислим да ће се једног дана доћи до тога да се састави *историска* граматика прасловенског језика, са главним епохама, са прасловенским диалектима, са цртама које су поникле у најстаријим временима (прасловенске особине) и цртама које су поникле у неком прасловенском говору па добиле чак и општесловенски карактер. Али, по себи се разуме, за овакву реконструкцију прасловенског језика мора зе узети *целокућност* његових особина и довести у потпун склад, и хронолошки, и лингвистички, пошто се о географском елементу може говорити само у извесном правцу. Појединачне особине, ма како оштроумно објашњене, могу нам дати само материјал за ову конструкцију, која треба да дође као синтеза врло опрезног аналитичког рада.

Кн. Трубецкој говори и о границама овог развитка прасловенског језика и одређује да је он трајао најмање 2.500 година. О горњој граници, односно које се такође не слажем са кн. Трубецким да се може онако одређивати како он то чини, ја нећу говорити, јер она има само теориски значај; али о граници до које кн. Трубецкој доводи прасловенски језик ја морам говорити, јер од тога зависи шта ће се и како ће се тумачити у свима словенским језицима.

„Quant à la fin de la période du slave commun, nous devons la reporter au moment, вели кн. Трубецкој (op. cit. 217), où les différentes langues slaves perdirent pour toujours la faculté de participer toutes ensemble à des changements communs.“ Ја мислим да

је ово потпуно исправно и да нико против овога не би имао ништа. Али кн. Трубецкој, прелазећи на примену овога, даје тврђења са којима се, мислим, нико не може сложити. „La date du dernier changement commun à tous les idiomes slaves est donc le terminus ad quem du slave commun. Or, on peut considérer comme dernier changement commun la chute des „jers faibles“ qui s'est produite dans toutes les langues slaves, dans des conditions à peu près identiques, entre le Xe et le XIIe siècle de notre ère“ (ib. 218).

Морам одмах признати да ми никад и помисао није дошла да овако продужим трајање прасловенског језика. Јер би ово значило да старословенски језик, са свима својим особинама, претставља диалекат прасловенског језика, и да сви словенски језици који су између VIII и X века имали потпуно свој индивидуални карактер улазе у прасловенски језик и претстављају његове диалекте. Мислим да се томе све противи што знамо о словенским језицима.

Јасно је за мене да је прасловенски језик дотле трајао докле су његови *диалекти или једнако развијали језичке црте или друкчије* него што се доцније извршила подела њихова. Када сви словенски језици своде своје гласове који одговарају праиндоевропском *tj* и *dj* (*tj* и *dj*) на *t* и *d'* (*ū* и *đ* умекшано), онда је јасно да је прелаз *tj* и *dj* у *t* и *d'* прасловенски; када прасловенско *tl* и *dl* руски диалекти и јужнословенски мењају у *l*, а западнословенски задржавају — онда је вероватно да је то диалекатска црта прасловенског језика; али када се прасловенско *t* и *d'* на један начин развије у западнословенским диалектима (као *č* и *dž*), на други у руским диалектима (као *č* и *dž*), а на трећи начин у јужнословенским (т. ј. у њима на више специјалних начина); или када се прасловенско *-or-* и друге сличне групе пред сугласником у средини речи у руским диалектима развију на један начин (у *-oro-* и сл.), у јужнословенским диалектима на други начин (у *-ra-*), а у западнословенским диалектима на трећи начин (т. ј. у њима на више специјалних начина), онда је за мене потпуно јасно: да су се ти гласови могли тако развити у тим засебним групама зато што се словенска заједница *географски* поделила.

Ја уопште не могу да примим, говорећи практички, да се *после географске поделе*, т. ј. после *материјалне* поделе једног племена на више група, међу којима је нестало сваке узајамне везе, могла продужити и даље *епоха* њихова језичког јединства. Према томе, ја сматрам да се и словенски прајезик у своме развоју завршио онда када су се између себе *пошћуно* разишли они који су чинили друштвену прасловенску заједницу. А то је било *знајно* *пре* и VI. века наше ере.

Што се пак тиче полугласника у слабом положају, несумњиво је да је тај процес *спремљен* у прасловенском: нема никакве сумње да је вредност полугласника, на пр. у *свнъ* била различна у I^{вом} и 2ом слогу већ у прасловенском, т. ј. да смо имали већ тада полу-

гласнике са потпуном полугласношћу (у 1вом слогу) и са непотпуном полугласношћу (на крају речи и у отвореном слогу); њихово испадање само је последица процеса који се раније отпочео, али које се у свима словенским групама могло и морало независно извршити. По томе тај појав води заједничко порекло, али не сведочи о заједници у моменту када се вршио.

Према свему томе, ја се са кн. Трубецким не могу сложити ни у времену трајања прасловенског језика према историском развиту словенских језика ни у појавима којима он то време одређује.

Београд, 8. фебруара 1923.

А. Белић.

2. — Народни Музеј у Београду. Писани Споменици I. — **Старине.** Записи = Натписи = Листине. Прикупио Др. Влад. Р. Петковић. Београд. Издавачка књижарница Напредак. 1923. — 8^о стр. 80.

У овој књизи има 326 записа и натписа, хрисувоља кнеза Лазара ман. Раваница (у познијем препису), даровно писмо истом ман. руских великих кнежева Ј. и П. Алексијевића од г. 1693. и руског Синода од г. 1748, и попис манастирских ствари извршен у м. Врднику марта 1814 г.

Међу записима има триестина на туђим језицима већином без икакве вредности. Шта нам, н. пр. казује запис: „TF 1659“, или: „1662 VO“ (бр. 40 и 42, стр. 12), па и они с пуним именима, н. пр. „Vakos Janos 1718“, или: „F. J. Lechner 1724“ (бр. 2 и 6, стр. 19); или грчки антимици од г. 1747 и 1830 (бр. 4 и 5 стр. 30)? — Има и десетак српских који ништа не казују, н. пр.: „Ле(та) з. р. з i. (бр. 13, стр. 22), или „На 1829 месеца ѿктомриа — да се зна —“ (бр. 21 стр. 32), итд.

Око 50 записа познати су по ранијим издањима, и није код сваког забележено раније издање, н. пр. бр. 6 (стр. 21), бр. 2 (Матка, стр. 25) бр. 1 (стр. 27), бр. 1, 2 и 3 (стр. 29—30), итд. Од ових записа десетак су издани тачније него у досадашњим издањима, а остали или ништа не исправљају или су исправке тако незнатне, да се могло у две, три речи рећи, а не у целини их објављивати, (осим ако издавач не рачуна своје неразрешене титле, али у томе случају могао је из рукописа Н. Библиотеке поново издати на стотине објављених већ записа). Има по који случај да је старо издање боље.

Кад се ово све одбије, остаје око 250 нових, досад неизданих записа и натписа, а то је велика добит за нашу епиграфику.

Што се тиче тачности читања ових записа, ја могу говорити само о онима које сам и сам на лицу места преписао или које су ми други послали. Ово нарочито важи за Грачаничке записе. Препрата м. Грачанице пуна је оваких записа по зидовима, и није чудо што их у мојим преписима има, којих нема овде, и обратно, овде их има, које ја нисам преписао. Упоређујући своје преписе са овима опазио сам код неких разлике у читању. Ево неких.

Завршетак записа бр. 19 (стр. 10) овде гласи: „Проклети п(и)са Аванасіе“, а код мене: „Проклѣти пас цѣцниіе (?)“. — Почетак записа бр. 21 (стр. 11) овде гласи: „Георьгие“, а код мене: „Писа азъ грешни Георьгие“. — Завршетак записа бр. 23 (стр. 11) овде гласи: „Ѕюн(а) месеца + ѧ“, а код мене: „Ѕюн. месеца ·Г·ѧ.“ — Завршетак записа бр. 30 (стр. 11) овде гласи: „мартиа вѣ. д. днь“, а код мене: „мартиа. к. д. данъ“. — У зап. бр. 45 (стр. 12) овде стоји „фретуни се“, а код мене: „фретоуниса се“. — У зап. бр. 56 (стр. 13) стоји овде: „ноем[бриа] ·Г·“, а код мене: „ноем. ·Г·“. — При завршетку зап. бр. 57 (стр. 13) овде стоји: „И при не(и) прѣдръжахъ“, а код мене: „и при нем прѣдръжахъ“. — У зап. бр. 58 година је прочитана: „з·р·ц·“, док сам ја трећу цифру као нејасну ставио у заграду као „п·“, (80) што и одговара ту наведеној години од Христа 1672 ој. — У зап. бр. 59 (стр. 13) код мене има на завршетку још: лѣни (! = јуни?) ·к·ѿ.

У зап. бр. 1 (стр. 22) овде је година читана „а·х·ц·в·“ док је у препису г. Ст. Димитријевића овако записано: $\frac{\text{а ч в}}{\text{ц і}}$ што би можда могло бити ·с·ц·ѿ·Г· (6912—1404). И грчки цитат у почетку упућује на већу старину него г. 1692. Исто тако у зап. бр. 2 (стр. 23) у препису Димитријевићеву гласи: „царѿ Соуіелманѿ слнне (усилне?) године“, док овде: „Соуле(и)м(а)нѿ вѣ дъне године“.

Несумњиво је овде погрешно прочитана година у зап. бр. 1 (стр. 26): ·с·ѿ·сз· место ·с·ѿ·ѿз· као што је и у ранијем издању (Записи и Натписи бр. 165) и као што је у бољем препису који имам од г. Елезовића. — Исто тако погрешно је прочитана година у зап. бр. 28 (стр. 11) о смрти патр. Пајсија 7157 (место 7156 као што је код мене) 2 окт. у недељу, јер је 2. октобар 7157 (1648) пао у понедељак, а 7156 (1647) у суботу, и како је он умро ноћу, то се оно „у недељу“ има разумети да је у недељу освануо мртав. Сем тога има један запис у рук. Соф. библ. (Цонев, 129—30) у коме се вели да је умро 7156 г. трећег октобра, а те године тај датум пао је у недељу. — Тако је исто погрешно прочитан датум у зап. бр. 36 (стр. 12): „лѣ(та) 7165 месеца април(а) ·ѧ· днь светле недели вѣ вторникъ“ у место: „месеца мр. ·л·ѧ·“ (као што сам ја прочитао), јер те године (1657) ускрс је пао 29 марта, а уторак светле недеље био је 31. марта, а не 1. априла.

У запису бр. 3 (стр. 9), где се говори да је владика Ананије умро 7120 (1612) г. 1. априла на велику среду у први час ноћи, година не може бити добра, јер је те године ускрс пао 12. априла. Године 1613 ускрс је пао 4. априла, и ако би се узело да је освануо 1 апр. у четвртак мртав, онда би то могло бити те године; а ако је вел. среда заиста била 1 априла, онда је ускрс био 5 априла, а то је било године 1618, 1629 и 1640. —

О осталима не могу ништа рећи како су издани без поређења с оригиналима.

*

Али има још нешто што не могу пропустити да не речем о овој књизи: о њеној опреми и о издању. И она је одјек данашње наше опште пометености и расипања с једне, и пљачкања с друге стране.

Овом се књигом отвара серија издања Народног Музеја и ово је прва књига Писаних Споменика. Прикупио их је управник Музеја; „Уметничко Одељење Министарства Просвете дало је новчаном помоћу могућност Народному Музеју да изда ову књигу“, а издала је једна приватна књижара (ја тако разумем оно на корицама „Издавачка књижарница Напредак“) „у 300 примерака на оригиналној јапанској хартији у Штампарији Друштва за Графичку индустрију у Бечу“, који су нумерисани и којима је „Цена 100 динара.“

Овако што могло се заиста и појавити само у ово наше бесплатно доба! — Ако је Народни Музеј државна установа, како се могу његова издања давати у издање приватним трговачким предузећима? — Да ли има ко да контролише издатке Уметничког Одељења, које је дало новчану помоћ за ову књигу која нема ничега заједничког с уметношћу? — Је ли Народни Музеј ту помоћ уступио издавачкој књижари да јој олакша трошак око штампања? — Је ли управа Музеја препоручила да се штампа „на оригиналној јапанској хартији“, која има ту лошу страну да се на њој због хрпавости не могу стављати никакве забелешке тако потребне уз читање ова их ствари? И то је једини „луксус“ којим је ова књига опремљена, јер текст, састављен од српских, словенских (и то неједнаких!) и грчких све уједно помешаних слова испод сваке је критике. — Ко је допустио издавачу да за четири табака овако неукусног текста (од 80 страна 16 су празне) на овако непрактичкој „оригиналној јапанској хартији“ наплаћује 100 динара и тиме бездушно пљачка онај мали број читалаца који ову књигу морају купити? — Да ли она то ради само за свој рачун или има отуда какав проценат и Народни Музеј или Уметничко Одељење Министарства Просвете?

Вистину чак и у ово време, па је то много и од Уметничког Одељења, и од Народног Музеја, и од његова управника, и од издавачке књижаре!

Љ. Сџ.

3. — Пловдивско Евангелие срџднобългарски паметникъ отъ XIII в. Студия отъ Д-ръ Йосифъ Пата. Софиа 1921. (Списание на българската Академия на наукитъ XXII 208—222).

Иако има обилне грађе за проучавање средњобугарског језика и за његову карактеристику, ипак немамо научног дела у којем би цела ова грађа била употребљена за једну синтезу. Прилози се међутим гомилају скоро свакодневно.

Као најзгоднији пример у којем се у исти мах огледају три историска слоја у језику споменика, могао би писац навести **вѣзноузи** (у проби л. 70 б): (**вѣзѣзи >**) **вѣзѣзи >** **вѣзѣзи >** **вѣзноузи**.

Интересантно је у одломцима које је г. Пата навео, **юноша** **bis** поред **юноша**. Г. Пата о овом појаву у чланку не помиње, те не знамо да ли таквих примера има још у споменику. Тако исто свраћа на себе пажњу **сконѣкѣши** (у одломку Лук. II 43). Не знамо да ли је то само штампарска погрешка или гласовна црта (иначе у наведеним одломцима, несумњиво, има погрешака). Детаљније проучавање споменика могло би тако исто дати резултате и у смислу исцрпне карактеристике његове морфологије и лексике.

Запазили смо у наведеним одломцима консеквентну употребу новијих облика аориста (**наркоша**, **ведоша** и сл.); **пот. pl. пастырни** (који уосталоме није ништа необично за рукопис XIII века) и **вѣнѣ** место **вѣнѣти** (Мат. XIX 19, ако то није опет штампарска грешка.)

Тако исто карактеристика коју је дао г. Пата о лексичкој страни Пловдивског рукописа, није исцрпна. На основу одломака и снимака који су уз чланак, можемо забележити **катапѣзма**, **спира** (непреведене речи), **оцѣ** (старији израз).

Из свега што сам казао јасно је да се може пожелети исцрпније истраживање споменика о којем говори г. Пата.

С. Куљбакин.

4. — Т. MARETIĆ, *Jezik dalmat. pisaca XVIII v. Rad 209*, стр. 173—240 (засебно отштампано 1—68), 1915 г.; *Rad 211*, 1—92 (засебно 69—160), 1916 г.

Г. Т. Маретић, који је толико заслужан за нашу науку својим досадашњим делима и уређивањем великог Акад. Рјечника, објавио је 1910 год. (*Rad 180*) расправу о језику славонских писаца, а 1916 г. у горњем дјелу свом дао је језик штокавских далматинских писаца XVIII в. Г. Маретић је узео, по времену, писце од почетка XVIII в. (1704) до краја његова (1798) и пазио је да писци буду из различних крајева: из Неретве (Владмировић), Сплита и крајева до Неретве (Терзић, Лучић, Катчић, Андр. Качић, Маџукат, Марки, Павишић), западно од Сплита до Шибеника према њему (Паликућа, Матић, Филиповић, Бадрић), из Загорја (Зоричић) и западно од Шибеника према Велебиту (Бановац, Кнежевић). Као што се одавде види, материјал који нам даје г. Маретић, већ по географскоме пореклу писаца чији језик описује, мора бити врло шарен и занимљив.

Али цео значај његов није само у томе. Пре свега, можемо се запитати, зашто је г. Маретић овако ограничио свој предмет. На то нам он сам даје одговор. Пре XVIII века само су два Далматинца писала штокавским говором, Б. Кашић, Пажанин, и А. Ко-

муловић, Сплићанин; али су они обојица писали дубровачким наречјем, као што су и у XVIII в. — Иван Дражић („поп Сплѣћанин“) и А. Витаљић (Вишанин из Комиже). Међутим у XVII в., како мисли г. Маретић, говорило се још на пр. у Сплиту — чакавски, јер М. Алберти („Официј“ из 1617 год.) и М. Бианковић („Наредбе“ из 1699) пишу обојица чакавски, иако су Сплићани.

Г. Маретић је имао несумњиво права да овако ограничи свој предмет, јер га је стварно стање ствари на то гонило, и њему је стајало до воље које ће писце и колико ће писаца из XVIII в. узети; али ја мислим да се из овога не може никако извести закључак да је и у Сплиту и целој Далмацији до Неретве био у употреби до краја XVII в. чакавски дијалекат, а од XVIII в. — штокавски. Напротив, ми имамо доказа (исп. студију г. Решетара о приморским лекционарима Rad 134 и 136) да се од XV в., а свакако и раније, јављао штокавски карактер извесних језичких особина и у Сплиту и у Задру и по другим крајевима.

Независно од тога значај је расправе г. Маретићеве још у овоме: прво, она нам даје слику икавског штокавског дијалекта у Далмацији, који се употребљавао у тадашњој књижевности, у XVIII веку, што је за оцену данашњих особина икавског говора од великог интереса, а, затим, она нам знатно допуњује досадашње збирке материјала, а нарочито Историју Облика Даничићеву, у којој су описани споменици наши само до краја XVII в.

Ово су писци чији језик г. Маретић описује: *Бадрић* (1746, из Дрниша), *Бановац* (1747, 1759, из Котара), *Филиповић* (1750, из Раме код Клиса), *Качић* (1759, 1760, из Бриста), *Кайчић* (*Kadžić*, 1729, из Макарске), *Кнежевић* (1766, из Книна), *Лучић* (1785, 1798, из Макарске), *Мацукаш* (1708, из Сплита), *Марки* (1704, из Сплита), *Машић* (1762, из Чавоглаве код Дрниша), *Паликућа* (1771, из Прокљана код Скрадина), *Павишић* (1760, из Сплита), *Терзић* (1704, Бишчанин из Пољница¹), *Владимировић* (1765, из Неретве), *Зоричић* (1780, из Загорја).

Г. Маретић сматра да језик далматинских писаца није сасвим онакав како је народ у XVIII веку по Далмацији говорио, јер писци о којима говори употребљавају често *йуне* заменичке облике место *енклијичних*, стављају енклитике често друкчије него што бисмо очекивали, затим употребљавају талианизме за које г. Маретић сматра да нису могли бити народни као: сложени партицип (на пр. *будући видио* и сл. и *avendo veduto*), употребљавање афирмације место негације (на пр. ниједно мисто *јесѣ* брез Бога, Филиповић), употребљавање броја *један* према тал. члану *uno*, писање *без да, за да, за* — са инфинитивом (све на стр. 1).

Даље г. Маретић овако црта карактер језика ових писаца „Ниједан далматински . . . писац није сасвијем точно наслѣдовао народни говор свога завичаја, него се сваки више или мање углѣ-

¹ На карти Пољница Франа Иванишевића (ZNŽO VIII, 1903) место *Biško* стављено је изван Пољница на сз. од Горњих Пољница.

дао у друге писце, и тако им је језик доста конвенционалан, да- како у знатно мањој мјери него ли у писаца других времена и других народа, гдје се јединствени књижевни језик учи у школама, гдје за њ има граматика, гдје њиме настоји сватко не само писати, него и говорити, тко хоће, да га други држе за право образована човјека. Да наши Далматинци нијесу писали сасвијем онако, како је говорио народ њихових завичаја, то се види отуд, што се у гдјекојим цртама разликују писци, који су у исто вријеме и у истом мјесту живјели те се јамачно врло добро познавали. Такви су писци на пр. Спљећани Мацукат и Марки. У њихову језику видимо ове разлике: Мацукат у *partic. perf.* пише веома често на крају *-о*, на пр. *дошо*, *имо*, а Марки нема тога никад; Мацукат пише у *nom. sing. masc.* *џи* и *џа* (лат. *iste*), а Марки само *џи*; Мацукат у *accus. sing. fem.* пише само *је* (лат. *eam*), Марки само *ју*; Марки у *gen. pl. masc.* често има *-ов*, на пр. *грихов*, *синов*, у Мацуката тога нема. Узмимо још два писца, који су из истога краја, и ако су малко временом растављени: Качић у *dat. pl. masc.* често пише *-им*, на пр. *даним*, *џороцим*, а у Лучића таквога облика нема; Качић у плуралним падежима мјесто *-има* често пише *-имам*, на пр. *очимам*, *жалосџимам*, *сџвармам*, *њимам*, а Лучић не пише тако никад; Качић у ријеч *ниједан* умеће приједлог те пише на пр. ни *џо* један начин, а Лучић: *џо* ниједан начин. Да су далматински писци *џочно* писали онако, како је народ у њиховим крајевима говорио, не би у њихову језику било *џаквих* разлика, какве су сада наведене“ (1—2; курсив је мој).

Проф. Маретић, руководећи се овим разлозима, вероватно, сматрао је да је најбоље да материјал свих ових писаца изнесе по његову слагању, а не по времену јављања у XVIII в. или по крају; али нема сумње да је било боље да се у сваком појединачном случају обележавало обоје, јер би то дало могућности да се овај материјал лакше веже са диалектолошком грађом различних крајева Далмације.

Г. Маретић није поредио грађу ових споменика са материјалом народног језика различних крајева Далмације ни XVIII в. ни данашњег времена. То је излазило из круга његова задатка. Зато мислим да је било изван његова задатка и оцена питања, да ли је *дошо*, *имо* код Мацуката црта народног језика или није; тако и све остало што је у овоме правцу г. Маретић навео. Јер то што се код далматинских писаца налазе разлике које је проф. Маретић навео не сведочи још да то није народни језик, пошто се и у народном језику могу находити варијанти или дублети, од којих писци могу узети само једну црту, а не све шаренило црта. На пр. Маретић износи да Мацукат има само *је* (= *eam*), Марки само *ју* и види у томе неку ненародност њихова језика. Међутим код *Бановца* (из Котара) и *Маџића* (из Чавоглаве код Дрниша), имамо *оба* облика, само је *је* обичније код *Терзића* (из Пољица), имамо такође *оба* облика, само је *ју* обичније; а код *Филиповића*,

Катчића и Паликуће имамо и једно и друго подједнако често (исп. код Маретића, стр. 58—59). Зар не излази одавде да је код *Марки-а* преовлађивала она црта која се јавља и у језику *Терзићеву*, а код *Мацукаша* особина слична језику *Бановца* или *Машића*. Зар се мора рећи да су се они на кога угледали, а да нису имали ту особину у језику своје куће, свога племена, свога круга људи или сл. Да ли се уопште може рећи да ове разлике показују да језик није био народни; или би се, можда, могло пре рећи да језик не би био довољно народни да код њих влада сувише велика уједначеност.

Сва ова и слична питања, наравно, не би се могла решити докле год се не би језик свакога писца идентификовао, везао са језиком његова краја и докле се не би показало, шта је неки писац стилски одабрао за свој језик, а шта је из свог језика изоставио или шта је од других позајмио.

Расправа проф. Маретића, брижљиво израђена у свима својим деловима, пружа богат материјал за језичка испитивања свакојаке врсте; овим материјалом, који се врло ретко осветљава у самој расправи, потстичу се врло различна питања и о изворности самог материјала који се износи и о значају његову за развитак нашег језика у извесном правцу. Зато ова Маретићева расправа може послужити као увод у познавање и проучавање нашег језика у овом времену. Да бих то показао, ја ћу се задржати на неким подацима које она даје.

Далматински штокавски писци XVIII в. — *икавци* су, само у малом броју примера имају *e m. u* у речима: *celov, koren, kostret, obe, ovde, onde, starešina* — код 12 писаца по Маретићеву навођењу, а још по негде и у овим примерима: *sused, grešnik, zenica, seno, mneће, потреба*. Ако испоредимо ово са бројем екавских примера у лекционарима XV в. (в. код Решетара, Rad 134, стр. 109 и даље) — Задарском и Сплитском, видећемо да је у њима знатно већи број екавизама; према томе далматински је диалекат у току од XV—XVIII в. напредовао у икавизмима и свео је екавске примере на мали број, који се у данашњем народном говору своди још на мањи (исп. примере код Решетара, Der štok. Dialekt, стр. 67). Напоменућу још да се код Бановца (из Котара), Кнежевића (из Книна), Марки-а (из Сплита) и Качића (из Бриста) — може констатовати доста велики број јекавизама, често сасвим нетачно примењених (нарочито код Качића). Јасно је — како се они налазе у појединим тачкама Далмације докле не допире јекавско становништво у већим масама — да се овде огледа књижевни утицај јужног наречја.

Глаг. *restī, narestao* налази се код Бановца (Котари), Филиповића (Рама), Качића (Брист), Катчића (Макарска), Лучића (Макарска), Матића (Чавоглава), Паликуће (Прокљан) и Зорићића (Загорје). Иако још свугде има по мало ове чакавске особине, али је ипак има највише тамо где се још у извесним размерима чакав-

ски диалекат сачувао до данас. Познато је да те особине има и у другим икавским говорима. — Самогласник *a* место старог *ǣ* иза непчаника имамо, у главноме, иза *j*: *obujati* (Бановац, Качић, Лучић, Кнежевић), *prijati* (Бановац, Катчић, Кнежевић, Лучић, Марки, Павишић), *prijali*, *prijaše*, *prijala*, *zajao*, *zajate*, *jazik* (Терзић) и *počavši* (Бановац). Како се напоредо употребљавало и *e* у *jezik*, *počevši* и др., то се јавило, по аналогiji, и *iščaznu* (Бановац) и *čaznu* (Зоричић).

Специфичне чакавске особине, замене гласа *ђ* — гласом *j*, нема много. Највише је има, као што се и могло очекивати, код Бановца из Котара у сев. Далмацији, затим код Марки-а из Сплита, чији језик и у другим правцима показује архаичније особине (исп. почетак овог приказа), затим код још двојице Сплићана, Мацуката и Павишића, и код Терзића, из Пољица; али свега тога има у малој мери; и само су неке речи ове врсте (*mejaš* — *mejašnik*, *gospoja*) распрострањеније и код других писаца. Исту нам слику пружа и чакавско *шћ* м. штокавског *шш*. Код г. Маретића слика употребе тога гласа није довољно јасна, јер материјал није довољно исцрпно наведен и не одвајају се карактеристични случајеви од некарактеристичних (исп. код њега стр. 28). Ако оставимо све некарактеристичне случајеве (исп. о тим појавама моју расправицу, *Prace lingw. J. Baudouin-a de Courtenay, Kraków, 1921, 146—151*), видећемо да се чакавско *šč* налази у извесном броју случајева код Бановца (Котари), Филиповића (Рама), Качића (Брист), Катчића (Макарска), Лучића (Макарска), Мацуката и Павишића (Сплит) и по највише код Терзића (Пољица), дакле или код писаца са обале или из крајева у којима се понајдуже одржао чакавски диалекат.

Питање је сада шта претставља та црта овог језика? Познато је да се обично сматра да је код штокаваца-икаваца обично *šč*, а не *št*: „es scheint . . . dass diese Aussprache [т. ј. *šč*] bei den (štokavischen) i- Sprechern in Dalmatien, Kroatien, Bosnien und der Herzegovina die vorherrschende ist oder wenigstens neben *št-žd* vorkommt“ (Решетар, *Der štok. Dialekt*, стр. 135). Али код ових штокаваца-икаваца то није случај. Код њих је *št-žd* „vorherrschend“, а спорадички се јавља *šč*. Да ли то значи да се штокавски писци XVIII в. нису у овом правцу држали народнога језика или да се њихов језик од XVIII в. до данас у том правцу изменио? На то се питање може одговорити само познавањем још већег броја споменика из овога времена него што је узето код г. Маретића и добрим познавањем садашњих далматинских говора.

Да поменем још једну чакавску особину која се налази код двојице Сплићана, Павишића и Мацуката: замену *љ* звуком *j* (*skupjat*, *blagosloven*, *otimjući* и сл.). Код других је писаца Маретић није констатовао (исп. стр. 19).

Једна је од основних особина језика далматинских штокавских писаца да у њима сугласник *л* прелази на крају слога и на крају речи у *о*. Интересантно је да оно отступања што од тога има до-

лази, у главном, на језик Терзића (Котари), Марки-а и Мацуката (Сплит) и Катчића (Макарска), за које смо видели да и у другим правцима чувају архаичније особине. Али, као што је познато, извесну тешкоћу за разумевање даног развитка тога гласа претставља крајњи слог *ao* код ових писаца. Паликућа, Терзић и Зоричић имају готово увек *a* (*čeka, reka, za, darova*) и ређе *ao*; Качић, Бановац, Лучић, Марки, Матић и Владимировић имају чешће *ao* него *a*, а Бадрић и Филиповић имају само *ao*; само Мацукат има *o* м. *ao* врло често, а ретко Качић и Катчић. Наравно, овде би се могло ставити неколико питања на која овај материјал не може дати одговор, јер су ово појави много старији, и тешко је одвојити у њима старије од млађег. То ће моћи учинити тек нова и врло исцрна испитивања. Напоменућу само да они писци који имају архаичан говор имају најчешће *a*, а писци са млађим говором *ao*. То се може довести у везу, вероватно, са фактом, што старији чакавски писци као Зоранић и чакавски споменици северне Далмације из XV в. имају *a* м. *ao* у таквом положају (исп. о томе код Решетара, Rad 136, стр. 106).

За икавске говоре врло су карактеристичне гласовне групе конс. + *ь* + *ј*-, т. ј. *-љј*-, *-њј*-, *-шј*-, *-дј*- и т. д. Код икаваца који имају *šć* те групе остају неизмењене; међутим и у том правцу говор штокавских далматинских писаца XVIII в. заузима засебан положај. Код њих имамо овакве односе: *-њје* даје *ње* код Бадрића и Лучића, чешће *ње* него *ње* код Бановца, Филиповића, Матића, Паликуће, Владимировића и Зоричића, чешће *ње* него *ње* код Кнежевића, Мацуката, Марки-а, Павишића; Качић има у Корабљици чешће *ње*, а у Разговору *ње* је ретко. Маретић, са довољно основа, претпоставља да се и онда када се писало *ње* читало *ње* (исп. стр. 24 и 32). За *-љј*- може се рећи да Бадрић и Паликућа имају увек *љ*, сви остали и *љ* и *лј* (исп. 22 стр.); *здравје* гласи обично тако, али и *здравље*: Бановац, Катчић, Кнежевић, Лучић, Матић, Терзић, Владимировић и Качић, а тако исто код појединих речи: *поглавља, дрвље, узглавље, славосивља, крвљу, љубављу*; поред *којље* Бановац, Матић и *којје* код осталих и *снојје* Бановац; *милосрђе* код Бановца, Филиповића, Качића, Лучића, Марки-а, Паликуће, Владимировића и Катчића, *ђавола, ђавла* код Лучића, код осталих у тим речима, а у другим речима код свих *-дј*- (г. Маретић мисли да се само *милосрђе* читало са *ђ*, стр. 15). Код групе *-шј*- обично је *шј*, али ипак находимо код Катчића *ћ* често поред *шј*, а код осталих појединачно; код *-сшј*- прилике су интересантније: Зоричић и Бадрић пишу искључиво *шћ*, само *сшј* — Филиповић, Катчић и Кнежевић, *сшј* је обичније од *шћ* код Качића и Матића, код Бановца у „припов.“ ретко *шћ*, а у „припов.“ обичније је *шћ* него *шш*, код Лучића и Терзића *сшј* и *шћ*; најзад у оно мало примера где се употребљава *-дшј*- находимо само *дшј* (в. стр. 31).

Ако прегледамо све ово шаренило облика, можемо рећи да оно даје слику гласовног процеса који се извршио у народном

језику, а који се постепено у књижевности примењује. Да има у овом правцу значаја, до извесне мере, време када се који писац јавио, види се по томе што се искључива употреба *њ* м. *нје* јавља код Бадрића (1746) и Лучића (1785), *љ* м. *лј* имају увек Бадрић и Паликућа (1771), *шћ* м. *сћј* имају увек Бадрић и Зоричић (1780). Као што се одавде види, доследна употреба умекшаних сугласника, бар у извесном правцу, јавља се код извесних писаца од половине до краја XVIII века; може лако бити да је у том правцу од значаја и место одакле је писац, јер се све поменуте особине најчешће налазе код Бадрића који је од свих најстарији, али је из *Дрњиша*, а то се место налази дубоко на континенту.

Према свему овоме, ако је тачно да је ово јотовање *црѣша* народног језика ових писаца, онда бисмо је у савременим штокавским диалектима средње и северне Далмације морали имати у пуном развиту као у јекавским и новим екавским штокавским говорима (исп. ниже). А тада би се и овом цртом далматински штокавски икавски говори одвојили на пр. од икавских говора Босне и Херцеговине који не знају за ово јотовање (исп. ниже).

Остављајући остале гласовне црте ових говора које нису толико значајне, напоменућу још да се *х* неправилно употребљава код ових писаца, сем код Марки-а и Катчића (стр. 17). Ова два писца иду међу најстарије које је проф. Маретић испитао (Марки 1704, а Катчић 1729). Без даљих испитивања тешко је утврдити, колико је за одржавање *х* код њих био од значаја локални народни диалекат, а колико њихова жеља да задрже стару употребу тога гласа. Да ли се ту за језик Лучићев (1785), који је такође из Макарске као и Катчић, може рећи да претставља даљу фазу у овом развиту, пошто се на 60 год. по времену разликује од језика Катчићева? У сваком случају, може се са позитивношћу рећи за језик далматинских писаца: да је овом цртом штокавских говора, губљењем *х*, био обухваћен у свима крајевима средње и северне Далмације, тако да бисмо данас очекивали потпуно непознавање тога гласа у диалектима поменутих крајева; а тако и јесте у ствари.

За одређивање места и карактера штокавских икавских говора нарочито су важни падежи множине: *gen. plur.*, *dat. plur.*, *instr. plur.* и *loc. plur.*, јер се у осталим падежима они мало разликују од других штокавских говора, бар у време када су ови далматински споменици написани. Пре свега ту је од значаја *gen. plur.* Код имен. женског рода на *а* (*жена*, *риба* и сл.) обичан је *gen. plur.* без *а* само код Терзића (из Пољица, 1704), чији језик и у другим правцима показује доста чакавских особина; али и код њега има и облика на *а* (*свића*, *душа*, *шуга* и т. д.); иначе код осталих писаца имамо правилно *а*, и само по који пут без *а* (облике *хиљад*, *шисућ* и још у некојих именица). Код именица мушког рода обични су облици: *ошћаца*, *дарова* и сл. као и у другим штокавским говорима; али код именица са непостојаним *а* има каткада и архаичних облика: *ошћ*

вишар и сл. код Бановца, Качића, Катчића, Мацуката, Матића и Терзића, а проширених облика наставком *ов* имамо (*гришников, ку-мов* и сл.) опет код Бановца, Катчића, Мацуката, Марки-а и Терзића. Код других именица такви су облици сасвим усамљени (*час Качић, младић Мацукат и невријашељ Терзић*); Кнежевић (Книн, 1766) има увек *а*. Ако испоредимо ово са осталим цртама и ако испоредимо крајеве где се налазе још архаични облици, добићемо овај ред: *Кошари* (Бановац), *Силић* (Мацукат и Марки), *Полица* (Терзић) и *Макарска* (Катчић) — дакле, крајеве у којима није тешко претпоставити додире са чакавским диалектом; иначе далматински штокавски писци имају у овом правцу особине штокавских нај-млађих говора који су потпуно уопштили наставак *а* у gen. plur. О осталим особинама генитива множ. ових говора — ја на овоме месту нећу говорити.

Али најинтересантнији је развитак dat. instr. и loc. plur. код различних имена. Као што је познато, најглавнија црта најмлађих штокавских говора у овоме је: да се ти падежи у својим наставцима изједначују, те имају или наст. *-има, -ама* или *-ма* као херцеговачки говор или шумадиски у свима тим падежима или имају наст. *-ама, -ам, -ами* или др. у свима тим падежима код именица ж. рода на *а* као дубровачки говор (исп. о томе исцрпно код Будмани-а, Rad LXV, стр. 171) или сличне особине. Узећемо све облике далматинских штокавских писаца XVIII века у табеларном прегледу.

	Именице мушк. рода	Именице женск. рода на <i>а</i>	Именице женск. рода на сугл.
Dat. plur.	ом обично и (elementi и сл.) ретко им врло ретко има Бадрић, Катчић, Лучић, Марки, Павишић	ам најобичније ами ретко ама врло ретко	има доста обично и ретко ма (ричма, на-пастма)
Instr. plur.	и најчешће (сем код Качића, Катчића и Паликуће) има нешто ређе им (код Качића обично, код осталих ретко) ом каткада	ам најобичније ами нешто ређе ама ретко а(х) ретко	има најобичније и ма (чарма, ричма и сл.) мам (ричмам и сл.)
Locat. plur.	и(х) обично има (об. код Катчића, Лучића) им (Качић)	а(х) обично ам доста обично ами ређе ама најређе	има доста обично и(х) ређе ма ретко мам, ми још ређе

Из овога схематичкога прегледа потпуно је јасно да се у језику ових писаца вршио онај процес који се извршио и у поменутих штокавским говорима, само што су се код далматинских писаца, код различних именица у различној мери, задржавали и архаични наставци, као *ом* у *dat.*, *и* у *instr.* и т. д.; али се такође види и то, да су код неких именица, овде код именица женскога рода на консонант, ти процеси или завршени или су на путу да буду завршени (наставак *има* и у *dat. instr.* и *locat. plur.*). Овде имамо тај процес у пресеку. Како се и у другим нашим говорима уједначавање свих горњих падежа вршило крајем XVII и почетком XVIII века, то у том развоју учествују једновремено и диалекти средње и северне Далмације. Како се тај процес завршио, треба да нам покажу савремени говори тих крајева. Ако је тачна констатација Решетарова да се у савременим говорима код католика средње и северне Далмације у свима поменутих падежима (исп. ниже) редовно употребљава *им* и *ам* („So viel ich weiß, sind bei den Katholiken in Mittel- und Norddalmatien, sowie in der Lika die kürzeren Endungen *-im, am* die regelmäßigen“, *Der štok. Dialekt*, стр. 157), онда је јасно да је онај однос који се већ у XVIII веку утврдио код именица женск. рода на *а* (т. ј. завршетак *ам*) — прокрчио себи пута и код других основа (исп. већ обично *им* у *instr.* и *loc. masc.* и *neutr.* код Качића) и потиснуо *има* које се већ знатно било развило код основа женског рода на консонант. Али у свему томе главно је — правац развоја ових падежа, који је идентичан са правцем развоја тих појава у другим штокавским говорима најновијега, најмлађега типа.

Нећу се задржавати на другим појединостима овога рада, само ћу још напоменути да се г. Маретић особито исцрпно задржао на синтакси ових споменика. Он је могао, поредећи синтаксу њихову са синтаксом Караџићевом и Даничићевом, дати врло лепих потврда за многе особине које се и код њих јављају, а по негде и неку засебну, нарочиту особину ових говора, на пр. будуће време типа *буду благосиваш* и сл. (стр. 151). Али на томе се ја овде нећу даље задржавати.

Мени је било стало да на основу г. Маретићева материала покажем какве је *врше морао биши* народни говор који је у основи језика штокавских далматинских писаца XVIII в.

Ако још једном покупимо у једној карактеристици оно што је горе изнесено, добићемо, у главним потезима, овакве резултате о томе језику.

1. То је *штокавски икавски* говор правога штокавскога типа који се у толико разликује од многих савремених штокавских икавских говора што у њему нема чакавских особина, што он има *ши* у облицима као *огњишише*, *ишише* и сл. и само ретко *шћ*; што правилно (т. ј. у штокавском духу) употребљава *жд* (м. *жћ* или *жђ*). Према томе, у њему су чакавизми наносни и ништа не могу значити за његово порекло.

2. Тај икавски говор развија заједнички са јекавским и екавским говорима све нове и најновије или најмлађе и гласовне и морфолошке особине. Међу гласовним особинама споменућу најмлађе јтовање, за које се може мислити да је у народном говору ових писаца било потпуно извршено.

3. Морфолошке особине ових говора огледају се у изједначавању *dat. instr.* и *loc. plur.* код именица. Истина, као што смо видели, потпуна једнакост у том правцу у ово време у тим говорима још није била постигнута, али је јасно да је у основици свих облика њихових покрет ка уједначавању тих падежа.

Према овоме, могао би се тип ових говора обележити као *најмлађи* и *модерни* икавски говор који по својим особинама потпуно одговара најмлађем јужном говору (херцеговачком) или најмлађем источном (шумадиско-сремском). Питање је сада, да ли се то потврђује живим говорима Далмације: да ли у продужењу развита поменутих говора XVIII в. имамо данас у Далмацији диалекте којима би се све поменуте црте потврђивале. Без тога би наш говор XVIII века лебдео у ваздуху и тешко би се, са поузданошћу, могао ставити међу народне диалекте, међу говоре који су били употребљавани и изван књижевности.

Диалекти Далмације нису тако испитани да се на то може дати одмах потврдан одговор; али ја ни *најмање не сумњам* да таквих говора има, и то у оноликој мери у коликој је то потребно, па да се свако увери да се у основици језика далматинских писаца XVIII века наводи живи разговорни, народни диалекат који је добро претстављен у делима штокавских далматинских писаца XVIII века.

Дакле, питање је у овоме: колико има икавских штокавских говора у Далмацији који имају шток. *шш*, *жд* м. *шћ* и *жћ* (*жсј*), најмлађе јтовање и једначење *dat. instr.* и *loc. plur.* и друге штокавске особине о којима смо говорили.

Остављајући да се на то питање дефинитивно одговори после нових испитивања, напоменућу ово. Ако размотримо на пр. језик „Вјеровања“, која је изнео Стјепан Бановић (ZNŽO XXIII, 185—214, 1918), из Заострога у средњој Далмацији, видећемо да се њихов језик у свему слаже са горњим, сем у једној тачци, у *шћ*. Код Бановића находимо, поред икавизма и осталих штокавских особина: а) *раскрише* (185), *уље* (185), *сванућа* (191), *гошће* (*гвотће*) (199, 200), *кобање* (200), *ђава* (200), *миловање* (204), *ића* и *јића* (206), *босиље* (210) и сл. — дакле, најмлађе јтовање у потпуности извршено; б) *йо раскриштан* (185), *йо раскриштин* (186), *о вукозлацин* (186), *с носилин* (187), *с мошккан* (187), *у кошезин* (190), *у облацин* (192), *йрид очиман* (192), *на враштин* (193), *на ноган* (194), *на коњин* (199) и т. д. — особине које показују да су *instr.* и *loc.* изједначени, а тако гласи и *dat. plur.*, те имамо докраја извршен процес који се већ отпочео у неким диалектима нашег језика крајем XVII в. Али у једној црти имамо отстапање. Иако и овај диалекат има *ћ* и *ђ* као

и остали шток. говори, и старо и ново [исп. *виђали* (186), *иђе* (186), *нађу* (187), *прођоше* (187), *осуђена* (189), *међу* (191), *рођен* (191), исп. *мејашу* (195), *рађу* (200) асс., *риђе* (205) и др.], находимо у њему готово редовно *шћ* и *жћ* (узимам само карактеристичне примере за чакавски диалекат, изостављајући све примере са тим гласовима који су се могли образовати на штокавском земљишту): *вишћица* (189), *намишћа* (190), исп. шток. *мјешће*, *шћайћон* (191), у *огњишћу* (191), *вишћи* (191), *звижћање* (197), *огњишће* (202), *шћешу* (203), *нарашћаја* gen. sing. (205), *улишће* (208), *шћуца* (208), *шћуцавца* (208), *лашћерца* (209), *звижћашћ* (212), исп. *звижде* (213), ако није штамп. грешка, *шосвейлишће* (214) и. сл.

Па ипак несумњиво има говора који се и у овој последњој тачци слажу са језиком писаца XVIII в. Тако Ф. Иванишевић помиње да се чак и у Средњим Пољцима, поред Горњих, чује каткада *шћейта* поред *годишће*; а ја сам у Истри нашао икавске штокавске говоре, по пореклу свакако из Далмације, који су несумњиво у блиском сродству са горњим диалектима, а у којима се, поред осталих црта, редовно находи штокавско *шћ* и *жд* м. *шћ* и *жћ* (*жћ*) чакавскога: *огњишће*, *шћай*, на *шашће*, *клишћа* и сл.; *дажда* (gen. sing.), *даждило* и т. д. (исп. Год. СКА XXVI, 1912, стр. 247). Такав се *штокавски* диалекат находио, према испитивањима г. Решетара, у основици молиских српскохрватских диалеката у Италији, и проф. Решетар одређује им место између Велебита и Неретве, а на том простору ограничава Макарску (крај између Неретве и Цетине) као једини чији би диалекат одговарао горњем говору (в. Die serbokroatischen Kolonien Süditaliens, Беч, 1911, стр. 82). Можда ће се према новим испитивањима моћи утврдити да је таквих штокаваца могло бити и ближе Велебиту него што је Макарска (в. документе о бежању Далматиница из крајева око Задра и Шибеника код Д-ра Ј. Аранце, Arch. f. sl. Phil. XIV, 78 и д.).

Нема, према томе, никакве сумње да је већ у старије време било двојаких говора овога типа: са *шћ* и *жд* и свима осталим цртама ових говора и са *шћ* и *жћ* и свима другим цртама. То нам доказује да је у основици језика штокавских писаца XVIII в. у Далмацији — народни диалекат. И није случајно што се у језику тих писаца поред обичнога *шћ* и *жд* находи у горњим примерима по кашто и *шћ* и *жћ*. Нова испитивања о подели далматинских говора средње и северне Далмације према тој црти, показале куда пролази данашња њихова граница; а продужавање испитивања појединих далматинских писаца — можда ће омогућити да се та граница утврди у прошлости. Тада ће бити јасно, да ли се некадашња њихова граница померила у корист једнога од њих. Наравно, тада ће се моћи прићи и главном проблему ових говора: у којој се вези они налазе са ранијим диалектима на терену Далмације и како се подаци ранијих споменика могу, и лингвистички и историски, довести са њима у везу. Али за све је то потребно

много више исцрпнијих испитивања у свима правцима него што смо их досада имали.

*

Из овога свега што сам сматрао да треба да речем поводом материјала који је у својој студији изнео г. Маретић види се: колико у њој има корисних прилога и колико овакве студије поттичу развитак питања о прошлости нашег језика.

Београд, 15. јуна 1923.

А. Белућ.

5. — P. CANCEL: Despre „Rumân“ și despre unele probleme lexicale vechi Slavo-Române. — Bucarest 1921. (Leçon d'ouverture).

La forme rumân, seule populaire à côté de la forme savante român, a un *u* qui ne peut pas s'expliquer directement par le latin. M. Cancel a raison d'y chercher une influence étrangère: mais, en dépit de sa longue démonstration, il reste assez hypothétique d'attribuer au thrace cette action sur le mot latin. Il est encore moins vraisemblable, et en tout cas inutile, d'expliquer (page 40 sg.) le passage de *o* du latin à *y > i* du yougoslave (Solin, Skradin, Vidin etc.) par une influence thrace qui se comprend mal sur la côté dalmate.

A. V.

6. — P. CANCEL. — Termenii slavi de Plug în Daco-Română. — Bucarest 1921.

Dans cette excellente petite étude de géographie linguistique, M. Cancel réfute les affirmations de Dumke, *Die Terminologie des Ackerbaues im Dakorumänischen* (XIX—XX, 1913), qui attribue au bulgare la totalité des mots slaves du vocabulaire agricole empruntés par le roumain. M. Cancel, passant en revue les noms slaves des pièces de la charrue, constate que dans l'ensemble ces termes se retrouvent bien plutôt, à l'heure actuelle, en serbe qu'en bulgare, et que d'autre part la plupart d'entre eux figurent également dans les emprunts slaves du hongrois: ils se réfèrent donc à un milieu de culture septentrional, ayant son centre en Transylvanie, ce que confirment et précisent par ailleurs des faits historiques (p. 34). Ces mots slaves viennent, non du bulgare, mais du parler slave (disparu) de Transylvanie et de la plaine hongroise, qui par certains traits se rapprochait du bulgare (*tj > št*) et par d'autres du yougoslave occidental (traitement des voyelles nasales). Cette étude très suggestive de M. Cancel présente le problème des emprunts slaves du roumain sous un jour nouveau: une excellente bibliographie la complète.

A. V.

7. — R. EKBLÖM. Le développement des voyelles originellement nasalisées dans le moyen bulgare. (Extrait de Monde Oriental XII. 1918. Uppsala. 49 c.)

Чланак г. Егблома посвећен је једног од најтамнијих питања која су везана са проучавањем т. зв. средњебугарске књижевности: питању о „средњебугарским“ експонентима старих носних вокала. У почетку своје брошуре Егблом даје преглед досадашњих теорија о том питању; али пошто га ниједна од ових теорија не задовољава, он покушава да да своје објашњење појаву који је познат под именом „средњебугарског мењања носних вокала.“

У основи његовог објашњења леже две главне мисли: 1. мисао да су се палатални сугласници у средњебугарском изједначили у својој палаталности са сугласницима палатализованим: \hat{l} , \hat{r} , \hat{n} , са l , r и испред палаталних вокала, \hat{b} , \hat{p} , \hat{v} , \hat{m} , (из $b + j$, $p + j$, $v + j$, $m + j$) са b , p , v , m испред e , i и т. д. (у сугласницима t , d , s , z у погледу степена палаталности није било те разлике од почетка); 2. мисао да су слова \mathfrak{z} , \mathfrak{a} , \mathfrak{z} , \mathfrak{a} у средњебугарским споменицима имала у основици исто значење; само да је слово \mathfrak{z} означавало да је претходни сугласник био тврд, док су слова \mathfrak{a} , \mathfrak{z} , \mathfrak{z} значила да је тај сугласник био мек.

Нарочито подвлачи Егблом значај прве своје претпоставке. Слаба је страна претходних теорија, каже он, у томе што нису обраћале у довољној мери пажњу на умекшавање сугласника испред палаталних вокала.

Сем тога Егблом узима у обзир степен назализације старих носних вокала у средњебугарском. *Summa summarum* Егблом замишља целу ствар овако. За прво време средњебугарске епохе — до половине XIII в. он пристаје да је постојала разлика између палаталних и палатализованих сугласника, али средином те епохе (дакле „1250 г.“) разлике између старог \hat{l} и старог l' и т. д. већ није било.

Што се тиче назализације, — у старобугарском је постојала јака назализација као што показују \mathfrak{z} , \mathfrak{b} место z , i (јер јака назализација не може се везивати са високом артикулацијом језика). Али су се почетком средњебугарске епохе o и e изједначили у једном \mathfrak{z} (са слабом назализацијом), и то на тај начин што се o променило у \mathfrak{z} путем дeлабиализације, а $e > \mathfrak{a}$ (Милетичъ: \mathfrak{z} , као у енгл. bird) $> \mathfrak{v}$ (Милетичъ \mathfrak{z} , као у р. *носійшь*) $> \mathfrak{z}$.

Пошто је разлика између палаталних и палатализованих сугласника средином средњебугарске епохе била изгубљена, то смо имали (око 1250 г.) место праслов. и старобуг. o e само један вокал, и то \mathfrak{z} и \mathfrak{z} (са слабом назализацијом). Касније се назализација изгубила потпуно.

Али још и пре него што се она изгубила, \mathfrak{z} се мењало у извесним диалектима у \mathfrak{a} и доцније у e : јер слаба назализација не смета функцијама главног говорног оруђа — језика.

У средњобугарским споменицима замена носног вокала гласом *e*, у почетку спорадична, означава прелаз од првог степена другом. У погледу на мењање 'ѣ у палатални вокал, диалекти се размимоглазе: у једним налазимо палатални вокал иза *š*, *ž*, али иза *j* — *ѣ*, *a*, *o*, у другим — *šѣ*, *žѣ* и т. д. Узрок овим укрштавањима није увек лако наћи, каже Егблом.

Такво је, укратко, схватање средњобугарских чињеница, у погледу на судбине прасловенских *o*, *e* г. Егблома.

Детаљном развијању своје теорије писац додаје преглед најважнијих средњобугарских споменика, са сврхом да објасни различне чињенице са својег гледишта.

Основне мисли на којима Егблом зида своју теорију нису нове. Можда умекшавање сугласника испред палаталних вокала није играло у претходним теоријама тако знатну улогу као код г. Егблома. У осталом Милетичъ је раније него ли Егблом истакао значај палаталности сугласника у процесу мењања носних вокала, па је тврдио да су сугласници испред *e* већ крајем старобугарске епохе постали у знатној мери умекшани, тако да се једно *тѣ*, *пѣ*, *рѣ*, *сѣ*, *нѣ* и т. д. изговарало као *t'e*, *p'e*, *r'e* и т. д.¹

У томе се своме мишљењу Милетичъ позивао на примере из Асеманијевог и Супрасалског кодекса, као *гѣдѣж*, *кѣнѣзи* и сл.

Што се тиче друге тачке теорије Егблома — његовог тврђења о гласовном изједначењу *ѣ* и *ѣ* (*ѣ*, *ѣ*), ово тврђење тако исто није ново: већ је Миклошић мислио (као што наводи и Егблом), да су се *ѣ* и *ѣ* у средњобугарском изједначили у једном *ѣ*, да је иза умекшаних сугласника био вокал 'ѣ, и то подједнако на месту *ѣ* и на месту *ѣ*. Исту мисао о изједначењу *ѣ* и *ѣ* у једном *ѣ* налазимо касније код Цонева, само је то Цоневъ некако неумешно формулисао. Наиме, Цоневъ мисли да је бугарски прајезик имао носно *ѣ* и носно 'ѣ, који су дали у „старобугарском“ диалекту *ѣ* и *ѣ*; иначе су ови гласови чували своју стару вредност, па су у средњобугарском дали *ѣ* и 'ѣ.

Било би свакако згодније па и вероватније, да је Цоневъ тврдио само да су се прабугарски *o* и *e*, које је имао и старословенски језик, променили у *ѣ* и 'ѣ у средњобугарском.

Уосталоме, не смета много, што ове претпоставке Егблома нису нове. Главно је питање, да ли су оне тачне и да ли се подаци средњобугарских споменика и савременог језика добро објашњавају са гледишта на којем стоји Егблом.

Прво — о умекшавању сугласника. Егблом вели: у савременим бугарским диалектима налазимо трагове умекшаности сугласника испред *e* и других палаталних вокала; према мишљењу више научника било је тог умекшавања и у „старобугарском“, па чак и у прасловенском језику; зашто не би онда било овог умекша-

¹ „Слѣды среднеболгарской замѣны носовыхъ въ новоболгарскихъ нарѣчїяхъ“, 1906 г., 17 с.

вања у средњобугарском, који је средњи ступањ међу савременим и старим бугарским?

Ја сам опет мишљења да ово умекшавање не само да није доказано за прасловенски језик, ни за старобугарски, него је чак и сасвим невероватно. Барем правопис старословенских споменика изрично сведочи против овакве претпоставке.

Друго су нешто — правопис средњобугарских споменика и чињенице савремених бугарских дијалеката.

Правопис средњобугарских споменика могао би бити протумачен са овог гледишта; могло би се рећи: пошто се старо *le*, *r'e*, *n'e*, *b'e* и т. д. изједначило са *le*, *re*, *ne*, *be* и т. д., постало је излишно употребљавање слова *н* као знака умекшавања, изнад сугласника, који имамо у старословенским споменицима; то исто вреди — *mutatis mutandis* и за слоге *le*, *re*, *ne* и за слоге *l'a*, *r'a*, *n'a*. Међутим *ε* место *н* налазимо и у најстаријим споменицима средњобугарским, као што је Охритски Ап. и др., и то не само иза палаталног сугласника него и у почетку слога. Али и г. Егблом пристаје, да за прво време средњобугарске епохе претпоставимо да су се палатални и палатализовани сугласници разликовали.

У таквим се приликама правопис „средњобугарских“ споменика о којем смо говорили горе могао јавити због узрока друге врсте. Наиме, може се мислити да се у овом правопису огледа глагољска графика са једним *ε* и једним *λ*. Најстарији средњобугарски споменици који су нам познати, никли су већином у Македонији, у којој је глагољица дуго време господарила у књижевности — кроз цео XI век; а неки су од најстаријих „средњобугарских“ споменика били преписани непосредно са глагољских оригинала: исп. Охритски Ап., Битољски Триод; по неки су преписивачи у Македонији још и крајем XII века били тако исто вични глагољци као и ћирилицу.¹

С обзиром на *ж*, *λ*, *џ*, *ѝ* мора се приметити да је општи поремећај старих односа, у вези са променом гласовне вредности носних вокала и њиховим узајамним мењањем, могао изазвати просту употребу свега два знака: *ж* и *λ*. На тај начин долазимо до закључка да правопис средњобугарских споменика не може пружити несумњивих доказа палатализацији сугласника (испред *e*, *ε* и т. д.), иако се не противи овој претпоставци.

Сад прелазимо на савремене дијалекте. Познато је да се не може говорити у погледу умекшавања сугласника о свима дијалектима подједнако: ово је умекшавање спроведено кроз цео сугласнички систем само у источно бугарским дијалектима; што се тиче западних дијалеката, у њима се опажа само умекшавање *l* и *n* и *k' g'* (из *l' d'*).²

¹ Исп. моје „Охридская рукопись Апостола конца XII вѣка“, XIV. ² Годишникъ на Соф. Унив. X—XI (1913—1915) I Ист.-фил. фак. Младеновъ „Мекостъта на сѣгласнитѣ“ 1—12 и Roczn. Slaw. IV, 108—109 с.

За један прелазни диалекат између источних и западних (плевански) Розвадовски¹ каже да је степен умекшаности различних сугласника различан и зависи од потоњег вокала, а да је уопште ова палатализација слабија него ли у пољском и у руском. У македонским диалектима, које је описао Облак,² умекшаност је различна у различним говорима; у говору Суха, например, сугласници су *n, p, b, v, m* тврди испред *i, e*, само испред *ā* (од *ā*) уснени су сугласници умекшани; у говорима северне околине Солуна сугласник је *l* обично средњи, *n* — мек (али: *jagne*), уснени су сугласници тврди („fast nur harte“); у Дебру је *l* средње, умекшаних *t, d* нема, па и уснени су сугласници тврди.

Прилепски говор не само да не зна за умекшавање сугласника испред палаталних вокала, него чак и старо *l* од *lj* у њему је постало тврдо (недела и сл.), па се то исто десило и са *p* (море, офчар и сл.).¹ Тако исто је постало тврдо свако *p* у Охриду.³ На тај начин не можемо генерално говорити о умекшавању сугласника испред палаталних вокала у свима бугарским и македонским диалектима.

Питање о судбини сугласника испред *j* и испред палатала у свим овим диалектима требало би прво добро проучити. Док ово није учињено, не може се сматрати као доказана и теза Егбломова. Свакако ја веома сумњам да се у македонским диалектима прво јавило меко *s'* на пр. у речи *desetъ* или меко *v'* у *svetъ*, па да је касније опет постало тврдо *s* и *v*; исп. у Прилепу *desetъ*, или у Охриду *svetъ* и сл. (у Прилепу: *йейъ, девейъ, рейъ, клейъва, свейец, зейъ, време* и т. д.). Нарочито сумњам да би се то могло десити у примерима са *r* (*p*), јер овај сугласник доста рано показује тежњу у јужнословенским језицима да постане тврд.

Тај сугласник постаје тврд у више диалеката чак и у случајевима, кад води порекло из *rj*. Па и у плеванском говору, који описује Розвадовски у погледу на умекшавање сугласника, овај се сугласник јавља са најмањим степеном палатализације, као и сугласници *c, ċ, ž, š*; да се сетимо уз то да је палаталност сугласника у овом говору уопште мања, него ли у пољском и у руском; језика према томе о њој у погледу на *r* (*p*) скоро не можемо ни говорити. Имајући на уму све ово, веома сумњам у то да би се могло *redъ* мењати у диалектима као што је прилепски, охритски и сл., онако како се то мора узети са гледишта Егбломова: *r'edъ > r'odъ > r'sdъ > r'odъ > r'edъ > redъ*. Држим, дакле, да је палаталност свих сугласника за све дотичне диалекте у другом времену т. зв. средњебугарске епохе засада претпоставка која није ничим доказана, па је чак и невероватна. Међутим г. Егблом без ове претпоставке не може објаснити са својег гледишта савремено *e* различних бугарских и македонских диалеката на месту старог *ę*.

¹ Roczn. Slaw. IV, 55 c. ² Maced. Stud. 42—55 c. c. ³ Исп. Сб. Нар. ум. XX, чланак Мирчева, 10 и сл. ³ Сб. Нар. ум. XVIII, 524 c.

Сад — друга основна мисао Егблома: да се *ε* променило у *ъ* (*ѣ*), онако као и *φ*. Ова се промена десила доста рано, по мишљењу Егбломову, свакако у прво време средњебугарске епохе.

Нарочито се рано променило у *ъ* „тврдо“ *ε* у форми *part. praes.*, у коју је доспело аналогијом (знак *ѣ* глаголице): још пре 1100 г. у овим облицима било је *ѣ*, док је од *ε* у другим случајевима било *ѡ*, *ѡ̄* (в. 190 с.); али и у другим случајевима *ѣ* се јавило пре 1250 г.

У корист такве претпоставке не говори апсолутно ништа.

Чудноватно је да ни у облицима глаголског придева, нити у каквом другом случају немамо ниједног јединог примера у свима средњебугарским споменицима прве епохе са *ъ* на месту старог *ε*. Да се заиста *ε* изговарало као *ъ* или *ѣ* или касније *ѡ*, таквих би примера морало бити.

Међутим не само што их нема, него има у средњебугарским споменицима прве епохе примера са *e = ε*. Ови примери доказују да се у прво време средњебугарске епохе *φ* и *ε* нису изједначили, како то замишља Егблом, јер у истим споменицима имамо и *ъ* на месту *φ*. Истина је да имамо по некад и *ѡ* на месту *ε*, али опет га немамо место *φ*! Све говори, дакле, против мисли о изједначењу *φ* и *ε*; ми немамо у споменицима прво *ъ = ε*, па после *e = ε*, него имамо континуитет: увек на месту *ε - e* и поред њега *ѡ*. Примере из Добромирова Јев. в. код Јагића (Ев. Добр. 24 с.); они су доста ретки; али интересантно је да поред *сѡн*, *ѣдѡн*, *чѡтѡн*, *грѡдѡн* (управо *грѣдѡн*) *partic.* у овом кодексу налазимо два пута *сѡн* место *сѡн* (*seī*), али немамо ни једанпут *сѡн* (*сѡн*) или *грѣдѡн* или *начѡ* (са *ѡ* или *ѡ* свеједно), него *начѣ = начѡ*.

Код првог преписивача Охритског Апостола, којем припада само незнатан део рукописа (30 страна), налазимо: *твори*, *прѣходи*, *сѡдѡн*, *вѣдѡщи* — *partic.*, *възвѣсѡхъ*, *ѡврѣсѡхъ* аор., *въспринѡвѡхъ*; у последњем примеру имамо не само *e = ѡ*, него и *ѡ = ѡ* као и у примеру *възѡпнѡхъ* (*ѡ = ѡ*). Али *ѡ = ѡ* немамо ни једанпут. Код главног преписивача налазимо мање примера: *дикѡврѡхъ*, *уктѡврѡхъ*, *уктѡврѡхъ* са *ѡ = ѡ* и *изѡвѡлѡсѡ* 1 s. pr. са *ѡ = ѡ*.

Истина, у по неким каснијим споменицима има и таквих примера, које би Егблом могао тумачити у корист своје мисли. У Бојанском Јеванђељу половине XIII в. има примера са *ѡ* место *ѡ* и обрнуто са *ѡ* место *ѡ* (*ѡ = ѡ*); али је већина тих примера таква да немамо права видети у њима гласовну црту; у њима *ѡ* стоји место графичког *ѡ*: *начѡнѡ*, *начѡнѡши*, *почѡтетѡхъ*; *грѡчѡскѡхъ*, *жрѡчѡскаѡмѡхъ*; *ѡ ѡсѡ* (= *ѡ ѡсѡ*); у свим овим случајевима етимолошко *ѡ* испало је, те је преписивач писао *ѡ* место гласовне нуле. Лако је рећи и то, откуд се јавило у овим примерима *ѡ*: исп. *начѡнѡ* = *начѡнѡ* од *начѡнѡ*, *начѡнѡши* = *начѡнѡши* (*ѡ* иначе мења се у *ѡ*). У овим примерима имамо *ѡ = ѡ*, то јест у њима се огледа права гласовна вредност *ѡ*. Тако исто *грѡчѡскѡхъ*, *жрѡчѡскаѡмѡхъ* могло се јавити због *грѡчѡскѡхъ*, *жрѡчѡскѡхъ* са *ѡ = ѡ* (место *ѡ* у затво-

реном слогу). Па онда је употреба **л** место **ь** као графичка појава могла проширити своје границе уопште (**л** = **ѣ**; **ь** = **ѣ**; откуд — **л** = **ь**), па се јавило и **ѡсѡ** м. **ѡсѡ**, као и обрнуто **ѡсѡ** м. **ѡсѡл**, ако то није само lapsus calami; у примеру **ѡсѡ** м. **ѡсѡ** преписивач је можда побркао две речи: **ѡсѡ** и **ѡсѡ**; а у примеру **ѡсѡ** могло се јавити на крају речи у енклитичком **ѡл** -ж место којег стоји **ь** (= **ѡ**). Сем тога у Бојанском Јев. налазимо и примера са **л** место **ж**, као и обрнуто са **ж** место **л**, иза тврних сугласника.

Уопште било би и сувише неопрезно изводити закључке о гласовној вредности **л** на основу података рукописа са мање више поремећеним правописом.

У осталоме Егблом мисли да је **л** имало гласовну вредност **ѡ** (остављајући на страну степен умекшаности претходног сугласника) већ у прво време средњобугарске епохе; међутим у споменицима ове прве епохе ниједног примера **ѡ** (**ь**) = **л** нема.

Наводећи примере са **ѣ** и **ѡ** место старог **л** морамо признати да су ти примери у почетку доста ретки. Али, с друге стране, треба се сетити старословенских споменика: и у њима већ налазимо примере са **ѣ** и **ѡ** = **л** или обрнуто, и то несумњиве.¹ И једна и друга чињеница — реткост примера **ѣ**, **ѡ** = **л** у средњобугарским споменицима, а рано појављивање таквих примера у старословенским текстовима, — налазе своје добро објашњење у истој претпоставци: морамо мислити на врло рано слабљење назализације у вокалима **ж**, **л**; то је слабљење проузроковало могућност мешања **л** и **ѡ**, **л** и **ѣ**, нарочито у последњем слогу речи.²

Али су ови примери ретки због тога што се **л** разликовало од **ѡ** и **ѣ** слабом назализацијом, међутим је било за уво слично вокалима **ѣ** и **ѡ**, у колико је било скоро једнако у погледу на позицију језика звуком **ѣ** или **л**, али не **ѡ**. Исто тако mutatis mutandis мора се објашњавати релативна реткост примера са **ж** = **ѡ** или обрнуто.

Из ових мојих речи јасно је да се не могу сложити са претпоставкама Егблома које се тичу назализације. Јер Егблом тврди да је у „старобугарском“ постојала јака назализација (исп. горе); али ја мислим да је она била слаба и у „старобугарском“ и почетком средњобугарске епохе; то доказују примери **ѣ**, **ѡ** = **л** у старословенским споменицима XI века. Што се тиче **ѡ** и **ь** место старих **ѡ** и **ѣ**, на које се позива Егблом као на доказ да је била јака, они не доказују ништа, јер је промена **ѡ**, **ѣ** у **ѡ**, **ь** прасловенска, а не „старобугарска“; потпуно је могуће да је у прасловенском постојала јака назализација, али не у „старобугарском“.

Са гледишта Егбломова (да је назализација у „старобугарском“ била јака) примери су старословенских споменика са **ѣ**, **ѡ** = **л** потпуно неразумљиви.

¹ Vondrák, Altkirch. Gr.² 148 и сл. (у Зографском Јев.; у Мар. **л** = **ѡ**, у Син. Пс. и Син. Мол.). ² Скоро сви несумњиви примери у Зогр. припадају крајњем слогу.

Пошто не може бити примљена претпоставка о јакој назализацији, морамо оставити на страну све закључке о промени артикулације вокала **▲** који су везани са овом претпоставком. Морамо се зауставити на мисли коју износи у другој вези сам Егблом: слаба назализација не смета артикулацији језика; тако да немамо потребе мислити на неку промену **▲**, **Ж** у вези са степеном назализације.

На тај начин долазимо до закључка да су нетачне основне претпоставке Егбломове (у погледу на палаталност сугласника, степен назализације и изједначавање **Ж** и **▲**), помоћу којих он тежи да објасни појаву средњобугарског мењања назала.

У исто време тумачење које даје је са својег гледишта појавима средњобугарских споменика, није увек срећно.

По његовом мишљењу, слова **▲**, **▲▲**, **▲▲▲** за преписиваче имала су исту гласовну вредност: **'▲**, док је, с друге стране, **Ж** било равно **▲**. Али се јавља питање: зашто се у више споменика за носни вокал иза **ј** употребљава слово **Ж**?

Егблом и сам увиђа ову тешкоћу за његово објашњење, те се труди да је уклони на тај начин што претпоставља да је **Ж** у примерима као **дѡвржж**, **жзѡкж** означавало **▲** (са слабом назализацијом) без претходног **ј**: у унутрашњости речи, каже он, био је зев; што се тиче почетног **ж**, он опет претпоставља ***szik**, јер, каже, **ј** може да ишчезава и испред других задњих вокала. Међутим и сам Егблом одмах примећује да облик ***szik** не постоји, у ствари, ни у једном садашњем дијалекту; да преброди и ову тешкоћу, Егблом претпоставља да је **ј** било испред **з**, али да је било слабо или задњег образовања, због чега је било мање приметно, те су преписивачи сматрали као сувишно да га забележе. Али цело ово објашњење сумњам да може кога задовољити, јер је и сувише вештачко и компликовано. Вокал **е** није задњи; треба, дакле, претпоставити овакав развитак: **jezikъ > jszik**, **ʲszik** или **ʒszik**, али остаје (бар за мене) нејасно, откуд је савремено диал. **jezik**: ако је оно из средњобуг. **jszik**, онда шта је било са средњобуг. **ʲszik** или **ʒszik** (**жзѡкж** је за средњобугарски врло обичан правопис)? да ли морамо претпоставити, да се **ј** у њему оснажило или да се **ʲ** променило у **ј**? — јер смо горе видели да **szik** не постоји. Тешкоћа, дакле, опет остаје. Али није само та тешкоћа.

Слово **ж** за преписивача било је једнако **▲**, али **▲**, **▲▲**, **▲▲▲** били су једнаки **'▲**; тако вели Егблом. Према томе иза тврдог сугласника очекујемо само **ж**, а иза меког **▲** (**▲▲**, **▲▲▲**). Међутим подаци наших споменика не одговарају увек овом правилу. Иза старих умекшаних **л' р' н'** заиста имамо — у споменицима у којима је узајамно мењање **ж** и **▲** потчињено обичним средњобугарским правилима, — увек **▲**; у исто време о умекшаности ових сугласника сведочи правопис **лж, рж, нж = л'а, р'а, н'а**. Обичан средњобугарски правопис **шж, жж, штж, ждж** и поред тога **ша, жа, шта, жда** може се тако исто протумачити са гледишта Егбломове. Али има случајева када

поред сведочанстава да је сугласник био тврд, пише се ипак иза овог сугласника **▲**, а не **ж**, како бисмо очекивали са гледишта Егбломова. Тако, на пример, у Манујловом Апостолу XIII века¹ имамо **▲▲**, **р▲**, **н▲** (па и **л▲**, **р▲**, **н▲** = *l'a, n'a, r'a*), **ч▲** (па и **ч▲** = *ča*), **ж▲**, **ш▲**, **џ▲** (па и **ш▲**, **жа**, **џ▲**), али — **ц▲** поред **ца** (т. ј. **ц** је било очигледно тврд). Још су интересантнији у том погледу подаци Парем. Григоровича XII в.: **л▲**, **р▲**, **н▲** = *l'a, r'a, n'a* и **▲▲**, **р▲**, **н▲** м. *l'o, r'o, n'o*; такође **с▲** (*в▲с▲к-*, *в▲с▲к-*) и **с▲** м. *s'o*; **ч▲** и **ч▲**; **ш▲**, **жа**, **џ▲** и **ш▲**, **ж▲**, **џ▲** м. *še, že, šte*; да су **ц** и **с** били тврди, доказује не само **ца**, **са**, него и облици **старџы**, **кнџы** instr. pl. (117); међутим обично имамо **ц▲**: **птица** асс. pl. (109), **житница** п. pl. (111), **пшница** g. s. (111), **стџа** п. -асс. pl. (112, 116) и т. д.²

Исп. обрнуто **ш▲** поред **ш▲** у Бојанском Јеванђељу. Даље: ако је **ж** било једнако **џ**, а **▲** = 'џ' (као и **ш▲**, **џ▲**), зашто онда у споменицима имамо и **ж** место **џ** у таквим случајевима као **врџмж**, **дсџтџ** и сл.?

Егблом одговара: у споменицима првог времена средњебугарске епохе две врсте умекшавања (палаталност и палатализација) још се нису изједначиле; потребна су била три слова: за **џ**, за 'џ' и за **џ**; међутим била су на расположењу само два: **ж** за тврд вокал, а **▲** за мек. Отуд, каже Егблом, пошто су се послужили са **ж** за **џ**, а са **▲** за 'џ', за 'џ' нису знали шта да употребе; постоји колебање: по некад се пише **▲** (**ш▲**, **џ▲**), по некад пак **ж**. Ово објашњење, каже Егблом, чини разумљивим и то, што се **ж** јавља место **▲** врло често, обрнуто пак доста ретко. Као потврду свог објашњења Егблом наводи и то што такву употребу **ж** место 'џ' налазимо само у споменицима првог времена, али не и касније, када су се 'џ' и **џ** већ изједначили у једном гласу. Поводом тих напомена Егблових можемо приметити ово: 1. кад је било **џ**, 'џ' и **џ**, зашто се нису послужили поред **ж** и **▲** знаком **ш▲** или **▲**;³ 2. такви случајеви, када се употребљава **▲** место **ж**, нису тако ретки;⁴ 3. тврђење Егбломова да се употреба **ж** место 'џ' налази само у споменицима првог времена средњебугарске епохе не одговара фактима. У Јеванђељу Григоровичеву (XIII—XIV в.) имамо таквих примера као **кнжъ**; у Јев. Врачанском (које свакако није старије од друге половине

¹ Р. Ф. В. 1906, N 1—2 (199—215).

² Р. Брандџ. Григоровичевџ Паремейникџ. Москва, 1894 г.

³ Та се слова иначе употребљавају у споменицима првог времена.

⁴ И кад бисмо оставили на страну, како то Егблом хоће, текстове са једним **▲** (а таквих је скоро толико колико и текстова са једним **ж**), имамо доста споменика у којима се поред случајева са **ж** место **▲** обрнуто пише и **▲** место **ж**: исп. Пирдопски Ап. (**ржж**, **гжж**). Златоуст Јагићев (**ржжж**, **пжжж**), Паремейник Хлудова (**тжжж**), Зборник N. 137 Бечке Библиотеке (**вжж** **нжж**), Врачанско Јев. (**тжжж**, **пжжж**, **ржжж**, **шжжж**, **џжжж** асс. с.) Јеванџ. Беогр. Б. N. 214 (**стржжж**), Јев. Григоровича (**сжжжж**, **вжжжж** асс. с.), Бојанско Јев. (**ржжжж** асс. с., **сжжжж** и сл.). У Триоду XIV в. (Период. Сп. LXVI) **▲** се пише иза сугласника, али **ж** иза вокала; у Јеванџ. N. 397 Софиске Библиотеке **▲** се пише чешће него ли **ж** (Páta „Zlomek evangelistáre“... 1915).

⁵ Исп. Цоневџ „Врачанско Евангеле“, 221 с.

XIII в.): памѣтъ; кнѣзь, граждѣи и сл.; у Паремејнику Хлудова, који Цонев одређује као споменик краја XIII в. или почетка XIV в., имамо: сѣмѣ, граждѣи и сл.; у Златоусту који по мишљењу Јагићеву припада XIII—XIV веку: сѣмѣ, кнѣзь; у Прашком Јев. XV в.: нмѣ (исп. *Starine XIX, 193—250* с. с.).

Што се тиче случајева када се пише ѡ место ѡ (исп. горе), ти су примери необјашњиви са гледишта Егблмова, и то нарочито у споменицима другог (каснијег) времена, када су била по мишљењу Егбломову само два назална вокала: ѣ и 'ѣ: ако је писац изговарао *vol'ѣ* асс. *s. kn'ѣz, tr'ѣs*, зашто би писао *трѣсѣ*? Наравно, Егблomu стоји на расположењу објашњење оваких случајева као случајних погрешака; али у неким су споменицима оваки примери доста чести — напр. у Врачанском Јеванђељу.

Поред свих ових тешкоћа, на које наилази теорија Егблмова, и по нека друга тумачења која он даје подацима појединих споменика, не могу бити одобрена. Облике Добромировог Јеванђеља типа *ходѣ* поред *ходѣ* partic. Егблом схвата као последицу колебања у бележењу 'ѣ; на питање, зашто је та појава ограничена само на глаголске облике, он одговара: због тога што се та појава тек рађа. Чудновато је да се ово рађање везује само са једном граматичком групом речи. Облици Добромирова Јев. *любѣ* 1 s. praes., глаголѣ partic., изгонѣ 1 s. praes. никако нису „сјајан доказ“ Егблмове теорије: пошто је у обрасцу преписивачеву било често пута ѣ које је одговарало гласу ѣ његовог изговора, могао је преписивач да напише ѣ место ѣ (= ѣ). Облици Добромировог Јев. *молѣ, творѣ, любѣ* 1 s. praes., *зимѣ* асс. *s.* нису добро објашњени Егбломом: он је приморан да говори о „мање више случајној графичкој збци“, која је разумљива с обзиром на епоху „када је разлика између *л'* и *л̂* почела ишчезавати“. Али је Добромирово Јев. најстарији „средњобугарски“ споменик, ваљда прве половине XII века; међутим и сам Егблом претпоставља за прво време средњобугарске епохе да је постојала разлика између палаталности и палатализације.

Уопште доста многобројне појаве појединих споменика Егблом је приморан да објашњује речима: „вештачки правопис“ (о Погодиновом Пс.), „случајне погрешке“ (*кнѣзь, вѣрѣ, сѣсѣдѣ* у Јев. Григоровича).

У таквим приликама његова теорија нема никаквих преимућстава пред теоријом која објашњава средњобугарску ортографију у погледу на старе ѡ — ѡ палатализацијом, с једне стране, и лабиализацијом (или лабиовеларизацијом), с друге.

Егблом мисли да је уништио ово пређашње објашњење тиме што каже на 185 стр. своје брошире: услед лабиализације ѡ се променило под извесним условима у ѡ, под другим у ѡ; овај се пак последњи глас не може сматрати као лабиализован . . .

У ствари, ова напомена Егблмова нимало не обара теорију лабиализације. Ствар је ево у чему. Ако у споменицима XII в. видимо узајамно мењање ѡ и ѡ као већ потпуно нормирано, онда

то никако не значи да се лабиализација ♪ вршила током XII в. Наши споменици XI в. доказују да су се промене у погледу на ♪ и ж вршиле већ у току XI века,¹ — дакле, много пре него што се јавило ж место првобитног ♪ (рецимо у *жѣтва* и сл.).

Ми знамо да *š*, *ž* имају тенденцију ка лабиализацији у различним језицима. Може се такав карактер *š*, *ž* претпоставити и у *š*, *ž* оних диалеката који се огледају у т. зв. средњебуг. споменицима.

Према томе се *šę*, *žę* променило у *šǫ*, *žǫ*, (са неким лабиализованим вокалом, можда и другог карактера него ли *e* у погледу позиције језика), и то већ у XI веку; XII веку пак припада губљење лабиализације, услед које се место *šǫ*, *žǫ* јавило *šř* *žř*, као што се и место *tǫ* јавило *tř*. У погледу на то какви су сугласници били лабиализовани (лабиовеларизовани), несумњиво је постојала разлика између појединих диалеката.

Тако исто постојала је разлика у погледу на промену њ у њ иза сугласника ш, ж, ч, ц . . ., која се тако исто може сматрати као последица лабиовеларизације². Уопште теорија мењања ж у ♪ услед палатализације, а ♪ у ж услед лабиовеларизације боље одговара подацима наших споменика него ли теорија Егбломова. Са гледишта теорије лабиовеларизације потпуно је природно, што се у неким споменицима чува стари слог ц ♪ или с ♪ и поред тога што се ц, с јављају као тврди.³ Уопште ти појави се добро објашњавају са гледишта теорије палатализације и лабиовеларизације.

У изговору средњебугарског преписивача знаку ж његовог оригинала одговарало је час *ę* час *ř*, исто то и знаку ♪ оригинала: *трѣсѣ* = *tręs*, али *вољѣ* = *voľę*; *мѣсо* = *m'ęso*, али *жѣтва* = *žętva*. По неки преписивачи нису имали воље да рашчисте целу ствар и да утврде услове, т. ј. категорије случајева у којима је требало сачувати ж или ♪ оригинала, а у којима је требало заменити ж знаком ♪ или обрнуто; они су изабрали најпростији начин да изађу из тешке за њих ситуације; решили су се да употребе један знак за носни вокал (са слабом назализацијом), за *ř* и за *ę*, било ж, било ♪. Али код већине преписивача налазимо нормиран правопис, коме је, наравно, претходила пажљива анализа. Разлике између оног изговора који је био у основи правила школе, с једне стране, и индивидуалног изговора (у смислу диалекта), са друге су стварале, нове тешкоће за неискусног преписивача, па су га натеривале да изабере прост правопис са једним ж или ♪, односно да пише ♪ иза сугласника, али ж иза самогласника (Триод Кратовске школе XIV в.), или пак да пише ♪ место ж, ▲ место ♪, а ж иза *j* (одломак Минеје Григоровичеве). Што се тиче спорадичких случајева

¹ Исп. RE Sl. II, 3—4; стр. 193 и д.

² Исп. RE Sl. II 3—4; 191 с. стр.

³ Исп. горе Манујлов Ап. и Парем. Григоровича. Може се додати Бојанско Јев. у којем налазимо правопис ц ♪, ц ѳ, али се разлика између старих ц ♪ и ц ж чува: само два пута налазимо ц ж место ц ♪, али и два пута ц ♪ место ц ж.

са ж место ▲ иза тврђих сугласника у појединим споменицима са нормираним правописом — ја остајем при старом мишљењу,¹ да нема непосредне везе између ове „средњебугарске“ појаве (памџтѣ, кишѣ и сл.) и сличних примера Костандовског говора. Појави овог говора нису још засада у довољној мери осветљени, али свакако они не иду у прилог теорији г. Егблома; њ, њ, ж подједнако су дали ѓ (без нагласа > у), али ▲ дало је ѓ—е; исп. л'оснѓ — л'уснина, али дев'ок'и — г'ев'ет. Дакле, њ = њ; ж = њ, њ; али ▲ није = њ, што значи да није ни = ж.

С. Кулбакин.

ХП. 1922 г.

8. — САВА ПЕТКОВИЋ. Опис рукописа манастира Крушедола. [Описи рукописа православних српских манастира у митрополији карловачкој]. Издаје Монашко Удружење православне српске митрополије карловачке. Свезак први. Сремски Карловци 1914.

Монашко Удружење, од како је у његовој управи најглавнија личност г. Иларион Заремски, ретко учен и увиђаван српски свештеник, развио је лепу и корисну делатност. Међу осталим добрим предузећима његовим нарочито је важно оно, утврђено скупштинским закључком Удружења, да се проведе општа ревизија инвентара и среде каталози библиотека, архива и утвари. (Рад и имењик срп. прав. Монашкога Удружења 1912. донео је и извештај програм за то). Један део тог посла већ је започет, и то — рецимо одмах — врло добро започет; пред нама је већ каталог рукописа најбогатијег и најславнијег фрушкогорског манастира као прва књига веће серије.

За проучавање наше старе књижевности добри каталози библиотека са рукописима први су и најглавнији услов. Ми, међутим, из наших југословенских библиотека имамо тако мало добрих и употребљивих каталога, да је то више него грех према науци. Доста је рећи да поред толиких професора карловачке гимназије и богословије нисмо све досад добили каталога њихове богате митрополитске библиотеке; да добра каталога нема ни библиотека Југославенске Академије; да, осим оскудног описа рукописа Саве Хиландарца, немамо систематског и доброг каталога светогорских рукописа. Међутим, и остали каталози, осим београдских г. Љубомира Стојановића, рађени од дилетаната, врло површно и врло неједнако, морају сви из реда бити ревидирани.

При приликама, какве су раније владале код нас није чудо што су добри радови из старе књижевности били права реткост. Морало се директно са торбом и штапом у руци ићи од манастира до манастира — јер се обично свуда нешто нађе, а изненађења нису нигде немогућа — или се ослоњити на случајне наласке и на туђа саопштења, ако се хтело радити нешто на широј основи. Фрушка Гора има над 400 рукописа разног садржаја, а ми, осим

¹ Охридска рукопис Апостола коња ХП в. (1907), §§ 130—138.

неколико Шафарикових вести, једва слушамо, шта је све било у њима. Колико мучне неизвесности и непријатног скањивања, кад човек ради послове за које мисли да би тамо било грађе за њега! За глагољски део наше књижевности израдио је библиографију И. Милчетић (Hrvatska glagoljska bibliografija, Starine XXXIII); за наш много већи и опсежнији ћирилицом писани део требала би и једино би то могла извести наша Академија Наука са читавим штабом добрих сарадника.

Опис рукописа г. Петковића рађен је брижљиво и заслужује многу похвалу. У њему нема оне непотребне опширности, какву је још недавно развијао у својим каталозима А. И. Јацимирски, сматрајући за потребно да у опису рукописа даје половне расправе о питањима, за која му случајно наласци рукописа пруже нешто материјала; а нема ни оне лапидарности извесних наших каталога из којих човек једва дозна и садржај или само име рукописа. Г. Петковић се добро користио саветима својих пријатеља, нарочито г. Н. Радојчића, чије лепе особине све јаче избијају на видик, и дао је — да то поновимо — једну добру и врло корисну књигу.

Моје примедбе на тај каталог нису велике и ја их дајем, не да делу замерим, него да га допуним.

Четворојеванђеље бр. 5 писано је на бомбицину и припада несумњиво XV веку. У четворојеванђељу бр. 6 налази се на задњем листу повеза унутра једна рђаво писана грчка примедба: *ἐκ τοῦ κατὰ τοὺς καὶ τοῦ ἀγίου εὐγγελίου ἀναρχοῦσα*. Четворојеванђеље бр. 7 писано је XVI века; додати — чин литије српске је рецензије. Четворојеванђеље бр. 8 касније је од XV века; по мом суду, оно је истом из друге половине XVI века. Реформа Константина Филозофа није једино мерило за рукописе његова века; она се делимично налази и у XVII столећу. Листови 3^о, 32^о у овом еванђељу имају реченице, које су остале недовршене. Код апостола бр. 9 писац је превидео на л. 67^о отисак печата: печатъ храма сто архангела Мих. Апостол бр. 11 писан је полукурзивом. На л. 199^о има белешку: *Сиа книга Стефана Пантѣлемвика. И тко ѝ нои чате помози мѝ бѝ*. У псалтиру и апостола бр. 12 белешке је раније саопштио Љ. Стојановић у Старим српским записима и натписима, бр. 2119, 2027, 936, исто као и Сказаније о турском царству, *ibid.*, бр. 5151—2. У овом је задњем г. Петковић лоше читао: *а)* године цара Мехмеда (место његових вѝ треба кѝ) и *б)* крај. Место асажъ треба читати: а садъ. Он је превидео и један запис тајном буквицом на л. 325^о: *Сиа книга монаѣтира Крѣшедоля храмъ блговѣщеніе прѣстѣ бже. Сѣви квѣѣкѣвѣлѣцѣвѣѝ* (писа Никифор мнихъ). Служабник бр. 15 није бугарске, него влашко-молдавске рецензије. Белешку је његову издао г. Петковић лоше и неверно (нема, на пример, *ѡ* и *ѣ*; изостављао је слогове и по неку реч). Служабник бр. 16 неоспорно је млађи од XVI века; у најбољем случају он је из друге половине XVII. Служабник бр. 17 исто није бугарске, него влашко-молдавске рецензије. То се, у осталом, види и при поменима на л. 23^о, 124^о: + Помѣни ги раба

бжѣа Марина, Барбѣра, Жюржъ. + рабъ бжѣи Ивашко, Люѣфѣт'ка, Жюрка, Миклаила. + Помѣни гѣ раба бжѣа Іванѣша Ми(л)хѣ, Иаана и вѣси родит . . . (отргнуто) подрѣжѣе вго Лѣп'ка, Янна, Ста(на), де(а) еи Миха(л), снѣ в(гѣ) и мѣи вго и ве(с) ро(а) вго въ цр(с)тѣи его. Иван, Марина, Марта. Оба служабника бр. 18 и 19 писана су, по мом суду, у XVII веку. У ркп. 23. има белешка: сѣа книга Маѣшима архѣп(с)ла би(вѣ)шаго де(с)пота, а на л. 114^ч: Всеслав'номѣ Аввакѣмѣ вродѣако[н]. Требник бр. 28. је из XVII. столећа. У требнику бр. 32. констатовао сам више писара. Л. 35, 187—192, 193—195 нису писани од исте руке, од које је и остали текст. То се види и по броју писаних реди, који варира од 19—21 реда. На првој корици има белешка, коју г. Петковић не спомиње: Сѣа стаѣ и' божественѣа книга глѣма молитав[никѣ] Соф[ро]нѣа ермона(х) ѣ ма(н)стирѣ Бистрица. Октоих бр. 36 писан је од две руке; л. 1—208 једна, од 209—282 друга. Л. 120 уметнут је накнадно. Белешке су ту читане рђаво и нису све. На л. 1^о има: + Вотѣ писа кв(р) Атанасѣ Поповикѣ Тиѣаѣи ѣ Гѣв(р)го Ивициѣа и Тричко ѣ Стоанѣ примтелѣ ѣи примтелѣ. Петарѣ спи(са) 1714—аѣид. Даље: и подрѣжѣи Даница ѣ Цветѣ, Петрѣ, бабѣ Стаменѣ, Рѣжѣ Милошковѣ. На л. 46—49: сѣа книга Стоана Гѣока Гѣорѣиевиѣа лето 1709. Код октоиха бр. 37 не слажу се године: ѣ створениѣ мирѣ ѣсѣ лето, аѣкв. Да се зна ѣкѣпи ѣаѣ Стоанѣ ѣстои, ѣзе т стотине. Године 1699—1722 нису тачне једна према другој, али је друга вероватнија. Запис из минеја бр. 38 објавио је Љ. Стојановић, бр. 4463. У минеју бр. 39 различни су листови 151—167, 182—185; писала их је друга рука, на другом папиру и са другим бројем реди (27). У минеју бр. 40 на л. 50^о—66^р налази се служба Св. Симеону Немањи и то је требало свакако истакнути. У том ркп. има и запис тајном буквицом, да је књига манастира Кувездина. У минеју бр. 44 има више разлике у писању; број реди варира од 23—30. Назначена година је зрѣв (1687). Писац не помиње на првом листу похвалу св. деспоту Јовану: Срѣбскаѣ стаѣ цркви днѣ(сѣ) ликѣ(тѣ) вѣ памети преблѣжена(го) Івана. Код минеја бр. 45 код записа на л. 7 нема почетка: цесарѣ, бѣди вола твоѣ. На л. 1^р—4^р запис: Сѣа книга мѣнастира Крѣшедола блѣговѣщенские црѣкве. Аѣе би т'ко ктев ѣтимити, да мѣ ние просто. У минеју бр. 47 на л. 3^р—5^р има запис: ѣзѣ книгѣ Фѣлипа Алѣпича дѣтонас. вѣ юности байшанскѣа ѣпи. Богородичник бр. 49, из XVII века, у запису на задњим корицама има непопуњено место овако: ѣ смерених ва ѣноце. У типѣку бр. 53 додао је неко накнадно на задњем листу: тропарѣ глѣсѣ г стѣмѣ кнезѣ Лазарѣ. Код ркп. 55 писац је рђаво читао годину: з тѣсѣщное ѣ с ѣ ѣ; треба: и ѣ и ѣ (1589. место 1748.) У ркп. 56 не каже се у тајној буквици, да га је писао јерѣѣакоп Авакум; он га је само потписао. У истом ркп. има још записа, које г. Петковић не спомиње, и ако их је употребио г. Љ. Стојановић (сп. д., бр. 2033). Код ркп. 58 писац је записе саопштио непотпуно. Онај на л. 1 наставља се: всего народа христѣанскаго под властию прѣсветлаго

римскаго цесаро-кравлевскаго (даље нема). Испод тога: Сја книга миѣ ученика попа Симѡвна Крѣшедола. На л. 3 није сѣ, него обично: си. У запису на л. 333 чита се: словесѣ ѡ сврши е. На задњем листу има још овај запис: Сја кнѣга глагълми Златооустѣ мѡнастира Кроушѣдола. И ко сѣ наде ѡ братѣ те и ѡнимѣ да бѣде ѡкоже дахтанѣ навѣронѣ. Аминѣ, аминѣ. У ркп. бр. 59 на л. 451⁷ било је црвеним мастилом написано, па онда превучено: + Сја книга деспотовики гна Степана. Код датирања у Starinama VIII 3 ушла је 1519. год. као датум писања (conscriptus), што је године војвода Јован Његоје рукопис купио и приложио манастиру Аргишу. Ркп. бр. 62 сигурно није из XIV, него с краја XV или почетка XVI века. Писар тог рукописа давао је израза свом дивљењу оваким усклицима: на л. 345—6: Зрѣ, братѣ, всѣ красно. Зрѣ, любѣмичѣ, наказаниа краснаа. Смѣтрѣи ѡпасно всѣ сја; смѣтри добре, ѡ братѣ, ѡ хранѣни изѣка! На л. 357: Зрѣте, ѡцы мѡи, пол'зы сла(дъ)кые зѣло. На л. 394: Зрѣте, ѡцы ѡ братѣи мѡи, ѡ вымѣлите ѡпасно. Код ркп. 63 штампан је код Стојановића и први запис (бр. 4491). Код ркп. 67 изостављено је, да је на празним листовима на почетку, л. 2^в—3^в, доцније дописано: ѡ дхов'нѡ(мѣ) ѡци

ѡ чеде како побаетѣ ѡ нихѣ поклонѣ творити и кога. На л. 3—4 назади се овај запис, који је само деломично саопштен код Стојановића бр. 1163:

Вѣ лѣ зѣ тѣсѣшно раг прѣстаѣи се вѣрамѣи мѣца Јоуліа г днѣ на
 стго мниа 'Іакунда вѣ нелю вѣ зѣ ча днѣ, третина мѣ бѣ на вѣданасіа
 вѣднѣскаго. По то приложиѣмо сѣю кнѣгѣ стѣ двепотѣ оу мѡнастырѣ
 Крѣшедола, братѣи на ползѣ и прочитанѣи и на вѣ милостивѣ да шѣрѣ
 цѣмо мѣтѣ тамо. Пише Злабѣсти оу нѣскшон سموкѡвницы: има никѡ
 дѣ, нѣмѣ ѡмѣ мѣтнѣи. И Солѡмѡ рѣ: Шлѣвен ницаго ѣзѣ вѣ зѣи двѣ.
 Ще члѣвѣи мѣтнѣю даю ѡна дѣ мѣтнѣи нѣмѣнѣи приносѣтѣ кѣ ѣзѣ,
 сѣче вѣзѣхѣ, прѣхѡди итерѣ, прѣхѡди абнѣ, прѣхѡди зѣкѣзѣ; никѡ ѡ
 горнѣ силѣ вѣзѣранѣе ѡмѣ, ни агглы, ни архгглы, ни хѣрѣмѣи (!) ни
 сѣрѣфѣи, дѡндеже дѡнде до прѣстола ѣкѣи и тамо мѣтнѣю записѣ,
 дѡндеже прѣидѣт дѣ послѣвѣи мѣтнѣю поклонѣти се прѣстола ѣкѣю
 и тамо ѡнѣ мѣтнѣю шѣрѣцѣтѣ и милѡтѣ полѣчи ѡ ѣ мѣтнѣи ра. Ѣ
 се ѡ истѣвѣи мѣнѣ любѡ прочитѣвѣалнѣи читѣлю, прочѣти Злабѣстола

словесе и сега въпрашанъ въ се и въ ти извѣстно въ се скажите. Ре ала
 Павла: паче же тѣмъ дѣхъ стынъ гдѣ бо вѣси, жено благочестиваа, си
 рѣчь егюлюбеновъ срѣцѣ. Пси моужа вретига, си рѣчь пристрѣтнаго зма
 сѣшиш. Или гдѣ вѣси моужѣ, си рѣчъ благочестивы оумъ, аще начести-
 вю жинѣ, си рѣчъ састолоубеновъ срѣцѣ сѣшиш. Постие се древаи Мвуси
 въ синансѣцѣи горѣ егювидѣць шен и скрижали прѣтъ, посто и матѣами
 вчистие се прѣкъе. Постие се Иліа на вгнѣнѣи колесницѣи възетъ въ,
 матѣами и пото вчистие се. Постие се Даніиля прркъ матѣами и
 посто чюднѣ ем. Постие се Блиси посто и матѣами мрътеа възвѣжи.
 Постише се сты штрѣци постомъ и матѣами пища вгнѣню згасише.
 Постие се Іовифъ прѣкъе и матѣа и пото згаси раженіе стрѣлы
 вражіе и сѣшеніа (sic.) извѣжи възаконіе жены, и црѣбѣи полѣчи. Пости се
 прркъ Дѣа и повѣдѣ постави на дѣакола и црѣво шерѣте матѣами и
 постомъ, и вчистие се прѣкъе. Исѣсъ накинѣ въврѣжаніемъ люди шѣти
 и наследова земля, шѣтѣованію матѣам и посто вчистие се. Добро
 потъ и въврѣжаніе мати въсе доброѣтели, искѣшеніе вѣсѣвскѣи не
 дръзѣи на постѣца се, нь хранителіе жизни нашии аггли, любо трѣд-
 ниши прѣдѣстѣе на посто вчичающимъ се. Шѣцинна двонца смѣкріиѣ
 и люба мнѣгы спасѣло (!) и и кромѣ пота и трѣда. Съверѣте се и
 послѣшанте оумно и приавжно и развмно съмрътъ прѣлежитѣ и шѣхо-
 жданіе вѣчное не нмѣшѣи въврѣциніа. Прѣ съмрътѣю вѣстникъ не
 идѣтъ. Доброи и жреніе въло ре прркъ, пожри емъ жрѣтеъ хвалиніа
 и по семь призовѣи ме въ дѣи печали твоѣи и избеаю те и просла-
 виши ме.¹

¹ Збогъ немања знакова, сви остали диакритички знаци (акценти у почетку речи и у средини) морали су бити при штампању изостављени. — Ред.

Ркп. бр. 69. описан је опширно од Стојана Новаковића у Летопису, књ. 145 (1886), стр. 83—8. Ту је и запис саопштен боље, него и овде у Петковића и него у Стојановићевој збирци. Ркп. бр. 70 није никако српске, него влашко-молдавске рецензије (ср. само наслове глава!) и то је највећа погрешка детерминације у овом каталогу. У ркп. 71 ја сам код записа живих и мртвих читао Исаију Ђаковића као живог, и мјесто Ар(с)енин патријарха: Ђремию. У ркп. бр. 76 има на првој корици запис: Иѡ диакѡ(њ) г владике Нїканора Мелентевича. Пред записом на л. 113 има и ова реченица: Гаврїиљъ диаконъ Поповичъ. На л. 385^ч има овај деломично истрган запис: Сии книга архїепискѡпа Макѡимѡ и Стефанѡ де(с)потѡ Іѡвана . . . [де]спота, Агглїѡ госпѡж(д)е ва мона(с)тирѡ. Крѡшедѡлѡ. Запис на л. 167^ѡ није потпуно издан код Стојановића (бр. 3265). Нема ту овог завршетка: Умре цесаръ римскїи Францїшко. Он нїе выше живиѡ 5 минѡти, 1765 авѡгѡста по римски 18. У запису на задњем листу не ваља читати Мѡсїе, него Тѡ(д)ѡсїе. А на корицама има ова белешка: Сїю книгѡ прочати Василие без внимани и не знам ниѡѡ ѡ нѡи. И то писа(хъ) да не вазноѡ се, а прочатиль еса(мъ) дважди ю ѡ наслѡдих се ѡкоже уѡипака. Код

ркп. бр. 79 имају на корицама записи: вѡ лѡто $\bar{з}$ и $\bar{рд}$ мѡѡ $\bar{л}$ ни $\bar{л}$, а по апо(с)тѡлѡ Петрѡ и Пав'лѡ. Испод тога: вѡ лѡтѡ $\bar{з}$ и $\bar{р}$ и $\bar{ка}$. Запис у ркп. бр. 80 код Илије Стојковића и јесте из 1740., а не из 1664. године. Тај се Илија Стојковић спомиње чеѡиће у записима у Крушедолу у год. 1739., 1740. и 1742. Ср. Стојановића сп. д., бр. 2775, 2798—2801, 2844. У запису на л. 4 ја сам место што недостаје читао: под'писомъ сея стїя осѡжденъ естѡ лѡта.

Желети би било, да ово лепо подузеће не остане на самом почетку. Богате библиотеке манастира Хопова, Велике Ремете, Шишатовца и Раковца имају исто тако велик број старих и врло важних рукописа, о којима се зна тако мало и тако непотпуно.

Владимир Ђоровић.

9. — R. NACHTIGAL, Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung. I. Substantiva auf Konsonanten. Heidelberg 1922 (Carl Winter's Universitätsbuchhandlung). VIII 300.

У Предговору (Vorwort, стр. V) вели писац да је ово дело његово било спремљено за штампу 1912 год., а угледало је света — 1922. Већ се из тога види да је оно морало застарети у извесном правцу; зато су биле сасвим оправдане „допуне“ и „поправке“ које г. Нахтигал износи на стр. 258—279. Али, наравно, оне нису могле ни много изменити ствари у овој књизи ни много поправити, јер се од 1912 год. до данас много радило на испитивању словенског акцента и многа су питања стављена на сасвим другу основицу него раније; а она засецају у знатној мери и у г. Нахтигалов материјал.

Г. Нахтигал је у Уводу (1—34 стр.) изнео опште ствари своје књиге: о природи руског акцента, о историји акценатских испитивања и о задатку који је себи ставио у овој књизи.

Ни у првом ни у другом питању он није довољно исцрпан: могло би се још много штошта рећи и о природи руског акцента, а и литература о словенском акценту није увек ни потпуна ни најдостојније оцењена. Али све је то г. Нахтигалу било, у ствари, споредно, можда чак и непотребно, па му нећемо на томе нарочито замерати. За нас је главно: шта је он желео постићи својом књигом.

По наслову би се рекло да је његова намера била да опише све промене у акценатском месту при промени и образовању речи у руском језику. Ова књига обухвата само именице на сугласник, не старе сугласничке основе, већ оне које се у руском језику данас тако осећају, дакле: старе именице ж. и м. рода на њ, именице м. рода на старо џ (й) и именице м. рода на старо о и јо (џ и њ). Именице ж. рода на а и друге сл. нису ушле у ово испитивање.

Г. Нахтигал се задржава и на циљу свога испитивања (стр. 26 и д.). Њему је стало до тога „den heutigen Stand und Zustand darzulegen und zu erklären und die alten Verhältnisse und Vergleiche nur soweit zu berücksichtigen, als dies für die Aufhellung des Gegebenen notwendig ist“ (стр. 30).

Сасвим је јасно да је немогуће у акценатским питањима тако ограничити испитивање, и то се најбоље види по излагању г. Нахтигала. Јер сваки час је потребно говорити о прасловенском језику, и чим су прилике мало заплетеније г. Нахтигал вели (на пр. стр. 257 и сл.) да то не улази у његово испитивање (пошто он испитује материал рускога језика); међутим кад су прилике простије (на пр. код облика *сыны* и сл.) г. Нахтигал говори о примени у тим случајевима Сосиоровог правила, које је по пореклу „балтиско-словенско“. Према томе, г. Нахтигал је у својем испитивању неједнак: час ограничава сам свој задатак на руски језик, а после га опет проширује и на прасловенски, чим му се учини да је дошао до неких општијих резултата.

Код г. Нахтигала, који је и пажљиво радио своју књигу и дуго година, има извесне нејасности, неконцизности и у изношењу материала самог руског језика. Његов је задатак био: да изнесе акценатску карактеристику руског језика у извесном правцу и да покаже како се на руском земљишту до извесних особина дошло. Другим речима, он је хтео да покаже данашње акценатске особине, које су данас у промени места акценатскога у руском језику, и како се до њих дошло на руском земљишту. Што се тиче њихових особина у словенској заједници — дужност г. Нахтигала није била да и њих објасни; али је у његов задатак улазило да покаже на шта се своди руски материал, који доцније прасловенска граматика може са коришћу употребити.

Да би се до овога могло доћи, ваљало је употребити: сав диалектолошки материјал, материјал старијих споменика у колико нам је познат, материјал (уосталом, врло драгоцен) који нам пружају споменици у везаном слогу и у садашњости и прошлости и, напоследку, акценатске прегледе (збирке акценатског материјала) савремених испитивача. Г. Нахтигал је, у главном, употребио само ово последње. Из тога се види колико је као материјал излагање г. Нахтигала непотпуно. Он је, уосталом, и сам дао могућности да се оцени сва непотпуност његове књиге у овом правцу. Када је његово испитивање било довршено, он је имао прилике да покупи материјал од двојице бивших студената Моск. Унив. Б. Унбегауна (који се родио у Москви) и Ф. Н. Преображенског (из Нижњег Новгорода), и да их саопшти у својим „Zusätze und Berichtigungen“ (258—279). И поред тога што тако сакупљен материјал није увек поуздан, многобројни варијанти г. Преображенског и Унбегауна показују колико би потпунија и по негде друкчија слика г. Нахтигалова излагања била да је употребио оне многобројне диалекатске описе руских говора који су лако приступачни и којих има толико у издањима Петроградске Академије, Руск. Фил. Весника, Радовима Диал. Ком. у Москви и другим. Тако исто, оно што по негде г. Нахтигал цитира по неку реч код неког писца није довољно да да и приближну претставу о материјалу који се може наћи за историју руског акцента код руских писаца. Г. Нахтигал се, на тај начин, ограничио на већ сакупљен материјал код Чернишова, Кошутинца (у речнику за руску читанку), Востокова (његовој граматици руск. јез.), Јељсина, Грота, Бранта, Шарловског, Огиенка, Сињакова, Перо-а (Pérot), Коларжа, Абихта и др.; затим у речницима Даља и Академије Наука у Петрограду (старом и несвршеном новом).

Сада ћемо се упознати са резултатима књиге г. Нахтигала и овако састављене. Он прво износи именице ж. рода на њ. Г. Нахтигал утврђује као правило да се код једних именица (связь: loc. sing. связи, n. pl. связи, g. pl. связей, loc. pl. связяхъ и сл.) врши пренос акцента на крај речи у loc. sing. и gen. plur., а одатле почевши и у осталим падежима; код других се не врши: гуслей и сл. То тумачи г. Н. Сосировим законом: преносом \wedge и \tilde на последњи слог акутскога карактера и непреношењем старога \tilde . Али, као што је познато, то тумачење не вреди за gen. pl., пошто у том падежу немамо акутскога карактера; наоко се г. Нахтигалу не може уписати у кривицу што није могао 1912 год. употребити доцнија тумачења тога падежа метатонијом, он ипак и тада није имао права да примењује Сосирово правило на gen. plur., јер ту за њега нема места. Све друго што г. Н. говори о падежима множине — такође се мора посматрати са друге тачке гледишта, али ја овде у то нећу улазити. На крају овог свог излагања износи г. Н. именице ж. и м. рода са акцентом стално на крају (ложь: лжй, путь: путй и др.) и мисли, тако бар изгледа, да се код тих именица уопштио акценат на крају под утицајем полугласника

или кратких вокала првога слога; а путъ : путѣ и сл.? Ја мислим да се код г. Н. објашњење може узети само као констатација где има највише акцента на крају, а никако као право објашњење; објашњење се може добити само на основу материјала свих словенских језика.

Даље износи г. Нахтигал именице м. рода, прво оне које су по пореклу основе на њ, затим и остале. Код првих, као на пр. гостъ : гѡстя : гостѣй : гостѣмъ, имамо оно исто што и код именица ж. рода и са истих разлога, а тако исто и код именица као мужъ : мужѣй, за које је несумњиво да су се развиле под утицајем првих. Међу тим именицама засебно место заузимају именице типа конъ : коня : n. pl. кѡни : gen. pl. конѣй и сл. (исп. још гвоздъ, и још по неку; затим знатније, по броју, именице типа : полякъ : gen. sing. поляка : n. plur. поляки). Г. Нахтигал мисли да објасни и последњи акценатски тип утицајем основа на њ. Мени то није јасно, јер именица основа на њ са таком акцентуацијом (као код коня : кѡни : конѣй) нема, па бих се тешко одлучио за какав делимични утицај у том случају, када правога паралелизма нема.

Он прелази даље на именице мушког рода које имају као воръ : вѡра : вѡры, ворѡвъ, ворѡмъ, исту акцентуацију као и основе на њ и са истог разлога (исп. и пренос акцента на у у loc. sing. бѣрегъ : берегу и сл.). Истина, г. Нахтигал сматра да је и код ворѡвъ као и код волѡсъ према вѡлосъ (n. sing.) акценат био на њ које је имало на себи стари акут (међутим изван сваке је сумње да смо у том падежу имали некадашњи циркумфлекс); међутим, за савремену је науку јасно да смо имали и ту као и код нѡчь : нѡчьѣ метатонију (пренос акцента са кратког првог слога на потоњи слог при промени облика речи или измену у квалитету акценатском код других слогова — вѡлосъ : волѡсъ) која се у руском језику са првобитно кратких слогова (т. ј. именица са првим кратким наглашеним вокалом по пореклу) пренела и на све остале именице (са првобитно дугим слоговима, исп. волкъ : волка : вѡлки : волкѡвъ), можда тек онда када се у руском језику извршило скраћивање дугих вокала. Засебну групу именица образују примери као: чинъ : чѣна (g. sing.) : (n. pl.) чинѣ : чинѡвъ, чинѡмъ и сл. које г. Нахтигал ставља насупрот именицама типа богъ : бѡга : бѡги : богѡвъ, богѡмъ и сл. Ја мислим да је г. Нахтигал правилно објаснио тај однос разликом у постанку њ у једном и другом случају: у првом случају (т. ј. код старих основа на њ = ѣ) он види у том њ — л (дуго у) двојине, које је на себе привлачило ^ или ` првог слога, пошто је само имало акутски карактер, а у бѡги имамо обичан акценат акуз. множине. Са овим он сасвим оправдано пореди облике берегѡ, голѡса, холѡда и сл. у n. acc plur. који имају у gen. sing. бѣрега, гѡлѡса и т. д. У тим су облицима и досада (и сп. на пр. Шахматова Очеркъ древн. периода ист. русск. яз. Петроград, 1915, стр. 69 и др.) научници

гледали n. du. који је имао акутски карактер на крају и привлачио на себе акценат првога дугога или краткога слога низлазног типа. Најзад, г. Нахтигал даје именице мушког рода на -os (основе на -o-) које имају акценат на крају у исцрпним збиркама примера (стр. 179—251), и у завршним редовима покушава да одреди разлику у значењу међу примарним именицама м. рода са првашњим акцентом на првом слогу и са првашњим акцентом на крају. Ту говори г. Нахтигал о општем утиску који је он добио на основу примера руског језика, према којему именице са акцентом на крају значе *nomina acti* (колъ, плотъ, столъ, сукъ и сл.), а именице са акцентом на првом слогу значе обично *nomina agentis* (исп. воръ, мотъ, трусь, и сл.). Овим би се, до извесне мере, потврдила стара констатација односа *τόμος* и *τομός* (глагол. именице и радника) у другим индоевропским језицима (исп. Бругмана, *Grundriss der Verg. Gramm.* II², стр. 148—149). Али, наравно, за крајње решење овог питања ваља утврдити стање прасловенског језика у овом правцу.

Г. Нахтигал је, и поред свих замерака које му се могу учинити, дао корисну књигу. Корисно је било за данашње стање акценатских студија критички прегледати савремени руски језик и одредити категорије примера различних група именица. Г. Нахтигал је, пошто је свој материјал ограничио на показан начин, који ја не одобравам, са много оштроумља и критичности издвојио из њега подгрупе и карактеристичне особине појединих група. Наравно, у свему томе има мало потпуно новог и у закључцима и у врсти материјала; али је несумњиво да је било и корисно и потребно отпочети систематску оцену свега материјала руског језика, ма с кога краја било. Г. Нахтигал је тај посао отпочео. Можемо пожелети да га он у још већим размерима продужи и тако удуби да се на основу њега може заиста разумети развитак старог акцента на руском земљишту. Ово што смо досада дознали не показује да је руски акценат претрпео сувише велике промене, ако оставимо на страну, на пример, губљење акценатског квалитета у слоговима без „пуногласја“; али ипак и оно што се може о њему констатовати значајно је и за прасловенски акценат уопште и за утврђивање путова развитака прасловенског акцента на земљишту појединачних словенских народа.

А. Белућ.

10. — JAN ŁOS'. GRAMATYKA POLSKA. CZES'C' I. Głosownia historyczna. Lwów-Warszawa-Kraków. 1922. XX+244.

Књига се почиње са једном можда и сувише кратком уводном речи (*słowo wstępne*, XIII—XIV) којом се утврђује само, да језик пољски води порекло од прасловенског језика, као и остали словенски језици, па се одређује тачније предмет књиге: „*nasz wykład gramatyki polskiej obejmuje zakres tylko języka literackiego w jego rozwoju historycznym*“. Морам одмах да признам да ми је, пошто

сам се упознао са целом књигом, остало опет нејасно какав је задатак ставио себи писац. Тај задатак није био да се претстави историјски развитак целокупног пољског језика у свим његовим дијалектима, тако да бисмо могли наћи у овој књизи и питања историске дијалектологије, тако да би појави пољских дијалеката били претстављени у њиховом узајамном историском односу. Ако је писац имао на уму само „књижевни језик у његовом историском развиту“, онда је требало у почетку књиге тачније одредити, шта претставља пољски књижевни језик по своме пореклу, у каквом се односу налази према различним групама пољских дијалеката и у каквој се групи старопољских споменика огледа. О свим овим питањима у књизи нема готово ништа. Само узгред (на 155 стр.) писац примећује: *„Brak mazurzenia w języku literackim dowodzi, że jakkolwiek piśmiennictwo rozwijało się przez czas długi w Małopolsce (głównym os'rodkiem jego był Kraków), to jednak podstawę języka literackiego stanowi dawny dialekt niemazurzący, mianowicie wielkopolski“*. Необавештен читалац може помислити да је ово сасвим утврђена истина, о којој не може бити никакве дискусије.

Међутим други познати стручњак за историју пољског језика Брикнер почиње свој чланак *„Powstanie i rozwój języka literackiego“* (Енс. II 73 с.) са овим речима: *„Mimowolna omyłka utożsamia kolebkę języka piśmiennego z kolebką państwową, z Wielkopolską“* . . . и даље: *„O brak mazurzenia, zadomowionego wśa'nie w Krakowskiem, opierano tezę wielkopolskiej rodziny języka literackiego. Brak ten nie dowodzi niczego“* . . . У таквим приликама требало је да г. Łos' рашчисти ово питање. Он то није учинио. Даље треба приметити да се писац у својој књизи често пута позива и на такве податке из старих пољских споменика који немају непосредне везе са књижевним језиком: уп. на 8 стр. ст.-пољ. *rena, reno* и сл. (= *rana, rano* и сл.); тим се примерима додаје примедба: *„najwcześ'niejszy przykład znajduje się w dokumencie pomorskim: grenica 1205, redlica“* . . . На 25 стр. наводе се примери губљења јаког јера, као *domk, blizk* и сл.; на 76 стр. примери са групом *ar* место *ro* у старим споменицима и у топографским називима и т. д.

Могло би се помислити да је писац употребио израз „књижевни језик“ у ширем смислу „језик књижевних споменика“ (макојег порекла), али, прво, — то би било вештачко и неоправдано ограничавање задатка историје језика, пошто проучавање дијалекатске грађе чини са проучавањем старих споменика једну целину у смислу подлоге за историју језика; а друго: у књизи, у ствари, налазимо и дијалекатску грађу: уп. на 8 стр. (*pán* и сл.), на 47 стр. (колебање *'ow* — *'ew*), на 130 стр. (кашупско *ě < u*), на 160 стр. (*pjiwo* и сл.) и т. д.

Зато ми није јасно, у каквом је смислу писац употребио израз „књижевни језик“, одређујући предмет свога дела.

Али ма шта да је писац имао на уму као предмет свога дела, он је написао једну књигу која ће бити, ван сваке сумње, од ко-

ристи за нашу науку, и то, у главноме, због обилате грађе из старополских споменика коју је у тој књизи прикупио.

Што се тиче објашњења ове грађе, њему би се свакако могле ставити свакојаке напомене, примедбе и жеље; тако да оно задовољава стручњака читаоца у мањој мери, него ли оно историско објашњење, које је добила гласовна страна пољског језика у расправи Розвадовског у *Encykl. pol.* II, 289—422.

Пре свега пада у очи, да се историско објашњење гласовних појава пољског језика даје на тај начин, што се пољски гласови упоређују са прасловенским.

А то се не може сматрати за тачно. Сада је већ прилично рашчишћено у науци питање о узајамним односима западнословенских језика, а још више тако зване лешке језичке групе.

Ми бисмо, у свакоме случају, очекивали да у историји пољског језика нађемо штогод и о овим питањима, да знамо пишчеве погледе о томе. Али ни једне речи о томе код г. Лос'а не налазимо. Моје је мишљење да је писцу историје пољског језика била дужност да у почетку своје књиге тачно одреди место које заузима пољски језик у кругу осталих словенских језика, да прикаже у њему прво опште западнословенске црте, затим опште лешке црте, па тек онда да пређе на промене које су се дешавале на пољском терену, т. ј. за време засебног живота пољске диалекатске групе.

То је било неопходно и у случају да је писац имао на уму да говори само о књижевном пољском језику као о претставнику ове диалекатске групе. Теза о језичкој заједници лешке групе може се сматрати као мање-више утврђена; стога бисмо очекивали да ће писац говорити о односу пољских гласова непосредно према лешким, па онда према прасловенским, додајући примедбе и о западнословенским општим цртама, где је то потребно.

Међутим г. Łos' на 6 стр. своје књиге каже: „*mając zamiar przedstawić historję wokalizmu polskiego od czasów najdawniejszych, musimy wychodzić z głosek prastowian'skich, rozpatrując kolejno ich wymiany na obszarze językowym polskim. Wyobrażamy sobie stosunek genetyczny głosek polskich do prastowian'skich w ten sposób, że pewna część narodu prastowian'skiego, wyodrębniwszy się z całości, rozpoczęła życie indywidualne*“ . . .¹

Да ли овим г. Łos' хоће да каже, да се пољски језик издвојио из прасловенског непосредно, независно од других лешких диалекатских група? Али таква претпоставка зацело не одговара ономе, што наша наука зна о узајамном односу тако званих лешких диалекатских група, а такође и западнословенских језика.

Требало је расветлити питање о узајамним односима лешких језика још и због питања о кашупским диалектима, у смислу њихова односа према пољском. И ово последње питање није нимало

¹ На 21 стр. (§ 45) писац каже: „*pótsamogłoski њ, њ przeszły z języka prastowian'skiego do polskiego*“ . . . и сл.

расветљено у књизи г. Łos'-а, али се добија утисак као да писац сматра кашупске диалекте као и сваку другу групу пољских диалеката: јер зашто би да није тако, говорећи о пољском *e* наводио и „диалекатско кашупско *ě* које води порекло од кратког *u*“ (130 стр.)? Какву везу има ова појава кашупских диалеката са „књижевним пољским језиком“? Ако г. Łos' заиста сматра кашупске диалекте као саставни део пољског језика, онда би он морао свакако такво своје схватање образложити.

Ја пак сматрам да овако схватање није тачно, и да су кашупски диалекти првобитно претстављали један део друге лешке гране, па су тек доцније дошли у тешњи додир са пољском диалекатском групом.

Горе поменути начин објашњавања пољских појава, путем поређења непосредно са прасловенским, није једина мана ове књиге. Има и других које су већином тако исто, као и прва, — методолошке природе, а изгледа да се налазе мање-више у вези са општим лингвистичким схватањима пишчевим. Т. зв. „принципологија“ додуше није могла наћи у књизи свој непосредни израз, али се ипак донекле у њој огледа. Тако, на пример, на 27 стр. своје књиге писац, наводећи неке чињенице које не одговарају правилима с обзиром на судбину *џ* и *њ*, примећује: „*wiele takich nieprawidłowosci zebrał Brückner, mówiąc że mamy tu dowody poprostu kaprysów języka polskiego*“. Писац наводи ову чудновату теорију језичких произвољности без икакве примедбе, а и оно што каже на крају књиге (208 стр.) чини поново утисак, да он мање-више симпатише овој теорији и принципу „*nulla regula sine exceptione*“, који он ту наводи. Посве је јасно да таква начелна схватања не могу одушевити никога за пажљиво и дубље проучавање језичких појава, за њихову тачну анализу у смислу одређивања њихове природе и њихова порекла.

Стога можда у књизи г. Łos'-а често пута налазимо констатацију гласовних промена без одређивања њихових услова са дефиницијом „по некад“, „каткад“ и сл. Тако, на пример, на 7 с. писац каже: „по некад се губи *o* у речи“, а наводи свега три примера, по један пример из различних споменика, и то без икаквог свог мишљења, тако да се не зна, да ли су то погрешке преписивача, или су какве независне формације или шта друго. Или: „по некад се *u* мења у *i*“, а за то је наведена реч *lutos'c'* заједно са другим образовањима од истог корена (9 с.); као што је познато, ова се реч обично сматра као чехизам (в. *Encykl. pol. II.* 397 с.). Треба подвући да се у исто време и обрнуто: „*sporadycznie li wymienia się na lu*“ (10 с.), тако да цела ствар у пишевом разлагању заиста личи на ђефове пољског језика; међутим, у ствари, ови последњи случајеви (*li > lu*) могу бити час погрешке преписивача, час резултат какве лажне етимологије. Или: „почетно *i* могло је добијати *j*“ (7 с.); дакле могло је и да не добије; о условима овог појављивања *j*- нема ни једне речи. Или: „често у обичном говору чујемо *e* место *ę* напр. *piet-*

nas'cie, ręke, noge . . . : често; то значи не увек (даље се говори о *mie, cie, sie* место *mię, cię, się* и о случајевима када пољ. *e* одговара не старосл. њ; него руском ђ: *g. s. f.* и сл.); и ту би требало место што се каже „често“ одредити услове у појединим категоријама таквих случајева, јер су друкчији услови у примерима као *ręke, noge*, а друкчији опет у *pietnas'cie (piętnascie > pientnas'cie > pietnascie* т. ј. *ntn > tn*).

Или: „у старопољском се каткад губи *j* испред сугласника“ (185 с.); у каквим се условима губи, зашто не увек, остаје нејасно; примери су различне врсте: позајмиљене речи, као *klejnoty, oznamic' - oznamienie*, које се могу налазити у вези (било старој, било секундарној) са старим *znameę, znamenije, znamenovati*, облици компаратива (*chytreszy* и сл.), о којима уп. чланак Иљинског у Зборнику Бодуена де К. (234—241) и др.; праве научне анализе ових примера, по свој прилици, различних по пореклу, нема.

„Каткад се *nr* мења у *r*“ (195 с.); писац наводи само 2 примера: *teraz* и *jederaz*; међутим за мене ће бити ова гласовна промена сумњива све дотле док писац не наведе какве друге примере, јер *teraz* = старо *tę - razъ* (са логичким акцентом на 1^м делу), а *jederaz* се могло јавити по угледу на *teraz*.

Видимо, дакле, да у вези са неодређеношћу услова и спорадичношћу гласовних промена остаје без правог објашњења и природа језичких појава.

Писац често пута брка чисто гласовне промене са променом спољашне стране речи под утицајем аналогije; по некад види гласовну промену у примерима који претстављају независне лексичке варијанте; по некад даје вредности гласовне промене појавима графичког порекла.

Ево примера. На стр. 48 писац сам признаје да су се облици 2 plur. imper. *wieźicie* и сл. јавили по угледу на 2—3 sing.; али није требало онда ни наводити ове облике у фонетици. На 130 с. писац наводи врло интересантне примере наставка *-me* за 1 pl. praes., али он формулише ову појаву као „промену задњег *-y* у *-e* у nom. pl. заменице *my* и у завршетку 1 pl. глагола“.

Пошто се ова промена јавља само у једној граматичкој категорији, не може бити сумње да је то морфолошка чињеница, то значи да не спада у фонетику. Познато је да се за праслов. језик претпоставља као наставак 1 pl. *-mъ, -mo* и *-me*. Ако у српском налазимо *-mo* као и у малоруском, не би било чудо да нађемо *-me* у пољском, као и у чешком и у македонским дијалектима. Што се тиче облика — *me* место *my* за заменицу (n. pl.) 1-г лица, писац наводи само „*mesmy poruczyli*“; ако је то једини пример уопште, ја бих га тумачио као погрешку: *mesmy* место *mys'me*: уп. *iżes'me*. Сумњам да би био фонетски појав и облик *chwalemy, prosimy* и сл. (место *prosimy*) и после онога што о томе говори писац на 19 с.; — јер да је то фонетски појав, имали бисмо и *ziemy* n. plur. место *zimy, rodziemy* м. *rodzimy* и сл.

Тако исто сумњам да је фонетски појав колебање између *-im*, *-ym* и *-em* у облицима loc. и instr. s. придева, а такође и између *-imi* и *-emi* у instr. pl. придева, о којима говори писац на 19—20 с. с.

Са друге пак стране, дешава се и то да писац види утицај аналогичности у таквим случајевима у којима се пре огледа појав гласовне природе. Тако, на пример, на 27—28 с. писац објашњава појављивање *e* у речима *ogien'*, *węzet*, *wiater* и др. — аналогичност: према *dotka-dotek*, *kolca-kolec*, *bożka-bożek*, *końca-koniec* и т. д. Заиста по неки од примера које писац наводи, могу да се тумаче овако; али не и *ogien'*, *węzet*, *wiater*, јер ту би требало узети у обзир природу сугласника *l*, *n*, *r*: испред ових сугласника после губљења крајњег полугласника и у другим слов. језицима се јавља нови вокал, а ни у пољском нема *wosek*, *mozeg* по угледу на *bożek* (*bożka*), него само *wosk*, *mozg*.

Тако исто писац објашњује *e* у облицима *piosenka*, *braterski*, *braterstwo*, *zwierciadetko*, *jasetka*, *masetko*, *mydelko*, *lusterko* аналогично (26 с., пошто он каже о облицима *ogien'*, *węzet* и сл. да су постали „*analogicznie do dotka-dotek*“ и т. д. а после и о облицима *piosenka* и т. д. каже: „*w podobny sposób powstały*“ . . .). Међутим много је вероватније да се и ту *en*, *er*, *el* јавило из *n*, *l*, *r* посредништвом *ɳ*, *ɣ*, *ʃ*: уп. чланак Улашина у Зборнику Бодуена де К. 226 с.

У неким случајевима, као што смо казали, писац говори о гласовној промени онда када у ствари имамо посла са независним лексичким или морфолошким варијантама.

Тако, на пример, на 17 с. писац каже да се самогласник *i* у средини речи једанпут јавља, други пут губи „у условима, које је немогућно тачно одредити“. Као примере он наводи *kalizdy-kolizdy* и *kalzdy*, *wieliki* и *wielki*, *wszeliki* и *wszelki*.

Ја не видим ту губљење *i*, него независне формације са *ь*, које се, наравно, доцније губе, остављајући напоредне формације са *i*: уп. прасловенско *kolь*, *kolьmi*, *velьmi*, *velijь* из *velь-jь*.

Тако исто нема губљења *i* у облику *odpocznie*, ма да у старопољском налазимо *odpoczywie*, јер и у ст.-слов. налазимо *почьнѣ* *почьнѣши* и т. д.

Није правилно говорити ни за облик *chryzbiel* да се у њему јавља *i*, а не *e* „на месту јера јаког“, у толико више што је и писцу познато ст.-сл. *чрьбѣтъ*: и ту имамо независан вариант *chribьтъ* пред *чрьбьтъ*.

Нема довољних разлога да се формулишу услови једне гласовне промене због јединог примера *ninie*, како то чини писац на 9 с., говорећи: „*w p. ninie prast. nyníe pierwsza zgłoska zmiękczone przez asymilacje do drugiej*“. У ствари, имамо посла са самосталним прасловенским вариантом: прилог *ninь* (и то консеквентно) налазимо и у појединим средњобугарским споменицима који иначе чувају стару разлику међу *ы* и *и*.

Додаћу овим примерима и то да ми је сумњиво, да се у пољском *dziś* самогласник *i* јавио као замена старог полугласника на онај начин на који то објашњава Вондрак у својем чланку у Зборнику Бодуена де К. (7 с.), а још више сумњам у то, да би у пољ. *dyszcz y* било замена старог *ѣ*; и пољско *y* у овом облику, и срп. диал. *i* у *diždevica* (в. исти Зборник, 72 с.) највероватније претстављају други степен превоја вокала, дакле *y* < *i* поред *ѣ* < *ѝ*, као што и срп. *duždevn'ak*, ст.-сл. доуждѣвъ (Супр.) имају *u* из *ou*.

Тако исто немамо „*ž* место *z*“, него старо колебање, боље рећи старе независне варијанте у речима *rozny* и *różny*, *prozny* и *próżny* (176 с.), — уп. *Enc. pol. II.* 417 с. Наравно да и алтернација *x* || *k* у речима *chrząkać-krząkać*, *chrós'ciel* = ст.-сл. крастѣль (141 с.) није пољска, него старија: уп. р. *крякашь-хрюкашь*; чеш. *chrástel*, *chrěstel*.

Сувишно поверење према подацима рукописа, услед кога писац понекад у графичким појавама види језичке чињенице, види се, на пример, у оним тачкама књиге које су посвећене редуцираним вокалима.

Наиме, говорећи о губљењу ових вокала и наводећи примере који доста јасно сведоче о овом губљењу, из буле 1136 г., писац у исто време наводи и такве примере у споменицима XII—XIII в., као што су *Benin* = **Bъninъ* или **Bъninъ*, *Mistivooy* = **Mъstivooъ* и сл. Други пољски научник, г. Розвадовски (*Encykl. Pol. II.*, 342 с.) правилно је посумњао у гласовни значај ових примера; заиста и сам г. Łos' даје у својој разлагању доста грађе за такву сумњу: 1. такве примере налазимо и у споменицима XV века, међутим потпуно је невероватно да су се полугласници чували још и у XV веку; 2. у овим споменицима налазимо и *kylyantwą* = *klątwa* ст.-сл. клѣтва, *szkody* = *szkody* и сл. примере, у којима никад није било полугласника, нити је могло бити. Јасно је да су сви такви примери само графички, а не и гласовни појави. Међутим писац из ових примера изводи закључак (24—25), да се полугласници у пољском нису изгубили свуда одједном, да су се губили испред сугласника „у колико томе није сметала група тешка за изговор“, и да „трагове јерова налазимо чак и у XV веку.“

Сем примера који нису ништа друго до графички појави, писац наводи још и речи као *srzebrzny*, *brzniec'* и сл. које према његовом мишљењу доказују да се „самогласник који је био континуацијом *ѣ* чувао све до оног времена када је *r'* прешло у *ř*“. За мене је несумњиво да су пишчеви закључци погрешни; а погрешно је он баш због недовољне критичности према графичким појавама рукописа. И у јужнословенским споменицима налазимо сличне примере: кад је нестало у изговору слабих полугласника, преписивачи су их писали чак и тамо где их није никада било: *zъnati* и сл. Кад би група сугласника тешка за изговор била сметња губљењу *ѣ*, *ѝ* слабих у пољском језику у XII—XIII в., па чак и до XV в., зашто је ова сметња престала да постоји касније, те немамо полугласника у таквим групама још и сада. У осталом како

се може говорити о тешкоћи за изговор сугласничких група, као узроку чувања јерова баш у пољском језику који има *trzcina*, *z'dz'bito*, *szkto* из *stokto* и сл.? Што се тиче примера *brzniec'*, *srzebrzny*, *knąbrzny*, *jędrzniała*, којима писац подупире своје мишљење, Реч *brzniec'* стоји поред *brzniec'*, а *wierny* и сл. не могу доказивати да се *r'm'* морало променити у *rm'*; *srzebrzny* могло се јавити по угледу на *srzebrzysty*; *jędrzniec'* постоји поред *jędrniec'* и *jędrzec'*, те је највероватније контаминација ових (другога и трећег) облика; па и *knąbrzny* постоји поред *knąbrny* и *krnąbrny*; могуће је да је *krnąbrny* или *krnąbr'n'e* очувало своје *r'* услед једне врсте дисимилације, јер је и у 1-м слогу била група *m*. Па и кад бисмо сматрали *r'n'* у примерима као *br'něti*, *jędr'něti*, *krnąbr'ně*, *krnąbr'něti*, као гласовну појаву, то би само значило да је *r'n'* чувало своје *r'* дуже него ли *r'n* (*wierny*), тако да се *r'n* > *m* раније него ли *r'n* > *rn'*.

Или — други пример: на 106 с. у вези са појавом да место првобитно кратког самогласника налазимо дуги (односно његову континуацију — т. зв. „*s'cies'niona samogłoska*“), писац наводи из ст.-пољских рукописа и такве примере као *booga* и слично чијем *oo* никако не смемо да признамо гласовну вредност. То се исто може казати и у погледу примера као *zywołaa g. s.*, *na dworzee* и сл. (105 с.), у којима немамо довољно разлога да претпоставимо дужину у старопољском изговору.

Писац није издвојио такве примере из оне масе примера који се заиста могу сматрати као појави старопољског језика, а не само као појави старопољске графике.

Уопште може се казати да писац није довољно обрадио старопољску грађу коју пружа читаоцима, пошто није довољно груписао чињенице у одвојене групе према њиховом значају и природи. Тако, на пример, говорећи о секундарном дуљењу самогласника („*wzdłużenie zastępcze*, § 116), писац ставља у примере, сређене према граматичким категоријама, и такве у којима се дужина објашњава друкчије, — не као резултат секундарног дуљења, него као чување старе дужине у вези са извесним местом акцента; на пример, у облицима *partic. będąc*, *stojąc* и сл. дужина се могла генералисати, пошто је била сачувана у извесним случајевима испред старог акцента (уп. р. *илеџучи* и сл.), а у другим можда иза акцента.

У облику *sám* дужина је могла бити тако исто стара: уп. р. сам-самá-самó, срп. сáм-сáма-сáмо). Писац и сам признаје (110 с.) да „у неким случајевима“ имамо можда чување старе дужине, али опет он није оваке случајеве издвојио у засебну групу.

У неким случајевима писцу се може пребацити да није консеквентан, нити тачан у одређивању природе гласова. Најбољи је пример пишево објашњење питања палаталности сугласника.

Већ у својој уводној речи (XIV стр.) г. Łos' каже: „*spótgłoski miękkie wtedy oznaczamy przez kreskowanie (p, e, c, a, o . . .) słabsze zmiękczenie oznaczamy apostrofem : c', s', z', r' и т. д. . . .*“

Дакле писац разликује два степена умекшавања — јаче и слабије, другим речима, палаталне и палатализоване сугласнике. То је, разуме се, потпуно оправдано. Ми бисмо очекивали да нам писац расветли питање, да ли су западнословенски језици, као језичка целина, имали палаталне или палатализоване сугласнике, да ли је јака палатаност сугласника лешка црта или само прапољска. То све не можемо наћи у овој књизи. Али ствар није у томе (можда г. Łos' и не признаје епоху западнословенске језичке заједнице). Ствар је у томе што разлика између палаталних (*p', n', c'* и т. д.) и палатализованих (*p', n', c'* и т. д.) није спроведена у књизи како би требало. На 2 стр. читамо: (у прасловенском) „*samogłoska krótka miękka e... w s'rodku i na kon'cu wyrazów następowata zawsze po spółgłosce miękkiej lub j np. *mojego, *č'emu, *vezq, v'ezel'e... nebesa... Ponieważ stale przed e spółgłoska się miękczy przeto tego zmiękczenia zwykle nie oznaczamy w piś'mie np. čemu, vezq*“ ... и т. д. И на више других места своје књиге писац назива прасловенске сугласнике када су били испред палаталног вокала, — „*miękkie*“ (уп. 3, 56 с. с. и др.). На 136—137 с. с., говорећи о прасловенским су гласницима, г. Łos' каже: „*Z tych wszystkich tylnojęzykowe nie miały odpowiednich miękkich, innym odpowiadały miękkie: zębowe t', d', s', z', n', wargowe p, b', v', m'; przedniojęz. r', l'; nadto były też miękkie, nie mające odpowiednich twardych: zębowe c', z' (dz'), dźwiękowe č', š', ž'“* ... И даље: „*Nadto był jeszcze jeden rodzaj spółgłosek miękkich, o których dobrze nie wiemy, jak się wymawiały; oznaczamy więc je przez tj, dj, nj, pj, bj, vj, mj, rj, lj*“ ... На 137 стр. налазимо праслов. **vož'iši*, **vož'a*, **ton'eši*, **ton'a*, **lěpiti*, **lěpl'a*, **ljub'iti*, **ljubl'a*, **grem'ėti* (боље би било **grm'ėti*), **grem'l'a*, **trav'iti*, **travl'a*, **mořiti*, **morja*, **běl'iti*, **bělja*.

На тај начин, видимо да она разлика између *n* и *n'* и сл. о којој се говори код писца на XIV стр., није фактички спроведена; сугласници испред палаталних сугласника зову се „меки“, па се меко *t, d, s, z, n* јавља са апострофом („*stabsze zmiękczenie*“), али меки *r, l, p, b, v, m* (у истом положају) бележе се као *r l* и т. д. („*kreskowanie*“ — XIV стр.). Разлика **ton'eši* и **tońa* тачно је забележена, али нико још није доказао, па ни г. Łos' да је било *lěpiti*, а не *lěp'iti*, *lěpl'a*, а не *lěpl'a*.

Чак и више, имамо потпуно право да тврдимо да је у прасловенском било баш обрнуто: *lěp'iti*, али *lěpl'o*. Али ако г. Łos' мисли друкчије, опет остаје непојмљиво зашто има *lěp'iti*, а „*grem'ėti*“ а не *grm'ėti*, чим на 136 стр. налазимо подједнако *p' b' v' m'*. Сем тога 1. није јасно зашто г. Łos' пише **bělja* а **ton'a*; зар не води *n'* у речи *ton'a* своје порекло од *nj*, као што *lj* у **bělja* означаје такво исто *l'* од *lj*? затим 2. мени није јасно зашто писац говори о *nj, rj, lj* као о једној врсти меких сугласника, о којима „не знамо добро, како су се изговарали“. Поређење података појединих словенских језика, и нарочито подаци старословенског језика дају

нам потпуно право да тврдимо да су групе *rj*, *lj*, *nj* дале у прасловенском палаталне *r*, *l*, *n*. Имамо, донекле, разлога и да тврдимо, да су групе *tj dj* дале у прасловенском *t d*. Уопште имамо доста разлога да тврдимо да су сугласници у прасловенском били испред палаталних вокала не палатални него само палатализовани, а да су били палатални онда када су се јавили као резултат стапања у један палатални сугласник групе „сугл. + *j*“ (уп. ст.-сл. *мждрѣж* поред *мждрити* и сл.) или као резултат мењања непчаних сугласника испред палаталних вокала (*č*, *c*, *dž*, *s*, *š*); сем тога сугласник *s* био је палаталан када се јављао место *x* иза палаталног вокала (*вѣсѣ*).

Ако г. Łos' мисли другачије, дужност му је била да своје мишљење образложи. Али опет остаје неконсеквентност у означавању умекшаности у једним случајевима помоћу', а у другим помоћу; тој неконсеквентности писац није дао никакво објашњење. У вези са питањем палаталних сугласника згодно је споменути ово: на 152 стр. писац говори о пољском *š* од старијег *x*: *muše* и *wšego*, а пољ. *s* у облицима *Włosi*, *mnisi*, *nasi* и сл. објашњује (159 стр.) аналогично. На жалост, писцу је остао непознат чланак Белићев о трећој палатализацији у овом часопису (II, 1921 г.), у којем се са много више вероватности доказује да су облици *Włosi*, *mnisi* стари (по угледу ових облика и *nasi*), а да је *š* у облику *muše* и сл. ново, т. ј. да је резултат треће палатализације у зап.-слов. језицима заиста *š*, али се као резултат друге палатализације у њима јављало *s'*. Облици *Polszcze* и сл. (loc. s.), м. обичног старог *Polsce* које писац наводи на 147 стр., потврђују хипотезу Белићеву, да је *š* у облику *musze* и сл. секундарно, а не старо — гласовно.

У неким случајевима неправилно осветљење језичких чињеница у овој књизи налази се у вези са начином на који се писац користи научном литературом.

Мора се приметити да се у књизи не наводи научна литература на систематски начин. Само једанпут, наиме, говорећи о носним вокалима, писац наводи редом сва дела и чланке, који се тичу овог питања, али то се не чини у случајевима осталих питања. Ако је писац сматрао да је библиографија наведена у *Encykl. Pol.* II св., онда није било потребно наводити је ни у погледу на носне вокале. Сем тога, та је свеска *Encykl. Pol.* изашла 1915 г. те би сада библиографија морала бити потпунија.

Али ствар није у томе да научна литература буде наведена, него у томе да она буде проучена на систематски начин, да свако поједино дело буде објективно оцењено с обзиром на његов значај у научној историји дотичног питања и, да на основу таквог проучавања, а уз то и на основу материјала којим располаже писац, буде створен самостални пишећ поглед на једно или друго питање.

Морам отворено рећи: књига г. Łos'a не чини на мене ути- сак таквог систематског проучавања појединих питања и научне литературе која се тиче ових питања.

То се најбоље огледа у оном одељку књиге који је посвећен питањима акцентологије. Ова су питања можда најтежа и најзамр- шенија у целој упоредној граматици словенских језика.

Стога баш је требало бити врло опрезан у употреби резулт- ата најновијих научних радова; требало је проучивши научну литературу ових питања узети у обзир само оне резултате који су наишли на мање-више опште признање, и са гледишта ових већ признатих закључака ређати и осветљивати пољску грађу. Међу тим писац је, без икакве критике, примио за тачне и утврђене оне законе прасловенске метатоније које је формулисао г. Лер-Сплавински у својој расправи „*O prastowian'skiej metatonji*“ (1918 г.). Цело- купно ово научно питање у књизи г. Łos'-а нема право историског осветљења. Читалац добија утисак као да пре г. Лера ништа није било учињено за објашњење појава прасловенске метатоније, јер се о Белићевом раду „Акценатске студије“ спомиње само у при- медби (86 стр.) и то се само наводи назив овог рада, а не и његови резултати. У самом тексту писац се највише позива на дела г. Лера, г. Розвадовског, г. Нича и на своја. На 118 стр. писац каже: „*według Rozwadowskiego Encykl. 2, 313 w polszczyźnie pozostaty dtugiemі zgtoski, stojące bezpos'rednio przed przyciskiem, o ile zgtoską przyciskową nie była dtuga akutowa, natomiast wszystkie niewygtosowe dtugie przyciskowe bez wzgłędu na ich intonację uległy skróceniu*“. Наравно да израз „*według Rozwadowskiego*“ није ту на своме месту, јер су ови принципи били формулисани и пре Розвадовског. Тако исто објашњење дужине у пољ. *bós'c'* и сл., које писац наводи на 102 стр., не припада њему, нити г. Розва- довском.

Да је писац учинио једну крупну погрешку што је метнуо у основ своме излагању акценатских питања правила метатоније формулисана од стране г. Лера, није потребно да доказујем у овом чланку. Читаоци се Јужнословенског Филолога могу упознати у том правцу са мојом критиком Лерових правила метатоније у овом часопису књ. II 3-4, 240 стр. Из те критике мислим да је доста јасно, да није тачно оно објашњење пољских чињеница као и чињеница осталих словенских језика које је дао г. Łos' у својој књизи, пошто је узео, као полазну тачку, Лерова правила. Сви примери које налазимо у књизи г. Łos'-а на 94 и сл. с. с., нису правилно објашњени.

Писац наводи примере за два прасловенска типа: *tórt (tólt, tért, télt)* и *tórt (tólt и т. д.)*.

Као примере за тип *tórt . . .*, он наводи пољ. *brona*, р. *борона*, чеш. *brána*, срп. *бра̀на*, = прасл. **bórna*; пољ. *wrona*, р. *ворона*, чеш. *vrána*, срп. *вра̀на* = праслов. **vórna*; пољ. *król*, р. *король*, чеш. *král*, срп. *краљ* = прасл. **kórljъ* или **kórlъ* (а не *kórlъ* са *l* као што пише г. Łos', а то исто у својој табли и г. Лер); на 93 стр. он каже да

у чешком језику прасловенском *tórt* (са акутом) одговара *trát* са дугим *a*, а у српском истом *tórt* одговара *trât* или *trát* са кратким вокалом; обрнуто (94 стр.) прасловенском *tórt* — чеш. *trat* са кратким вокалом, а срп. *trât* или *trát* са дужином; у руском у првом случају имамо *torót*, а у другом *tórot*. Услед оваких правила срп. *krâlj* г. *Łos'* сматра као неправилан облик, јер у њему писац не очекује дужину него краткоћу (р. *корóль*, прасл. према писцу **kórlb*); тако исто према његову мишљењу није правилна дужина у српском *brána*, јер он ту види прасл. **bórna*.

Као примере прасл. групе *tórt* (*tólt* и т. д.), писац наводи пољ. *broda*, р. *бородá*, чеш. *brada*, срп. *bráda* = прасл. *bořda*, а са друге стране пољ. *brózda*, р. *бороздá*, чеш. *brázda*, срп. *брáзда* = прасл. *bořzda*; према томе је опет дужина у чешком *brázda* (тако он каже) неправилност.

И таквих неправилности према писцу има више: у српском *мријéши* г. *Łos'* очекивао би *ě*, јер он ту види праслов. *měrti*, и то услед руског *мерéшь*, чеш. *mřiti*, пољ. *mrzeć*; у чешком *mleko* дужина је опет по његову мишљењу неправилна, јер он примећује у загради: „место *mleko*“, а води ову реч од „*prast. mēlko, lub mēlko*“; али ако је у праслов. било *mēlko*, онда г. *Łos'* мора сматрати као неправилно срп. *млјéко*. Па и пољ. *dlóto*, р. *долóтó*, чеш. *dláto*, срп. *длјéтó* зачућује писца тиме што и у чешком и у српском имамо дужину, тако да он и не одрећује прасл. облик („*z tonacją wątpliwą*“). Оваке неправилности налазимо на сваком кораку, тако да у суштини нема ни одређених правила уопште за пољски: на 98 стр. (§ 107) писац каже — „... *okazuje się bowiem, że zarówno podakcentowe jak i przedakcentowe prast. ór czy też ór może się wymienić na p. or albo úr*“; заиста: *broda* = **bōrda* и *brózda* = **bōřzda*; *wrona* = **vōrna* и *król* = **kórlb*.

Мени је веома чудновато, како све ове неправилности и колебања нису изазвала код г. *Łos'*-а сумњу у истинитост оних акцентолошких начела која је он метнуо у основ своје објашњењу материјала. Међутим он је толико уверен у тачност ових својих и Лерових објашњења, да чак и не сматра за потребно да наведе погледе других научника, са чијих се гледишта чињенице објашњују много боље, као да су ти погледи одбачени у нашој науци већ одавна а као да су примљени и признати од стране већине научника Лерови закони. У ствари то, разуме се, није тако; објашњења других научника много су згоднија и боља него ли објашњења Лерова и пишчева.

У свима слов. језицима дужина се чува испред кратког наглашеног слога; стога су правилни и чеш. *mleko*, пољ. *mleko* (у народним дијалектима),¹ срп. *млјéко*, и чеш. *dláto*, срп. *длјéтó*, пољ.

¹ Писац у пољ. облику види дуђење (72 стр.); разлог се овом дуђењу не наводи. Обрнуто каже да се дуго *ě* каткад скратило и наводи, као пример, *chleb, chleba*; (32 стр.). Међутим у облику *chleb* немамо чување старе дужине него секундарно дуђење.

dtóto, и чеш. *brázda*, пољ. *brózda*, срп. *brázda*; и чеш. *brána*, срп. *brána*; једино пољско *brona* јавља се са краткошћу по угледу на асс. s. **bronq* из прасл. **bofnq*.

У срп. *krāl* = р. *король*, чеш. *král*, пољ. *król* опет је дужина потпуно правилна, јер ту имамо нови акут који се чува као дужина и у пољ. и у чеш. и у срп. (чакав. *krāl̃j* са узлазним акцентом који се мења у низлазни у штокавштини).

Интересантно је још и то да се пишчева објашњења не поклапају у свему са објашњењима Леровим (не знам, свесно или несвесно), ма да је он на 87 стр. објавио: „*Za podstawie omówienia akcentów prastowiańskich, intonacji i metatonji służy artykuł Lehra-Sptawińskiego*“ . . .

Тако према Леровим законима прасл. **vorna* (са акутом) морало би да се промени у **voŋna* са новим циркумфлексом који се јавља у чешком као кратки вокал; стога чеш. *vrána*, које наводи писац (94 стр.), није правилан облик; мора бити *vrana*; код писца пак овај пример одговара добро правилу: прасл. *tórt* = чеш. *trát*; ни о каквој неправилности писац ту не говори. Или: пример пољ. *brona* на 94 стр. = прасл. **bórna*, на 98 стр. „*prast. *bór|na*“; међутим Лер признаје за могућна само три случаја: а) **mō|kâ* са акцентом на крају а циркумфлексом претходног слога; б) **rōkâ* са акцентом на првом слогу; с) **vjdrâ* са акцентом опет на првом слогу (уп. код Łos'-а 88 стр.); случај **bór|na* (т. ј. Лер би написао **bór|nâ*) не само да не постоји код Лера, него он изрично каже: „*Form z przedakcentową akutowaną w owej epoce juz' w prastow. nie było ponieważ znacznie wcześniej zaszło w takich wypadkach cofnięcie akcentu na pierwotną przedakcentową akutowaną*“ (О *prast. metat.*, 38—39 с. с.). Једно **„bór|na*“ (Łos') морало би према томе дати **|bórna* (Лер: *|bōrnâ*), али онда не бисмо имали р. *борона*, нити чак. *brānâ*, шток. *brána*, слов. *brána*, буг. *бранâ*; ни један од ових облика не би био правилан; не би било правилно ни чеш. *brána*, јер **|bórna* или, како то пише Лер, **|bōrnâ* мора дати *|bōrnâ* . . . (уп. горе о **vorna*). Видимо, дакле, да једно Лосјово **bór|na* заиста није могуће. Морамо претпоставити са гледишта Лерова **|bōrnâ*, али онда није правилно чеш. *brána*, а не срп. *brána*, како каже г. Łos'.

Тако исто са гледишта Лерова чеш. *brázda* је потпуно правилан облик, јер се **bōr|zdâ* мења у **bór|zdâ* са новим акутом, који се чува према Леру и у српском, и у пољском, и у чешком: уп. на 88 стр. књиге г. Łos'-а правило Лерово.

Зашто онда г. Łos' сматра као неправилну дужину у чеш. *brázda* -- не знам. То исто вреди за српско *krāl̃j* које није нимало неправилно са гледишта Лерова, јер Лер објашњује овај облик из прасл. **kōr|l̃j*, а не из **kórl̃b*, као што чини г. Łos'. Мени се чини да је г. Łos' побркао ту два акута: стари (срп. кратки *̃*) и нови (чакав. *̂*).

Сем тога што се писац користи принципима Леровим, примењујући их у пракси на свој начин, он се позива у поједи-

ним случајевима и на мишљења г. Розвадовског, али није увек јасно, бар за мене, на који начин писац доводи у хармонију погледе г. Розвадовског са принципима Леровим, које је он ставио у основ своје разлагању: тако на 99 с. писац се користи објашњењем Розвадовског које тај научник даје супротности пољског *sędzić* — *sądze* „z *prasl.* *|*sōdjo*“, наиме, циркумфлекс се скратио (у инфинитиву) испред наглашеног слога са акутом.

Међутим, прасл. *|*sōdjo* (са циркумфлексом) према Леру морало би дати у пољ. баш *sędze*, а не *sądze*: уп. код Лера на табли |*trēsō* > *trē|sō*, т. ј. као |*rōkà* > *rō|kà* = пољ. *reka*.

По некад писац предлаже за објашњење пољских акценатских појава и своје сопствене хипотезе. Али ове хипотезе немају унутрашње везе са основним принципима акцентолошког система који је писац ставио у основ свога разлагања. Ове су хипотезе мање-више случајног карактера, и нису резултат дубље анализе питања. Тако, на пример, на 103 с. спомињући о колебању између дугог и кратког *a* у завршетку *n. s. f.* таквих именица, као што *stajniá, wolá, piecá* поред *ziemia, zorza, dusza*, писац претпоставља да се задње *a* у таквим случајевима скраћивало кад је било наглашено, али је задржавало дужину када није било наглашено. Међутим, пољ. *koszula* = срп. кошуља; пољ. *ńedza* лепо одговара српском *нужда*, чеш. *nouze*, р. *нужа* = прасл. **ńōdja* (од **ńōdja* било би пољско *ńōdza*); пољском *rolá* одговара малоруски *рілля*, пољском *szarańcza* — р. *саранча*, м.-р. *саранчá*; чим је писац доказао да је акценат био на крајњем *a* у речима *kania, wieża, kropla, suknia, skrzyńia, jędza*? Сем тога није јасно у каквом се односу налази ово скраћивање задњег *a* наглашеног иза умекшаног сугласника према сличном скраћивању задњег *a* иза тврдог сугласника без обзира на место акцента; тако исто према чувању дужине задњег самогласника у ст.-пољ. *dworzee, dobrzee, żywotaa*, о коме писац говори на 105 с. (уп. р. *на-дворіь, живоуіа*, срп. живота).

Свему ономе што сам раније рекао о књизи г. Los'-а, додаћу да у њој има још много којчега са чим се не могу сложити.

Тако, на 2 с. писац каже: „*samogłoska dtuga mięka i zapewnie w nagłosie przybierata j, które jednak zwykle w pis'mie się nie oznacza*“ ...; као пример наводи се *igla*. Прво, није разумљива реченица „које се не означаје на писму“, пошто се ту говори о прасловенском. Друго: реч *igla*, боље рећи *igła*, није имала дуго *i* („*samogłoska dtuga*“ ...), јер је раније било **ɔgla* као што и *igra* < **ɔgra*. Треће: обично се мисли да је **ɔgla*, *ɔgra* добило у почетку речи *j*, а да се *jɔgla*, *jɔgra* променило у *igła*, *igra*, и то, како се може мислити, са кратким, а не са дугим *i*. На 1 с., у § 1. испод наслова „*Prastowian' skie dźwięki zgłoskotwórcze*“ писац каже: „*Były one trojkiego rodzaju: samogłoski, półsamogłoski, a nadto jeszcze dwugłoski*“. Место „полугласници“ боље би било рећи бар један пут у почетку „редуцирани вокали“, али то није од значаја. Што се тиче „*dwugłoski*“ треба приметити ово: појам прасловенског језика, као што је ван

сумње писцу познато, појам је извесне епохе која је трајала доста дуго. Било је, наравно, и времена када је било још дифтонга у прасловенском, али су се већ у прасловенском језику дифтонзи изгубили. С тога писац није згодно казао да је у прасловенском било дифтонга. Прасловенско *ě* писац зове „*samogtoska duga miękka*“ (2 с.); с тога се може мислити, да он има на уму дифтонге *oi*, *ai*, *ei* и *au*, *ou*, *eu*. Заиста на 5 с. спомињући о превоју вокала у прасловенском, г. Łos' наводи такве примере, као **na-poj-ъ*, **bav-iti*, **stol-ъ*, **poj-ъ*. Поводом ових примера он примећује: „*od charakteru następanej zgłoski zależą alternacje: ě, u przed spółgłoskami, oj, ou przed samogłoskami*“.

У свему овоме има једна нетачност; писац их је тако формулисао да се код читаоца ствара нетачно схватање. Требало би изрично казати да прасловенски језик непосредно пред његово цепање није више имао дифтонга.

Јер једно *poi-ti* > *pěti*, а *poi-ъ* > *po-jъ*; те није могло бити *stol-ъ*, *bav-iti*, *na-poj-ъ*, него *sto-lъ*, *ba-vi-ti*, *na-po-jъ*.

Пољски језик, дакле, није примио из прасловенског ниједног дифтонга, сем можда једног *ě*, ако се, то јест, оно изговарало у прасловенском језику касније периоде као *ie*.

Међутим г. Łos' толико далеко иде у својем тврђењу да је прасловенски имао дифтонге да чак и у облицима *byrati*, *myrъ*, *stolati* претпоставља „дифтонге *yr*, *yl* испред самогласника“ односно *byrati*, *stylati*, *myrъ!* Не треба доказивати да је писац на зацело погрешном путу: у овим облицима није било ни дифтонга, нити каквог сложног *r*, *l*, него само *by-ra-ti*, *stl-la-ti*, *my-rъ*.

Поводом тврђења г. Łos'-а да се „средње праслов. *l*“ променило у пољском у *ł* хоћу да приметим ово: за мене је сумњиво да је у праслов. било само два *l*, — средње и меко; пре ће бити да су поред умекшаног, палаталног *l* (из *lj*) била још два *l* — једно средње (испред палаталних вокала), а друго тврђе (испред веларних вокала), ма да не можемо тврдити да је ово последње било баш такво исто као пољско *ł* или као руско тврдо *l*.

На 6—7 с. с. писац је помешао у једној гомили случајеве прасловенског превоја *o/e* у почетку речи са примерима праруске промене почетног *e* у *o* (*одинъ*, *оленъ*, *озеро*, *осейръ*), као што је то учинио и Собољевски („*Лекциј*“ 31 с.); о погрешности овог мешања в. код Вондрака *Vergl. Gr. I*, 49—50 с. с.

Мени је донекле сумњиво и пољ. *ston'ce* као резултат промене *un* > *on*, како мисли писац (9 с.) услед *font*, *gront* < *funt*, *grunt*. Да — ли није пољ. *ston'ce* = прасл. **solnъce*, док *stun'ce* = прасл. **slnъce*, — уп. р. *но-солонъ*? Речи *zburzyc'* и *zborzyc'* (124 с.) различног су корена (срп. бура = **burja* и оборити).

Сумњива ми је хипотеза пишчева да је облик ас. *s. ja* = *eam* (заменица) чувао у ст.-пољ. дужину кад није био наглашен, али се јављао као *je* (краткост) кад је био наглашен: *mitował ja*, *mimo ja*, али *w nie*, *nad nie* (104 с.); ако писац упоређује пољ. *na nie*

са рус. *на-неѣ*, онда и пољском *mimo ja, miłowat ja* одговара „*мимо еѣ, люби.ль еѣ*“.

Хипотеза о билабиалном *w* у прасловенском коју сам и ја заступао г. 1905, потпуно је вероватна, али само писац је наводи без икакве научне литературе (уп. *Frinta „Fonetická povaha a historický vývoj souhlásky „v“ ve slovanštině“ 1916. Praha*), и главно — без икаквих озбиљних доказа (в. 138 с.); јер једини доказ који писац наводи не вреди ништа; наиме, он се позива на ст.-слов. творити и ст.-пољ. *tworzyc'* без промене *tv* у *tf* и тврди да се у руским диалектима *tv* чува само онда када је билабиално. Али то није тачно; у руском књижевном изговору, напр., имамо *tv* са лабиоденталним *v* које не прелази у *f* под утицајем *t*: *tworit'*, а тако исто *tvój, svoj*, а не *tf, sv* . . . Није разумљиво, зашто писац сматра да се облик *rozmnožyc'* јавља без *e* неправилно („*nieprawidłowe bez e : rozmnożyc'* . . .); и зашто очекује *e* у облику *obtoczył „przed typem trot“* (74 с.): предлози *vъz, iz, roz* нису имали у старо доба њ иза *z*, а и предлог *ob-* био је познат у прасловенском без њ: уп. прасл. **obolko < *obvolko, *obolstъ < *obvoldtъ*, ст.-сл. *обѡлтъ* и сл. На 183—184 с. с. писац објашњује реч *robak* на тај начин што се ту губи *x* „*udźwięcznione przed r' : (ch) robak*, додајући у примедби: „*a to zapewnie z *grobak*“. Али опет није разумљиво зашто је *grobak > chrobak* (исп. *gród* и сл.), и зашто се губи *ch* у *chrobak*, а не и у *chróst* и сл. Сумњам да је писац правилно протумачио пољ. *wżdy*: *< *vъgdy < *vъsegdy*; уп. пољ. *gdy < *kъdy* (срп. када, тада).

Сумњиво је и објашњење пишечево речи *rybitw* из **rybobitw*: уп. ст.-сл. *ръбитѣ* које припада формацијама са наставком *-teu*, као и именице *britva, bitva, molitva* и сл. (Meillet, *Études* II, 305—306).

С. Куљбакин.

11. — *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Μέσης καὶ Νέας Ἑλληνικῆς (Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης). Τόμος ε'. Ἐν Αθήναις (Ἐκ τοῦ Ἑθνικοῦ Τυπογραφείου) 1920. Стр. 456. 4^ο. Цена? („Лексикографски Архив за Средњевековни и Нови Грчки Језик.“ Орган Одбора за „Историски Речник Грчког Језика“. Књ. 5. Атина, Народна Штампарија, 1920).*

Још 1908 г. одлучено је у Атини, да грчки научници израде један историски речник грчки. Дело је предвиђено као круна у читавом низу великих творевина, којима ће грчки народ прославити стогодишњицу свог ослобођења од Турака 1921 г. Тад је имало почети и штампање. Тако крупној намени одговарао је и план дела. Имао се израдити један огроман речник и за старогрчки, и за средњевековни грчки, и за новогрчки језик, књижевни и народни, где ће се свака реч, свака њена варијанта, свако значење, свеколиког речничког блага грчког, за све дијалекте и крајеве, пратити кроз векове, од постанка па за целог трајања. Замишљено је једно монументално дело, каквог ми још немамо у науци; дело,

у ком би се *Стефанус* и *Дианж* слили у једно, увећани свом оном лексикографском грађом, која је скупљена од 17ог века па на овамо, а и оном, која још није сабрана!

Предузеће је, схвативши цео његов крупни значај, свесрдно помогла и сама држава. Два краљевска законодавна указа (од 1908 и 1912 г.) створила су лексикографски Одбор (од 5 чланова) у Атини; дала су његовим члановима права указних чиновника; одобрила су му, да узима и ванредне редакторе за нарочиту плату; одредила су за сам речник 10.000 драхама годишње из једног фонда и накнадне кредите у свакогодишњем буџету; означила су сталан локал за рад Одбора и т. д. Годишња помоћ је затим повећана још за 20.000 драхама (од 1913 г.). На послетку је, на место горњих законодавних указа, донесен чак и нарочити закон о речнику, изгласан у Народној Скупштини (1914 г., са изменама од 1918). Ту је проширен Одбор и број осталог особља; побољшано им је материјално стање и т. д.

На чело целог посла постављен је (као потпредседник, и после као председник Одбора) најзнатији грчки лингвиста, учени професор атинског универзитета *Г. Н. Хацидакис*. Он је у брзо изашао са својим програмом о начину рада (гл. његов чланак у листу *Παναθηναϊα* од 15/28 апр. 1909). Према двојаком лексичком благу, живом из средњевековног и данашњег *народног* говора грчког, и мртвом из старијих језичких фаза или из данашњег вештачког *књижевног* језика грчког, *Хацидакис* је предложио и двојак поступак.

За живи језик, прво ће Одбор, на основу досадашњих новогрчких речника, објављених народних умотворина и остале литературе на народном језику или о том језику, као и на основу збирака речи, које су састављене или ће се тек саставити, — спремити и штампати један ручни новогрчки речник (не само речи него и именâ) од једне једине свеске, са по једном празном половином сваке стране. Затим ће се тај речник разаслати по унутрашњости, људима кадрим и вољним, да, за љубав или за награду, а по датим им лексикографским упутствима, допуне или поправе, што је из ког краја или дијалекта у речнику испуштено или погрешно изнесено. То ће се бележити на оним празним половинама страна. Најзад ће ти тако допуњени и исправљени примерци бити враћени Одбору на завршну редакцију. Слично је ствар замишљао још пре 100 г. славни грчки филолог *А. Кораис*.

Што се тиче мртвог језика грчког, *Хацидакис* је и о томе дао читав план за скупљање и за обраду речи. Али је рад на овоме делу великог речника после одложен за даљу будућност, тако да нас се ни план за сад не тиче.

И цело ово предузеће, а и програм *Хацидакисов*, нарочито у колико се тај програм односи на мртви језик, оштро је критиковао пок. *К. Крумбахер* (у *Hinneberg*-овој *Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik*, број од 29 маја 1909, и одмах затим у *Byz. Zeitschrift* 18, 708 и д.). Но ова су два научника већ

од пре била у рату, због језичког питања у Грчкој. *Крумбахер* је у нарочитом спису био енергично стао на страну оних Грка, који траже увођење живог народног говора грчког и у књижевност, на место традиционалног мртвог књижевног језика. А *Хацидакис* му је, као вођа противне странке, жестоко опонирао.

По *Кримбахеру*, није ни мислити, да су Грци за сад у стању дати један свеопшти историски речник грчки за цео језик, и књижевни и народни, од *Омира* па до данас. А *Хацидакисов* програм показује крајње неразумевање лексикографског посла. *Крумбахер* препоручује Грцима, да за сад гледају да израде само добар речник савременог им народног говора; а онај свеопшти велики речник нека оставе за прославу 200-годишњице своје слободе.

Међутим, Одбор се и сам ограничио само на живи народни језик (гл. извештај Одборов, под *Хацидакисовим* потписом, од 27. јануара (9. фебр.) 1909, штампан у „*Владиним Новинама*“ од 11./24. апр. 1910). Од почетка па до данас спрема се само речник тог живог језика, или управо пробно издање тог речника, које ће се, као што смо напред видели, разаслати интелигентним људима у народу, ради допуна и исправака.

Посао су знатно ометали ратови и нередовно унутрашње стање у Грчкој, тако да дело није стигло за 1921 г. Најбољи су сарадници морали ићи на војну дужност, а од њих су неки и изгинули, или помрли. Недостајало је и спокојства за рад. Па ипак је до 1919 г., докле ја овде у Београду имам података, свршено врло много. Скупљен је силан лексички материјал из књига, из нештампаних збирака, и из живих народних уста. Извештаји говоре о милиону цедуља. Обрађена су неколика азбучна слова, маса турских речи у грчком језику (за шта је Одбор имао специјалне стручњаке) и т. д. Надати се, дакле, скорој појави овог народног речника грчког. тако потребног и српском лингвисти, због словенских и других заједничких елемената у нашем и грчком језику, у речима, у топонимици и др.

У вези с радом на овом речнику заснован је и горе наведени „*Лексикографски Архив*“ (од 1914 г.). Прве четири књиге изашле су о трошку атинског „*Научног Друштва*“, као додатак часопису тога друштва „*Аишина*“. Но доцније је Одбору за речник одобрен и за то нарочити кредит (3000 др. годишње, по закону о речнику од 1918), тако да је 5-а књига Архива (за 1918 г.) властити орган Одбора за речник. Спрема се већ и 6-а књига.

Архив је намењен Одбору, и у опште редакторима речника, да ту објављују резултате својих студија, до којих су дошли при раду на речнику. Међу тим научним прилозима има и неких о речима, које се налазе и у нашем језику, напр. у 5-ој књизи: о „*бабури*“ (од *С. Ксанџудиде*) о „*патерици*“ (од *В. Фависа*).

Књ. 5-а садржи и досадање законодавство о речнику; годишње извештаје о раду, подношене од Одбора Министарству Просвете и Цркв. Послова, и др.

Д. Анастасијевић.

12. — SŁOŃSKI STANISŁAW. Tak zwane perfekturn w językach słowiańskich (1923, otisak iz „Prac filologicznych“, T. X, str. 33). Słoński, profesor univerzитета u Varšavi razpravlja ovde o značenju perfekta u staroslovenskom jeziku; o tome se dosad malo pisalo ili vrlo općenito. Iz svoga prilično bogatog materijala izvodi autor zaključak, da nije sasvim tačna tvrdnja Miklošića i drugih, da se u starim spomenicima grčki perfekt prevodi slovenskim aoristom i perfektom, već da je istina ovo: Normalni prevod grčkoga perfekta (173 slučajeva između 190 u evangeliju i psaltiru) jeste slovenski aorist. Protiv identifikacije slovenskog takozvanog perfekta sa grčkim perfektom govori i to, što se u jeziku slovenskom perfekt može načiniti i od imperfektivnih glagola. Složeno prošlo vreme upotrebljavalo se pre svega u 2. licu jednine (ređe u 3. licu); uzrok će ovome biti u tome što je 2. i 3. lice aor. jednako. Prof. Słoński upozorava tom prilikom i na hrvatsko-srpski jezik, gde se također može mesto aorista uvek metnuti perfekt i gde (sem u južnim krajevima) aorista i imperfekta nestaje. „Možemo li i ovde misliti“ pita Słoński, „da su uz uticaje značenja sudelovali i formalni faktori — zvučna identičnost 2. i 3. lica aorista? ... čini se, da možemo“; u Vukovu prevodu Novoga zavjeta, gde Vuk pod uticajem grčkoga i staroslovenskega prevoda još vrlo često upotrebljava aorist, nalazimo samo 5 slučajeva aorista u 2. licu jednine.

Dr. Fr. I.

13. — Fancev D. Fraño, *Jezik hrvatskih protestantskih pisaca XVI vijeka*. Zagreb, 1916. стр. 191. Прештампано из Рада књ. 212 и 214.

У нашој научној литератури има врло мало студија о језику једнога споменика или једне групе сличних споменика; зато већ ми радосно поздрављамо овај рад г. Фанцева. Тема коју је г. Фанцев узео да обради није много захвална: књиге протестантских писаца XVI века нису дела појединаца већ су колективни радови. Зато се у њима не огледа језик једнога краја или једне области; већ се виде различни утицаји које је каткада врло тешко тачно одвојити.

Г. Фанцев је употребио за свој рад 17 дела, почевши од „Разговарања“ Антона Сењанина (1555 у Падови) до „Другог дела постиле“ од 1568 г. (у Ратиспони) које су израдили, као и већину осталих књига, Антон Далматин и Степан Консул (Истранин). Г. Фанцев их није делио по преводиоцима, већ их је узео све уједно, остављајући, по свој прилици, да се разлике међу њима виде по самом језику. Уосталом, тешко је и било друкчије радити; јер иако је несумњиво да је неке од ових књига израдио сам Степан Консул (на пр. „Катехизам“ од 1561), већину је Консул радио заиста заједно са Далматином, а по неку и са још неким у друштву (на пр. „Едну кратку суму никих продик“ од 1563, заједно са Јурјем Јуричићем). Због тога, вероватно, и г. Ф. није сматрао да је могућно одвојити радове једних од радова других.

Али и ту се не завршују тешкоће око утврђивања порекла језика ових књига. На њих су својим језиком утицали и коректори који су исправљали, колико су умели, језик преводилаца. У почетку су били коректори Малешевац и Поповић, ускочки попови из Босне, а доцније истарски свештеници Фабианчић, Клеј, Ламела и Живчић. Како је било доста незадовољства језиком Антона Далматина и Консула у време њихова рада, чак и код самога Трубара, Консул и Далматин су се морали бранити и доказивати исправност свога језика. То је утицало те су они морали губити самопоуздање у своју снагу и гледати да из већ познатих превода, и латиницом писаних и ћирилицом и глагољицом, узимају што више. Зато се у њиховим делима, нарочито познијим, огледа, поред утицаја латиницом писаних лекционара, и утицај црквених текстова писаних глагољицом и ћирилицом. Све то заједно чини језик ових књига веома шареним; ако се дода да су оне превођене са страних језика, тако да има у њима и доста утицаја оригинала са којих су превођене, онда је јасно да се само строгом критичношћу може од овог материала одвојити оно што је корисно за историју нашег језика.

Већ у „Уводу“ г. Ф. вели сасвим тачно: „*Jezik hrvatskih protestantskih knjiga u glavnome je primorski i istarski govor čakavskoga narječja imajući bar u tragovima sve osobine starijih a i današnjih govora tih krajeva*“ (стр. 12). Другим речма, могло би се рећи да је у њиховој основици језик Хрватскога Приморја и централне Истре, тако да се оба ова говора у смешаном облику налазе у особинама које износи г. Фанцев. Све друге особине, далматинских говора или чак и штокавских новијих говора, у малој су мери овде заступљене, тако да ови споменици претстављају северозападне чакавске диалекте, који су знатно „икавизирани“.

Нема сумње да је јака икавска боја ових споменика резултат рада различних руку, можда највише коректора; јер оно мало сталне замене звука *ѣ* гласом *е* што износи г. Ф. показује да екавизам диалекта Консулова (централне Истре) није довољно задржат; већ се у том правцу ишло даље него што допушта и употреба тога гласа у Хрватском Приморју. Значајна је црта намењање звука *ж* у *а* иза непчаника, сем у речи јачмик; то такође показује основицу екавских чакавских говора. То потврђује и употреба глаг. и имен. корена са *а*: красти, расти, врабац, а не са *е*. Прелаз вокалног *а* у *у*, који је подједнако познат и диалектима Хрв. Прим. и централне Истре, о томе такође сведочи; што се на његовом месту, нарочито после 1563 год., употребљава у делима протестанске књижевности све више *а* — то је намерно уношење архаичније црте из старијих споменика (исп. стр. 44). Употреба каткада *о* м. ж — црта је средњестарских говора (*ločila, odložena, naročeni, modrosti, jedno* асс. fem., *vodo* асс. fem. итд.), и она се у овим споменицима по кашто налази. Тако исто употреба префикса *z* место *iz* — црта је истих говора,

која се пружа и у говоре Хрв. Приморја. Облици као и избрати долазе такође у појаве ове врсте (исп. о томе мој чланак у ЈФ I, стр. 110—113). — Штокавски су утицаји свакако: употреба *и м. њ* у неким случајевима (г. Ф. то тумачи друкчије), затим *о м. л* на крају слога у једном споменику (у Разумним Науцима од 1562 год.).

Није ми сасвим поуздано да ли су у овим диалектима облици: *secih, tecih, vnuci* и сл. (стр. 56) били народни у ово време или су узети из других споменика других крајева наших; али је врло вероватно да се *љ* и *њ* у овим крајевима у засебним речима већ тако изговарало место старога *-лј-*, *-нј-* од *-љј-*, *-њј-*, јер се и данас напореда са *-лј-* и *-нј-* изговара и *љ* и *њ* (исп. у мојим Замјткџ по чакавским ђ говорамђ, стр. 11—12). Занимљиво је да и ови споменици (исп. стр. 61—62) имају обично љуцки, хрвацки и сл., али проклетство (исп. детаљније код мене Просв. Гласник за 1923, св. 4, стр. 206—212). О акценту ових споменика г. Ф. напомиње да се само у Постили (од 1568) обележавају акценти у већем броју и да ће он, када цео споменик у овом правцу изучи, изнети потанко његове акценатске особине.

Уопште узевши, може се рећи да по гласовним особинама својим ови споменици не претстављају велики интерес; чакавски диалекти, који су језички у II^и половини XVI в. били већ готово онако развијени као данас, претстављали би за нас ипак велики интерес када би у споменицима који потичу из каквога одређеног места били верно претстављени. Овде то није.

Чакавски диалекат имао је готово свој данашњи састав облика већ у XVI в., само се у по нечему виде у овим књигама и старији облици и новији облици једних или других диалеката. Тако у *dat.* и *loc.* имен. ж. р. имамо кашто *e* (стр. 72), у *loc.* имен. м. р. имамо и *i* поред *u* (74—75); што у *instr. fem.* поред *u* имамо и *om* (78—79) — то је утицај далмат. шток. диалеката. У дуалу има доста старих облика: *dve stade, dve leti, dvi grlici* и сл. и: *dva godišća, dvi ribě* и сл.; поред *dviju človēku* и сл. имамо већ и *od dveju rib*; поред дуалних наставака код броја „два“ имамо већ и ту плурал: *dvih, dvim, -mi* и сл. Дуалних облика има доста код глагола (исп. 134—135); г. Фанцев мисли да се ови дуалски облици не могу приписати утицају словеначког језика (као што хоће Д-р Видиц), већ утицају црквеног језика. Ја мислим да је словеначки језик могао у овом правцу утицати, јер се употреба дуала у чакавском у то време већ у многим говорима потпуно изгубила. Такوم се утицају могу приписати и облици *vašiga, božimu, moim* и сл. (100—102). — И глаголски облици пружају мало новог. Поред архаичних облика као *začesti* и сл. (118) и остатака од употребе *u* у 1. л. ј. сад. врем. и сл. облика да поменем још знатну употребу имперфекта (у облицима на *-ih, -iše* и сл. на *-ah, -aše* и сл.; затим: *želijaše* и сл.) и аориста. Напоменућу још употребу имперф. и од перф. глаг. (о томе се говори и у синтакси), затим употребу 3. л. зап. начина у реченицама као: „*da*

duh budi tih i pokojan“, „takovu nam veru dai otac“ и сл. у којима се сачувало модално значење тих облика. Али већ и у овим текстовима имамо конструкцију са „нек“ или: „da ne zlice u hižu“ и сл. (129—30).

Врло је богат материјалом одељак „Из језичнога блага“, (стр. 135—168) у којем се, прво, саопштавају домаће речи, које могу претстављати значај за нас са различних страна, а затим туђице, којих много има. Нема сумње да се само мали део тих туђица први пут јавља у протестантским књигама; оне су од општег значаја за ширење позајмица у нашем народу, наравно, у колико одговарају локалним говорима.

Најзад да поменем и последњи одељак, синтаксу, у коме је г. Ф. изнео тек по нешто од особина својих текстова, оставивши да се на многе од њихових особина врати онда када буде испоредио протестантске преводе са оригиналима са којих су превођени.

Као што се из свега види, студија г. Фанцева даје јасну слику о језику протестантских текстова; она може послужити као користан увод у њихово даље проучавање са језичке стране.

А. Б.

14. — 1. *Grammaire de la langue polonaise* par A. Meillet et Mme. H. de Willman-Grabowska, Paris, 1921; 8°, стр. 222.

2. *Grammaire de la langue tchèque*, par André Mazon, Paris, 1921; 8°, стр. 252.

Ново стање у Европи после великог рата пробудило је код Француза живље интересовање за словенске народе. Наслоњени на предратну Русију, Французи су највише изучавали свог великог савезника, па су у том циљу основали у Петрограду „Француски Институт“ који се сав посветио том послу, објавивши досад шест књига својих радова, намењених руском језику, књижевности и култури. После рата, или, боље рећи, још за време рата, Французи су се нашли без окриља на Истоку, па су данас упрли погледе у нове словенске државе: у Чехословачку Републику, у Краљевину СХС, а понајвише у Пољску, које све скупа треба да нам замене Русију, док она наново не заузме место које јој припада међу великим народима.

Да би се приближили младим словенским државама, Французи су се дали на изучавање словенских језика, и француске слависте, окупљене у Институту за изучавање Словена (*l'Institut d'Études slaves*) у Паризу, требале су да пруже својим сународницима низ помоћних дела која би им помогла у том раду. Институт је покренуо збирку словенских граматика и, разуме се, према данашњици, Пољаци су дошли на прво место; друго место заузели су Чеси, а треће по свој прилици, припаше нама Србима. Граматику пољског језика која чини прву књигу ове збирке (*Collection de grammaires de l'Institut d'Études slaves*) написао је г. А. Меје уз припомаћ

г-ђе Вилман-Грабовске, а граматику чешког језика написао је г. А. Мазон. И једно и друго име добро је познато у славистици, и оба научника, као што је било очекивати, дала су дела која чине одличан утисак. Обе књиге рађене су по истом плану и обухватају сва четири дела граматике. Главна је разлика у глаголу. Г. Мазон је поделио глаголе у четири врсте према презентној основи, а г. Меје је дао једну сасвим нову поделу, у којој се је тешко наћи. Желети би било да се г. Меје у новом издању мало више позабави физиологијом специјално пољских гласова и да оба писца унесу бар по један оглед пољског и чешког читања с фонетском транскрипцијом. Ако за низом граматика дође и низ хрестоматија с напоменама и речницима, целина ће бити потпуна.

Питање да ли би требало за почетнике израдити граматике другог типа које би им брже и лакше дале основно знање појединих словенских језика, остављамо нашим поштованим пријатељима у Француској да о тому поразмисле. Или можда Французи већ имају таква дела? Онда би граматике из ове збирке врло добро дошле да се то основно знање прошири и утемељи.

Р. К.

Библиографија од 1914—1922 (1923).

(Продужење.)

У овој књизи библиографија обухвата одељак о етимологијама, у колико се оне тичу и нашега језика, и одељак о српскохрватскоме језику и словеначком. Овде смо морали бити исцрпнији, ма да је несумњиво да и ту нисмо могли постићи потпуност. Зато се овде обраћамо свима писцима који штампају своје ствари по забаченим местима или у дневним листовима, да не пожале труда да један егземплар својих расправа пошаљу редакцији. Редакција ће их примити са захвалношћу и дати им у библиографском прегледу место које им припада. Наравно, што је сада пропуштено да се помене, изнеће се у доцнијим библиографским прегледима.

За овим одељком доћи ће старословенски, па бугарски; а на крају биће на једном месту изнесено све што се тиче библиографије, биографије научних радника на наукама које су предмет овога часописа и историје науке о језику код нас.

Засебно ћемо доцније дати преглед научних радова наших научника из области других филологија, сем словенске.

Како се штампање ове књиге отегло више времена него што је требало, могли смо узети у обзир и многа издања до краја 1923. год., па чак и по нешто из 1924! Мислим да ће корисније бити да се овако што пре изнесе оно што је изашло о нашој науци, него да се због формалних обзира остави за доцније свеске.

Скраћенице су као и у ЈФ II. Оно што је тамо већ једном наведено, овде се не понавља. Овде се само износе скраћенице нових часописа и колекција које тамо нису спомињате; а већ наведене се скраћенице наводе само онда када има да се дода која нова књига или година издања.

Списак скраћеница.

(Продужење, в. ЈФ II 327—329.)

- Anz. Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. Beiblatt zu den Indogermanischen Forschungen, herausgeg. von W. Streitberg
Године уз IF.
- AA Архив за арбанаску старину, језик и етнологију. Уредник Х. Барих. Београд. I/1—2 (1923).
- AWB Aufsätze zur Sprach- und Literaturgeschichte Wilhelm Braune dargebracht. Dortmund. 1920..
- ASiF Arhiva Organul Societății istorico-filologice din Iași. Director: Ilie Bărbulescu. Iași.
- Бр Браство. XV (1921), XVI (1922), XVII (1923), XVIII (1924).
- BasC Bulletin international de l' Académie des sciences de Cracovic. Classe de philologie. 1914, 5—10, 1915, 1916.
- BWsG Berichte der philol.-hist. Klasse der Kgl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften. LXIX (1917).

- BNJ jош III (1922).
- BulD *Bulletino di archeologia e storia dalmata. Pubblicato per cura di Fr. prof. Bulić.* XXXVII (1914), XXXVIII (1915), XXXIX (1916) исп. даље VArkD.
- VArkD *Vjesnik za arkeologiju i historiju dalmatinsku.* XLIII (1920), XLIV (1921), XLV (1922).
- VHAD *Vjesnik hrvatskoga Arheološkoga Društva. Urednik Dr. Josip Brunšmid* Zagreb. XIII (1919).
- VHZA *Vjesnik Kr. Hrv.-Slav.-Dalm. Zemaljskoga Arkiva. Uređuje Dr. Ivan Bojničić pl. Kninski.* XVI (1914), XVII (1915), XVIII (1916), XIX (1917), XX (1918).
- VČSN *Věstník královské České Společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná.* Praha. 1914, 1915, 1916, 1917.
- WS jош VIII (1923).
- Глас jош CII (1922), CIV (1922), CVI (1923).
- ГлПД Гласник Проф. Друштва. Књ. I—III (1221—1923).
- ГСГД Гласник Српског Географског Друштва. 3—4 (1914), 5 (1921), 6 (1921), 7 (1922).
- GI jош XI/3—4 (1922), XII (1923), XIII/1—2 (1924).
- ГодНЧ Годишњица Николе Чупића за 1914 и даље.
- DLZ *Deutsche Literaturzeitung.* Berlin. XXXV (1914)—LIV (1923).
- Дело 1914, 1915.
- DRom jош III (1923).
- DS *Dom in svet.* Ljubljana. XXVII—XXXII (1914—1922).
- EOp jош (1923), IV/1—2 (1924).
- ЖОН Живот и Обичаји Народни. II Одељење Српск. Етн. Зб. Српске Краљ. Акад. XI (1914), XII (1921) = Срп. Ет. Зб. XIX, XXII.
- ЗБИЈК Зборник за историју, језик и књижевност. (Издање Срп. Краљ. Акад.) VI (1922), X (1923).
- IJ jош VIII (1920).
- IF jош XL (1922), XLI (1923).
- JNj jош VII (1922), VIII—IX (1923).
- KZ jош LI (1922).
- LjZ jош XLIII (1923).
- LjIAk jош XXXVII (1922).
- LUārs jош XVI (1920), XVII (1921), XVIII (1922), XIX (1923).
- LF jош L (1923).
- ММС Минало. Софија.
- Нас Насеља Српских Земаља. Расправе и грађа. (Издање Срп. Краљ. Акад. Наука, X (1921), XI (1922), XII (1922), XIII (1923), XIV (1923), XV (1923).
- Наст Наставник 1921.
- Nvčsl *Narodopisný věstník československý.* Praha. IX (1914), X (1915), XI (1916) XI (1917).
- HE jош IV (1923).
- NMH *Neuphilologische Mitteilungen.* Helsingfors. XVI (1914), XVII (1915) XVIII (1917), XIX (1918), XX (1919), XXI (1920), XXII (1921), XXIII (1922).
- NSt *Narodna Starina.* Uredio Dr. Josip Matasović. I—III (1921—1923).
- PBVB *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, herausg. von H. Paul, W. Braune und E. Sievers.* Halle.
- ПрГл jош XXXIX (1923).
- R *Razprave. Izdaja znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani.* I (1923).
- Rad jош CCXXVII (1923).
- RAK *Rozprawy Akademii Umiejętnosci.* Wydzał filologiczny. Kraków 1914—1917.
- REH *Révue des études hongroises et finno-ougriennes dirigée par Z. Baranyai et A. Eckhardt.* Paris. I (1923).
- RESI jош III (1923).
- Savr *Savremenik.* 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1923.
- Sb Past *Slovenský sborník věnovaný jeho magn. prof. Františku Pastrnkovi rektoru univ. Karlovy k sedmdesátým narozeninám 1853—1923, red. M. Weigart.* V Praze. 1923.
- СКЗ Српска Књижевна Задруга. 157 (1921), 161 (1922).

СКГл	H. C. I (1920), II—IV (1921), V—VII (1922), VIII—X (1923).
Sl	joш 1/4 (1922), II/1—3 (1923).
Спом	joш LVIII (1923), LIX (1923).
Стар	Старинар. IIIа серија. I (1923).
StPH	joш XXV/1 (1922).
FFF	Från filologiska Föreningen i Lund. Språkliga Uppsatser IV (1915).
CMS	Casopis Maćicy Serbakeje. Budyšin.

III. Словенске етимологије.

137. Asbóth O. Alattság. Ny V (1914) 623—624.

Маџ. *alattság*, antenna, rudeus; Schillseil, 'Tauwerk' је реч турског порекла (*alef*), али је у маџ. ушла посретством срп. *àlât*; *-sag* је маџ. суфикс.

138. Asbóth O. Magyar hatás horvát-szerb kutyanevekben? Ny V (1915) 161—165.

Оспорава Лескиново мишљење да је суф. *-ov* у именима паса као *гаров*, *белов*, *шаров* маџарског порекла.

139. Barić H. Beiträge zur slavischen Sprachgeschichte. B. бр. 8. Lit. *idánt* ∞ стслов. *eda* (стр. 72—85).

140. Barić H. Albanorumänische Studien I. Zur Kunde der Balkanhalbinsel. Quellen und Forschungen 7. Sarajevo 1919, стр. 1—142.

Улази, местимице, и у етимол. тумачење слов. речи. Он оспорава ст.-балканско порекло стслов. *ružь* и лит. *rugis* и изводи их, као и агс. *ryge* од иевр. **rugi-*, одакле *rugj-* (као *λύκος*: стинд. *vřkas*), очувано у трач. *βολίσα* (с. 19). — Праслов. *mъzъkъ*, *mulus* није илирског порекла (тако Фасмер), него као и арб. *mušk*, а можда и лат. *musc-[ellus]* од иевр. **muḡhsi-ko*, од којег је и авест. *Sāi-mužoīs* (с. 56). Изводи стслов. *nevěsta* од **nevē-stor*, 'нова жена', за чији други саставни део пореди стинд. *str-i*, 'жена' (с. 80), а стслов. *stryjъ*, *patruus* од праслов. *sv-[p]tryjъ* (< **s_om-ptrūjo* са префиксом *s_om*—као у грч. *ἀνεψιός*, *ἀδελφός* (с. 123)). — Слов. *šuma* (арб. *šema* у *prošem* 'дрвеће') од **ksēu-mā* (75 ид.); срп. *zdeknuti* са пољ. *zdechnať* од праслов. **sъdeknuti* < иевр. **dheké* — на које своди и гот. *diwan*, 'умрети'. Од дублета *gomyla*, *mogyla* Б. доводи последњи као старији облик, у везу с арб. *ma-gul'e* (> иевр. *gū-la* у грч. *γύλιος*, сизл. *kiule* (с. 52.); слов. *utro* од **āpsro* > **uchro* > **u[ch]tro*, а *ustro* под утицајем глагола стинд. *ucchati*, лит. *aūšta*, 'свиће' од **āpskro* > *ustro* (с. 59); *obrešto*, *obrešti* од **urētijō*: *urēt-tiē* ка иевр. **euer(ēi)* у јерм. *gerem*, грч. *ἐβρίσχω* (с. 89). — Праслов. *brъwъ(no)* од иевр. **gъbhru-* > јерм. *kamurj* 'мост' од **gъabhurj*, грч. (богот.) *βεινυρα*. — Због тога што се од **gobhsā* може објаснити само *vosa*, а не и *osa*, Б. идентификује слов. *osa* иевр. адј. **aḵō-* 'бодљикав' који стоји према *aḵōn-*, као праслов. **serda* (> стаслов. *srēda* 'срце') ка гот. *hairtōn-* или лат. *homo* према лит. *žmōn-ā* (с. 84).

Од слов. позајмица: из румунскога су *bač* (< *bačü*), *bryn(d)za*, *cap*, *frula*, *košuta*, *lajka*, *raca*, *urda*, где су оне такође позајмљене и то из арбанаскога. Из овога је, по Б., непосредно позајмљено срп. *žal* = арб. *zal* са истом фонетском релацијом као у срп. (диал.) *poročiti* =

арб. *porosis*. Што се тиче арб. речи слов. порекла, Б. констатује у арб. *vrah* ,гомила, сноп' јслов. **vrachъ* ,вршидба' : *vrēšti* ,врши'.

М. В.

141. Барић Х. По илирским траговима 1. *Црес*, 2. *горџун*. ЈФ II (1921) 50—61.

142. Барић Х. Из балканског речника. ЈФ II (1921) 297—299.

143. Барић Х. Стслов. *brēžda* ,носећа' и лит. *berzdzià* ,јалова' ЈФ II/3—4 (1921) 310—311.

144. Барић Х. Етимологије. Прил. I (1921) 231—237.

Стслов. *bagъъ* ,скрлет', рус. *багоръ* ,скрлетна боја' од **bhōgъrōs* (сродно са грч. *φώγω* ,пећи') са првобитним значењем *,(горуће) црвен'; полазно значење ,жарити' у рус. *багáишь* ,ватра која тиња'. — *Korvjo* деном. од *korъъ* ,кора' од којег се образовало *o + њ- korviti*. Значење сложенице је прешло на симплекс *krâvim*. — Слов. *kostъъ* од **ko + stъъ* ∞ лат. *struo* — *kъkъиъ* ,голеница' од **kъ- kъиъ* : грч. *κνήμη*; *kъ-* под утицајем *кълка* ,бедро'. — Против (Бернекерова) мишљења да *krđ* не спада ка *črēda* Б. упућује на исти преглас у арб. *herđe* = иевр. **skrdis* (са *s-* као у лит. *skeržus*).

145. Барић Х. Етимолошки и граматички прилози. I. АА I (1923) 138—160.

Од слов. речи : *ka'uga*, *ka'uža*, чија се веза са лат. *caligo* etc. оспорава; од позајмица *brinza* и *urda* (из арб. посретством румунскога), па *šil'eg* ,младо јагње' и *frčka* (обоје из арб.).

146. Барић Х. Прил. I (1921) 255—256. Рец. бр. 348.

147. Барић Х. Рец. АА I (1921) 213—218 бр. 349.

Оспорава везу између *mogyla* и *velъmoža*, *mogъ* на који мисли Ф. полазећи од семантичке паралеле у стинд. *bhābъt-* ,кнез' и ,брдо', пошто је *-yla*, које Ф. издваја као суфикс, усамљено; буг. *poroj* ,поток' треба раставити од арб. *peřoj* ,id' и то због рум *pārau*, које упућује на **peř-rēn-* или **pro-srō-(ъ)-no-* (ibid. 153) као праобл. арб. речи.

148. Beer Ant. Рец. бр. 335. LF XLIII (1916) 149—156.

Даје критику и историског дела и гласовних тумачења самих назива. Студија Штурова је врло интересантна.

149. Berneker E. Ein slavischer Göttername. АК (1916) 176—182.

Стрибогъ = **stri* заповедни нач. од **стръжъ* : **стрити* (исп. имен. строи и сл.) + *богъ* (добро) = „Walter des Gutes“.

150. Berneker A. — Slawisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg. Lief. 11, II 1—80. (1914).

mā — *morъ.*; в. бр. 249.

151. Boerner G. Die Bildung slawischer Ortsnamen. Deutsche Geschichtsblätter. XVI (1915) 219—47; XVII (1916) 251—69.

Без вредности, в. А. Brückner ibid. XVII (1916) 75—90.

152. Brückner A. *Miszellen*. KZ XLVI (1914) 193—217.

Маск. *buk* 'буква' образован је према *grab*, које је у праслов. време била реч за букву уопште, а не само *Carpinus*; лат. *ilia* = слов. *jeli-ta*; слов. *utro* 'јутро' је механички постало од **ustro* = лит. *auszra*.

153. Brückner A. *Grundzüge der slavischen Etymologie*. BasC (1916) 100—5.

Немачки извод рада под бр. 154.

154. Brückner A. *Zasady etymologii słowiańskiej*. RAK LVI (1917) 88—171.

В. бр. 153.

155. Brückner A. *Slavisches ch-*. KZ LI (1923) 221—242.

Труди се да докаже да слов. *ch* на почетку речи може потицати од иевр. *sk* на основу примера као н. пр. *chotěti*: лит. *ketėti*, *chodъ* и грч. *οκεθάρων*.

156. Brückner A. *Über Etymologien und Etymologisieren*. II. KZ XLVIII (1918) 161—229.

Изнесене су многе ректификације етимологија у Berneker-ову Slav. Etym. Wb. и принципски погледи Брикнерови на словенску етимологију и етимологисање уопште.

157. Brückner A. *Slavisch-Litauisch (у Gesch. der idg. Sprachwissenschaft*. В. бр. 13).

Етимологисање словенских речи има се првенствено заснивати на самом словенском речничком материјалу и поређењу са литавским. Б. подвлачи да је непосредно поређење необјашњених слов. речи са герм., индиским итд. без обзира на слов. дијалекатске облике стварни узрок због којег је већи део у последњим деценијама пронађених етимологија зацело погрешан. X. Б.

158. Bruch J. *Lat. blatea, balatro und genues. brata* Gl VIII (1916/17) 83—5.

Сродно са слов. **bolto* (> срп. *блѣшо* и т. д.) је генов. *brata* од **balatta*, а ово је постало укрштајем **blatta* и **balatro* (од **bolā-tro* које, због *o > a* треба да је, по Б., илирског порекла.

159. Brugmann K. *Zu den Wörtern für 'heute', 'gestern', 'morgen' in den indogermanischen Sprachen*. BWsG LXIX (1917) 1—34.

160. Буга К. К. *Славјано-балтійскія етимологiи*. РФВ LXXI (1914) 50—60, 464—471.

У овом наставку својих етимолошких студија (РФВ LXX [1913] 100—8, 248—256) износи махом балтиске корелате ка слов. *krajbъ*, словен. *krěka*, *kroku*, *krukъ*, *krupa*, срп. *kūka*, пољ. *kuliq*, *kouq*, *kuti*, рус. *kuzlō*, *kъpъ*, *kъrчъ*, *kъrmiti*, *kъpa*, срп. *krplje*, *kъrzina*, *kъsъnъ*, *kyjъ*, *kyla*, *kypěti*, *lagoda*, рус. *lamъ*, *lanъ*, *lapa*, *laska*, рус. *lāxit'*, *le-lějati*, *letъkъ*, чеш. *lemež*, рус. *lepěška*, *lěnъ*, *li*, *lě*, *logъ*, *lomъ*, *loskotъ*, *loskutъ*, *lotokъ*, *lozgotati*, *lubъ*, *luska*, *luzga*.

Фонетска питања, у које Б. улази, односе се готово искључиво на балтиске језике.

161. Budimir M. *Ievr. *kleu-, teći, plaviti, prati, čistiti* ЗБел. (1921) 97—112.

Полазећи од *κλυτόπωλος*, епитета хтонског и аграрног Плуто, који се зове и *κλύμενος* — *περικλύμενος* Б. закључује да је и у грчком, постојао корен **kleu-* поред проширеног (у *κλύζω*). По њему *κλυτόπωλος* не значи дакле, „онај који има славну ждребад“ него, онај који плави поља — као што је и сам Плуто, по пишећу схватању, онај који плави поља и доноси плодност и богатство — а други део сложенице је корадикалан са *καλάμη πλάξ*, *plānus*, *feld*, *poje*. Сама реч је настала дисимилациским губитком прве ликвиде у **plō-lo-* као и *κάλων* < *κλάλων* (ка *(s)qel- „цепати“; овамо и слов. *čьlnъ*). Писац затим поставља да је и у староиндиском постојао поред познатог *sru* и корен *śru* и као доказ узима име јесењег кишног месеца *śrāvāṇa*; јерменски корадикал би био *lva-na-m* „перем“, које ја ипак не бих одвајао од лат. *lavare*, а литавски има поред познатих *szlūju* „чистим“ и *szlūta* „метла“ и топономика *Szlavė* — *Szlovė*. Исто и латински: сем *cluere* — *cloaca* Б. сврстава овамо *Cluana*, па име реке *Cluentus*, божанство врела *Clitumnus* (образовано као *au-tumnus* ка *uṛda* : *ṽḍoq*). У келтском има већи број имена од овог корена, а у германском, поред гот. *hlūtus*, Б. наводи имена многих река и потока као *Lutter*, *Lauterbach* и т. д., па име божанства *Hludana*.

Из српскохрватског писац наводи најпре име планине *Slovan* и брда *Slovin*, па затим имена река и врела као *Slavič*, *Slavjan*, *Slavnica*, а за имена брда наводи семантичне паралеле у стирском *slab* „брдо“ и *lṽp* — *αιγίλιψ* — *ἄλιψ* „стене“, па *litūs* : српхрв. *lit* — *litica*. Уз топономастичке примере Б. сврстава овамо *slāvina*, *slavič* и *slāviti* „разводнити (вино)“. Тако треба схватити и *oslāviti*. Вук³ s. v.

При крају своје расправе Б. потсећа на *Patrubányu*-ево објашњење имена Литавца, по којем оно значи „Strumgebetanwohner“ IF XXXII 327 и држи да је и у имену *Slovéninъ* — *Σλαωνινος* (први облик из хетеросилапског **kleu-*, а други из **klou-*) садржан сродан појам. Ако је ово објашњење тачно онда ова имена не могу служити за историју вокала *a* и *o* у стловенском. X. Б.

162. Булат П. К. Из живота речи. ЈФ II (1921) 272—285.

163. Булат П. К. Из живота речи. (Наставак.) Болести — биљке, животиње. ЈФ III (1922—1923) 37—43.

164. Bulat Krsto. Studije iz područja slovenske semantike. N Vj. XXV (1916) 273—291.

Imena životinja za oznaku prirodnih pojava. I. Za oznaku godišnjih doba i mjeseci (rusk. *червень*, češ. *červen*, polj. *czerwiec*; stslav. *izokъ*, češ. *vltci mēšic* i t. d.) i doba dana (rusk. *вѣшуху* за oznaku zore u primjeru kao *всѣшашѣ съ вѣшухами* ili *до ранихъ вѣшуховъ* i t. d.). II. O pučkoj astronomskoj terminologiji (rus. *насъдка* „kvočka“ за zvijezde Plejade i t. d.) III. O animalizovanju pojava na obzorju (rut. *баранци* „ovnici“ за vunaste oblačice, čakavski *jance se vajaju* = nastala je oluja na moru i t. d.). F. F.

165. Bulat Krsto. Prilozi za nauku o značenju riječi. N Vj XXV (1916) 21—29; 84—97.

Pristup. Općeniti pogled na metod semantike. — Kako se onomatopeja prenosi na ljudski govor. I. Primjenjivanje naziva, kojima se označuju glasovi ili šum žive i nežive prirode, na ljudski govor. II. Onomatopejski nazivi za neprijazni govor ili brbljanje preneseni dalje za oznaku grdnje, klevete i laži. F. F.

166. Wagner L. *Balkanrom. skala, mgriech., ngriech. σκάλα, türk. işkele, alb. škele, rum. schelă* u s. v. ZrPh XXXIX (1917).

Због *e* за *a* — за које W. Meyer-Lübke *Rom. Etym. Wb.* 7637, 2 мисли на стдalm. (дубр.) — срп. *skela*, буг. *skelja*, рум. *schelă* су из турскога *iškele* где је *ke* правилно из *ka* у грч. *σκάλα*. Како алб. *k* не одговара тур. *k*, за које стално у алб. стоји *ĸ*, W. мисли да је алб. *škelε* из српскога. Међутим, *s-* се не мења у *š-* у позајмицама из тако позног времена. X. Б.

167. Vaillant A. Оцена бр. 198^a. ЈФ III (1922—23) 154.

168. Vaillant A. Оцена бр. 198^b. ЈФ III (1922—23) 154.

169. Wędkiewicz St. — De quelques emprunts du slave occidental au roumain. RSI VII (1914—1915) 113.

Садржи некоје исправке и допуне J. Válek-овим извођењима ČMM. X 133 и д., XI 123 и д. о утицају румунскога на западно-словенски. И овај рад има исте одлике и мане као и ранија W. расправа по том питању (в. бр. 170). За слов. *šutъ* и *ko-šutъ* избегла је W. етимологија K. Oštira алб. *šut, šüte* од **ksēu- Anthropos VIII*, 105 и д. За *telēga* в. сада Прил. I 234. Интересантна је збирка примера за арб. *u* : слов. *u* и *a* из слов. *o < kařute < slov. koryto* и т. д. (с. 126) али је ипак погрешно W. извођење алб. *maguε* из слов. *mogyla* због *t*, место којег бисмо очекивали у алб. *l*. По м. м. арб. и срп. реч су корадикалне. В. бр. 140. X. Б.

170. Wędkiewicz St. Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen. MRIW I 262—91, 403—2.

Лепо сређена студија о речима румунског порекла у чешком и пољском. Она показује врло добро познавање нарочито славистичке литературе по том предмету и одличну романистичку спрему младог пољског научника. Али тај рад није дефинитиван, ни у погледу материјала који W. није нипошто до краја исцрпао, ни по резултатима и погледу историје појединих речи. Узрок је овом недостатку поглавито у томе што писац није настојао да самостално ради на арбанаском, а то је услов који се не може мимоћи у студијама ове врсте због тога што је велики број речи, које су Чеси и Пољаци примили од румунских пастира, ван сваке сумње арнаутскога порекла.

Од речи које доходе и у јужнословенским дијалектима *buzа* (с. 265 > рум. *buză* је од алб. *buzε*, које N. Jokl Stud. z. alb. Et. 11 тачно доводи у везу с лит. *burnā* „уста“ а које бих ја схватио као деминутив *bur(ε)-zε* „усташца“; пољ. *dział* „брдо“ (упор. и стрсрп. *delε*) је из рум. *deal*, али ово не може бити из слов. *dél* иако је прелаз значења „део > брдо“ врло обичан (с. 269) због тога што у банатском рум. има рум. *dolmę* које се по м. м. не да одвајати од илир. *Delm-atia, Delm-nium*; *bats* „тефтердар“ је из рум. *baciū*, али ово није (W. с. 276) из мац. *bácsi*, срп. *baća* „брат“ него од арб. *bats* „друг“ са познатом суп-

ституцијом рум. *ĉ* = арб. *ts*; слов. *laja*, *lajka*, шарена овца' спада ка рум. *laiü*, и *W.* је у праву кад је изводи из арб. *ʿaj*. Ово није како мисли *W.* (с. 278) из *laneus*, јер ово значи 'вунен'. Као што је *ʿarē*, шарен' > *laurus* *W. Meyer-Lübke REW 4939* тако би се *lajē*, прелазом *ri* > *j* могло извести из *laureus*. Етимологију за *žetica* рум. *jentița* (с. 281) дао је *P. Skok JArch. XXXV 348.* Х. Б.

171. *Wijk Nv. Рец. бр. 279. Museum XXVII 80—82.*

172. *Gavazzi Dr. M. Hoja, Lero, Dolerije. NVj XXXI 6/7 (1923) 224—227.*

Усваја мишљење Акад. Рјечн. s. v. *Dolerija* да су ови називи ушли у дубровачку поезију XVI-в. из народне поезије, где су они, по Г., узети из језика Морлака на дубровачкој територији. Г. идентификује *Лер-о* са *ler-oi* у припевима рум. колада као *oi ler oi d'ai ler oi* који се подударују са *хоја, леро, долерије*, сем фонетски, и у реду слогова. Митолошко схватање дубровачких књижевника је секундарно.

173-5. *Günthert H. Über Reimwortbildungen im Arischen und Altgriechischen, Heidelberg, 1914.*

У VII^{ом} одељку ове књиге је студија о имену иевр. бога грома, где Г. улази и у питање постанка слов. *Perunъ*. Он држи да се *Perunъ* има одвојити од лит. *Perkūnas*, јер су та имена, по Г., сасвим различитог порекла: **perkūnos*, *φηρωναίος*' спада ка стнорд. *Fiorgynnu*, које се не даје одвајати од гот. *fairguni* 'брдо', сродно са ствнем. *forha* 'Kiefer'; *Perunъ* је, напротив, од **peraunos* 'онај који унуштава' и спада ка слов. *perq*, *prati*, 'ударати', лит. *periū*, *peŕti* 'id'.

176. *Gombocz Z. A. szláváság török elemeiről. (О турским елементима у словенском.) Nyt V (1915) 271—6.*

177. *Грюненталь О. Этимологическія замѣтки. Изв. XVIII, 4 (1914) 127—147.*

Поред етим. литавских и летских речи Г. се задржава на слов. *minqti*, чије је првобитно значење 'проћи мимо', и доводи га, као и запгерм. *midan* у везу са стинд. *mi-*, в. стинд. *tasya vratāni na minanti dhitrāḥ* и ствнем. *thin gibot ih ofto meid*; слов. *peṭa* припада корену очуваном у словен. *pripetiti se*, десити се' и у слов. *рѣнъ*, 'пањ' (в. нем. *Stotz : stopen, Stamm : stemmen : sammeln*; слов. *lopuchъ* спада ка лит. *lāpas* 'лист' = слов. **lop*, одакле је изведено *lopata*. Слов. *lono* 'крило' од **lopno* као енгл. *lap* 'крило': *Lappen*.

178. *Endzelin J. Miscellen. IF XXXIII (1914) 119—27. 126. lett. buzga* 'Knüttel': хрв. *bazag*, slov. *bazga* 'Holunder'.

179. *Ertl Václav. Složena jména místní o prvéм členu slovesném. LF XLII (1915), 108—117.*

Показује да је погрешно, као што чини К. Новак (LF XLI, 345—350), сматрати да је у првом делу сложеница као *Pobipsy*, *Bizradec* и т. д. аорист.

180. Zubaty Josef. Čilý. LF XLII (1915), 18—20.

Чеш. *čily* 'свеж' спада ка *čýřo, čiti* 'мировати', чије је првобитно значење очувано у српхрв. и слов.; како пољ. *rozezulić* спада ка *čulý* мораће се уз ову реч сврстати и чеш. *roz-čiliti* 'узбудити'.

181. Zubatý J. Předložky *oč, so, ko*. Prace Baud. (1921), 78—80.

Стављајући облике *ждолъи, свѣржъ* паралелно са *oč, so* и *ko* који (претстављају у оба случаја **on, *som, *kom*) Зубати тумачи облике са *o* постпозитивном самосталном прилошком употребом тих речца, коју доказује њиховом употребом у староиндиском, грчком и лат. јез. (*m̄esum*). У таквој употреби *som* и др. (као *tom > to* и сл.) морало је дати *so* и сл., као што је у вези са именицама и придевима као њихов саставни део морало дати сж- и сл.

А. Б.

182. Zubatý Josef. Výklady etymologické a lexikální SbFil. V. (1915) 1—61.

Етимолошка разматрања пропраћена обилним лексикалним подацима. Обрађује се у главном чешки материјал али, увек у компаративном словенском смислу. Тумаче се речи: *hodě* (1—3), *ké, kéž* (3—5), *ledač* (5—6), *nepohodnouti se, nevražiti* и сл. (6—23), *otepadnutí (odnepadnutí), otestatí se* (23—28), *počist'ovaný — počistcovaný* (28—29), *poličie — jedná — sob* (29—31), *ponděli* (31—34), **smatlati, šmatlati* (34—41), *šmietiti, pošmietiti* (41—43), *záhě, záhy* (43—48), *zden, oddenek; nadbie* (48—52), *zěviti, zjěviti* (53—54), *zvléci se* (55—61).

П. К. Б.

183. Zubatý J. Výklady etymologické a lexikální. SbF VI (1917) 72—115.

184. Ивић Др. Алекса. О српском и хрватском имену. Београд. 1922, 1—20.

Нешто података из историје тих имена у популарној обради. Полемика против Хрвата који су Србе називали Власима и нису хтели ни у савременим делима својим од тога назива одустати. Без научне вредности.

А. Б.

185. Ivšić Stjepan. Lik *duždevč* pored *džđevč* u Supr. i s-h. *duždevňak „salamandra maculosa“*. Prace Baud. (1921), 68—78.

Изводећи *dižđevnica* у нашем језику, као и неки други научници, из *džd-* развитком звука *u* од шума који се јавља за експлозијом сугласника *d*, Ившић тако тумачи и *мѣни, дѣља* у српскохрв. (за *дѣља* је то тумачење сумњиво) и у старосл. *доуждѣвѣихъ* и српскохр. *дуждѣвњак* и сл.

А. Б.

186. Ivšić S. S-h. *vučodlak* dij. 'lepír'. JФ II (1921) св. 1—2, 132—135.

187. Ilešić Dr. Fran. Korijen „*věd-*“ као partikula. LjAk XXXI (1916.) sv. II. 36—40.

Рефлекси општеслов. синтаксичког склопа *věd-* као партикуле с особитим обзиром на источно-штајерски словеначки говор. Примери: *seveda, venda, vem, ven, ve* и др.

П. К. Б.

188. Ilešić Dr. Fr. Dvije „etimologije“. JФ III (1922—23) 83—84.

189. Илиевъ А. Турски изговоръ на български мѣстни имена. СпБАк XIV (1917) 103—28.

190. Иљинскій Г. Къ этимологији имени *chъrvatъ* „хорватъ“. ЈФ III (1922—3) 26—30.

191. Иљинскій Г. А. Славянскія этимологији. РФВ LXXIII (1915) 281—308, LXXVI (1916) 243—49, LXXVIII (1918) 187—211.

У овом наставку својих етим. студија (в. *ibid.* LXIX 12—23, LXX 257—375 [1913]) Иљ. износи обилат, али по убедљивости врло неједнак етимолошки материјал. Поређење спр. *lijenac* (в. и пољ. *leńce* Pl. m.) са лит. *lainas* није ново, а није, како је запазио већ Е. Bernecker, Sl. etym. Wb. I 711, ни сигурно. Од праслов. речи Иљ. покушава објаснити: *skotsъ, kapati, svěžъ, lata, ryba, ovoštъ*. Остали одломци се односе на руске и западнослов. речи. М. Б.

192. Иљинскій Г. А. Славянскія этимологији. Изв. XXIII, I (1918) 125—182.

Објашњаване су ове речи: 1. *visěti*, 2. *bagati*, 3. *vyžьbъ*, 4. *trajati*, 5. *trizna*, 6. *trězъ*, 7. врус. *tormazъ*, 8. *trēmъ*, 9. мрус. *strybaty*, 10. стслов. *oiminvъ*, 11. *věštii*, 12. јслов. *kip*, 15. срп. *líst*, 14. зслов. *kat*, 15. стчеш. *choroziti sě*, 16. чеш. *hlesnouti*, 17. чеш. *tistc*, 18. чеш. *včela*, 19. пољ. *pszczoła*, 20. слов. *čbela*, 21. стслов. *bvčela*, 22. пољ. *zbroj*, 23. пољ. *posag*, 24. пољ. *warga*, 25. стслов. *vrětvъ*, 26. мрус. *zamiž*, 27. буг. *hula*, 28. струс. *ušъ*, 29. врус. *lěstovka*, 30. врус. *lezvojъ*, 31. врус. *vytъ*, 32. врус. *stebátъ*, 33. стслов. *stablъ*, 34. врус. *rámenje*, 35. врус. *játryšnik*.

По Фасмеру IJ VIII 207.

193. Иљинскій Г. А. Звукъ *ch* въ славянскихъ языкахъ. Изв. XX (1915) 3, 53—118, 4, 135—186.

Овај Иљ. рад је зацело најопширнија студија о постанку слов. *ch*. После увода о предрадњама по овом питању Иљ. износи велики етимолошки материјал за слов. *ch* од *s*, док у другом покушава поткрепити новим примерима спорно мишљење да слов. *ch* може потицати и од иевр. *kh*.

По RSI. VIII 293.

194. Ipsen Günther. Sumerisch-akkadische Lehnwörter im Indogermanischen. IF XLI (1923) 174—183.

Сматра праневр. позајмицама из сумерско-акадског **orud-*, **roudho* (> *ruda*), **gudu-*, говедо'. Х. Б.

194 а. Иречек К. Рец. на „Тюркско-болгарское лѣточисленіе“. Ј. Миколе. (Изв XVI, 243—247) Мин. III (1914) 81—98.

195. Janko J. K etymologii slova *vráž*. Nvčsl XI (1916) 58—63.

Полазећи од имена места *Vráž*, којим се у чешкој топономастици често називљу забачени крајеви (в. Tille *ibid.* XI 53—58) Ј. одваја основну реч *vražě* (праслов. **vorža*) од праслов. **vorgъ* > срп. *vrag* и изводи је од **vorgia* у грч. *Fύργια*.

196. Jernstedt Peter. Ngr. *ἀλέτρι* ‚Pflug‘, zak. *ératše*, id. ‚Prace Baud. (1921) 92—94.

197. Jokl Norbert. Zur albanischen Sprachgeschichte. AA. I (1923) 34—46.

У III. одељку „Zu den älteren alb.-slav. Beziehungen“ претпоставља јслов. корелат за чеш. *pýr, pýř* < због арб. (тоск.) *puře* „топли пецео“, које не може бити стара арб. реч него јслов. позајмица.

Х. Б.

198. Jokl N. *Katun*. Zur Geschichte eines Balkanwortes. IF XXXIII (1914) 420—433.

Марљива линг.- фил. студија у којој Ј. доказује алб. порекло срп. *katun*, рум. *catûn*, сргрч. *катовна*, циг. *katûna*, рашчлањујући га у *ka + tunt* из **tpto*, part. *ka ndej*, ширим, стерем' које је у алб. гер. дало *katynd*, тоск. *katun*, акуз. *katunε* из *katundε*. Према томе би срп. буг. рум. и циг. реч била из акузатива. Ни фонетски, ни семантички се тој комбинацији не да ништа замерити, пошто је *un* за *n* утврђено, а арб. села се и по нашој традицији схватају као првобитни шатори: „разапеше бијеле катуне“. Незгодно је само што реч *katun* није ограничена на Балкан него се јавља и — у киргиском (*kotan* Miklosich, Et. Wb. s. v.). Радиће се, дакле, ипак о једној неиндоевр. речи импортираној врло рано на Балкан.

Х. Б.

198 a. Cancel P. Despre „Rumân“ si despre unele probleme lexicale vechi Slavo-Române. Bucarest 1921.

198 b. Cancel P. Termenii slavi de plug în Daco-Română. Bucarest 1921.

199. Caracostea D. Wortgeographisches und Wortgeschichtliches vom Standpunkt der Homonymität. MRJ I (1914) 79—137.

Рум. *sută* „100“ је словенског порекла; *u* рум. броја није непосредни рефлекс стслов. *у* у *suto*; по С. треба поћи од ген. *sotъ*, чије је *o* прешло у *u* у предакцнатском положају: *sutâr = sotъnikъ*, *bugât = bogat*, *lupatâ = lopata*. Географско распрострањење ове појаве упућује на бугарски као непосредни извор рум. *sută*.

200. Kelemina J. Slovarski doneski. ČJKZ III (1921—2) 35—9.

210. Koštiál Ivan. Ред. J. Stur. Die slav. Sprachelemente etc. (в. бр. 335). LjZ XXXVIII (1918) 151—154.

202. Koštiál Ivan. Slov. *veja* »cilium, palpebra«, shrv. *vjeđa* »supercilium«. NVj XXVIII (1920) 425—426.

Izvodi *veja*, *vjeđa* од коријена *vě-* (*vě-ti*, *vě-ja-ti*, flare) проширењем основе *s -d* као и у коријена *i-* (*i-ti*, *id-*) и *ja-* (*ja-ti*, *jad-*).

F. F.

203. Koštiál Ivan. Kleine Beiträge zur slavischen Wortkunde. JArch XXXVII (1920), 394—404.

Etimologije: Slov. *maltec* (*mavec*) Gips. *Stiva* (morska pena). Slov. *protin*, *prtí*, *prtilj* (Gicht). Slav. *strěcha*, *gromada*; slov. *kurec* (penis). *Probka*, *probkovina*. Slov. *tinjec* (Glimmer); *rula* (Gneis); *žula* (Granit). *Hlače*. J. Šl.

204. Koštiál Ivan. Etimologije. ČJKZ II (1920) 127—9.

Žula, *rula*; *pórcěhne*; *pašěnog*, *pašěnac* (»*mož moje žene*«). J. Šl.

205. Koštiál Ivan. Etimološke bilješke. JФ II (1921) 309.

206. Koštiál Ivan. Stsl. zajěць. JФ III (1922—1923) 71—72.

207. Křepinský Max. O některých rumunských vazbách předložkových slovanského původu. Sb Past. (1923) 74—82.

208. Kretschmer P. Wortgeographie der hochdeutschen Umgangssprache. Göttingen. 1916. стр. 288.

Од јслов. речи *duhnja*, дубр. *tudjela* (с. 166).

209—210. Kuzmič M. 'Ετυμολογικά NVj XXIV (1915—6) 241—257, 320—339, 400—418.

211. Lang Prokop. Obávati se. LF XLI (1914) 423—430.

212. Lang, P. *Brakъ*, „nuptiae“. LF XLIII (1916) 223—230, 322—332, 404—410.

Brakъ је од **bor-къ* као *prakъ* од **por-къ*, *trakъ* од **tor-къ*, *zrakъ* од *zor-къ*.

213. Lang Prokop. Etymologica. ČMF V (1916) 104—109, 200—214, 289—291, 412—416.

1. Потврђује Бернекерово извођење стчеш. *jesep* „Sandbank“ из *jes-sъpъ* (*sъpъ*, *suti*) (s. v. iz), асимил. у *jesъpъ*; *jesep* место очекиваног **jsep* добивено аналогijом према правилном ген. *jespa*. Стсрп. *isъpъnъ* (Ар. Siš. Act. 27, 41) „διθάλασσοσ“. 2. Праслов. *vojъnъ*, образовано од *vojъ* са *inъ* које означаје лице.

214. Lang Prokop. Etymologica. ČMF VI (1918) 113—118, 226—229, 343—346; VII (1919/1920) 24—26, 81—84.

215. Loewenthal J. Slav. *Koňъ* „Pferd“ KZ LVII (1915) 146.

По Л. *koňъ* спада ка *komoňъ* „id.“, стпрус. *camnet* „id.“ које доводи у везу са грч. *κηρός* „брњица за коње“, лит. *kāmanos* „lederner Zaum. Неубедљиво. X. Б.

216. Maver S. Parole serbocroate o slovene di origine italiana (dalmatica). SI II 3—2—44.

1. слов. *barъd* „nythaea alba“ < итал. (тршћ.) *baredo* (од тал. *barros*), 2. српхрв. *fibla* (Црна Гора) < далм. **fibla* од лат. *fibula*, 3. српхрв. *konič*, *fiscina exprimendis vinaceis* (Stulli) < итал. *caniccio*, 4. српхрв. *kotarača* је од јитал. рефлекса лат. *cataracta* (< грч. *καταράκτης*) супституцијом српхрв. суфикса *-ača* за ром. *-ata*, 5. српхрв. *krkatur* (Пољска) ка итал. *calcare*, срп. *krndjelica*, тиганчић за лој (Црна Гора) од *candela* са слабљењем ненаглашеног вокала у *r*. 7. српхрв. *krstijenta* „placentae species“ (Stulli) од **crescenta* + *krst*, 8. *kundur* (Дубров.) = *corridore* са дисим. *r - r > n - r* и акц. од глг. *kundurovati* „chiascherare“, 9. *lŕjga* (брач) „filiceus funis“ од итал. *longa*, 10. *plema* (Пољска) „ракија“ од ром. *flema*, 11. *štaura* (Црес) „касно доба“ од *straora* (> **strasora*). 12. слов. *sulj* „lesena posuda“ из фурл. рефлекса нем. *sul*, што није довољно убедљиво, и 13. српхрв. *tratur* (Врбник) од млет. *traturro* „imbuto grande“ од лат. *trajectory*. X. Б.

217. Meyer K. H. Lat. *habere*, got. *haban* und Verwandtes. IF XXXV (1915) 224—237.

Слов. *chab'q* *chabiti*, *chap'q* *chapati*, *chořq* *chopiti* из **khōb-*, *khōb-*, *khap*; русцрк. *chopati* „prehendere“, *chopiti* „amplecti“ из *khamp*. *Koža* спада ка *kagh-*, значи дакле „омот“.

218. Meyer-Lübke W. Montenegr. kolomboс ‚Mais‘. JArch XXXVI (1916) 591—592.

Потиче, али посредно, од лат. *columbus*; фонетска отступања морају се објаснити утицајем нгрч. *καλαμι* ‚трска‘ који се огледа нгрч. *καλαμπόκι* и арб. *ka'amoti*.

219. Meyer-Lübke W. — Rumänisch, Romanisch, Albanesisch. MRIW I 1—44.

Слов. *pilun* ‚кумче‘ из **filianus* (> хрв. *pi'an*, рум. *fin*, гер. *fijan*) посредовањем далм. (вељ.) где *a* > *u*, али ће ипак бити вероватније Штрекељево извођење те речи од *filione* (вен. *fiolon*). — Мишљење Мајер-Либкеово да се *k* место *p* дубр. *coctel* (док.) ‚јастук‘ (< lat. *capitale*-) у писаним изворима може приписати кривој етимолошкој ортографији због далм. *pt* < лат. *ct* (с. 20) погрешно је, јер та реч долази још у живом дубр. дијалекту *koktao*, па ће се због тога *k* морати објаснити асимилацијом према *k*-. М.-Л. одваја рум.-далм. *pt* < лат. *ct* од алб.-ром. *ft* < лат. *ct* и држи да је *it* за лат. *ct* албан.-романско. Поред вељ. *fait* < *facti* има и хрв. *traita* (< lat. *tracta*) ‚врста мреже‘ на Пељешцу и Корчули, па је двојакост рефлекса лат. *ct* заједничка далматска и арбанаско-румунска црта. У вези с овим поменућу (за фазу *xt* > *it* и вељ. *voita* ‚sentinella‘ Bartoli *Das Dalmatische* (Речник) које је очевидно позајмица из герм. *wahita*, са лабијализацијом *a* > *o* због *v* као у *voima* ‚cercine‘ од **vajma*. Није тачно ни тврђење (с. 42) да *nd* од *nt* није познато далматском: упор. срп. *planda* (Пераст) < лат. *planta*, чије очувано *pl*- према итал. *pi*- показује велику старину. Напротив, српхрв. *križ* не може бити, како то мисли М.-Л. (с. 30), стдалм., и то због *-ž* = *f* од *k*, јер упућује на севр.-запад.итал.; очекивали бисмо **kruk* према вељ. *kráuk* < лат. *crūce*-. — М.-Л. држи (с. 31) да је стслов. *kupetra* према **kumetra*, а прелаз *a* > *e* далматинско-романски.

Х. Б.

220. Маретин Т. — Откле име Светозар. ЈФ II (1921) 296.

221. Masing L. Drei Etymologien. Prace Baud (1921) 84—92.

1. Сматра да име бога Перуна (исп. Педерсеново поређење са *perendi* „Бог“ у албанском ВВ XX 231) ваља сматрати за паралелно образовање грчком *κεραυνός* (од корена *ker* „разбити“ и сл.) од корена *per* „произвести звук грмљавине, треска и сл“.

2. Словѣне је назив којим су Готи називали првобитно све туђинце око себе (од *slavan* „ћутати, бити нем, миран“), а који су Словени задржали за себе доводећи га у везу са „слово“ и још више „слава“ (и Словени су слично Немце назвали: нѣмѣць).

3 Лат. *Servus* је дошло од старог назива *Serbi* (Плиније старији га употребљава у 1 веку по Хр., а Птоломеј у 2ом веку по Хр. *Σέρβοι* и *Σίρβοι*) који су довођени и продавани као слуге и робови. Доцније, када је тај назив постао име за роба, он се давао свима као заједничко име. Мазинг не може само да утврди каквог је порекла тај назив: словенског или несловенског.

А. Б.

222. Meillet A. Le *ch* du slave *choditi*. MSL XIX (1916) 299—300.

Кор. **sed-* 'седети' је постојао уз други кор. **sed-* 'ићи' у грч. *ὄδος* 'пут'. Како је двојакост замењивања *s* у *ch/š* диал. појава из иевр. доба, нормални рефлекс *s* се одржао у кор. *sěd*, **sōd* са значењем 'сегати', као обични, док је замена *s* са *ch/š* обухватила **sed-* 'ићи', који је, у извесно време, могао иначе да се побрка са **sed-* 'седети'. X. Б.

223. Meillet A. Quelques adverbres latins et slaves. MSL XX (1916) 89—94.

224. Meillet A. Les premiers termes religieux empruntés par le slave au grec. MSL XX (1916) 58—60.

225. Meillet A. La préposition *is, iz* en slave. MSL XX (1916) 111.

Срп. *uz* је из праслов. *узъ*, а не из **узъ* које би дало у срп. **vaz*. Према лит. *isz* имају стслов. рукописи *iz* а не *izъ*.

226. Meillet A. Рец. бр. 193. BSL XX (1916) 84.

227. Meillet A. De la disparition des noms indo-européens de parties du corps en slave. RS IX (1921) 71—77.

Поредени различне индоевропске језике М. долази до закључка да у многим, а нарочито у словенском прајезику, нема многих именица које су значиле делове тела. Нема старих именица за јетру, ногу, колена, кост, плећа, зуб, главу, уста, бедро, пуцак, крв, руку, длан, прст. Он мисли да се то може објаснити забрањивањем (ритуалним или сличним, вероватно) употребе тих назива. Доцније су, наравно, место старих назива дошли нови. А. Б.

228. Meillet A. De quelques noms nouveaux. ЈФ II (1921) 118—120.

229. Meillet A. Bratrú et sestra. ЈФ II (1921) 295—296.

230. Meillet A. Sur *ju-* initial en slave. I 2—3 (1922) 197—199.

Тумачи утро и јутро под утицајем створених дублета у и *ju* (зависно од положаја речи у реченици) и створеног **justro* од старијег **ustro* (исп. лит. *auszrà*).

231. Melich Johann. Über den Ursprung des Namens Ungar. JArch XXXVIII (1922—23) 244—250.

Маџари су примили од Словена име **ogre*, чији је првобитни облик *Onigur*, 'Ὀνιγυροι. То је име једног буг.-турског племена које је око V. в. обитавало према Уралу, Каспском мору и Кавказу.

232. Melich Johann. Orschowa. Prace Baud (1921) 112—116.

Доказује, са много вероватноће, да је „Оршава“ првобитно словенски назив од угарског имена *Ursü* > *Urs*, т. ј. *Urševo* (он мисли да је српско Урош такође од маџ. имена *Urs*); *Urševo* код Маџара даје *Ursova*, што даје српско Рушава и позније Ршава; у маџ. језику у 2ој половини XIV. в. *Ursova* даје *Orsova*, одакле, доцније, сви слични називи: Оршава и т. д. А. Б.

233. Menšik J. Stsl., stč. misati. ČMF IV (1914), 396—403.

Доводи у везу са *мѣхъ*, од којег гради **мѣхашѣ*, пољ. *miechować*, према којему је итерат. *misati* „*zadutim mēchu se rohybovati, odletěti*“; тада је дошао у везу са гл. *mizěti*, због гласовне сличности и сличности по значењу.

Има гласовних и семазиолошких тешкоћа.

А. Б.

234. Mikkola J. J. Über ein angeblich german. Lehnwort im Kirchengslavischen. Neuph. Mitt. Helsingfors 1914, 172—3.

Стслов. *blъ* + *čij* ‚Blechschnied‘, које Miklosich (W 14 и Verneker 59) изводи из нем. (гвн. *bleh*, сгн. *blech*), турско-буг. је порекла.

235. Младенов Ст. Славянскія етимологији. РФВ. LXXI (1914) 453—463.

Прасл. *guščerъ* = **gou-sqer-os*; за *gou* в. грч. γύπη за *sqer* — грч. κελω; једнако је образовано и *jaščerъ* чији први део спада ка чеш. *jeskyně* ‚пећина‘ (*jesk* — *jask* од адј. *ěsko-* ‚шупаљ‘; српхрв-слов. *kača* ‚змија‘ ∞ стинд. *kačakuḥ* ‚id.‘ (кор. **qōk*, **qōk-*); *kaplja* ∞ стинд. *kapraḥ* ‚служ‘ (кор. *kōph*); буг. *pal-ašъ* ‚псето‘ спада, као и буг. *pal-am* ‚тражим‘ ка кор. *(*s*)*phāl-* у лат. *palpare* ‚пипати‘.

236—7. Младенов Ст. Имената на десетъ бѣлгарски рѣки. СпБАк X (6) (1915) 41—70.

Vitъ од **ued-*, **ud* ‚вода‘ (у грч. ὕδωρ и т. д.); *Drinъ* (од кор. **dra* у стинд. *drāvayate* и т. д.) илирског порекла; за објашњење имена *Iskъ* реконструисано је трак-фриг. **oski-* **oiski* ‚вода‘, поређењем „Οσκιος, Οισκος“, Ιοκος са стир. *usce*, *uisce* ‚вода‘; *Morava* и *Marica* ∞ лат. *mare* итд.; *Panega* од трачког корелата стинд. *pānīyam* ‚вода‘; *Rosica* од слов. *rosa*; *Struma* трач. Στρομύων, *Strēma* ка кор. **ser-* ‚тећи‘, *Tundža* = трач. *Tonzus*, које М. доводи у везу са стинд. *dānuh* ‚капља‘ (кор. **daṇ-*). Ново је име *čaja* (> тур. *čaj* ‚река‘).

238. Mladenov St. Die labiale Tenuis als wortbildendes Element im Slavischen. JArch XXXVI (1915) 116—135.

Cepъ од **qoi-po-s* спада ка корену **sqei-* ‚отсећи‘ в. грч. σκί-π-ων, лат. *sci-p-io*; срп. *či-pъ* **qi-po-s* од кор. **sq(h)ei-* ‚резати‘; *dra-pъ* од **der-*; *dri-pa* од **driḥ*, *dri*; *glu-pъ* од **ghleu* **ghlou*, исто тако и *gluchъ*, *glemua*; *kru-pa* од **krou-pā* ка пољ. *skoru-pa* ‚кржина‘ (од **sqor-arr-ā* ка кор. (*s*)*qer-* ‚резати‘; од прајез. **sqor-up-ā* је **skorspa* у лсрп. *skorpina*, а *sqor-ēp-ā* у чеш. *skořepa*; *sno-pъ* (од **snə-po-s*) ка кор. (*s*)*nē-* ‚шити, плести‘, *sto-pa*, *ste-p-enъ* ка *sto-* у *sto-jati*; *stru-pъ* ‚рана‘ од **stroq-po-s* ка кор. **sroq* ‚тећи‘ > **stroq*; *stl-pъ* од **stl-po-s*, а срп. *stuba*, буг. *stolba* од *stl-b(h)ā* ка кор. **stēl-* ‚непомично стојати‘; *šu-plъ* од **stjuplъ* ка кор. **keq-*; слов. *trāp* ‚лѹда‘, мрус. *toropa* од **tor-pъ* **tor-pa* ка кор. *(*s*)*ter-* *(*s*)*tor-*; *tra-pъ* од *tor-po-s* ка кор. **ter(e)* ‚дупсти‘; *tru-pъ*, *tru-plъ* ‚шупаљ‘ ∞ грч. τρυ-πάω ‚дубем.‘, *žu-pa* ‚удубим‘ котар‘ од *gēu-pa* ка кор. **gēu* у грч. γαν-λόε ‚округла посуда‘.

239. Mladenov St. Etymologisches. IF XXXV (1915) 134—135.

Буг. *bъrna* ‚усна‘ = лит. *burnà* ‚уста‘; слов. *palъcъ* спада невр. корену *(*s*)*phāl-* ‚пипати‘; исто тако и буг. (диал.) *pālam* ‚тражим‘.

Х. Б.

240. Mladenov St. Etymologisches. IF XXXV (1915) 134—135.

1. буг. *bъrna* ‚усна‘ = лит. *burnà* ‚уста‘ (в. и бр. 306). 2. слов. *palъcъ* ка кор. *(*s*)*phāl-* ‚пипати‘ као и нперс. *pāldan* у лат. *palpāge*, сти. *āsphālayati*. Овамо и буг. (диал.) *pālam* ‚тражим‘.

Х. Б.

241. Mladenov St. Eine Bemerkung zu Perssons Beiträge zur idg. Wortforschung. KZ XLVII (1916) 190.

У буг. *torъ*, срп. М. *шорѣи* наводи потврду за Perssonово мишљење да је у иевр. језику постојало, поред (*s)terk-* (у лат. *stercus*) и непроширено (*s)ter-* : (*s)tor-*.
Х. Б.

242. Младенов Ст. Студије по славенско и сравнително езиковознање. ГСУ XIII—XIV (1917—18).

Садржи равно 100 етимологија објављених претежним делом раније у омањим прилозима пишевим. Нове су: *шрѣица*, чеш. *irtol* (№ 81), срп. *фрч* (№ 85), буг. *чалъ* (№ 88).
Х. Б.

243. Младенов Ст. Имената на оше десетъ български рѣки. СпБАК XVI (1918) 65—104.

Vidima (као и *Vitъ* в. бр. 237) спада ка кор. *ud-*, *ued-* ‚вода‘; *Devnja* и *Dévolъ* спадају трачким посретством, ка кор. **dhēp-* ‚тећи‘ у стинд. *dhāvati* и т. д.; *Dramatica* ∞ келт. *Druma* (кор. *dreu* у стинд. *drāvati*); *Lom* (документован, као *Almus*, име сродно са грч. *ἀλλομαι* ‚лутати‘); *Jana* у имену реке *Luda Jana* спада ка лит. *jōti* ‚јакати‘ кор. *īā-* ‚ићи‘; *Serava* од кор. *ser-*, као и *Σέρμιος* > *Strēma*, образовано са *ava* као *Mor-ava*; *Rila* од кор. (*s)ra-*, за старије *Ryla*; *Jantra*, документовано као *Jaterus* образовано је са *-tro-* од кор. **īā* у стинд. *yāti* ‚иде, путује‘.

244. Mladenov St. Ein persisches Lehnwort durch türkische Vermittlung im Slavischen. JArch. XXXVII (1918) 286—287.

Слов. *ibrik* је персиска реч *ibrik*, али је у слов. ушла турским посретством.

245. Младенов Ст. Мнимитѣ фински думи въ българския езикъ. СбШ (1920), 74—95.

Лѣиъ, *мљниъ*, *соѣлъ* — слов. су речи; *вљхвъ* индоев. реч; *исѣолинъ* и *чудъ* — имају герм. корен; *прѣвѣра* — утицало на *ѣри-ѣраиъ*, *ѣаѣриъ*; *кумиръ* — семитска реч; *каѣишиѣ* — турска.

246. Младенов Ст. Вероятни и мними остатѣци от езика на Аспаруховите бѣлгари в новобѣлгарската реч. ГСУ XVII (1920—21) стр. 201—288.

Бисеръ, *боляринъ*, *бѣлѣгъ*, *белгугъ*, *бѣбрѣгъ*, *каѣишиѣ*, *кумиръ*, *ѣашеногъ*, *санъ*, *шѣага*, *черѣшогъ* и *шѣагъ*.

Бара, *дѣлъ*, *лоѣаѣи*, *сиракъ*, *цѣиъ*, *бая*, *газѣ*, *киѣря*, *киѣри*, *кѣѣца*.

247. Mladenov St. Vestiges de la langue des Protobulgares touraniens d'Asparuch en bulgare moderne. RES I (1921) 38—53.

247 а. Младенов Ст. Славянското прилагателно * ‚сверѣпъ“ . Sl II (1923) 26—31.

Sverēpъ (праслов. **sve-rēpo-*) од корена **seǵē* : **suǵē* : **suǵō* проширена са *r* у гот. *swērs*, ствнем. **swār* ‚тежак‘.

247 б. Младенов Ст. Изъ историѣта на нѣкои по-малко извѣстни бѣлгарски думи. Сп БА XXII (12) (без датума) 227—241.

1. буг. *биба*, *бибе*, *бибѣкъ*, срп. *бибац*, словач. *bibic*. 2. буг. *бѣскамъ*, *бѣсна*. 3. буг. *дѣнда*, *дѣндесѣв*. 4. буг. *жѣна*, *дѣжѣна*, *жѣка*.

248. Mototolescu Dimitru. Jak přispěla staroslovanština k vytvoření řeči rumunské Sb. Past (1923) 66—73.

249. Murko M. Ein neues etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. DLZ XXXV (1914) 1605—1620.

Реф. бр. 149.

250. Musić A. Komparacija i negacija. Rad CCXXII (1920) 270—280.

Полазећи од лат. „quam“ (које се прво употребљавало у позитиву) М. тумачи тако и грчко *ἡμέ*, чешко *чи-ли* (говори и о грч. *ἡμέτε*, *ἐμέτε*), слов. *ne-go*, *ne-že*, *ne-bo*. Ово *ne* значи „као“ (исп. у индиском у поређењу *na*), а слов. *ni* = **ne* + **ei*, тј. „као и“. Даље разлаже да ово и јесте првобитно значење „*ne*“, а негативно значење дошло је тек доцније (првобитно у реченицама: киша као да пада = киша не пада). Овакво је и *a privativum* у грчком; а оваквог је порекла и грчко *ob*. исп. слов. *ou-dog* (= *ne-bog*) грчко *μή* (ст. инд. *mā* и сл.) исп. слов. *ма-клен* и сл. Према томе код свих ових негација — негативно је значење новије, а основно је значење хипотетичке партикуле „као“. А. Б.

251. Musić A. Slovensko (n)obeden. Rad CCXXIV (1922) 189—220. Smatra besedo *obeden* za determinitivno zloženko *ob+eden*.

252. Muka E. Prohi Dnjepra a městne mjena z 10. lětstotka. ČMS LXVIII (1915) 84—9.

Ἐοσονπή μὴ κοιμάσθαι од *sūp-*, „немиран водени праг“; *Ἰοτροβοννί τὸ νησιὸν τοῦ φραγμοῦ* = **ostrovnyjъ*. *Γελανδοὶ ἤχος φραγμοῦ*; *Νεασήτ*, *διότι φωλεύουσιν οἱ πελικανοὶ εἰς τὰ λιθάρια τοῦ φραγμοῦ*, исправљено у *Γνεαστή* је **gnězdnyjъ*. *Βουλὴ πρᾶξ* је **bolnyjъ*; *Βεροῦτζη βράβια νεροῦ* спада ка *ovřěti* (*verjuštijъ*). *Ναπρεζή*, ὃ ἐμηνεῖται μικρὸς φράγμος је **naprežnyjъ*. — *Νεμογαρά* је *Novogradъ*, *Μιλνίσκα Smolenskъ*, *Τελιοῦτζα Terjuša*, *Τξερνιγῶγα Cernigou*; *Βουσεγαραδὰ Vyšegradъ*, *Κιοάβα Σαμβατὸς Kijevъ zabatyjъ*.

253. Nahtigal Rajko. *Doberdō-Doberdob*. Imenoslovno-dijalektološka študija. Carn VIII (1917) 163—191.

»Doberdō« је диалектична облика из првотнега »Dobridol« оз. »Doberdol« in ne из »Doberdob«. Kombinacija z »dobom« је nemogoča, ker ta izraz po goriškem Krasu ni več v rabi. J. Šl.

254. Nahtigal Rajko. Koren *vend* — *vond*. ČJKZ II (1920) 123—6.

Belokranjsko »*vud*« (prekajeno meso) — »*vod*« (die Räucherung, das Selchen).

255. Nahtigal Rajko. *Prisuha* — *prešuštvō*. ČJKZ III (1921) 63—70. (Prim. ČZN 1915, 1—12).

Nov pretres etimologije izraza *prešuštvō* из kor. *šuš-*. J. Šl.

256. Niedermann N. Zur indogermanischen Wortforschung. IF XXXVII (1916) 145—155.

Стслов. *bridskъ* из **bidrъ* (> *bridъ*) ка гот. *baitrs*, гвнем. *bittar*, иевр. **bhoid-rós*, **bhid-rós*. Како ниједан од ова два метафонетичка облика не одговара том хипотетичном праслов. **bidrъ*, N. изводи *bridskъ* из **brědskъ* или **brědskъ* које би било дало **bridskъ* према *briti* утицајем народне етимологије.

Šterpъ, дреп' сродно са грч. *σκήπαρονος* од **σκήρпанος*. Њихов корен (s)kerp је контаминација од синонима *sker* (рус. *ščerpatъ* ,цепати') и *serp* срп. *srp* и т. д. Х. Б.

257. Niedermann M. a. Die Benennungen der Kartoffel im Litauischen und im Lettischen. WS VIII (1923) 33—97.

258. Новаковић Ст. Премуж. ЈФ II (1921) 117.

259. Новаковић Ст. Варзило. ЈФ II (1921) 116.

260. Osten-Sacken W. Slavisch (J)utro, (J)ustro. JArch XXXV (1914) 55—9.

261. Osten-Sacken, W. Freiherr von d. Berichtigungen und Ergänzungen zu Waldes Lateinischem Etymologischem Wörterbuch 2e Aufl. aus dem Gebiet der Slavistik und Lituaniistik. IF XXXIII (1914) 181—272.

262. Oštir Karl. RS VII (1914—1915), 23—24. Sloven. déblo.

Своди *дѣбло*, *дебло* у слов. и српскохрв. на *дѣбло* и пореди га са *дѣбѣ*; стисл. *timbr* и сл. — индевр. **dembh-* e/o- (чак мисли да је **dem-lo* могло дати **demblo*, исп. *благдѣ* и. *βλαξ* = *m*). А. Б.

263. Oštir K. Slavische Wortdeutungen. JArch XXXVI (1916) 44—445. 441—445.

Слов. *гѣно* од **archno* (као *čьrnъ* од **čьrchnъ*) ∞ *δρφνος* = **δργъсно* у арб. *er(ε)* ,тмина, тама'; стслов. *strécha*; мрус. *kódtо*; срп. *hlāče*.

264. Oštir K. Плыго-Thrakisches. AA I (1923) 78—138.

Труди се да велики број у слов. језицима необјашњених речи (као *копѣ*, *коноба*, *тварогъ*, *кутъ* и т. д.) изведе из групе прединдо-европских језика. Х. Б.

265. Raasonen H. Ein protobulgarisches Wort im Altkirchenslavischen. WS VI (1914) 141.

Стслов. *каръ f.* *είδωλον*, *ειχών* (одакле рус. *капиšче*, рум. *капиште*) је идентично са турс. **kāp* > *kap* у маџ. *kép*, стосм. *gib* ,слика, прилика'. Због географског распрострањања у слов. и у језику некадашњих Бугара са Волге П. држи да је у *каръ* очувана једна протобугарска реч иако специфичких фонетских разлога у прилог тога нема. А. Б.

266. Páta J. Реџ. бр. 252. ČMF VI (1917).

267. Pelikán J. Příspěvky k výkladu slov. LF XLV (1918) 19—23. 88—92, 173—178.

Стчеш. *soba*, српхрв. *sōba*, словен. *sōba*, буг. *soba* значи ,familia' и сродно је са стинд. *sabhā*, ,Versammlungshaus, Gesellschaft'.

268. Persson P. Etymologien. IF XXXV (1915) 199—216.

Krivъ не спада ка грч. *κροῖός* (Solmsen); *debelъ* (*dheb-*) сродно с лет. *depis*, *depsis*, српнем. *tappe*; рус. *ščěrdryj*, слов. *ščědljiv* од √ *sked-* улет. *schk'edens* ,отсечено парче дрвета', грч. *σχεδάννυμι* са променом значења као у *štěděti* од **skend-*, назализираним обликом од *sked-*. Х. Б.

269. Persson P. Zur lateinischen und griechischen Wortforschung. KZ XLVIII (1917) 121—126.

Стслов. *uniti* ,штети', *unje*, *perěje*, ,боље' од базе **epen* : грч. *εἰνή*; стслов. *o-yknqti* ,навикнути': лит. *jūnkti* од базе *epек-*; *ob-ujq*, *ob-uti*

,обући': лит. *aunū aŭti* ,id' од √ *au-*, *ou-*, као и лит. *āudziū āusti* ,ткати' од ,вити, окретати'.

270. Petersson H. Einige Tier- und Pflanzennamen aus indogermanischen Sprachen. KZ XLVI (1914) 128—150.

Слов. *sěřь* ,сур' (с. 128) је постало од иевр. **kěro-* у стинд. *šārah* ,шарен', а могло би бити и од праслов. *kairo-* у англ. *hār* ,сед'; *sědъ* је сродно са грч. *λίδαφος* ,лисица'. — Слов. *ушъ* (с. 132) (од прабл. **usjo*) спада, као и лит. *usnis* ,Distel' и ствнем. *ort* (< пражерм. **uz-da-*) ка кор. **ues* ,бости'. — Слов. *perpelъ* (у рус. *perepelъ*, срп. *prepelica* и т. д.) је дисимиловано од **pel-pelo*, а ово спада ка грч. *πελιος* ,сив', стинд. *palitas* ,id.', в. и лит. *pelė* ,миш'; редуликовано је и лит. *pėpelà* ,препелица', лет. *paipala* ,id.'. — За објашњење слов. речи за ,јоргован' и сл. са почетним слогом *che-* (чеш. *chěbzinka*, пољ. *chěbzina*, пољ. мрус. *chabzina*, пољ. *chěbd*, срп. *habat*, *hapta* и т. д.). П. полази, у глави о рус. *buzina* (с. 140—6), од облика са *che-* као старијим и држи да су облици са *cha-* постали под утицајем речи као чеш. пољ. *chabina* ,грana'. Чеш. *chěbd* је од **chěbzьdъ* као *chabzda* од **chěbzьda*. Праоблици *chěbuz-u* **chěbzьz(d)-*, до којих он тако долази, треба да се рашчлане у *chě* + *buzь*, односно *bьzь*. Први саставни део (очуван у обл. са *che-*) = иевр. **qsu* (корен *qsoq* : *qsu* у стинд. *ksurah* ,жбун'), а *buzь*, *bьzь* је **bhəuǵo*, *bhuǵo*. Стслов. *chvurstije* ,прухе', је од иевр. **qsu-orsto* (> праслов. *chvurst-*), чнји је други саставни део, по П., у вези са стслов. *rastō*, стинд. *rdhati*. — Рус. *labúze*, пољ. *tabuzie*, *toboż*, чеш. *lobaz* ,Spiraea ulmaria' ∞ стинд. *lbuja* ,Liane, Schlingpflanze'. Х. Б.

271. Petersson H. Studien über slav. ch. JArch XXXV (1914) 355—79.

Износи у прилог Педерсенове теорије, да је слов. *ch*, могло постати и од *qh*: стслов. *plěšь* ,ћела', ка лит. *plikas* ,ћелав', грч. *πλικάς*, *-αδος* (иевр. **pleiqh-*, **ploiqh-*); стслов. *šega* ,ετραπελία', рус. *šagъ* ,корак' ∞ стинд. *khāñjati* ,шепа', ствнем. *hinkan*; рус. *šestъ* ,мотка' (од **šstъ* прабл. **qhīd-to*): стинд. *khidāti* ,гура', грч. *σχίζω*; чеш. *šurj* ,крив', пољ. *szurny* ,id' (од *qheuro-*): стинд. *khora* (од **qhouro-*); *tachati* ∞ грч. *μάχομαι*, нперс. *taxīdan* ,мицати' (од **māqh-*); стслов. *chabiti* : *κωφός* ,кљаст', јерм. *xauf* ,sickly', лат. *hebes* (**qhebh*); *chrana* ∞ *chardis* ,Schirm' (**qherd-* ,штитити'); стслов. *šaljens* ,furens' ∞ *xať* ,play, game; жоке' (**qhěl-*, **qhəlu-*), *chapati* ,prehendere', *šapa* ,manipulus' ∞ јерм. *xumb* ,company division' (**qhomp*); стслов. *chwoštъ* ,peu' (**ghwošto*) ∞ грч. *κόσθη* ,membrum virile' (*χφέσθη* < *qhwosthā*), рус. *šipъ* ,Rosendorn' ∞ јерм. *xait* ,Stich' (**qheipt*, **qhīpt*); стслов. *chrbьstъ* ,cervix' од **ghribh-* ∞ непроширено **qher* ,тврд' у стинд. *khara* ,id.', грч. *κάρχαρος* ,оштар' а са -*p* детерминативом стслов. *chrapavъ*; сродно је стслов. *chridъ* ,rupes' од **ghr-i-do-*; рус. *šáritъ* ,чешати' ∞ стинд. *khāñjati* ,чеше' (**qher-*); стслов. *chram* ,кућа' (од **chormъ*) ∞ јерм. *xor* ,luogo profundo', стинд. *ā-kharā-* ,Höhle eines Tieres'; рус. *šeluchá*, *šelupna* ,љуиска' ∞ грч. *κέλυφος* ,id.' (од **χέλυφος*) од иевр. **qhelu-*, док је *šeludi* ,Grind, Räude' **qhelu-nd*; рус. *chlestátъ*, пољ. *chłostac*, чеш. *chlostati* ,шибати бичем' ∞ лит. *klėsti* ,id.', можда је

сродно са стинд. *khadgá-*, 'мач' од кор. **qheled-*, а можда је *chl-* у *chlestátъ* од *sgl-* у претслов. *ksl-*; овако се објашњују *chlenoti*, 'debilem fieri' ∞ лит. *sklęsti*, 'schlendern', *chlebs*, 'catarrhact, fores' ка **sqelb* у норв. *skolp*, 'kleiner, ausgehöhlter Block' (**sqelb*, 'spalen'; рус. *chlópatъ*, буг. *hlópatъ* ∞ лат. *stloppus*, 'der Klaps' које би могло бити од **sclopus* (итал. *schioppo*) кор. *sqłōp*. X. B.

272. Petersson Herbert. Zur slavischen und vergleichenden Wortforschung. LUÅrs NF I/XI Nr. 5 (1915) 171.

Стслов. *světъ*, лит. *szveřitas*, лет. *swēts*, стгр. *swints*, 'свет' су од праобл. **kvento-*. Корен на који се они своде као и авест. *spənta-* је **kęp* : *kū-*, 'светлити', ка којем спада уз стинд. *śónas*, 'дрвен', *śokas*, 'пламен', можда, и стинд. *śvetás*, 'бео', авест. *spaetō*, 'id.' и стслов. *světъ*, *světěti*, *svěnati*, *svitati*, *světiti*, лит. *szvintū*, *szvitėti*, 'сјати', *svėsz-cziū*, 'светлим' (иввр. **ku-oj-t* : *kū-i-t*). Појам 'свет' је настао од 'чист'. Од кор. **kū-* је постала основа **kęn-* (ав. *spanah-*), а од ове је образовано иввр. **kvento-* > стслов. *světъ*.

Стслов. *plodъ* је сродно са стинд. *phala-*, 'плод' и 'scrotum', чије је првобитно значење „набрекнути“; *plodъ* је од проширеног корена **phel-*, а праобл. му је **phlodo-s*; с тим је у вези и стслов. *plemę* од певр. *phled-mn*. Од истога је корена **phel-* можда и стслов. *plkъ*, 'лук', лит. *pulkas* (**phl-ko*), ствнем. *folc* (**phl-go*). Како су оба суфикса врло обична, нема разлога сматрати слов. реч немачком позајмицом. — Стслов. *mrěza*, 'δύτρον, παγίς', рус. *merěza*, пољ. *mrzeża* и т. д. је од кор. **mer-*, 'плести' проширена аспированим гугуралом; због акцента у *mrěza* треба поћи од тешке базе **merāgh-*. Овамо спада и грч. *μυρός* (од **μυρολος*) и ир. *braig-* (**mragi-*) од заједничке праиввр. основе на *-i*, **merāghi-* **merēghi-*. П. држи да се однос слов. *korko*, *korakъ* и *krokъ* има објаснити (у смислу Хиртове теорије о прегласу) од иввр. **korāk-* или **korōk-*; онда би **krokъ* било од иввр. **krāk-* —. Ако се *k* сматра коренским суфиксом онда се за инд. *krāmati*, 'корала', *krāmas*, 'корак' може поћи од иввр. *krā-m-* или **krō-m-* и поредити их са слов. **korā(-k)*. — Стслов. *bedro* (иввр. **bed-rom*) је идентично са јерм. *port-* од иввр. **bod-ro-*. П. полази од кор. **bed-* : **bod-*, који Meillet, *Introduction* 145, испирава, и држи да је с њим у вези и **beud-* *bud-* у лит. *budėlė*, 'гљива', чеш. *bedla*, пољ. *bedta* (праслов. *budla*), стинд. *bud-budas*, 'мехур', герм. *pot*, 'лонац' од **bud-nō*. Пракорен од **beud-*, **beud-* је *beu* : *bou* : *bū* в. Persson, *Wurzelerweiterung* 200. — Стслов. *smaglъ*, 'fuscus', срп. *smagnuti*, 'offuscari, cupere', чеш. *smažiti* и т. д. је од **smeu-gh-* у јерм. *mur-* (*smū-ro-*), камо спада и рус. *chmāra*, 'тамни облак', кашуб. *smura*, 'магла', рус. диал. *chmāra*, пољ. *chmāra*, који стоје у истом узајамном односу као *smaglъ* према рус. *smūgluj* : *chmura* = иввр. **smāu-rā*, а *chmāra* = иввр. **smā(u)-rā*. Значење **smeuā*, **smāu-* је горети.

Рус. диал. *chmōra*, *chmorъ*, 'магла и киша' је од праслов. **smōra*, *smōrō* = иввр. **smurā*, *-i*. Најзад, овамо спада и група слов. *smola*. Корен **smel-* : **smol-* односи се према **smāu-* као иввр. **st(h)el-*

,стојати' (у стпрус. *stallt*, id. 'ка **sthā(u)* у стинд. *sthātum*, *sthāna-*). Непроширен корен је **sem-*, 'горети' у герм. **sindra-* (ствнем. *sintar*, *Mettallschlacke*'), (иввр. **sem-dhro-* 'изгорено', и стслов. *sedra*, срп. *sedra*, грч. *ἄσδραξ* 'угљен' (иввр. *sem-dhro-*). **Х. Б.**

273. Petersson H. Einige Tiernamen aus alten Farbenbezeichnungen. P Br В XL (1914) 81—111.

Неприступачно.

274. Petersson H. Vermischte Beiträge zur Wortforschung. FF IV (1915) 114—146.

Стслов. *vrarъ* 'сила', *vrapēti* 'corroborari' од √ *uerph-*, *uorph* 'чупати' (непроширено *uer-* у јерм. *gerem* 'заробљавам', док слов. *vrāra*, *gāra* 'бора (на кожи)' = прасл. **uorъ*, **uorā* спада ка авест. *fraorəra-* 'планински ланац' од праар. **pra-urra*; срп. *guliti* ка √ **geu-*, **gou-*, камо спада, проширено са -*m-* и суф. -*no-guməno*; стслов. *zlakъ* од **ghlō(u)-ko-*, упор. грч. *χλωρός* < **ghlō(u)-ro-*; *mozgъ* < **mozg(h)o-* < *mos-* *mes*, којем у дугом степену **mēs* (стп. *mās*) одговара редуликовано *mēms*: слов. *měso*; и *dъ* **ou-d(h)-o* од пор. √ *oue-*; *matorъ* ка грч. *ματίς μέγας* (Hes.); *strъženъ* 'medulla' < **strgen-* са ав. *masərəgan* 'мозак', **masta-strgan-*; *palъcъ* **phōlo* 'тврди' у лат. *polleo*, *pollex*; *gnēdъ* 'смеј' ∞ лат. (*g*)*naevus* 'мадеж'. **Х. Б.**

275. Petersson H. Zur slavischen Wortforschung. JArch XXXVI (1915) 135—155.

Стслов. *tēme* (< **toj-men-*) од кор. **tej-* 'бити шиљати' у стинд. *tejate* 'оштар је'; рус. *kosój* 'кѡс, разрок' (< **qop-so*) од кор. *qēp* у стинд. *sāpa-* 'лук'. — *ръsъ* (< **pik'o-*) ка иввр. **poik'-*, *pik'*, у грч. *ποίκιλος* 'шарен'. — Рус. *kornuъ* 'чучнути, лећи' од *kərb-nqti* ∞ рус. *koróbity* 'увијати'. — Праслов. *rodina* (> срп. *rudina*) очувано је и у пољ. *rdzina* 'дебела земља'; сродно је с тим и праслов. *rdmā* (= рус. *rjama*) од иввр. **urēnd-mo-* ∞ вед. *urandin-* 'мекшајући'. — Рус. *prikruj* 'јак' претпоставља праслов. *pikrъ*, које П. анализује као композитум *pri-krъ* од кор. од кор. **qer* 'устати'. Рус. *véresъ* 'Holler' (> **versъ* = иввр. **uerǵ(h)so-*) сродно је (са лит. *virzis*, Heidekraut'. — Стслов. *prazъ* (< праслов. *porzъ* = иввр. **porǵho-* 'скакутац') од кор. **(s)perǵh-* 'скакати' у грч. *περίχομαι* 'хитам'. — Рус. *pužъ* 'Ladepropf' ∞ стинд. *pūga-* 'гомила' од кор. *pūg-* у грч. *πυγή* 'задњица'. — Рус. *pjatno* 'љага', пољ. *piątno*, *piętno* 'жиг' (од праслов. **petno* од **pinq-tu-*) сродно је са лат. *pingo* 'дртати, бости'. **Х. Б.**

276. Petersson H. Beiträge zur armenischen Wortkunde. KZ XLVII (1916) 240—291.

Од словенских речи које се ту помињу П. изводи рус. *syčъ*, чеш. *sys* 'сова' из **kāu-ku*.

277. Petersson H. Baltisches und Slavisches. LUÅrs. I/12 (1916).

Садржи три расправе. У првој о балт.-слов. речи за звезду П. своди под Meillet-овом придпоставком дисимилације иввр. палатала према следећем -*s-*, слов. *svězda* из *ǵhūoǵzd(h)ā* < *ǵhūoǵk-s-d(h)ā* ка корену *ǵhūei-* 'светлити' проширеном са -*k-*; на исти, са -*bh-* проширени корен спада српхрв. *zublja*, а са -*r-* *zver*: лат. *ferus*,

грч. θήρ, животиња' названа „по светлим очима“. Уз корен *ǵhej-* П. поставља и *ǵhej-* истога значења на који своди стсл. *zēnica*. — У другој третира слов. речи на *-eg-* *-ag-*, у колико су из иевр. *-eng-* (*-ng-*), *-ong-*.

У трећој су изнесене многе етимологије. Корени **klep-* (грч. κλέπας *votepón* *πηλώδης*, *ή* *δασὸν*, *ή* *ὕρρον* (Hes.) и **klek-* (лит. *szlākas*, капља') су проширења кор. **kel-*. Од слов. корадикала спадају овамо стслов. *slota* ‚hiems‘, пољ. *slota* и т. д., чије је праобл. **klok-tā* или *klop-ta*. Трећа коренска варијанта се наводи у стслов. *slza*, срп. *sūza*, слов. *sólza*, (праслов. **szlza*), рус. *slezá*, мрус. *slizá*, (праслов. *sleza*), који претпостављају прајез. **kleg(h):*klǵ(h)* проширено као иевр. **bhel-ǵh*, набрекнути'. Пракорен **kel-* је проширен у иевр. кор. *kleg-*, тећи, плавити' (у лат. *cloāca*, лит. *szlūju*, *szlūti* ‚мести‘, грч. κλύζω (од κλύδιω). Рус. *sludъ*, плур. *sludy*, који би се могли поредити са грч. речи, спадаће, по П., пре ка герм. **slaut* у нвнем. *Schlott* ‚блато, блатно време‘. Са рус. је речи сродно рус. *sluzъ*, плур. *sluzy*, замрзнуте лкве', *sljuzitiъ* ‚плакати', *sljuná* ‚пљувачка', за чији се облик пореди *slina* од иевр. **slej-* у нвнем. *Schleim* и т. л. — Ка иевр. корену **perd-*: **pɾd-* у грч. *περδαχός* ‚мокар, влажан' од непроширеног **pere-* **perē* ‚прскати' спада рус. *prětъ*, а мрус. *poroša*, ‚млади снег' је од проширеног кор. *pers-* у стинд. *pɾsat-*, *pɾsata* п. ‚капља'. Са речима изведеним од иевр. **perd-*: **pɾd-* може се поредити лит. *prūditi* ‚дувати' (иевр. **pr-u-d*) од које се не да одвајати лит. *prusnā* f. и plur. *prūsnos* ‚губица' од **prud-s-na*. Овамо спада, најзад, рус. *pryže* (comp.) ‚више, јаче' од (**prūd-ies*) *prjzitiъ* ‚набрекнути', *prjzitiъsja* ‚надувати се'. Могуће је, да је кор. **perd-* ‚прскати' идентичан са оним у грч. *περδομαι*, рус. *perdětiъ* и т. д. са значењем специјализованим већ у прајезичко време. — Праслов. **pormen-* (= стслов. *pramenъ*, мрус. *porominъ* ‚зрака', пољ. *promień* ‚id.' ‚трак, зрака' слов. *prámen* ‚жица у конопцу', срп. *prāmen* ‚cirrus') је образовано са *-men-* од корена **por*, очуваног у стслов. *praťъ*, срп. *prūtъ* рус. *prutъ*, пољ. *pręť* које, по П., спада ка лат. *pertica* ‚штап', стинд. *ka-pɾth-* ‚mentula' и грч. *πτόρθος* ‚пупак' (кор. **perth-*, *porth*: **pɾth*). Стслов. *praťъ* би се, према томе, сводило на назалом инфигирану основу. Вероватније је, да се *praťъ* има довести у везу са праслов. *por-men-* полазећи од иевр. **pr-onto*, образовано као **tr-onto* (> стслов. *traťъ* ‚agmen'), ир. *trét* ‚Flock, Herde'. (иевр. *tr-ento*) од кор. (*s*)*tēr-*. Стслов. *sólati*, *sylati*, *sólъ* ‚гласник' своди се на иевр. **su-lo-* (рус. *solъ*), као по значењу једнако лит. *siunczù* ‚шаљем' на иевр. **su-nto*, сродно са стинд. *suváti* ‚покреће'. — Стслов. *spojiti* ‚conjungere', чеш. *pojiti* ‚удружити', пољ. *spój* ‚веза', рус. *pajaty* ‚заталити', *spoj*, *spajka* претпоставља прајез. композицију **po-ju-*, чији други саставни део спада ка кор. **jege-*; **jeǵā* ‚везати' у стинд. *yáuti* ‚везује', лит. *jáutis* ‚vô' (< *запрег). — Пољ. *patrzeć* (*patrzyć*), чеш. *patřiti* ‚посматрати', мрус. *patraty* је од праслов. именице **patrs-*. Ова је можда сродна са стинд. *pā-ti* ‚чува, брани', грч. *ποσιτήν* ‚пастир', лит. *pēmī* ‚id.' са изменом значења као ‚гледати > чувати', као у франц. *regarder* поред *garder*. У том случају праслов. облик би био идентичан са

гот. *fodr* ‚Scheide, Futteral‘. Праслов. **patrō* би се могло извести и од иевр. **pā(i)tro-* од кор. **pāi-* ‚гледати‘ у лат. *paetus* (**paīto* или **psī-to*). — Рус. *relb* ‚мотка‘ *relbjā*, плур. *reli* ‚љуљајка‘, за које нема паралела у осталим слов. језицима је од праслов. **rǫdlb*, а коренски вокал може бити *i*; оно је по П. пореди лат. *ridica* ‚потпирач за лозу‘, грч. *ἐρείδω* ‚подупирем‘, *ἐρείσμα* ‚потпора‘, *ἀντ-επίς, ἰδος*, *id.* — Стслов. *žlěza* ‚glandula‘ = јерм. *gelj-kh* ‚id.‘ (Bugge KZ XXXII 5) претпоставља иевр. праоблик *ghelgh*, а овај је, по П., изведен суфиксалним *-gh-* од ранијег **ghel* у стинд. *ghaṭa* (иевр. **ghol-to-*) и *ghuṭa* ‚лонац‘ (иевр. **ghl-to-*). — Стслов. *maḍo* од **mu-ndo* са значењем ‚нешто набрело‘, је од кор. **meḥ* : **moḥ*-, очуваног у проширењу **mūk-* (грч. *μυκῶν, σωρός, θημῶν*) **mus-* у стинд. *mūsala* ‚бат‘ од иевр. **muso-(lo-)* са необјашњеним *s* уместо *ṣ*. Ка корену **meḥ-* спада даље чеш. *muňka*, рус. (диал.) *mónja* ‚трбух‘ од иевр. *moḥ-no-*. — Рус. *torotóritb*, *taratóritb* ‚брбљати‘, чеш. *trátořiti* ‚брбљати‘ претпостављају праслов. редуликовано **tor-tor-*, од праж. **ter-* : **tor-*. Једнако је образовано јерм. *thrtak* ‚good speaker‘ од ранијег **thurthurak* = иевр. **tor-toro-*.
X. Б.

278. Petersson H. Zwei sprachliche Aufsätze zur etymologischen und sematiologischen Forschung. Lund. 1917.

279. Petersson H. Beiträge zur lateinischen Etymologie. Gl XVIII (1917) 70—77.

Враћа се Uhlenbeck-ову поређењу стслов. *paḡy* са стинд. *puñjas* ‚гомила‘ (*Etym. Wb. d. ai. Spr. s. v.*) и изводи ове речи, као и грч. *πυγί* од кор. **peū-*. Извођење слов. *paḡy* од иевр. *puḡg-* даје могућности да се пољ. *paḡk*, *peḡk* сведе на иевр. **puḡgo*; стинд. *puñjas* је са *g* проширено **pu-n-*, које се нахови и у пољ. *paḡk* (од *pu-n-go*). Корен је, дакле, **peū* : **pu-*.
X. Б.

280. Petersson H. Germanische Worterklärungen. PBrV XLIII (1917) 149—153.

Стслов. *piskati*, лит. *pįszku*, *pyszėti* ∞ лат. *spīro* од кор. **peis-* **speis* ‚дувати‘, који у слов. није очуван непроширен; на иевр. **poiso* се, можда, има свести једино стслов. *peḥhyrē* ‚bullā‘.

X. Б.

281. P(intar) L. Glamoč. JArch XXXV (1914) 623—4

282. P(intar) L. Zur slovenischen Ortsnamenkunde. JArch XXXV (1914) 610—611.

283. Pintar Luka. Zur slovenischen Ortsnamenkunde. JArch XXXV (1914) 610—1; XXXVI 587—8.

Razlaga kraj. imen: *Wandelitzen* — *Vodovnica*, *Vobre*; *Soteska*, *Voglje* (nem. *Winklern*).
J. Šl.

284. P(intar) L. Zur slovenischen Ortsnamenkunde. JArch XXXVI (1916) 587—588.

285. P(intar) L. Zetarka. JArch XXXVI (1916) 586—587.

Zetarka — *golido*, из »*žehtarka*«.

J. Šl.

286. Pintar Luka. Zusatz zu »*hlapsl*« — *Knieriem*. JArch XXXVII (1920) 539—540.
J. Šl.

297. Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка. Москва. 1914. II. 1—80. 1915, 81—160, 1916, 161—240, 241—320, 321—416.

Од *pa* до *stropitivъ* (П. је умр'о 1918. год.).

288. Reichelt H. Etymologisches. Gl VI (1914) 70—71.

289. Ramovš Fr. Neuroi. ČMF IV (1914) 212—215.

Грчки *Neurol* као име словенског племена изводи или од **Ноурь* (од кор. *ner, nbur*) „блатна, мочарна земља“ или од (*s*)*n-e-r* „ронити и сл.“ (позива се на сведочанство Маврикија да су били вешти у пливању и роњењу).
А. Б.

290. Ramovš Fr. Sprachliche Miscellen aus dem Slovenischen. JArch XXXVI (1915) 445—460.

Etimologije: *sraga, tvor, ubogati, Ljubljana, Joung, plumbart, okorneti*; prehod *d v r v slovenščini*; *Trof*.

291. Ramovš Fr. Odkod rodbinsko ime slovenskih Kraigherjev? LjZ (1919) 190.

Iz bavarsko-frankovskega narečja karnskih kolonistov. Grighero — Krieger »borec«.
J. Šl.

292. Ramovš Fr. Grosuplje. LjZ (1919) 176—182.

Poudarja, da je to krajevno ime slovanska beseda in jo tolmači iz **graslupoje*.
J. Šl.

293. Ramovš Franc. Izvor slovenske besede »kazen«. Slov. Pravnik XXXIV 230—232.

Beseda *kazen* je v slovenščini stara komaj 100 let in je izposojenka iz drugih slovanskih jezikov. V občo rabo je prišla šele od l. 1850. dalje po sodnijskih uradih in slovenskem prevodu zakonika. Prej jo nadomestujejo tujke štrafinga, pena, kaštiga ali domačinke svar, strahovanje. Pač pa je v koroških dial. *kazen* živa beseda in ima pomen »najem« (Zins), kar kaže, da je spajanje te besede z glagolom »kazati« pravilno.
J. Šl.

294. Ramovš Franc. Sorodstvo staroindijskega *sámā* »Halbjahr«. (V pojasnitev briž.-slov. v *uzmazi*). ČJKZ II (1920) 63—71.

Slov. *smaga*, smoditi; sti. *sámā* »vroči letni čas«, nem. *Sommer*.

295. Ramovš Franc. Slov. *tédan* „hebdomas“. ČJKZ III. (1921) 55—7.

Razlaga *tédan* iz **tъjъ-dъnъ* in tolmači *-ê-* z plivom pron. oblik *téga, tému* itd.
J. Šl.

296. Ramovš Franc. Psl. **něsmь* : slov. *něsam, ntsam*. ČJKZ III (1921) 52—4.

Prikazuje medsebojno vplivanje oblik *nisam* in *nimam* v slov. dial. in ostenke dialektične rabe v slov. knjižnem jeziku.
J. Šl.

297. Ramovš Franc. Slov. *virij, vértj* »piscina«. ČJKZ III (1921) 58—9.
Beseda *virij* je izposojena iz stvn. *wtārt* (—lat. *vivarium*), ki je kasneje, že v novovisoko-nemški dobi še dvakrat izposojena kot *vejer* in *bajar*.
J. Šl.

298. Ramovš Franc. Slov. *Kobarid* — furl. *Cavoréd* — ital. *Caporetto* — nem. *Karfreit*. ČJKZ III (1921) str. 60—62.

To krajevno ime bazira na rimskom **caprētum* »kozišće«, ki je ohranjeno še v latinskem krajevnem imenu *Cauredis*; Slovenci so ime prejeli od Fur-
lanov, Nemci pa od Slovencev. J. Šl.

299. Ramovš Franc. Slov. *rēs* »*verum*«. ČJKZ III (1921) str. 46—48.

Adv. *rēs* je nastal iz **rēsna*, ki je po omenitvi končnega -*a*- dal
1. *rēsna* > *rēsna*, *rēsna* in pred labiali, odkoder tudi generalizirano, *rēsna*:
2. *rēsna* > *rēsna*, *rēsna*.

300. Ramovš Franc. Csl. *destv* : slov. *děstn* ČJKZ. III (1921), str.
43—45.

Děstn bi bilo najlažje razlagati kot kontaminacijo oblik *děstna*
in *destv*, če bi bila zadnja oblika zajamčena. Najbrž pa je -*t*- pisan
pod vplivom lat. *dexter*, kar je pri izgovoru *lastn* : *lastna* (-*stn*- > -*sn*-)
zelo verjetno. J. Šl.

301. Ramovš Franc. Slov. *Celje*. ČJKZ III (1921) 33—34.

Proti razlagi P. Skoka v ČJKZ III, 24—32. vidi v obliki *Celje* ži-
veti stari lat. loc. *Celeae* s prehodom -*ae* > slov. -*e*- vsled česar je
kasneje ime v oblikovnem oziru sovpadlo s kolektivi na -*ije*.

302. Ramovš Franc. Stcsl. *nejevěrs* : slov. *nejověran*. ČJKZ III
(1921) 49. J. Šl.

Nejevěran, je istočasno kot je svojeglaven, hlapcev itd. po vzgledu
sladkosnědan, *grěhov* itd. prešlo v *svojoglavěan*, *hlapcov*, dalo *nejověran*.

303. Ramovš Franc. Slov. *jěz*, *jězero*. ČJKZ III (1921) str. 50—51.

Dial. *ě* (govorjeno *ei*) v teh besedah je le navidezen; *ei* je *e* + *i*
in *i* je isti sekundarni prehodni glas kot v besedah *oistar*, *gojzd* itd.

304. Rozwadowski J. Etymologica. ROr I (1914—1915) 94. J. Šl.

Srp. *sūnica*, буг. *sunica*, мрус. брус. *sunica*, стинд. *šona* 'дрвен'. —
Слов. -*нъзъ*, -*низати* 'infirere' ∞ авест. *nāeza-* 'глава од чиоде'.

305. Rozwadowski J. Encore une étymologie — ou pseudologie —
du nom slave. ЗББел (1921) 129—131. X. Б.

Изводи, као и М. Будимир (в. бр. 161) али независно од њега
имена *Slovēne* од кор. *klep-* 'тећи, чистити' у лат. *cluere* 'чистити'
clouāca > *clouca*, лит. *šlūoju* 'мести' грч. *κλύω*, гот. *hlātr* 'лист'
ствнем. *hlattar* 'id.' рус. *слудъ* 'une mare d'eau sur la glace' и на-
ходи бројних трагова тог корена у значењу тећи у слов. топоно-
мастици, пољ. и руској. Име Словена је, по П., изведено од имена
краја названа по реци **Slovo*. X. Б.

306. Ружицић Г. Срп. брњица. ЗББел. (1921), 260—261.

Допуна чланку Ст. Младенова (бр. 239) по материјалу лексикографског
одељења С. К. Акад. у Београду. X. Б.

307. Szabó Prof. Gjuro. Na osvrt g. dra. Petra Skoka. JNj III (1919)
585. В. бр. 322.

308. Szabó Prof. Gjuro. O tumačenju topografskoga nazivlja u
južnoslavenskim stranama. (Konačni obračun.) JNj III (1919) 726—729.

Свршетак одбране од сасвим оправдане критике Скокове на Сабове дилетантске топонимастичне прилоге (в. и бр. 307).

309. Szegedy R. Adalékok a horvát kaj-nyelvjárás hungarizmusainak történetéhez. [— Придоци за историју мађаризма у хрватском кајавском дијалекту.] Нук XLIV (1915) 35—66.

310. Соболевскій А. Нѣскољко замѣтокъ по славянскомъ вокализму и лексикѣ. РФВ LXXI (1914) 431—48.

У лексикалном одељку овог чланка: *Balkans* је, због рус. *balkan* „подножје“, *balka* „кланац“, пољ. *batchan* „струја“ реч коју су Турци узели из словенскога; *bojarin* се налази у свим слов. језицима, стога мора да је врло стара позајмица, у што С. сумња; *golub* је посредно лат. порекла; *pan* је туђе, можда дачког порекла, од њега су образоване сложенице *d-ran* у стчеш. *hpán žb-pan* или *šb-pan* (> мац. *išpan*), рус. *skatert* није *d-ska* + *turt* (ово би дало *dskotert*) него спада ка *skati*; *hlak*, „coelebs“ спада ка *chlast*, *cholost* „id.“, са првобитним значењем „шкопац“; *čreŋvij* „ципела“ ка *črevo* (што није ново); *brak* није од **braks* него од **borko-* а старије му је значење *βριστον*; *čaban* (са *čabars*) ∞ лит. *kibiras*; *črag* „панцир“ спада ка *čerp*, *pricēpiti*, а образовано је са *-ag*.

311. Соболевскій А. Нѣскољко мелочей. РФВ LXXI (1914) 21—26.

i у срп. *ikad*, *ikakov*, *ikako ikoje* је невр. **i* (**i* > **j*) у герм. *un-*, грч. *α-* и т. д.; то исто важи и за стчеш. *i-jeden* „никоји“; стчеш. *ižádnj* = *iže-edbn*, а **iže* од *i* (< *i*) + *že*; са стслов. *potpěga*, „ухор dimissa“ је стодно са рус. диал) *tolpěga* „неспретна жена“, чији је ранији облик **tǫpěga od tǫptǫpati*, *tǫptati*. Остала извођења односе се искључиво на руски језик. X. Б.

312. Skok P. Einige Wörterklärungen. JArch XXXV (1914) 337—348.

У 10. одељку третира Скок (стр. 344—346) глаголе турског порекла са наставком *исаџи* у нашем језику. Овај наставак изводи се, како је познато из грчког аориста, а Скок упућује на то да у глаголима турског порекла има случајева где је глагол образован од турског категориског перфекта, иако има случајева где је наш глагол образован од турског инфинитива: (j)евленисаџи: *еглен-меџ*, а (j)еглендисаџи: *егленди*. Скок даје неколико примера овако образованих српхрв. глагола који још нигде нису забележени: *дајл-дисаџи* „онесветити се“ из тур. *баил-мак*, *гекџисаџи* „подносити“ из тур. *геџ-меџ* [Бања Лука], па *куллудисаџи* „употребити“, *куллаи-мак*, *осаудисаџи се* „досађивати се“, из тур. *осаи-мак*, *кџидисаџи* за које Миклошић, због *д*, сумња да ли спада ка тур. *кујмак* „убити“, даје се на овај начин сасвим јасно извести из облика турског категориског перфекта. Г. Р.

313. Skok P. Einige Worterklärungen. JArch XXXV (1914) 337—348.

(C)hŋja „срџба“ је, по Скоку, дериват са *-ja* од придева *chud*, са *dj* > *j* у штокавском Rešetar, Der štok. Dial. § 61. — *Ōstrva*, „стуба ударена у земљу, те се вјешају пушке“ ка прид. *ostr*. Скок

мисли на именицу **ostru*, **ostruue* ка *svekry*, *svekrue*. — *Tikati se*, 'begegnet' ка корену *tuk-* у *tikati*, као *surov* према *sirov*. *Žetica* 'сy-путка' (Босна) ка *žeti*, *žmq*. На стр. 346—348 доноси Скок неколико примера за локатив у српскохрватским именима места, које је већ Јагих JArch. XX 520 констатовао за *Čarigrad*. Х. Б.

314. Skok Dr. Petar. Studije iz srpsko-hrvatskoga vokabulara. Rad CC II (1914) 114—136.

Aptazi (правн. терм. од грч. *ἡ ἐπαγγή* 'delegatio, perquisitio'). *Balša* (рум. име слов. порекла, а основа му је адј. *běl's*, рум. *Balša* < слов. *Běl'sha*), *frončata* није, како је сам Скок раније мислио од лат. *fimbriata* (у рум. *fringhie*), него је изведена од итал. *fronza*, 'лише' (Schuchardt). — *Тепџџи* 'comes curialis' спада ка глаг. *tepsti se*, *tepec* (кај.), *potepuh* и т. д.; *zalužina* (маџ. *zsolozsma*, *zulusma* 'jus descensus bani') веров. од адј. *službno* (тј. право), али преко маџарског у који је та реч ушла из српхрв. П. К. Б.

315. Skok Petar Dr. O potrebi Glossariuma mediae et infimae latinitatis regni Croatiae. NVj XXIII (1914) 650—655.

Указује на важност средњевековног латинског језика наших историских извора за историју српхрв. језика и износи, у вези с тим, и објашњења неколиких српхрв. имена места. „*Nerezi* (в. и *Nerežišće* на Брачу), итал. *Neresi* биће свакако наша хрв. реч, а не далматска, како је мислио Бартоли, од основе глаг. *rezati*. Исто тако и *der* (срлат. *derrus*, *darrus sive nerezinum* на Рабу и на Крку) од основе глаг. *derati*“. Г. Р.

316—17. Skok P. Prilozi k ispitivanju hrvatskih imena mjesta. NVj XXXIII (1914/15) 339—349, XXXIV (1915/16) 657—667.

318. Skok P. Neue Beiträge zur Kunde des romanischen Elements in der serbokroatischen Sprache. ZrPh XXXVIII (1914—1915) 544—593.

Од позајмица, које студира Скок, из нове епохе су западно-романских утицаја и то из млетачког дијалекта: *brula* 'juncus acutus', *gōka* < итал. *giacca*, чије о место *a* — ово доходи и у арб. *džoke*, 'weißer wollener Überrock ohne Ärmel' — није објашњено. *Kasun* 'сандук' (Истра) из итал. *cassone*, а *frzèlin* 'serinus meridionalis' из фурил. *franzel*. Из балканскога романскога је *hričkāš*, *inkāš* 'добро неутучен вџ' = рум. *rtncăș* и *arānija*, досле незабележена реч за 'котао', коју Скок констатује у околици Сарајева, а која долази и у Санџаку, из рум. *arānie* па *krnata* 'кобасица' (Истра) ка рум. *cārnat* 'id.'. Ако је *cūra* 'девојка', како мисли Скок, рум. порекла, то би се, због *s* морало претпоставити да је у српском очуван македонскорумунски корелат дакорум. *fecioară*, чије *f*, супституирано са *p* се изгубило пред *s* као у *sovati* за *psovati*. Из старог романскога дијалекта далматинске обале је *frončata*, *fronžata* 'врста мреже', коју Скок тачно (в. бр. 318 а.) изводи из метатетичнога *frimbiata* ка *fimbriata*, па *gōra* 'smaris vulgaris', која ће због облика *dera* бити пре из *gerres*, него из *garus* са јужнодалм. прелазом *a > e*, па *kipfun* 'Dachsparren': лат. **capreone* (> франц. *chevron*), *miđela* 'Glasperle' < *margella*, па метатезом *grmjel-ica* и *mrkijenta* 'scoglio' из **muri-*

centa ка лат. *mārex-icis*. Тачно је и извођене дубр. *romijenča* ,бакрена посуда' из *aeramenta* и *klōkun* из **coccul* + *one*. Из севернодалматскога (вељот.) *mun* ,ручка' = вељ. *mun* (од лат. *manus*) ,рука'. Међутим, није нам могуће усвојити Скоково извођене рећи *jemuža* из стародалматскога рефлекса лат. *emūlsa* > **elmusa* јер ту, као уопште у балк.-латинском међувокално -s- остаје. Тако ће се због *š-* за лат. *s-* морати поћи од западнороманскога и за *škatejka* ,Frauenrock', а не од рум. *scurteica*; *štūla* ,Stelzen', лат. *stylus*, а исто тако и за *žbugara* ,мала рупа' са *žb* из *šb-*, (лат. *exbucoria*), на што у осталом, упуњује и западноромански прелаз међувокалног -c- > -g-.

На стр. 537—553 Скок доноси некоје податке о румунским именима места и лица на српскохрватској територији: *Barbatovci* (Топлички округ) ка рум. *Bărbat*, *Bunovi* (Фоча) ка *bun*, *Hrmañ* као адј. образовање са -jъ ка *Romanus*, *Kormata* (Књажевац) ка рум. а *curmă* > *curmatură*, *Ligati* (Фоча) од рум. *legat*, *Lupulovići* < *lupul*, *Magura* (Црна Река) < *magură*, *Smederevo* рум. *Simedru* < *Sanctus Demetrius* и *Sērbolovne* из *šerbul*. X. Б.

319. Skok P. Etymologické drobnosti. ČMF VI (1917) 41—43.

320. Skok Dr. Petar. Studije iz ilirske toponomastike. I GMBH XXXIX (1917) 117—144.

321. Skok P. Einige Worterklärungen. II JArch XXXVII (1918) 81—92.

322. Skok Dr. Petar. Osvrt na članak g. prof. Gjüre Szabó. JNj III (1919) 542.

323. Skok Dr. Petar. Poslednje opaske na članak gospodina prof. Szabó. JNj III (1919) 674.

324. Skok Dr. Petar. Još malo zaključna odgovora. ib. 754.

325. Skok Dr. Petar. Studije iz srpsko-hrvatskoga vokabulara. Rad CCXXII (1920) 144—156.

326. Skok P. Iz srpskohrvatske toponomastike. JФ II (1921) 311—319.

327. Skok P. Oglej i Celje. ČJKZ III 1—2 (1921) 24—32.

328. Skok Dr. Petar. Prilozi k ispitivanu srpsko-hrvatskih imena mjesta. Rad CCXXIV (1921) стр. 98—167.

329. Skok Petar. Prilog k ispitivanju hrvatskih imena mjesta. NVj knj. XXI (1913) 241—244 (prilog I), XXII (1914) 441—445 (prilog II), XXIII (1915) 339—349 (prilog III), XXIV (1916) 657—667 (prilog IV), XXVI (1917) 17—29 (prilog V), XXIX (1921) 225—231, 326—337, 445—456 (prilog VI).

U ovim prilogima objašnjena su ova imena: I.: Kostajnica, Topusko, Zenica; II.: Bribir, Kumēnat, Lavdāra, Lāvsa, Lukorān, Sutomišćica, Vis, Zrmanja; III.: Balancāne, Brborān, Buzet, Cilco (Kuk), Gripe, Labdīr, Mrljan, Olib, Pāntān, Pojīšan, Štupin, Štačūline, Trčēla, Žnjān. IV. Imena mjesta od rimskih gentilicija ili kognomina sa sufiksom -anus. Ugljan, Brgačel, Komorčār, Krkmata, Mežanj, Mlāva. Kako car Konstantin piše hrvatska imena mjesta. V. Spljet. VI. Banj, Barbat, Belveder, Bibinje, Blaža, Bocaluno, Birbinj, Brgat, Bunja, Calcara, Callia, Crabonala, Dulje, Firule, Fons, Fontana, Galbano, Garg, Gusterna, Kantāfig, Kimp, Kolovare, Komorika, Kōnāvli, Koš-

ljun, Kozica, Kurilo, Labin, Lora, Lovret, Lučac, Mrkan, Muntač, Nevalja, Nevidane, Omindula, Pag, Pašman, Pašturan, Pijat, Pistura, Polača, Posterula, Prčanj, Pulveraria, Rijeka. F. F.

330. Skok P. Des rapports linguistiques slavo-roumains. Sl I (1922) 485—494.

1. *colț* = сл. *кољць*. — 2. *doină* = сл. *доина*. — 3. о називима румунским за „вао“. — 4. *lăruc, lăruc* = сл. *лољухъ*. — 5. *-iște* у неким речима румунским = сл. суф. *ишше*. — 6. *tocirla* = сл. *тоџвара*. 7. слов. суф. — *iška* у рум. речима. — 8. слов. **тапъ* (исп. *неман* у српхв.) у рум. речима. — 9. *năzdrăvan* = сл. *нездравъ*. — 10. *nevastnică* = сл. *невѣстница*. — 11. *obladnic* = слов. **об главоѣникъ*. — 12. *oajdă* = сл. *uzda*. — 13. *stelniță* = **стѣльница*. — 14. *șiroi* = сл. *сѣрој*.

331. Skok P. Prilozi ispitivanju srp.-hrv. toponomastike. ЈФ III (1922/23) 72—77.

332. Skok P. Studije iz ilirske toponomastike. AA I (1923) 1—26.

Наставак студија објављених у ГМВН XXIX, XXXI—XXXII. *Vrm* = τὸ ὄριος (Конс. Порф.) где је очувано илир. **Deramum* на које упућује и *Deramista* (Plin.); *Deurske* (нјиве): илир. *Deuri*; *Dindari* (име племена код Птол.) од *Dinara*, које се односи, у погледу *nd > n* као *pannea* према *pandea* (у рум. *pinza* > Кпнп од *Тѣнинъ, Tininia* које, због *Ninia*, рашчлањује у *to-* арб. *te*, упор. арб. *te mali* „код брда“.

333. Sköld Hannes. Un emprunt slave aux langues turques. Sl II (1923) 290—293.

Објашњава слов. *beserman*: *busurman* турском изменом *m > b* и *l > r* полазећи од перз. *muselmán* (> *moslemán*), које је плурални облик араб. синг. *moslem*. И вокалске разлике се имају приписати турској вокалској хармонији: *u-u*, у лаб., *ā-ā* у палаталном реду (= *bäsärmär*). X. Б.

334. Stloukal K. Рец. бр. 338. ČСН XXVI (1920) 178—179.

335. Stur Dr. J. Die slavischen Sprachelemente in den Ortsnamen der deutsch-sterreichischen Alpenländer zwischen Donau und Drau. (Sber Wien ph.-hist. Kl. 176, 6 Abh. 1914, 1—106). В. бр. 146, 175, 337.

336—337. Tille V. Vráž. Nvčs XI (1916) 53—58; исп. Josef Janko. К etymologii slova »vráž«. Nvčs XI (1916) 58—63.

Тиле се бави више топономастиком горње речи и држи да *Vráž* — не долази од имена *vrah, vragъ, vorgъ* ‚inimicus‘ него да је дошло од стсл. *vražiti, vražđiti* ‚magicas artes exercere‘, стчеш. *vražiti, augurare*‘, будући се тим именом обично називљу осамљени ненасељени предели — света места, где су жреци обављали богослужје врачарством и чаробњаштвом.

Јанко пак, с обзиром на различита значења која се вежу за тај корен у словенским језицима, настоји да то протумачи поставком трију различних његових облика, и то 1. **џereg* — за **vorgъ, inimicus*‘, 2. **џereĝ* за ‚чинити, приказивати, приносити (жртву)‘ и 3. **џereĝh* ‚плести, везати‘. П. К. Б.

338. Tomiňek Jos. Woher stammt das Wort Krn? Tagespost 15. X. 1915 (No 287).

339. Trautmann R. Baltisch-Slavisches Wörterbuch. (Göttinger Sammlung indogermanischer Grammatiken und Wörterbücher.) Göttingen, 1923. Отр. VII + 382.

340. Trautmann R. Altöechisch *čily* ‚frisch, lebhaft. munter‘. KZ XLVI (1914) 239.

Стчеш. *čily* је изведено од глаг. **čiti* као стслов. *čulъ* од *čuti*, а сродно је са лат. *cieo*, *ctoi* ‚мицати‘ грч. *κίω* ‚идем‘, *κνίω* ‚мичем‘ уз које спаја скр. *čyóvate* ‚миче се, иде‘ = *αεβεται*. Тим је за ову групу утврђено *x* праев. *κ*.
Х. Б.

341. Treimer K. *Dibra*. JArch XXXV (1914) 601—603.

Изводићи *Dibra* из стслов. *dьbrъ* Т. хоће да покаже велику старину слов. елемента у арнаутском чији би рефлекси словенских речи имали још *i* за *ь*, као *u* за *ъ* због *luge* које Т. са S. Meyerom држи позајмицом из слов. **luga* у *lžica* што је, несумњиво, погрешно.
Х. Б.

342. Treimer K. Zur Erschließung der illyrischen Götterwelt und ihre Bedeutung für südslavische Philologie. AA I (1923) 27—33.

Оспорава из фонетских разлога Педерсеново мишљење да је слов. *Perunъ* илирског порекла.

343. Трубецкой Н. О нѣкоторыхъ остаткахъ исчезающихъ грамматическихъ категорій въ общеславянскомъ праязыкѣ. Slav. I (1922) 12—21.

1. невѣста = **nevisthā* (најмлађа) под утицајем *věsta* (знан, познат) > *nevьstīa* („она коју не треба да познајем“). — 2. акценат у *мѡгу*: *мѡжеш* (по пореклу, перфекат). — 3. р. *хочешъ*: *хѡшѡше* — стари оптатив (невероватно).

344. Thurneysen R. Etymologica AK (1916) 80—82.

345. Thurneysen R. Irisches. KZ XLVIII (1917) 48—75.

Т. изводи слов. *orьlъ* од **orьrъ*; претпоставка дисимилације *r-r* у *r-l* заснована је на стир. *irar* ‚орао‘ (од **eriros*).
Х. Б.

Mezdra ‚кожица на свежој рани‘ је сложена од *mēms* — ‚месо‘ и *dra-*: *δορά* ‚кожа‘; *u-tro*: *j-ugъ* ∞ грч. *αβ-γή*.
Г. Р.

346. Fay E. W. Word-Studies. IF XXXIII (1914) 351—367.

347. Vasmer M. Alpenislavische Ortsnamen und slavische Lautgesetze. KZ LI (1926) 45.

348. Vasmer M. Osteuropäische Ortsnamen. AUD II (1921). В. бр. 146.

349. Vasmer M. Studien zur albanischen Wortforschung AUD II (1921).

Доноси, местимице, и слов. етимологије в. бр. 147.

350. Hirt H. Etymologien. IF XXXVII (1917) 227—236.

Govъno од *gov-* у *govědo*; слов. *gydъ* ‚гадан‘ је сродно са кимр. *budr* ‚прљав‘.

351. Holthausen F. Etymologien. IF XXXV (1915) 132—133.

Ка слов. *roniti* ∞ грч. *φαίνω* спада и герм. **wranja* ‚Hengst‘ у срлат. *warannio*.

352. Christiani W. Lexikalische Lesekörner. JArch XXXV (1914) 622—623.

Допуне Бернекерову речнику.

353. Hujer Oldřich. Slov. *stergo, *sterkti, *storža itd. LF XLI (1914) 430—434.

Како показују лит. облици *sérgiu*, *sérgeti*, чувати' и *stégin*, *stékti*, покривати', слов. *stergo и т. д. је постало укрштајем *serg- и *steg-.

Х. Б.

354. Hujer Oldřich. Výraz pro pojem »rodice« v jazycích indoevropských. LF XLII (1915) 421—433.

Заједничке речи за „родитеље“ није било у праиндоевропском. Они су се називали: 1. по оцу на пр. грчко *πατέρες* или 2. по глаг. родити: *rodišielu* у српхрв., чешко *rodíci* и сл.; 3. по старешинству или старости: *Eltern*, словен. *stářiši* и сл. Последњи називи у словенским језицима вероватно под утиц. немачким. 4. Изван овога остају у слов. језику чешки изрази *rod*, *rodina*, *přítelé* и пољ. *przyrodzeni*.

А. Б.

355. Hujer O. Slav. *vežati*. LF XLII (1915) 222—227.

Слов. *vežati*, *vežti* претпоставља **ugh* и спада ка *οζωω* ∞ грч. *ὄζωω*; *v-* је према *vrzq* у стслов. *vrzq*, *vrěsk* (иевр. **vergh-* > лит. *veršiu*, *veršti* „стискати“).

356. Hujer Oldřich. Drobnosti grammatické. LF XLII (1915) 21—23.

Због дејства опозита *t'azký* (**težvks*) слов. *l'ahký* има 'а према чеш. *lehký* (праслов. *legrks* ∞ лит. *leigvas*). Чеш. *čapka*, пољ. *czapka* су производ укрштаја *čepьcs* и ром. *capa* „капа“.

357. Hujer O. Stč. *hliněnicé*. LF XLIII (1916) 402—405.

Доказује на основу примере из текстова да је значило „колиба од глине“.

358. Hujer O. Drobnosti grammatické. LF XXIV (1917) 26—30, 224—228.

Glybokъ, који долази диал. поред *glqbokъ* није прегласни облик него је настао под утицајем по значењу супротног *vysokъ*; метатетично *bridъkъ* из *bird-* (Niedermann в. бр. 256) је уопштено због опречног **soldъkъ* (срп. *sladak*) и *briti*.

359. Hujer O. Рец. бр. 275. LF XLVI (1919) 114—118.

360. Hujer O. K výkladu některých slov. LF XLVI (1919) 181—189, 340—345.

Sъbožje је образовано од придева **ъbogъ*, а ово се поклапа са стинд. *subhága-* „сретан“. Ту је, дакле, очуван један нови слов. пример за прајезички прилог *su-*, познат, досада, једино у речи **ъdorъ* (Pedersen IF V 60). Могуће је да се тако има објаснити и *съčestъje* (од **съčestъ*).

У стслов. *onušta* треба поћи од иевр. **an* (грч. *ἀνά* в. *ἀναβολή*), а не од прегласног **on*. — Стчеш. облик за савремено *čepice* је *čepice*; према томе та реч спада ка *čapka* „капа“ а не ка *čepes* „Haube“.

361. Hujer O. Slov. *Stogъ*. Sb. Past. (1923) 48—52.

362. Šamšalović Dr. G. Etimološke sitnice. NVj XXIV (1916) 590.

Кочијашки узвик *bista he!* = *winstar* (на лево!). *Vincilir* = срнем. *winzürle* (баварско) „виноградар“.

А. Б.

363. Charpentier J. Indische Wörter mit den Endungen *-amba-*, *-imba-*, *-umba-*. IF XXXV (1915) 246—65.

H. Petersson IF XXXIV 222—233 је, на основу етимолошког материјала, био показао да је *-amba-* (< иевр. *-embo-*) секундарни суфикс, који одређује именице и придеве у извесном правцу, а нарочито да им ојача значење. У вези с тим Ш. износи нов материјал, где се, наводе и слов. речи *golombъ*, *jastřebъ*, *jarebъ*, рус. *derjava*, пољ. *godzięba*.
X. Б.

364. Charpentier J. Slavische Etymologien. JArch XXXVII (1918) 46—54.

1. стслов. *grěchъ*, 2. слов. **čertъ*, 3. **dolka*, 4. *mláva*, 5. стслов. *chaloga*, 6. рус. *lazina*.

365. Šišić Dr. Ferdo. O značenju imena *Nándorfejérvár*. Rad CCVII (1915) 101—136.

Горњим су именом Маџари у XIV., XV. и XVI. ст. називали Београд и писац настоји да протумачи, како је дошло до тога имена у маџ. језику. Најпре износи мишљење маџарског филолога И. Мелиха и бившег бечког архивалног чиновника Фр. Екарта о горњем питању. Мелиху би горње име имало да значи исто што и *Alba Graeca* а Екарту *Alba Bulgarica*. Шишића пе задовољава ни једно ни друго тумачење и он износи врло интересантну хипотезу, да би горње маџ. име за Београд — *Nándorfejérvár* — могло да буде аналогног постања као срп. *Врачар* (брдо у непосредној близини Београда). Као што је наиме, вероватно, *Врачар*, *Врачарево* (брдо) прозвано по обиљу лековитих за врачање згодних трава, тако су Маџари могли да прозову Београд по имену траве која је ту много расла а која је *κατ' ἐξοχήν* лековита, т. ј. *Glechoma hederacea*, сх. добричавица, самобјак и др. а маџарски се зове *nándorfű*.

П. К. Б.

366. Škarić Đuro. Dodatak »Semazijologijskim studijama«. Zagreb 1914. Стр. 21. 8°.

367. Škarić Đuro. Štokavski adverb *neto*, *netom*. NVj XXVII (1919) 294—296.

Postanje **vъn- eto* > **vneto* > *neto*. Oblik *netom* ili jednačenjem na adverbe *časom*, *danjom*, *pripadom* ili je upravo lokativni oblik, dakle **vъn- etomъ* > **vnetom* > *netom* (kao *polom* = *po tomъ*). Ovom štokavskom adverbu da postanjem i značenjem odgovara kajkavski adverb *věto* (< od negdašnjega **vъ eto*). Kao paralelno obrazovanje navodi i ruski adverb *внешь*.
F. F.

368. Škarić Đuro. Grad Debar i njegovi likovi; njegova srodnost s Dobra. LjJAK 35 (1920) 84—99.

О географским словенским називима који стоје са овим у вези. Има доста сумњивог.
A. Б.

369. Škarić Đ. Jslav. rečca *ve-*. JФ III (1922—23) 81—83.

370. Schrijnen Jos. Zur idg. Benennung der Augenbraue. KZ L (1922) 144.

371. Schulze W. Indogermanische Interjektionen. AK (1916) 193—197.

Ш. мисли да је у основи срп. *цуцак*, 'псето', рус. *цуцъ*, лит. *čiū- čius*, нем. *zuzu*, шпан. *chucho* и т. д. једна интерјекција из праиевр.

времена; исто тако је, по њему, и са ономатопоетским *sъsati* поред чеш. *cucati*, нем. *zuzeln*, итал. *cioccia* 'сиса'; с тим је у вези и лит. *ziuziū* : *czuuczū* интерјекција којом се деца успавају. Х. Б.

372. Schulze W. — Lit. *rūžas*. KZ XLVIII (1918) 136.

Доводи лит. *rūžas* у везу са слов. *režq* — *rēzati* : *razъ* — *raziti*.

IV. Српскохрватски језик.

373. Agrell Sig. Zur Erklärung der serbokroatischen Endung *-a* beim Gen. Plur. FF IV (1915) 1—18.

Покушај да се наст. *ā* у gen. pl. именица у нашем језику протумачи утицајем заменичко-придевске промене. Полазећи од претпоставке да је наставак *-xъ* gen. pl. заменица и придева пренесен на готов облик gen. pl. именица, на пр. **tēxъ sēlъ* > **tēxъ sēlъxъ* писац даљи развој замишља овако: *ѣxъ* > *ѣγъ* > *ѣъ* > *ѣ* γ је фрикативно *g* или звучно *h*, добивено од *x* у ненаглашеној крајњој групи услед брзог темпа говора.

Решење није убедљиво. Од свих пет фаза, кроз које се вештачки провлачи наст. *-ā*, у нашим старим споменицима је документована само четврта, т. ј. *ѣъ*. Па и за њу се не зна шта фонетски претставља и да ли није само ортографски манир. Не задовољава ни тумачење прелаза *x* у *γ*, нити доцније губљење *γ*. Наша фонетика уопште не зна за такве промене. В. бр. 374, 468, 557.

Г. Р.

374. Agrell Sigmund. Zur Frage über die sbkr. Endung *-a* beim Genitiv plural. Slavische Lautstudien. LUårs NF 1/XII/3 (1917) 125—130.

Покушава да своје раније тумачење наст. *ā* у gen. pl. у српхрв. језику поткрепи новим доказима, који су, међутим, без нарочите вредности. В. бр. 373.

374 а. А ж б о т О. (Asbóth O.) Оцена бр. 760. Nyt VI (1916) 136—58.

374 б. Алексиевъ А. Етнографски бѣлѣшки за полянитѣ, мияцитѣ и бърсяцитѣ. Сбн XXX (1914) 1—43.

375. Анастасијевић Д. Н. Две Душанове грчке хрисовуље. Спом LV (1922) II разр. XLVII 6—21.

376. Анастасијевић Д. Н. Српски архив Јавре Атонске. Спом LVI. LV (1922) II разр. XLVII 6—21.

Наштампане у целини повеље: цара Уроша од 15. априла 1357, истога од новембра 1361, истога од октобра (?) 1361, кнеза Лазара (оштећена) од 1375, монахиње Евгеније (царице Милице) и синова, кнеза Стефана и Вука од 1394—1395 г., исте од 1398 (од 1. августа), Деспота Стевана од 5. јануара 1407,

истога од 1. септ. 1414, истога од 20. јануара 1427, Деспота Ђурђа од 16. фебруара 1452, истога од 1427—1456. — Сем тога г. Анастасијевић саопштава и по нешто што се тиче српског народа из синодика Атонске Лавре и њене брковије (на грчком). Даје се и преглед имена (18—19). На крају поговор пишчев о његову раду и путовању у Лавру (стр. 2—21).

377. Andrić Dr. Nikola. Hrvatske narodne pjesme. Knjiga VI. Uredio —. Izdala Matica Hrvatska. 1919. Zagreb. Str. 415. В. бр. 471.

378. Анкета о јужном или источном наречју у српско-хрватској књижевности. СКГл (1914) 114—125.

Др. Фран Илеших. — Алекса Шантић. — Светозар Ђоровић. — Марко Цар. — Др. Михаило Полит-Десанчић. — Др. Јосип Смодлака. — Др. Владимир Ђоровић.

Исто II ib. стр. 217—228.

Франо Супило. — Ђорђе Пејановић. — Стојан Новаковић. — Др. Томо Маретић. — Иван Крнић. — Боривоје П. Поповић. — Др. Милутин Ускоковић.

Исто III ib. 255—293.

Исто III ib. 285—293.

Милан Марјановић. — Иво Ђипико. — Иво Војновић. — Владимир Черина. — Влад. Скорић. — Васа Стајић. — Др. Миле Старчевић.

Исто IV ib. 375—389.

Др. Александар Белић. — Рикард Каталинић Јеретов. — Рикард Николић. — Др. Васо Глушац. — Др. Петар Скок.

Исто V ib. 438—447.

Иван Хрибар. — Др. Милан Решетар. — Јован Живановић. — Др. Мирко Королија. — Королија. — Др. Франо Кулишић.

Исто VI ib. 526—528.

Вељко Милићевић.

379. Arandelović prof. Univ. Dr. D. O jedinstvu jezika. JNj IV (1920) 171.

О сретствима како би се уклањале грешке у саставима људи из западних крајева.

380. Ardalić Vladimir. Uris i Upis. (Bukovica u Dalmaciji). ZbNZ XIX (1914) 187—188.

Dvije basne (Bukovica u Dalmaciji). Ibid. 188—190.

381. Ardalić Vladimir. Narodne pripovijetke. ZbNZ XIX (1914) 350—357.

Текстови из Буковице (Далмација). Није акцетовано. Јужни диалект.

382. Ardalić Vladimir. Pjesme u kolu. ZbNZ XIX (1914) 364—367. Десет песама које се певају у колу. Текстови неакцентовани, јужним диалектом.

383. Ardalić Vladimir. Godišni običaji (Bukovica u Dalmaciji). ZbNZ XX (1915) 32—52.

На месном наречју.

384. Ardalić Vladimir. Vile i vještice (Bukovica u Dalmaciji). ZbNZ XXII (1917) 302—311.

На домаћем говору.

• 385. Ardalić Vladimir. Naizredi I. (Bukovica u Dalmaciji). ZbNZ XXIII (1918) 310—312.

386. Ardalić Vladimir. Naše susjede (Bukovica u Dalmaciji). ZbNZ XXV (1921) 189.

387. Asbóth O. Рец. бр. 634. Nyt 5 (1915) 223—235.

388. Asbóth O. Рец. бр. 649. Nyt 6 (1916—1917) 225—34.

389. Bačić Janko. Još nešto k pitanju o jedinstvenom književnom jeziku i pravopisu. NVj XXVII (1919) 357—360.

Брани употребу ијекавштине и мисли да је она утврђена у употреби „после неколико деценија хрватске књижевне прошлости“.

390. Banović Stjepan. Vjeroвања (Zaostrog u Dalmaciji). ZbNZ XXIII (1928) 125—184.

На добром домаћем говору, који је шток. далмат. (икавски), са доста чакавизама.

391. Banović Stjepan. Dvije bilješke iz naših narodnih pjesama. Rad CCXXII (1920) 281—284.

1. Prijedlog između imenice i pridjeve u našim narodnim pjesmama.

2. Stalni epitet rijeke Neretve.

Противно Маретићевој константицији (Rad CLXVIII, с. 12; Наша народна епика с. 38—9) да у нашим народним песмама нема примера да би предлог стајао између именице и придева, или, ако има, да су то осамљени случајеви за које је вероватно да су намештени својевољно од појединих сакупљача, наводе се неки примери из збирке народних песама што их је издала Матица Хрватска за доказ да се такво намештање придева не може сматрати осамљеним случајем.

У другој белешци, такође противно Маретићевом тврђењу (Наша нар. еп. с. 43), да само Дунаво (тихо) и Косово (равно) од геогр. имена имају сталне епитете, доказује се да свој стални епитет има и Неретва, а тај је »мутна Н.« Уз примере из нар. песама наводе се уз то и примери из Качића. П. К. Б.

392. Banović Stjepan. Dubrovčanin Kaboga i duka od Mletaka. (Drvenik u Dalmaciji). ZbNZ XXV (1921) 190—191.

393. Banović Stjepan. Planine Kunara i Papuča u našim narodnim pjesmama. Rad CCXXVII (1923) 332—343.

394. Banović Stjepan. Jedan nauči nepoznat rukopis Gunduličeva »Osmana«, »Suza sina Razmetnoga« i prigodice »U smrt Marije Kalandrice« od godine 1748. LjAk XXXVII (1923) 105—106.

Рукопис је у Дубровнику у власништву г. Вицка Луксо, поштар. контролора.

395. Baras A. O našem književnom jeziku. JNj VII (1923) knj. II 239—240.

Мисли да људи »као Maretić i Belić, koji nemaju sitnih plemenskih predrasuda, mogu i moraju naći dodirne tačke za sva ostala pitanja jezična, koja su još važnija« од ћирилице и латинице и наречја, а која ће значити почетак уједначавања нашег књижевног језика.

396. Baras Antun. Komentar »Smrti Smail-AGE Čengića«. JNj VII (1923) 1 кв. 421—424.

Оцена дела бр. 477.

397. Bărbulescu Ilie. Elemenntele românești în limba slavă din satul Novo-Selo în Bulgaria. ASIF (1921) XXVIII 1, 97—101.

398. Bartulović Niko. Kulturno jedinstvo i Slovenci. KJ I (1918) 257—261.

Говори о одговорима на питања »Vede«, словен. часописа, о једначавању или јединству књиж. језика код Словенаца и Срба и Хрвата.

399. Ваџић Јанко. Još nešto k pitanju o jedinstvenom književnom jeziku i pravopisu. NVJ XXVII (1919) 357—360.

Он је против екавштине. Војује против аргумената да је екавштина проција и да је распрострањенија.

400. Белић А. Извештај о прибирању диалектолошке грађе. ГСА (1914) XXIV 221—259.

Говори се о диалектолошком путовању по Истри предузетом 1912 у друштву са проф. И. А. Бодуен-ом де-Куртене. Дају се подаци о већиначком дијалекту, средњестарском чакавском дијалекту (у Пазину, Линдару, Жмињу и Грачишћу, затим у Шкопљаку, Репенди, Светој Недељи; Св. Ивану и Павлу и др.) и икавском штокавском јужноистарском говору (у Канфанару, Премантури и др.) и икавском штокавском средњестарском (у Грдоселу).

401. Беличъ А. И. Србо-болгарский споръ за обладаніе Македоніей. Петроградъ 1915 у „Труды общества славянскаго научнаго единенія“. 161 + 9 + 1.

Предавање проф. А. Белића о узајамним односима међу Србима и Бугарима (5—36); проф. П. А. Лаврова о истом предмету (37—67); реферат проф. И. Д. Шишманова о књизи проф. Белића „Србы и Болгары въ балканскомъ союзу“ (С. Петербургъ 1913, са пет карата, 1—83); саопштење Ђ. Генчића (стр. 84—103); говор Д. И. Семиза (стр. 104—111); Македонци, који живе у Петрограду (112—118), шта мисле о своме језику и својој земљи; одговор М. Долонка (119—123); говор В. Д. Плетњова (стр. 124—129); о постанку Друштва Словенске Научне Заједнице академика А. Бехтерева (130—137); одговор А. Белића В. В. Водовову (138—145); одговор проф. А. Белића И. Д. Шишманову (стр. 146—161). — Прилози.

Како се врло често говори о приликама изазваним Балканским ратом, говори се често и о дијалектима спорних области међу Србима и Бугарима, нарочито у чланцима проф. Белића, Лаврова, Долонка.

402. Белић А. Србија и јужнословенско питање. Ниш, 1915. 1—99. 4°.

У овоме делу нас се тиче само 1-ва глава: Јединство српскохрватско са тачке гледишта језика. Она има четири одељка: 1) Практично решење тога питања код Срба и Хрвата; Даничић и хрватски или српски речник Југославенске Академије Знан. и Умјетности. — 2) Научно схватање; српскохрватски језик и словеначки. — 3) Књижевни језици; прввени језик; народни дијалекти у књижевности; Вук Караџић, илирски покрет и јединство књижевног језика Срба и Хрвата. — Народни говори; велике групе народних говора прелазе преко административних граница и дају друкчију слику народних односа; народни дијалекти у прошлости (све на стр. 11—24).

403. Белић А. О српском књижевном и народном језику. Predavanje prof. A. Belića održano na universitetu u Rimu, mes. aprila 1916 g. Sa pismom prof. Lj. Čečića. Rim, 1916, стр. 1—30.

За време избеглиштва проф. А. Белић находио се неколико месеци у Риму. Умољен од професора Римског Университета да одржи које предавање о српскохрватском језику, он је то учинио. Проф. упор. граматике L. Сесі наштампао је то предавање за своје ученике са заменом знакова ž, ž, č — комбинованим знацима sh и т. д.

У предавању се говори, у најоштијим цртама, о развиту народног језика и књижевнога.

404. Беличъ А. И. Современный сербско-хорватский литературный языкъ. Русско-сербская библиотека № 5. Петроградъ, 1917, стр. 7—38.

405. Белић А. La carte linguistique de la Péninsule des Balkans. La Nature No 2325, 246—250 (20. IV. 1918).

Под називом »Les frontières linguistiques en Europe« изашао је у часопису »La Nature« (No 2312, 19. јануара 1918 г.) чланак некога Р. М., израђен по делу Léon-а Dominian-а (наштампаном у Bulletin of the American Geographical Society), у којем се говори и о спорним језичким границама између Срба и Бугара. Како је у томе чланку ваљало доста ствари исправити, написан је горњи чланак са две карте: 1) Langues des pays balkaniques (стр. 248) и 2) Спорна област између Срба и Бугара (стр. 249).

Овај чланак је прештампан у Белећивој La Macédoine, стр. 231—246

406. Белић А. Les cartes ethnographiques et historiques au service de la propagande bulgare. PS II 11—12 (1918), стр. 503—527.

Говори се о етнографскоме атласу који је за време рата издао Д. Ризов (под називом Die Bulgaren in ihren historischen, ethnographischen und politischen Grenzen. Atlas mit 40 Landkarten. Vorwort von D. Rizoff, königlichen Bulgarischen Gesandten in Berlin, Berlin 1917), а нарочито о вредности етнографских карата страних писаца, о историским картама, о картама које претстављају стање у XIX в., о спрским и бугарским етнографским картама и, најзад, о картама које претстављају спорну зону из 1912 год. Како је главни критериј за те карте језик, оне се и овде спомињу.

Овај је чланак прештампан у La Macédoine, стр. 93—142 (в. бр. 407).

407. Belić A. La Macédoine, études ethnographiques et politiques, avec cartes. Paris-Barcelone. 1919. 1—275. 8°.

У четири одељка ове књиге, која има донекле и полемички карактер, Белић износи објективне знаке српског културног утицаја у Македонији и српског карактера Македоније. Нас се тиче нарочито 2, 3 и 4 одељак. У другом одељку (стр. 91—174) писац износи значај и вредност свих досадашњих етнографских карата којима је обухватана и Македонија; у трећем одељку говори се о култури у Македонији, у колико се она огледа у старим споменицима књижевности, архитектуре и сл. Одељак о архитектури у овој књизи израдио је Др. Вл. Петковић. Најзад, у четвртном одељку говори се о језику у Македонији. У првој глави даје се језичка карта Балканског Полуострва и кратак коментар; у другој глави износи се мишљење проф. А. Меје-а о македонским дијалектима које је он узгред изнео у својој књизи под називом Les langues dans l'Europe nouvelle (Paris 1918 Payot), а у трећој — Белић износи основне црте македонских говора, нарочито западномакедонских, заједно са својим погледом

о пореклу западномакедонских дијалеката који испуњују готово целу просторију Македоније која је припала Србији. По његову мишљењу, у основици западномакедонских дијалеката налазе се врло архаични говори који су по својим основним особинама припадали оној групи јужнословенских говора из које су се тек доцније, на Балканском Полуострву, развили савремени српскохрватски и словеначки дијалекти. — Приложене су две језичке карте и једна карта права и манастира у Македонији. В. бр. 538.

408. Béliitch Alexandre. L'avenir des langues dans la Péninsule Balkanique. Paris 1919. (Отштампано као свешчица колекције Questions contemporaines коју је издавала у Паризу La ligue universitaire serbo-croato-slovene) PS II 11—12 (1918) 534—539.

Извесени су и продискутовани погледи које је проф. А. Meillet изнео о македонским говорима у своме делу: Les langues dans l'Europe nouvelle. Paris, 1918, Payot. Тај чланак је прештампан у La Macédoine. В. бр. 407.

409. Белић А. О нашем национализму. I—III. JNj IV (1920). Бр. 6, 105—107, бр. 10, 201—204, бр. 14, 297—300, бр. 18, 334—399.

После увода у коме говори о романтизму и формирању националне свести и о јужнословенским покретима, г. Белић прелази на претресање појединих културних проблема јединства. — У првом одељку, у главном, говори о односима према словеначком језику и њиховој култури: српскохрватски језик има да буде за Словенце још једно сретство више за ширење културе; одобрава неговање науке на националном језику и стварање универзитета у Љубљани. — У другом одељку говори о азбуци. Изнавши разлоге за једну и за другу, сматра да треба увести стварну употребу обадве, јер се на обема развијала у прошлости наша књижевност; тражи само да се и латиница прилагоди фонетском духу ћирилице. — У трећем одељку даје историјат о питању јединства књижевног језика и сматра да услов за право јединство језика постоји у самом духу народних говора.

410. Белић А. В. бр. 10.

411. Белић А. Рецензија бр. 634. RSI IX (1921) 133—156.

Описна граматика језика Вука Караџића и В. Даничића. Историска објашњења непотпуна. У њој много непотребне грађе са граматичке тачке гледишта. У детаљима научним (нарочито акцентуацији) каткада застарела. Ипак најбогатија и грађом и тачним схватањем појава граматика српскохрватског језика за странце. У њој су обухваћени гласови, акценат, наставци за образовање речи, деklinација и конјугација. У одељку за деklinацију говори се детаљно о приловима (402—417); у одељку за конјугацију говори се и о глаголском виду (и његову значењу). А. Б.

412. Belić A. Quelques applications morphologiques de faits phonétiques en verbe. Prace Baud. (1921) 146—151.

Прво утврђује: 1. да је *stj*, *zđj* из прасловенске епохе, давало у штокавском (екавском и јекавском) *št* и *žd*; исте гласове у истим дијалектима даје и прасловенско *skj*, *zđj* (*крсѣиѣиѣи* : *крѣиѣиѣи*, *искаѣиѣи* : *иѣиѣиѣи*, *могз* : *мождани* и сл.); 2. да је *stj*, *zđj* српске епохе дало *шт* и *џђ* (лишће, грождје) и да је *шч* и *џц* из те епохе остало такође неизмењено (*рашчисѣиѣиѣи*, *раџцаѣиѣиѣи се* и сл.). Затим показује да је *шт* и *џђ* у имперфекту и компаративу (*часѣиѣиѣи* : *чашѣиѣиѣи*,

браздиши : *бражђах*, *чврси* : *чврши*) постало на тај начин што се у тим категоријама када год је на крају основе *t* или *d* у другим облицима (на пр. у сад. врем. *мушиши* : *муђах*, *будиши* : *буђах*), оно мењало у *ћ* или *ђ*, па се тако и *си* и *зд* мењало у *шћ* и *жђ*. И зато што је тако ова промена везана за овај облик — она је добила изглед гласовног закона. Слично томе, ново је и постало је на исти начин *шћ* у *чашћен* и сл. или *жђ* у *ображђиваши* и сл.; али су се овде сачували и остаци од старих облика *кршиен*, *јушишаши* и сл. На тај начин, веза са значењем (дакле, чисто психолошког карактера) има у неким од ових случајева значај гласовног закона.

413. Belić A. Les rapports mutuels du serbo-croate et du slovène. RESI I (1921) 20—27.

Обраћа пажњу на врло интересантан непаралелизам у развоју африката у словеначком и српскохрватском; *t* и *d* прасловенско (од *tj* и *dj*) даје у кајк. и слов. *č* и *j*, у чак. *ć* и *j*, а у шток. *ć* и *đ*. После епохе словеначко-српско-хрватске заједнице са *t* и *d* он претпоставља прву епоху развоја: са *ć* и *đ* (веома умекшаним) у чак. и кајк.-слов. и *č* и *đ* (мање умекш.) у шток.; у првој групи *đ* давало је звук (или се развијало) у правцу *j*, тако да је на крају развоја добивено *ć* и *j* у кајк. и чак.; у шток. *ć* и *đ*. У другој епоси *ć* је у кајк. дало *č*, а у чак. је остало као *ć* (врло меко); у шток. *ć* и *đ* је остало (поставши доста фрикативно). На основу тога и доцнијих знатнијих језичких особина (развоја гласова и облика) закључује да је развој чак. дијалекта према кајк. у првој епоси био у ближним односима него према штокавском, и то још изван Балк. Полуострва; на Балк. Полуостр. чакавск. и штокавск. живе у тако узајамним и блиским везама да образују једну целину. В. бр. 757.

414. Велић А. О развоју речника књижевног језика.

Споменица петедесетогодишњице професорског рада С. М. Лозанића. Приредили пријатељи и поштоваоци. Београд. 1922. 312—318.

415. Велић А. Principes du classement des substantifs en serbo-croate. RESI (1922) II 69—79.

Само језичко осећање којим се облици стварно, и по значењу и по облику, спајају у категорије може бити мерило за груписање речи у категорије које нешто значе за карактеристику промене именица. Полазећи одатле писац даје овако груписање именица (стр. 77):

1. Имен. м. и ср. р. са сугласничком основном: *a*) имен. м. рода без наставка у 1 п. ј. или са наст. *e*; *b*) имен. ср. рода са наст. *o* или *e* у 1 п. ј.

2. Им. средњ. рода са самогласничком основном: *a*) са проширењем падежних наст. сугласником *n*; *b*) са проширењем падежних наст. сугласником *ш*.

3. Им. ж. р. са сугласничком основном и са самогласником *a* у 1 п. јд.

4. Им. ж. р. са сугласничком основном и без наст. у 1 п. јд.

Даље развија поглед да су наставци, основе и корени — произвољне величине само при историском тумачењу облика, али у савременом језику, у којем ти делови имају фактичку вредност и одређену функцију. — то су стварни елементи који су од огромног значаја. Сва је историја промене речи у промени односа тих делова. Писац, сем тога, тражи да се из науке набаци реч *корени* и замени називом општи део, који том делу речи једино слогара када се говори о образовању речи у савременом језику.

416. Белић А. Књижевни језик и школа. »Народна Просвета« бр. 2 од 1923 (7. јануар).

417. Белић А. О правопису књижевног језика. »Политика« 6., 7. и 8. јануара 1923 г.

418. Белић А. Правопис српскохрватског књижевног језика. Саставно — професор Университета у Београду. Београд, 1923. 1—304 + Садржај. По правке.

В. бр. 455, 735, 774.

419. Белић А. О савременом правопису српскохрватског књижевног језика. Написао — проф. Университета у Београду. Прештампано из ПГЛ XL св. 3—5 1923 год. Државна Штампарија. 1—40.

420. Белић А. О савременом књижевном језику. »Нови Лист«, бр. 249, 250, 251. 6—8 јан. 1923 год.

421. Белић А. О конзерватизму у књижевном језику. »Нови Лист«, од 8. јула 1923.

422. Белић А. Оцена бр. 862. ЈФ III (1922—23) 192—195.

423. Белић А. Рецензија бр. 649. ЈФ III (1922—23) 143—154.

424. Белић А. Двојница, неколицина и сл. образовања. ЈФ III (1922—23) 79—81.

425. Vencesić Julije. О hrvatskom ritmu. Savr 79—81 XII (1917) 35—39. Популарни импресионистички чланак о ритму савремених хрватских песника.

426. Bösendorfer Josip. Diarium sive prothocollum venerabilis conventus s. Crucis Inventae Essekinii intra muros ab anno 1686 usque ad annum 1851. Star XXXV (1916) 1—198.

Од године 1687 до 1851, латинским језиком. Може бити од значаја због презимена.

427. Bösendorfer Josip. Turkovićev dijarij župne crkve unutar njega grada Osijeka od god. 1798—1806. Star XXXV (1916) 199—238.

Латински. Има, ређе, имена.

428. Bilinić-Filipiće. Dizionario pratico italiano-jugoslavo e jugoslavo italiano. Milano. U. Hoepli. 1922, VIII + 917 стр. 8°.

В. бр. 688.

429. Бјеловучић Др. Никола Звонимир. Полуострво Рат. (Пељешац.) Нас XI (1922) 173—248.

У шестом одељку, према дубровачком архиву, даје имена породица са Рата, од XIV века, и даје резултат пописа становништва после великог земљотреса у XVII веку. У седмом одељку покушава да објасни имена села, и у једанаестом говори врло сумарно о говору, објашњујући промене речи, нарочито оне које се односе на ношњу и народне обичаје.

М. П.

430. Bogdan-Bijelić Pavlina. Koledar. (Konavli u Dalmaciji.) ZbNZ XXIII (1918) 317—320.

431. Bogdan-Bijelić Pavlina. Zagonetke. (Cavtat u Dalmaciji.) ZbNZ XXV (1921) 187—188.

432. Bogdanović Dr. David. Izabrane narodne pripovijetke. Priedio — Ukoričeno staje 4 K. U Zagrebu. Trošak i naklada kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. 1914. 8° стр. 318.

За младеж са потребним уводом о нар. приповеткама.

433. Bogdanović Dr. David. В. бр. 717.

434. Bogdanović Dr. David. Оцена књиге М. Мурка Bericht über photographische Aufnahmen epischer meist mohamedan. Volks'eder etc. 1912 Wien. Anzeig. Бечке Акад. од 12. марта, год. 1913, бр. XIII. NVj XXII (1914) 290.

435. Bogdanović Dr. David. Оцена књиге М. Мурка Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien etc. Беч 1913. Sitzungsb. Бечке Акад. Ph.-H. kl. 173, 3 Abteilung. NVj XXII (1914) 292.

436. Bogdanović David. Оцена бр. 707. NVj XXIV (1916) 52—64.

437. Богдановић Катарина. Писмени задаци из српског језика. ПрГл XXVIII (1920) 14—94, 163—165.

Има добрих запажања о настави језика и обради задатака, и оправданих замерака стереотипним темама.

М. П.

437 а. Богородицкiй В. Нѣсколько отвѣтныхъ замѣчанiй на рецензию М. С. Московлевича. РФВ (1914), № 2, стр. 602—604.

У Изв. XVIII, књ. 3, 384—391, М. Московљевић је приказао радић г. Богородицког „Изъ набљуденiй надъ сербско-хорватскимъ литературнымъ произношениемъ“ (РФВ, 1911, № 1—2, стр. 201—206); сада г. Б. одговара г. Московљевићу. 1. Московљевић посматра свој, западни изговор, а Б. је говорио о источном изговору; 2. он сматра да нема разлога одвајати изговор е дугога од о дугога по гласовним условима; 3. одговара на замерке за противречност и 4. сам замера М. на малим нетачностима.

А. Б.

438. Воџићевић Јурај. Fraze i poslovice. (Vrbnik na Krku.) ZbNZ XX (1915) 89—121, 254—284.

Текст чакавски, неакцетован.

439. Воџићевић Јурај. Anđel na zemlji. (Šušnjevo, selo u Hrvatskoj.) ZbNZ (1914) XXV, 1 sv., 192.

Чакавски икавски текст.

440. Војничић Др. Иван. Izvješća о kretnjama turske vojske uz hrvatsku granicu u drugoj polovici XVI vijeka. VHZA XVI (1914) 60—101.

Саопштава 47 докумената, од 1556—1601 г., писаних већном глагољницом и само неколико латиницом. Хрватски текст претставља превод са немачких извешћа ухода на турско-хрватској граници, слатих сталежима и редовима у Јљубљани. Збирци додаје и два писма (I-II) које му је дао Р. Строхал, а које је нашао у Студиској Библиотеци у Јљубљани. Slav. Sammlung, Futral 2. Nr. 368.

441. Boranić D. Đakovačka lekaruša. ZbNZ (1915) XX 143—151.

Из рукоп. почетка XIX в. Писана славонским икавским говором.

441 a. Boranić Dr. D. Dra. Ivana Broza. Hrvatski pravopis. V izd. U Zagrebu 1915. B. br. 442.

442. Boranić Dr. D. Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika. Napisaо —. U Zagrebu 1921. 1—300. (Pravila, 1—111; Rječnik, 113—289; Ključ, 291—298; Gdje je što, 299—300.)

To је са изменама и допунама ранији Дра. Ivana Broza Hrvatski pravopis који је у редакцији Дра Боранића изашао у неколико издања (последњи пут 1915 год.). Сада га Боранић издаје под својим именом не отступајући од основних начела »ро којима је dr. Ivan Broz u prvom izdanju g. 1892 utvrdio zakone за naš fonetički pravopis«. — Нема сумње да је ова књига, неколиким својим издањима, знатно допринела да се правопис у хрватскога дела нашег народа изједначи са правописом осталог дела нашег народа. И ово ће издање, иако се ми са по нечим у њему не слажемо, продужити овај благотворни рад. А. Б.

443. Boranić Dr. Dragan. Ekavski govor. NVj XXX (1922), 9—10, 400—419.

Истиче да наредба покрајинске управе о допуштању употребе екавског говора у средњим школама није јасна у одреби »да се у сваком случају један или други говор строго доследно и у потпуној чистоћи употребљава«. Износи да основни тип књижевног екавског изговора није апсолутно доследан у екавизму, а ради практичне потребе, писац излаже најглавније особине екавског типа нашег књижевног језика, према делима новијих писаца. Трудн се да истакне разлику између екавских и икавских појава. М. П.

444. Браство VI, Београд, 1921. стр. 291 (са једном картом).

Цео је овај број посвећен прошлости и садашњости наших покрајина. Иако нема чланака који се тичу непосредно језика, у многим од њих има и језичких података и података о пореклу становништва. Чланци су врло неједнаке и научне и књижевне вредности. А. Б.

445. Вгүскнер А. Wremennik serbskoturecki. Sl II (1923) 310—326.

Говори о хроници Константина Михайловића из Островице, која се, иако потиче од Србина, сачувала једино у чешким и пољским преводима.

Брикнер мисли да је она написана српски и ћирилицом, да је преведена на чепки, а са чешког на пољски. Истиче значај те хронике око половине XV в. за проучавање српских народних песама.

Чеси су је издали у Литомишљу 1565 и 1581, Пољаци тек у XIX в.; исп. сада издање Ј. Лоса у Biblioteka Pisarzów Polskich Краковске Академије, бр. 63. г. 1912 (стр. XL + 404); исп. такође и расправу проф. Лоса о том споменику у Rozpr. krakowsk. filologiczn. 51 св. (1913), стр. 1—72.

446. Bulat Krsto. Prilozi za nauku o značenju riječi. NVj XXIV (1916) 21—29, 84—97.

»Pristup« и »kako se onomatopeja prenosi na ljudski govor.«

447. Bulat Dr. Krsto. Studije iz područja semantike. NVj XXV (1917) 273—291.

448. Bulat Dr. P. Čovjek i priroda u nar. poeziji. NVj XXIX (1921) 399—411.

448. Булат П. К. Из живота речи ЈФ II (1921) 272—284; *ib.* III (1922/23) 37—43.

450. Bulić Msgr. Frano i Skok Petar. Natpis Petra Crnoga (s 1 slikom). GMBH XXX (1918) 1—10.

Натпис је латински, али се утврђује похрваћивање имена.

451. Burian Dácha. Čelakovského sprský tekst a překlad Hasanaginice. FL (1920) 201—211.

Пореди превод Челаковског са српским текстом Фортиса и Вука, преводима: Гетеовим и Словака Рожњаја. Текст је најближи Фортису, по гледге се служио Гетеом; цезура увек после друге стопе, али је мешао у стиху квантитетски и акценатски принципи.

452. Vučar Dr. Franjo. Priče o zmijama. (Zagrebačka okolina.) ZbNŽ XX (1915) 305—307.

Текст кајкавски, неакцентован. У првој причи објашњава се реч *kača*.

453. Vučar Dr. Franjo. Narodne pripovijetke. (Iz okoline zagrebačke.) ZbNŽ XXIII (1918) 247—268.

Дванаест приповедака забележених кајкавским диалектом. Неакцентовано.

454. В. Н. Оцена бр. 793. КЈ III (1919) 279—280.

455. Vaillant A. Приказ књиге под бр. 418. RESI III (1923) 159—161.

456. Vaillant A. В. бр. 672.

457. Vajs Josef. Žaltář Frašćićiv. Sl I (1922) 269—284, *ib.* II (1923) 304—309.

I. Псалтир попа Фрашчића (рук. у Бечкој Дворској Библи. cod. slav. 77). писан 1463 год. у Линдару (у Истри), В. пореди: 1) са осталим псалтирима хрватско-глагољским; 2) са најстаријим ћирилским текстовима и 3) са старословенским Синајским псалтиром.

Фрашчићев псалтир одликује се од осталих текстова псалтира хрватских глагољских споменика литургијске рецензије; у тим споменицима има имена, али ипак њихови текстови потичу од једне основице.

II. Поредиши Фрашчићев текст са ћирилским, закључује да Фрашчићев текст потиче од ћирилске основице бугарског порекла која је блиска коментаријаном псалтиру (Погодиновом, Боловском), али има и доста веза са глагољским старослов. Синајским псалтиром.

458. Vajs Josip. Staroslavenski Psaltir, hrvatsko-glagolski. Glagolski tekst kodeksa Praškoga i Pariškoga, ćirilskim slovima ispisao, opisao i raznim lekcijama drugih hrvatsko-glagolskih kodeksa i rječnikom providio. — Psalterium palaeoslovenicum croato-glagoliticum. Tomus I (1916) XXIII + 206 + 88 (specimina). U Krku 1916. 8°.

В. бр. 469, 558, 742.

459. Vajs Josef. Charvatsko-hlaholský kodex a hlaholský zlomek v Britském museu v Londýně. SbFil V (1915) 192—197.

Палеографски приказ и опис хрватско-глагољског кодекса из XIII ст. и једног још старијег глагољског фрагмента, који се чувају у Британском Музеју у Лондону. На крају су додане две стране текста у факсимилу. П. К. Б.

459 a. Vajs Josef. Předloga hlaholskeho prvotisku z r. 1483. ZbPast (1923) 5—8.

Доказује поређењем текстова да је Новаков мисал (од 1368 год., данас у Бечкој Дворској Библи.) послужио као текст са кога је штампана прва глагољска књига, од 1483 г.

Наводи још да је Ватикански мисал (у Ватикану, IIIг. 4) старији од Новакова, да је од Новакова старији и Рочки мисал (који се налази такође у Бечкој Дворској Библи. Slav. 4), а млађи од Ватиканског. Ватикански он спрема за штампу.

А. Б.

460. Vanino Miroslav. Hrvatsko pismo bana Nikole Frankopana Tomi Arapeniću, velikom sucu županije zagrebačke. VNZ XIX (1917) 165—166. Текст у оригиналном правопису.

461. Васић Милоје. Црква Св. Богородице на Ловиши у Призрену и призренски епископ Дамјан. Прил. I (1921) 93—101.

Са једним српскословенским натписом XIV в.

462. Веселиновић М. Архиепископске синђелије. Издавали митрополити рашко-призренски и скадарски у XIX веку, саопштио —.

Спом. LV. Други разред 47 (1922) 7—19.

Од 1766 били су постављани за епископе на територији Пећске Патриаршије Грци, али и по неки Срби, који су се у епархији служили српским језиком, и на њему издавали синђелије.

Овде има таквих шест синђелија: две издао Митрополит Јанићије, 1805 и 1811; трећу издао Митрополит Захарије 1820; четврту Митрополит Ананије 1832; пету Митрополит Мелетије 1886; шесту Митрополит Дионисије 1897. — Оригинали, писани руком митрополита. Писане брвописом старијег времена.

463. Винавер Станислав. Језичне могућности. Први чланак Мис V (1923), 628—632; други чланак ib. V (1923) 778—785; трећи чланак ib. 860—871; четврти чланак ib. 1171—1192.

Импесионистички чланци једног књижевника о језику, стилу, музичкој страни језика, метруму, народном десетерцу и односу према уметничком стиху и т. д. Има и тачних опажања и констатација, али са тумачењима која немају везе с науком.

А. Б.

464. Vitković Dimitrije. Patriarh Arsenije III Crnojević u Parkasu. Star XXXVI (1918) 163—208.

Међу документима има и два ћирилицом на локалном народном говору (стр. 203—204).

465. Vodnik Dr. Branko. Fran Kurelac, Runje i pahuljice. Izbor iz Kurelcjevih djela. Priredio —. XXXII + 126. U Zagrebu 1916. (Odabrana djela za školu III. Izdavač i urednik —. Naklada izdavača). 8°.

У предговору под називом »Život i djela Frana Kurelca« (V—XXXII), написаном са топлином и одушевљењем, приказује се живот и рад Курелчев и на књижевном језику код Хрвата (наравно, у најопштијим цртама), чији се значај нешто прецењује.

А. Б.

466. Vodnik Branko. Prilozi za povijest hrvatske kniževnosti. Građa IX (1920) 244—301.

Овде је управо само један прилог, раздељен на три дела. Ради се о Титу Брезовачкоме. У првом делу је текст I издања »Matijaša Grabančijaša dijaka«. Други део је прилог за биографију Брезовачкога, а трећи — за његов књижевни рад.

467. Vodnik Branko. Linguistika i literatura (za studij književnosti na sveučilištu). JN (1921) VI, бр. 1, 16—21.

Лингвистика у нас је несавремена (са малим изузетком); историја књижевности сувише је филолошка. — Има тачних опажања. А. Б.

468. Vondrák V. Рецензија бр. 373. Anz. IF XXXV (1915) 45.

468 a. Vondrák V. Оцена бр. 760. Anz. XXXVI (1916) 55—56.

469. Vondrák V. Рецензија бр. 458. LF (1917) XLIV 48—52.

470. Wollman Dr. F. Nové objevy v dramatische dalmatsko-dubrovnické. Sl II (1923) 516—524.

Говори о Хваркињи Бенетовића, в. бр. 584, 585, 589; о Љубовницима, в. бр. 590; и о Решетарову издању, в. бр. 788.

471. Gavazzi Milovan. Uz šestu knjigu narodnih pjesama zbornika »Matice Hrvatske«. NVj XXIX (1921) 337—345.

Рецензија бр. 377.

472. Геземан Др. Герхард. Једно књижевно-историско откриће: Бранденски рукопис српских народних песама. СКГл III (1921) 276—286.

473. Gopić Josip. Vukijanizam. NVj XXII (1914) 515.

474. Gopić Josip. Imenički genitiv plurala u jeziku hrvatskome. NVj XXII (1914) 430—432.

Завршетак ген. *-a* (*ženā*) izvodi pisac iz lok. plur. (*ženah*) uticajem analogije prema *stvari-stvarih*, т. ј. *-a* gen. plur. је управо *-a(h)* lok. plur. којему је (*-h*) otpalo. U genitivima *konjah*, *danah*, *selah*, *godinah* i т. д. crnogorskih govora vidi pisac nepromijenjeni lokativni oblik.

Ovakav razvitak završetka *-a* gen. pl. potkrepljava gen. plur. slavonskih govora *s vrātō* (= *s vrāta*), *s leđō* (= *s leđā*), *kreveto* i т. д. pored lokativa plur. *vrātō*. F. F.

475. Gopić Josip. Akcenat u penultimatskijeh imenica. NVj XXII (1914) 359.

475 a. Господинкинъ Д. Ив. Трънчанитѣ и трънскиятъ говоръ. Изв. С. С. IV София (1921) 148—211.

Кратка карактеристика трнског дијалекта са речником. У почетку те карактеристике доста наивна полемика са проф. Белићем.

476. Grubor Đuro. Рец. Smrt Smail-age Čengića, pjesan Ivana Mažuranića. Uvod i bilješke napisao Dr. David Bogdanović. Zagreb 1918. NVj XXVI (1918) 553—563.

Критикује текст, обележавање акцената у њему, увод и напомене.

477. Грубор Вуро. Коментар »Смрти Смаил-Аге Ченгића« од Ивана Мажуранића. Загреб, 1923. стр. 144. 6°.

Има нешто и језичких бележана. В. бр. 396.

478. Grujić Radoslav M. Topografski rječnik govećkoga kotara. ZbNŽ XXII (1917) 125—256.

Од 127.055 назива места, земљишта, шума, брда, планина, вода — писец утврђује око 8000 заиста различитих топографских имена.

479. Grujić Radoslav M. Plemenski rječnik ličko-krbavske županije. ZbNŽ XXI (1917) 273—364.

Број од 34.612 породица у Лици и Крвави писац своди на 1600 племена, полазећи од претпоставке да имена породична означају увек порекло. Има неколико племена из Крањске, неколико немачког, талијанског или турског порекла. Ови подаци могу бити корисни за познавање миграција и језичких појава с њима у вези. Са језичке стране интересантно је запазити да има много имена топичких, ругалица, по занимању, из природе. Користан је на крају I дела попис изумрлих племена и надимака у овим областима.

480. Грчић Јован. Речник страних речи, узречица и пословица. Панчево 1922. 623. 16°.

481. Grčić Stjepan O. Sinjske narodne pjesme i priglasja. Split (1920) XVI + 212.

Збирка нема вредности, јер је скупљач произвољно мењао и дотеривао текст народног певача. М. П.

482. Gršković Pop Jerko. Kako da čitamo glagoljicu? Savr XIV (1919) 559—562.

Ставља практично питање и на њ одговара: како да се наговарају различни знаци глагољице.

483. Gršković P. J. Оцена бр. 850. JN VII (1923) 1 кв., 221.

Сасвим неповољно.

484. Gundrum Dr. Fr. Zavjet plemića iz sv. Helene od god. 1787. VHZA XVI (1914) 315.

Наводи се текст.

485. Guyon dott. B. Grammatica teorico-pratica della lingua serba. Milano. Hoepli 1919 XL + 584 стр. 8°.

В. бр. 766 и 775.

486. Дедијер Ј. Рец. Р. Николића Крајиште у Власини, антропогеографско проучавање. Нас VIII (1912), стр. 1—380. ГСГД III (1914) 3—4, 230—231

487. Десница Бошко. Ропство Јанковића Стојана. (Историска основа Вукове песме III, 5.) Прид. III (1922) 196—200.

Нашао у делу Трогиранина Павла Андреиса (Storia della città di Traù, Сплит, 1908) и у неким документима (Катарина Конаро, Антолија Приули и похвалницама млечачких власти), које саопштава, података о томе.

488. Deželić Dr. Velimir. Dva govora turopoljska g. 1790. VHZA XVI (1914) 302—306.

Наводи се текст говора комеша и вицекомеша на великој скупштини туropoljsке општине 6. маја 1790 г. поводом успостављања устава.

489. Deželić Dr. Velimir. Рецензија о бр. 590. NVj XXX (1922) 161—165.

490. Divković Mirko. Nešto o aoristu u hrvatskosrpskom jeziku. NVj XXII (1914) 117—123.

Primjerima iz Vukova i Daničićeva prijevoda Sv. Pisma dokazuje se da aorist perfektivnih i imperfektivnih glagola znači radnju prošlu svršenu bez obzira na trajanje, i prema tome da nije ispravno učenje da aorist imperfektivnih glagola znači isto što imperfekat.

Ovo nerazlikovanje u značenju aorista perfekt. i imperfekt. glagola potkrepljava se i potvrđama iz narodnih pjesama, gdje aorist kao historisko vrijeme stoji pored historiskoga prezenta.

F. F.

491. Divković Mirko. Nauka o padežima. NVj XXIII (1915) 587—597. O paralelama sintaktičkih padežnih pojava našega jezika s grčkim i latin-skim jezikom. F. F.

492. Дмитријевић И. Р. Неколико речи о савременом књижевном језику. Мис V (1921) 534—537.

Писац, с практичне стране, има јасне погледе на књижевни језик. Говори о анархији у нашем књижевном језику, и главно објашњење налази у полу-писмености многих који пишу, а не читају. Истиче неагоду од тога што многе речи у београдском стилу значе друго но загребачком (научник, наступ, наступ), критикује уношење извесних црта загребачког стила. М. П.

493. Дмитријевић Иван Р. О нашем правопису. Мис V. (1925) 1664—1667.

Предлаже: »да се сазове један конгрес научних и књижевних друштава, да се на том конгресу претресу сви предлози г. професора Белића (в. бр. 418) и утврде правила нашег правописа«.

494. Дмитријевић Ст. М. Грађа за српску историју из руских архива и библиотеки, исписивао —. Спом LIII. У Сарајеву, 1922. (Други разред 45) I—XVII 1—329.

495. Дмитријевић Ст. М. Документи Хилендарске Архиве до XVIII века саопшто —. Спом LV. (Други разред 47) (1922) 20—81.

22 стара ненадата документа Архиве Хилендарске од краја XV века па до XVIII.

496. Долобко М. Г. Рецензија бр. 620. Изв XX (1917) 350—361.

496 а. Долобко М. Г. О језику њџоторихъ боснійскихъ грамотъ XIV в. Изв. XIX (1914), 3, 217—60; 4, 1—29.

497. Долобко М. Г. Требник београдске Народне Библиотеке бр. 305 (488). ЈФ II (1921) 65—79.

498. Donadini Ulderiko. O riječi. Savr XIII (1918) 489.

О значењу речи код уметника. Књижевна козерија.

499. Драгић Др. Михаило. Груза. Нас X (1921) 149—382.

Из општег дела вреди поменути поглавље о постанку села и пореклу становништва. Посебни пак део пружа богат и сигуран материјал о пореклу породица, а тиме олакшава разумевање формирања народних говора. За састав грузанског становништва најважнија је струја сјеничка, а затим струја из околине Пећи и досељавање из Старог Влаха и Драгачева. Досељавање с Косова и из Херцеговине много је мање важно. Поред речника места и породица, налази се и регистар географских и етнографских назива.

500. Drechsler Branko. Iz „Plandovaña“ Giva Bunića Vučićevića. Građa VIII (1916) (drugo izd.) 229—246 (приопћење с уводом).

Ово је допуна Пуцићеу издању Plandovaña у књиж. алманаху Dubrovniku (1849), а према два рукописа из архива Jugoslav. Akademije.

501. Дробњаковић Боривоје М. Јасеница. Нас XIII (1923), стр. 195—376.

502. Dukat Vladoje. Krizmanićev prijevod „Izgubljenoga raja“. Građa VIII (1916) (drugo izd.), 143—175.

Приопштен је Кризменићев превод II певања Милтонова епа.

503. Duk at Vladoje. Otkud ime Petrica Kerempuh? Savr XIII (1918) 377—378.

Нешто материјала, без одговора на то питање.

504. Duk at Vladoje. Lovrenčevićev »Petrica Kerempuh«. Rad CCXX (1919) 1—29.

Налази сличности између Керемпуха и старијег текста ђака Матије Грабанџиаша. Критикује треће издање из кога су испали неки најважнији одељци.

505. Duk at Vladoje. Ред. Kapsowy Slownik Serbsko-česko-južno-slowjanski a česko-serpski. U Pragu 1920. 120, str. 320. NVj XXIX (1921) 460.

После граматике и читанке за лужичко-српски језик, г. У. Пата је издао овај речник којим се могу служити и наши суграђани.

506. Duk at Vladoje. Izvori Belostenčeva »Gazophylacium latino-illyricum«. Rad CCXXVII (1924) 80—109.

507. Вер ић В а с. О српском имену по западним крајевима нашег народа. Друго врло повећано издање. У Биограду. 1914. Стр. 184. 8°.

Богат материјал, прикупљен по старим споменицима, хронолошки сређен до у 19 век, а распоређен према областима. Књига би много добила да су у њој дата објашњења о уношењу српског имена у поједине крајеве. М. П.

508. Вер ић В. Ethnographie des Slaves de Macédoine. Из PS I бр. 5—6 и 7—8; засебно отштампано. Paris 1918. 1—28.

Говори о границама старе Македоније, колонизацији Македоније, њеном данашњем становништву. Износи неколико мишљења о македонским дијалектима (Цонева, Кочубинског, Ростковског, Јагића, Јастребова, Тихова, Мазинга, Б. де-Куртене, Барбулеска, Лаврова, Облака, Миклошића и Флоринског) и оштро критикује у њима оно што му се не свиђа. Затим наводи свој познати, раније на нашем језику објављени, материјал о словенском називу имена у Македонији, према којем је јасно да се сам народ није звао именом бугарским; међутим има позитивних сведочанстава да се звао српским именом. Даје своје мишљење о томе да македонски дијалекти заузимају прелаз од српскога ка бугарском, и то тако да су дијалекти северозападне Македоније (т. ј. у горњем и средњем току Вардара) ближи српском језику, а дијалекти југоисточне М. ближи бугарском. — У Supplément (стр. 23—28) оштро критикује све недоследности у књизи Облаковој Macedonische Studien (Беч, 1896) и покозује знатан број нетачности у њој. А. Б.

509. Вер ић В а с и л и ј е. Лубор Нидерле и македонско питање, 1903. Прил I (1921) 170—176.

Полемички чланак, необично задоцнео, о књизи Ј. Нидерле Македонско питање (1903). Референт замера писцу за нетачности и недовољну објективност. Исправља цитирана мишљења, нарочито Ами Буе-а. Каже да ова књига не доприноси нимало решењу етнографског питања у Македонији.

М. П.

510. Вер ић В а с. Неколико главних питања из етнографије Старе Србије и Македоније. Написао проф. — (Штампано на трошак пишчев.) Срем: Карловци, 1922.

У овој књизи говори се о границама Македоније, о српском имену у Старој Србији и Македонији, о словенском имену на Балканском Полуострву од 9—12 века, о бугарском имену у Македонији, о дијалектима (сумаран преглед разних

мишљења), и о погрешкама у тумачењу историских споменика о Старој Србији и Македонији, са једним додатком о књизи В. Облака *Macedonische Studien*, и једним о књизи Л. Нидерле. — Ова књига садржи, у главном, расправу о српском имену у Старој Србији и Македонији (1904), и друга два чланка, в. бр. 507—509.

511. Đisalović Dr. Veselin. *Magyar-szerb szótár*. Нови Сад. 1922. 800 стр. 8°. Магарско-српски приручни речник.

511а. Đisalović Veselin. *Szerb-Magyar Szótár*. Српско-магарски приручни речник. Нови Сад. 1922. 548. 8°.

512. Висаловић Др. Веселин. Цепни речник туђих речи и израза. Нови Сад. 1921. 164 стр. 16°.

И поред недостатака које има, може се препоручити за практичну употребу.

513. Ворђевић Др. Тих. Српске колоније у Будиму и околини. Братство XV (1921) 132—145.

После објашњења о насељавању Срба у Угарској и о значају старих колонија у Будиму и Сент-Андреји говори о српским местима око Будима, и о својим забелешкама из места у којима је сам био (Сент-Андреја, Збег, Помаз, Чобанац, Калаз, Ковин, Ловра). Традиција о пореклу скоро нема. Утврдио да су досељени из различитих страна; за једну породицу казано му (то је велика породица Петро-Марковића) да је из Пожаревца досељена, а да има других са Косова, из Црне Горе и из других крајева. После неколико бележака о обичајима даје једну дужу и неколико краћих народних песама, и клетве (из Сент-Андреје: »Хиљада те горских ухватило«, »Иди до горске!«, »Све нек иди до горске!«).

О језику ових српских колонија в. А. Белића Неколике белешке са екскурзије по околини Будима и Пеште (Босанска Вила 1910, 68—69). М. П.

514. Ворђевић Др. Тих. Р. Насељавање Србије за време прве владе кнеза Милоша Обреновића 1815—1839. ГСГД V (1921) 116—138.

515. Ворђевић Тих. Р. Кило. Прил. I (1921) 253—254. У једном крушевачком запису кило значи меру за жито, »око 20 ока«, а по В. Поповићу у Цариграду »важи 18—20 ока за пшеницу и јечам, а 10 ока за ориз«.

516. Ворђевић Тих. Р. Словенско име у једној талијанској књизи XVI столећа. Прил II (1922) 82—85.

Поводом Илешинјева чланка (у ЗбБел 233—238) исправља године издања Палатинове књиге према егземпларима Британског Музеја.

Наводи једну латинску књигу од 1538 год. у којој се налазе литографисане азбуке, ћирилска и глагољска.

517. Вукић Т. О коментару »Горског Вијенца«. Мис III (1921) 229—223, 314—319.

Напомене поводом Решетарова коментара Горског Вијенца.

518. Eckblom R. Beiträge zur Phonetik der serbischen Sprache. MO (1917) XI 1—77.

Испитивао изговор студента М. М. из Београда у Каролинско-медицинско-хируршком Институту у Штокхолму (у физиолошком одељењу). Мерио је квантитативне промене ваздушне струје при изговору гласова и број треперења гласних жица; затим притисак ваздуха при изговору гласова. Све је то вршено помоћу

апарата у који се говорило, који се стављао на јабучицу и стављао између усаха, тако да су све промене, помоћу осетљиве мембране и сказалке за њу везано, бележене на задимљеном ваљку. Те забелешке су затим употребљене за одређивање дужине гласова, њихове звучности или муклости, интонације и јачине акцената.

Резултати до којих је дошао Е., заједно са њиховом применом на досадашње знање наше о овој страни нашег језика и са њиховом вредношћу, биће саопштени у засебном чланку у овом часопису.

Расправа се дели на: I Дужину гласова; II Звучност; III Интонацију; IV Јачину (акцената). Закључак. Испитивање је марљиво и обилно рађено. А. В.

519. Врдељановић Др. Јован Етичко сродство Бовеља и Црногораца. Глас ХСVI (1920) 1—78.

520. Врдељановић Јов. О насељавању Словена у Малој Азији и Сирији од 7.—10. в. — L. Niederle: K slovanské kolonizaci M. Asie a Syrie v VII—X století. S kartou. ГГГД VI (1921) 189.

521. Еџимовић Др. Петар. Gramatika narodnog jezika. NVj XXVIII (1920) 63—72; 117—125; 167—172.

Одломци из науке о гласовима и о именицама.

Говори о граматици за ниже разреде гимназије. Прегледао Маретића, Дивковића, Флоршица, Стојановића, Живановића, Новаковића, франц. Larousse-a, Augé-a, немачке Wilmanns-a, Wendt-a и Kern-a.

Находи да је методички најбоље дело Augé-a и према њему израђена српска грам. Стојановићева; али и њој замера на које чему и показује како он замишља граматику народнога језика.

522. Žic Ivan. Fraze i poslovice. (Vrbnik na Krku.) ZbNZ XX (1915) 89—121, 254—284.

На добром локалном говору, само без акцената.

523. Žic Ivan. Gojeđe životiđa. (Vrbnik na Krku.) ZbNZ XXI (1917) 17—45.

На народном, чакавском дијалекту.

524. Žuranić Dr. Niko. Bela Srbija. U Zagrebu 1922. 14 стр. у вел. 8°. (Засебно из NSt 1922, 2 кв., 107—118).

Подгрева стару Порфирогенитову причу о Србима и Хрватима.

525. Zovko Ivan. Jemenije i drugi prekrivač. (Bosna i Hercegovina.) ZbNZ XX (1915) 158—159.

Називи ових предмета.

526. Зрнић В. Неколико ситних прилога. ЈФ III (1922—23) 78.

526 а. Иванов Ђ. Българетъ въ Македония. Издирвания и документи за тѣхното потекло, езикъ и народност съ етнографска карта и статистика. Софија 1915 8° CVII + 238. — II изд. допълнено итд. 1917 V + 381. 8°.

Изнесено да се докаже бугарско шовинистичко и неосновано схватање о Македонији.

527. Ивић Др. Алекса. Писма црногорских поглавица из друге половине XVIII столећа VHZA XVI (1914) 224—235.

528. Ivić Dr. Aleksa. Novi podaci za proučavanje srpskog ustanka. VHZA XVII. (1915) 120—154.

529. Ivić Aleksa. Prilozi za povijest Hrvatske i Slavonije u XVI i XVII vijeku. Star XXXV (1916) 295—374.

Латински и немачки. Међутим, прилози под Nr. 3, 5 и 38 су чакавски; први из 1679 из Сења, други из 1675 из Новог Града, и трећи од 1618 из Леграда. Текстови су икавско-чакавски са екавизмима. М. П.

530. Ivić Dr. Aleksa. Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba tokom XVII veka. VHZA XVIII (1916) 88—167.

У прилогу — документи од којих су неки писани српски.

531. Ivić Dr. Aleksa. Pet hrvatskih listina iz ljubljanskog Archiva. VHZA XIX (1917) 334—335.

Текст писама у оригиналном правопису.

532. Ивић Др. Алекса. Из загребачких архива. Прил I (1921) 102—109.

За нас од интереса: III Попис књига штампаних до 1. августа 1833. у београдској штампарији. IV Вести о Вуку Караџићу из год. 1841. VI Извештај о Мјни Вукомановићки, Вуковој кћери, из год. 1872.

533. Ивић Др. Алекса. Миграције Срба у Хрватску током 16, 17 и 18 столећа. Нас XVI (1923). 168 стр.

534. Ивић Др. Алекса. Из прошлости Срба Жумберчана. Спом LVIII (1923), стр. 103.

Друга сеоба Срба у Жумберак (1538—1541). — Буна Срба Жумберчана (1542—1550). — Жумберачки Срби у другој половини XVI ст. (1550—1600). — Из живота Срба Жумберчана током XVII в. (1600—1690). — Документи (на нем. и лат. јез.). — Именик личности.

535. Ивковић Милош. Један чакавски говор. Прил I (1921) 59—64. (Проучавање помоћу вештачког непца).

Даје фотографије (24) вештачког непца при изговору самогласника и сугласника у изговору једног Бакранина и кратак коментар.

Необично је за чак. изговор меко ч (сл. 24). Потребно још таквих снимања да би се могло нешто сасвим поуздано утврдити. А. Б.

536. Ивковић Милош. Задње-лингвално *n* у српскохрватском. ЗБел (1921) 113—115.

Помоћу вештачког непца и ваљка И. је утврдио да су могућна два начина изговора за наше *њ* (*n* у вези са *k*, *g* као у речима *џанка*, *Анка*, *џаланка*, *биџанга* и сл.): 1. са „оклузијом“ у области сугл. *k*, без назализовања претходног вокала, што нама не изгледа довољно доказано, и 2. на меком непцу са назализовањем претходног вокала, што је врло вероватно. Г. Р.

537. Ивковић М. Реферат бр. 407. Прил I (1921) 124—125.

538. Ивковић Милош. *Немози — немој*. Прил. II (1922) 86—88.

Доводи облике *немој*, *немози* у везу са заменицама *њој*—*њојзи*, и према овим дублетима образован је и облик без *зи*: *немо* — *немој*. — Мало вероватно. М. П.

539. Ivković M. La chute du *v* dans les parlers de la Macédoine occidentale. RESI II (1922) 80—85.

Види у ишчезавању *v* у *гбедо*, *џбџои*, *џраиш* на десној обали Вардара, јужно од Скопља до тиквешких говора, појаве сличне

појавима говора северозападно од Солуна (*óven : rópu[v]e*) у којима *o* без акцента прелази у *y*. Према томе и у поменутиим говорима јужно од Скопља претпоставља за ранија времена слободни акценат.

540. Ivšić Stjepan. Nacrt za istraživanja hrvatskih i srpskih narečja. Prešt. iz I kn. Kovčezića „za hrvatska i srpska narečja“, što ga na svijet izdaje „Jugosl. Akad. znan. i umjetn.“. Zagreb. 1914. Стр. 43. 8°.

Југослов. Акад. имала је намеру да издаје »Ковчежић«, чији је уредник требао да буде г. Ившић. У овом се напрту обухватају чакавски, кајкавски и штокавски говори, са гласовне, акцентске, морфолошке (и што се тиче облика и наставака за образовање речи) и синтаксичке стране. По себи се разуме да за све то ова питања не могу бити довољно детаљна. А. Б.

541—42. Ivšić Stjepan. Podsjeđanje i osvojenje Sigeta u glagoljskom prijepisu hrvatskoga opisa iz g. 1566 ili 1567. Star XXXVI (1918) 390—429.

Кидрић мисли да је рукопис из последње деценије XVI века, а Ившић додаје да је, према палеографским особинама, рукопис писан у Покупљу, близу Оаља. Мисли да је рукопис преписан са другог, писаног латиницом. М. П.

543. Ivšić S. Srphrv. *vukodlak*, dial. *lepír*. ЈФ II (1921) 132—135.

544. Ivšić Stjepan. Jedna semaziolozijska paralela. Srphrv. *iščaziiti* i franc. *débotter* „уганути“. ЗбВел (1921) 249—251.

Српхрв. *ишчашити* изведено је од *чаша* као франц. *débotter* „уганути“ од *boíte* „кутија“. Г. Р.

545. Ivšić S. Dosad nepoznati hrvatski glagoljski prijevodi iz staro-češkog jezika. Sl (1922), I 38—56; 285—301.

Утврђује са поузданошћу да је Петрисов глагољски зборник од год. 1468 (исп. о њему Star XXXIV 271—2) преведен са чешкога, а не латинскога оригинала, и да га је преводио Хрват са чешкога, а не Чех на хрватски. Мисли да овај текст и овај рад потичу из манастира Емауса (који је подигао 1347 Карло IV и у њ позвао и хрватске глагољаше).

Даје паралелне текстове и анализу грешака у превођењу на основу којих се могу извести неке од горњих констатација. А. Б.

546. Ivšić Dr. Stjepan. Приказ »Јужнословенског Филолога«. NVj XXXI (1923) 193—196.

547. Ivšić S. Приказ бр. 642. NVj XXXI (1923) 261.

548. Извештај о раду лексикографског одсека (на свечаном годишњем скупу Српске Краљевске Академије у Београду). Годишњак XXX, 1921 (шмпан 1922) 222—225.

Рађено на сређивању библиотеке лексикографског отсека, на попуњавању књига. Рађено на попуњавању материјала раније скупљеног, са техничке стране. Празнине попуњаване. Потребно унети извесне измене у основна схватања о изради речника. М. П.

549. Ilešić Fran. Južnoslovenski Filolog. Knj. I 1—2. Рецензија. NVj XXII (1914) 781—783.

550. Ilešić Dr. Fran. Оцена (М. Ивковића Српске грам. за I разред средњих школа, 1911) NVj XXII (1914) 625.

551. Ilešić Dr. Fran. Riječ o našoj terminologiji. NVj XXIII (1915) 668.

Paralele iz slov. prirodoslovne terminologije s hrv.-srpskom prema član-cima dra Fr. Tućana (NVj XXII (1914), 531—537) i dra Aug. Langhoffera (NVj XXIII 181 i dalje). F. F.

552. Ilešić Fran. Jedna glasoslovna pojava: Promjena krajnoga »т« у »тс«. LjAk XXXI (1916) 17—20.

552 a. Ilešić Dr. Fr. Оцена бр. 760. Slovan XIV (1916) 215—216.

553. Ilešić Dr. Fran. Jezik u nacionalnom razvoju Slovenaca. KJ I (1918) 69—70.

554. Ильинский Г. Еще разъ объ образованіи родительнаго пад. мн. ч. именъ существительныхъ въ сербо-хорватскомъ яз. Изв XIX (1914) 108—19.

555. Иширковъ Проф. др. А. Западната краища на българската земя. Бѣлешки и материяли отъ. — Съ 11 карти. София. Царска придворня печатница 1915. Стр. V + 104.

Заступа познату и скроз нетачну тезу о бугарском пореклу говора западне Бугарске, за које је несумњиво да су српскога порекла.

556. Jagić V. Zur Visio Tundali. JArch XXXV (1914) 501—513.

Чакавски текст, са белешкама о особинама језика, а с обзиром на Даничићев текст (Star IV).

557. Jagić V. Напомена о бр. 373. (Agrell, Zur Erklärung etc.) JArch XXXVII (1920) 532.

»Unannehmbar.«

558. Jagić V. Рецензија бр. 458. JArch XXXVII (1920) 239—242.

559. Jagić Vatroslav. *Repetita placent*. Bezzenberger Festschr. (1921) 86—88.

Из старохрватске хронике (друго издање Црнцића, 1874, с. 19) *od ripori sine* тумачи као *od riporizine*, налазећи да је Орбини, иако слободно, добро превео. М. П.

560. Јагић В. Нај — нека — немој. ЈФ II (1921) 115—116.

561. Јагић В. *Козма Индикойлов*. Палеографско-језичка студија. Спом XLIV (1922) 1—39.

Рукопис Ман. Св. Тројице код Плеваља из XVII в. Знатан стога што се зна и место и време када је писан. Рукопис је *in fol.*, добро очуван. На листовима од 1—101 налази се дело Јоана Ексарха Шестоднев (издан 1879 „Общ. ист. и др. російскихъ при Московскомъ Университетѣ“). Зато што је већ издан тај рукопис, овај део овог рукописа мање је интересантан. Али на листовима 103—236 налази се словенски превод дела раније византиске литературе *Христичкиј Топографија Козма Индикойлова*.

У студији се налази једна глава о животу Козме Индикоплова, затим једна о словенским рукописима овог дела, о врхобрезничком рукопису ове топографије и о писцу Гаврилу из Ман. Св. Тројице. У четвртој глави В. Јагић доказује да је врхобрезнички рукопис преписан са неког руског рукописа, а у петој глави исправља нетачности врхобрезничког рукописа према руском писму. У глави осмој утврђује однос словенског превода према грчком тексту.

562. †Jagić Vatroslav. Pomenik Sopoćanski. ZbPast (1923) 1—4.

Јагић је још 1872 год. извршио препис тога споменика (находи се у Петрограду међу Хиљфердинговим рукописима, бр. 59), и према том препису даје допуне српским споменицима Ст. Новаковића (Гл. Уч. Др. XLII) и Љ. Стојановића Спом III (176—189). Иноси жељу да се тај важни споменик научно нада и обради.

А. Б.

563. Јаљзбетић Томо. Geografički nazivi. (Ђурђевац у Хрватској.) ZbNŽ XIX (1914) 367—371.

Текст кајкавски.

564. Јанјанин М. О *iје*-писанју. NVj XXVI (1918) 569—571.

1. Pisac dokazuje da prema faktičkom izgovoru pisanje refleksa za *ѣ* у dugim slovima *-ije-* nije ispravno, već da bi га као i у kratkim slogima valjalo pisati *-je* (*увјек, сјѣно, рјѣка* а не *уљек, сљјено, ријѣка*). — 2. Је ли боље *јавни* или *јаван* ученик. — Наравно, *јавни*. — 3. У Карловцу, дне 30... не треба „zarez“. — *Vele možni* не ваља, треба *моћни*.

F. F.

565. Јанјанин М. Оdgovor на »Osvrt« г. dra Т. Maretića. NVj XXVIII (1920) 457—460. В. бр. 653.

566. Јарунчић Јосип. Pravopis i profesori. NVj XXXI (1923) 64.

567. Яцимирский А. И. Мелкіе тексты и замѣтки по старинной южно-славянской и русской литературѣ. LXXI—LXXXII. Изв. XXI (1916) 1, 192—261, 2, 65—122. XXII (1917) 27—84.

568. Јежић Славко. Pravopis Frana Krste Frankopana. NVj XXIV (1916) 199.

569. Јеленић Ј. Ljetopis fra Nikole Lašvanina. GMBH XXVI (1914) 335—367, 555—583, XXVII (1915) 1—35, 269—312.

Интересантан због језика. Са регистром имена. Завршује се годином 1750том.

М. П.

570. Јеленић Јулијан. Dva ljetopisa Bosne Srebrne. GMBH XXX (1919) 115—128.

Први летопис је фра Марка из Васиљева Поља (Макарска), из почетка 18 века. Писан је босанчицом; икавски. Други летопис је фра Бернардина Нагнановића, латински.

571. Јеленић Јулијан. Spomenici kulturnoga rada bosanskih Franjevacа (1437—1873). Star XXXVI (1918) 81—162.

Споменици од 1437 до 1699 године, скупљени половином из грађе архиве Св. Збора (Рим), а другим делом по домаћим архивама Босне Сребрне, и допуњени грађом из приватних архива. Под Нр. 78, од 18. XII. 1673, маглајски жупљани заузимају се за свога жупника; после латинскога увода, долази молба на штокавском икавско-јекавском говору.

572. Јерман Олга. В. Ковач Стјепан.

573. Јиреček С. Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien. III. Wien 1914. 76 стр. [— Denkschriften W. Akad. phil.-hist. kl. LVIII/2].

574. Јовановић Др. Војислав М. Српске Народне Песме. Антологија. Школско издање. Београд, 1922. стр. 350. 8°.

Антологија народних и епских песама за школску употребу.

575. Јовановић проф. Јов. Ђ. Методика матерњег језика у народној школи. — Београд, 1923 (изнутра 1922) 199 стр. 8°.

575 а. Jovičević Andr. Lov u Crnoj Gori. ZbNZ XXI (1916) 81—100. Са речничким материјалом.

576. Јовићевић Андрија. Плавско-Гусињска област, Полимље, Везуља и Шекулар. Нас X (1921) 383—387.

Најстарије становништво су Срби у Брезовици и Матеху. Усељавање новог становништва вршило се крајем 17. или почетком 18. века, и то главне струје долазиле су од Куча, Затријенча и Климената, а споредне од Братоножића, Пипера, Бјелопавлића, Цеклина, Васојевића, Роваца, Мораче, а од стране арбанаске од Хота, Груда, Кастрата, Ширеља, Шаље и Скадра. Слика би била јаснија да показује састав појединих места ових области, а не правац и места куда су се насељавала поједина црногорска и арбанаска племена. М. П.

577. Јовићевић Андрија. Црногорско Приморје и Крајина. Нас XI (1922) 1—171.

У другом одељку говори се о старинама и предањима, о прошлости, и ту су интересни називи појединих топографских објеката, у истом правцу интересантан је и трећи одељак, о насељима, где се говори о појединим породицама, најзад највише значаја може имати четврти одељак, о пореклу становништва. У Приморју су најстарија племена Марковићи и Шестани. Српски говоре у Приморју Зупчани, Туђемилци, Барани са Заљевцима, Мрковићи до Калимана, део Улцињана, и Дарци; арбанаски говоре: већина Улцињана, улцињска села, сви Анамали. Женитвом из арбанаских села ширно се арбанаски језик. Сматра да Клименти и Ширељи нису српског порекла, него говоре српски.

М. П.

578. Јовановић Андрија. Малесија. Нас XV (1923) стр. 1—149.

Сумарни опис обичаја и детаљнији усмени подаци о пореклу мајсорских племена. Дотиче се и српскоарбанаских културноисториских односа. Са картом Малесије. Х. Б.

579. Jurić Bartol. Razgovori. (Otok u Slavoniji.) ZbNZ XXIII (1918) 291—305.

580. Kadlec Karel. Рецензија бр. 642. Sbornik věd pravn. a statistich. XVI.

581. Kadlec Karel. Mošćenický Statut. RčAk I, č. 53. Příspěvek k seznání právních řádů chorvatské obce v Istri ve stol. XV—XVIII. 1—59.

Ово је друго издање тога чакавског статута. Од 34 стране — текст споменика; од 55-те речник.

582. Cancel P. A propos de l'origine des »Bugarštice«. RES I (1921) 237—239.

Сасвим невероватна комбинација да код Хекторовића »srbskim načinom« — »sebarskim« (rusticus) (sic). Када би то било могуће, оно би претстављало паралелу »бугарштицама«, ако се претпостави, као што је учинио проф. Петровски, да је њихов назив постао од »volgate« (poesia); али је и то непоуздано.

А. Б.

583. Караџић Вук Стеф. Црна Гора и Бока Которска. Београд (1922) СКЗ 161.

У преводу г. Љуб. Стојановића, академика, и са његовим предговором налази на нашем језику Караџићево дело *Montenegro und die Montenegriner*. У предговору г. Љ. Стојановић истиче значај Караџићевог пута у Црну Гору и постанак немачког издања које је изишло као 11 свеска серије *Reisen und*

Länderbeschreibungen der älteren und neueren Zeit (Stuttgart). Како се оригинал Караџићев на српском изгубио, превод је са немачког издања које је скраћено било. Преводилац је потпуно успео да да илузију Караџићева језика.
М. П.

584. Karlić Dr. Petar. Hvarkinja. NVj XXIV (1916) 81.

В. бр. 470.

585. Karlić Petar. Martin Benetević: Hvarkinja. Građa VIII (1916) (drugo izd.) 247—327 (припошћење с уводом).

Припошћена је цела комедија новооткривеног хварског песника М. Б., из друге половине 16. или прве половине 17. века.
А. С.

В. бр. 470.

586. Karlić Dr. Petar. Psalmi Davidovi fra Luke Bračanina (sa 2 faksimila). Za štampu priredio po originalnom rukopisu od godine 1598. Djela JAKZ XXVII (1917) XXII + 132. 8°.

Псалми су преведени прозним језиком 1598. год. Језик је добар чакавски дијалекат острва Брача. У претходним напоменама (V—XII стр.) г. Карлић даје неке податке о преводиоцу фратру Луки Брачанину Палавичину, доминанцу и инквизитору задарском од 1591—1601 год.

Рукопис је Караџић нашао у Архиву Св. Миховила у Задру и наштампао је тачно према оригиналу. Фра Лука је преводио са вулгате, али није деловно псалме на стихове; то је учинио г. К. према вулгати од 1592 и 1906 год. Он даје и неке напомене, доста штуре о фра Лукином преводу.

Иако је преводилац преводио дословно, његов превод претставља за нас знатан интерес, јер му је језик народни, доста богат и доследан у особинама својим. Ја се не бих само увек сложио са начином транскрипције г. Карлића. Он, на пр., знак *и* који значи код фра Луке и *v* и *u* транскрибује у почетку речи звуком *и* и онда када је ту било *v*, на пр. *udovica*, предлог *и* (м. *v*). *uzniti* и т. д. — када год *и* стоји испред сугласника. Тако је добивено да чакавски дијалекат пишчев који у другим правцима показује изванредно лепо чакавске особине овде има штокавску особину већ тако рано. И по негде у другим правцима не бих се са њим сложио; каткада оно што он износи у белешци испод текста ваљало је изнети у тексту и т. д.

У сваком случају, овај је споменик заслуживао да буде у целини издат.
В. бр. 750.
А. Б.

587. Karlić Petar. Prilozi za kritičko uređenje tekstova Palmotićeve Pavlimira, Elene ugrabljene i Akila. Građa IX (1917) 206—222 (недовршено).

Писац описује један рукопис с овим драмама Палмотићевим, и исписује његове варијанте према тексту академ. издања. — Писац не говори поближе о главном питању, т. ј. о старости рукописа.
А. С.

588. Karlić Petar. Vatikanski rukopis Gundulićeve »Osmana«. Dio II. LjAk (1917) II 31—51.

Овај чланак је продужење пишчеве радње Vatikanski rukopis Gundulićeve Osmana (Zagreb, 1912). Овде је допуна опису рукописа и допуне и коректуре у варијантама текста према првом акад. издању.

589. Karlić Dr. Petar. Nepoznati ulomak »Hvarkinje«. NVj XXVIII (1920) 97—107.

Рукопис од 16. априла 1663 год. Земаљског Архива у Загребу. — Даје испрлио све варијанте према Бенетигевој Хваркињи (в. бр. 585) и налази да је то препис из једног млађег рукописа тога текста.

В. бр. 470.

590. Karlić Dr. Petar. Ljubovnici. Dubrovačka komedija XVI. vijeka. Za štampu priredio i uvodom popratio —. U Dubrovniku 1921. Izdala knjižara »Jadran«.

По рукопису XVII в., из Трогира. Находи се данас у Земаљском Арх. у Загребу у збирци купљеној од конте. Фанфоне-Гарањина из Трогира.

В. бр. 470, 489.

591. Kasumović Dr. Ivan. Esopovska basna grčka i rimska u hrvatskom i srpskom narodnom pričanju (svršetak). ZbNZ XIX (1914) 1—34.

Izvori narodnih basana. Poređenje i kritika teksta.

592. Kasumović Dr. Ivan. Dva dubrovačka prijevoda esopovskih basni. NVj XXIII (1915) 241—252.

Говори о паралелама из Ђорђина и Ђура Ферина, Дубровчанина (1813).

593. Kasumović Dr. Ivan. Još jedna rukovet naših paralela k rimskim i grčkim poslovicama i poslovičkim izričajima. Rad CCXXII (1920) 30—72.

Не мисли да су ове пословице постале од грчких и римских, али исто тако налази да све нису постале у самом народу, и да су највише плод књижевних људи.

М. П.

594. Körbler Dr. Đuro. Četiri priloga Gunduliću i njegovu „Osmanu“. Rad. CCV (1914) 135—220.

У додатку песме што их је Охмушевић имао у свом рукопису, затим песма »Разговор међу Љубдрагом и Раклицом« што ју је преписивач додао. Закључје да су тек из XVIII века.

595. Körbler Dr. Đuro. Sitniji prilozii za povijest dubrovačke književnosti: I. Isusovci i javne škole dubrovačke književnosti; II. Još nešto o izvorima Gundulićeva „Osmana“; III. Je li Brća Đamanić pjevao i hrvatski? Rad. CCXII (1916) 226—238.

596. Körbler Đuro. „Oronta di Cipro“ Jerolima Pretija u prijevodu Dubrovčanina Bara Bettere. Građa IX (1917) 125—146

После увода, о Бару Ветери и о Претију приошћен је Ветерин превод упоредо с оригиналом.

А. С.

597. Körbler Đuro, StPH IX²: Djela Giva Frana Gundulića, drugo izdanje (sa dvije slike). Za štampu priredio. Zagreb 1919. CIV + 789 + 112.

Ово је први случај да једна књига из ове збирке добије ново издање. Само, на жалост, ни ово ново издање Гундулића није успело, иако је уредниј у употреби стара издања и рукописе. Недовољно стручан за овакав посао, уредник се није умео наћи, те је Гундулићев текст недовољно критично приређен, због чега је ово друго акад. издање за научне сврхе неупотребљиво као и прво. Испр. бр. 773, 815.

А. С.

598. Körbler Dr. Đuro. Pjesme Luka Miha de Bona, vlastelina dubrovačkoga. Građa IX (1920) 147—186.

Родио се 1708, а умро 1778. К. наводи песме латинске и на нашем језику.

599. Körbler Đuro. P. Kanavelovića »Sveti Ivan biskup trogirski«. NVj XXVIII (1920) 372—377; 405—412.

Говори о два рукописа Св. Ивана XIX века и једном XVIII в. У првоме је та песма у првој редакцији песниковој, пре 1711, у друга два (и Јурковниневома мадању) ту песму имао у доцнијој преради.

600. Körbler Dr. Đuro. Andro Stitikeca, komedija Petra Kanavelovića Korčulanina. Прил II (1922) 227—259.

Доказује да је комедију написао Петар Канавел(ов)ић (1637—1719), даје анализу комедије, говори о изворима њеним (Молдировим комедијама), ортографији рукописа и нешто о језику.

601. Körbler Đuro. Autograf Kanavelovićeve pjesme »Sveti Ivan biskup trogirski i docnija prerada«. NVj XXX (1920) 433—441.

У библиотеци Ивана Капора на о. Корчули чува се аутограф Канавеловићев. Корблер заноси особине његове и показује зашто је и како је мењао своје дело К. после смрти Јосифа I (1711) и како према тој преради стоји још један доцнији рукопис 18. в. и рукописи и издање о којима је раније говорио (в. бр. 599.)

602. Klarić Ivan. Narodne pripovijetke. (Kale u Bosni). ZbNZ XXII (1917) 289—301.

Текст икавски, неакцетован.

603. Kovač Stjepan, Kuzmić Mato, Jerman Olga: Tri narodne pripovijetke. — I Kraljević Marko (Sedlarica u Hrvatskoj), 129. — II Grof i dekla (Visoko u Hrvatskoj), 134. — III Rabar Matijaš (Pelrijanec u Hrvatskoj), 140. ZbNZ XXI (1917) 129—142.

604. Kolander Zlatko. Artikuluši mladencev ili ti detičev plemenitoga seha mevarskoga varoša Koprivničkoga z horvackem jezikom rastolmačeni. VHZA XVI (1914) 310—313.

Писац наводи текст преписан данашњим правописом, задржавши кајкавске особине и додавши интерпункцију.

605. Kolendić Dr. Petar. Fragment jedne dubrovačke komedije iz XVI. vijeka. NVj XXVI (1918) 347—360; 431—443.

Сачувана једна улога. Може се закључити да је комедија била у три чина. Писана у дубров. дијалекту, али се сачувала у препису израђеном изван Дубровника. Тај се фрагмент и штампа у потпуности.

605 а. Колендић Петар. Палмотићева »Алчина« KJ II (1918) 300—304.

Нађен јој извор у драми Фулвија Тести (1593—1616): L'isola d'Alcina.

606. Костић Драг. Да ли се сачувало што од Савине Службе и Похвале Св. Симеону? ЗбБел (1921) 158—164.

Према сведочанству Доментана, Св. Сава је требало да напише службу (каноне са стиховима) за Св. Симеона — Немању. У Доментана морао је бити очуван део Савине службе, а одавде је дошао у дело Теодосијево. Томе су докази 1) што се тропар, једном утврђен и канонисан, не може мењати, 2) што је у почетном делу Теодосијевој служби, што главни део текста те стихире већ наводи Доментан у оба своја житија. — Тако у Доментановом Житију Св. Симеона налази трага похвали. Резултати, несумњиво тачни: 1. Св. Сава је 1207—1208) написао службу и похвалу Св. Симеону; 2. При састављању похвале служио се похвалом Св. Владимиру од Илариона

Киевског. Установљава листу Савиних радова и закључује о утицају руског књижевног рада на нашу књижевност.

607. Костић Др. Мита. Српска насеља у Русији: Нова Србија и Славено-Србија. Нас XIV (1923) 137 стр. (са једном картом у прилогу).

608. Костић Петар. Документи о буни смедеревског епископа Павла против потчињавања Пећске патриаршије архиепископији Охридској.

Спом LVI (1922) 32—39.

Документи из XVIII века, исписани из треће књиге једног зборника. Из тога зборника: у првој књизи говори се о путовању Јована Богослова на Патмос, у прогонство; нема почетка и још једног листа. У другој књизи Житије прѣлодобнаго втца нашего Еноуфрѣа. У трећој књизи Въспоминаніе Светые Горы Адонские глаголема Пчство . . . , и другом руском писано. У четвртој књизи три похвална слова, и ту недостаје свршетак. М. П.

609. Kostrenčić Dr. Marko. В. бр. 797.

610. Kostrenčić Dr. Marko. Vinodolski zakon. Rad CCXXVII (1923) 110—230.

Са новим издањем Винод. закона (стр. 145—157) и коментаром и преводом на савремени језик.

Текст израђен по пергаментном глаг. рукоп. XVI в. Университет. Библиотеке у Загребу (R 4080).

Са литературом о овоме споменику.

611. Kraljević Dr. Ivo. Dva rabirka iz tradicionalne književnosti. NVj XXIV (1916) 430—444.

Даје варианту нар. песме »Смрт Краљевића Марка« и народну приповетку »Сирома рибар и његов син«.

На крају чланка „Pripomena uredništva uz varijantu „Smrt Kraljevića Marka“, ib. 441—444, са потписом K(rsto) P(avletić).

612. Kreševljaković Hamdija. Приказ бр. 569. NVj XXIV (1916) 699—701.

613. Kreševljaković Hamdija. »Razgovor vila Pirkinja god. 1835«, napisao fra Martin Nedić. LjAK XXXII (1917) I 150—159.

Тврди, противно М. Мурко, да је поменуто дело написао Фра Мартин Недић. Исп. бр. 708.

614. Kreševljaković Hamdija. Stjepanuša. NVj XXVI (1918) 39—41.

Утврђује да „Stipanuša“ претставља латиницом наштампане „Исповиди“ крстианске (Млеци 1704) фра Ст. Маргитића Јајчанина.

615. Krmpotić Ivan. Nemri (osička općina u Lici). ZbNŽ XXIV (1919) 324.

Саопштава традицију о „старим Немрима очајницима“ (в. бр. 669).

616. Krnić Ivan. O književnom izgovoru. JNj (1918) 25—26.

У чланку се говори о књижевном изговору. Писац, који је приликом анкете 1913 г. био за ијекавштину, сада је за екавски изговор у књижевности у интересу „јединства и књижевног и културног и народног“, и сам је почео писати на том наречју.

617. Kuzmić Mato. B. Kovač Stjepan.
618. Kuzmić Mato. Grof i dekla. (Tri narodne pripovijetke.) Visoko u Hrvatskoj. ZbNZ XXI (1916) 134—140.
Диалекатски кајк. текст, неакцетован.
- 618 а. Кузовъ Ар. Костурскиятъ говоръ. Съ етнографични бѣлѣжки върху костурчани. ИзвСС София (1924) 84—125.
Кратка општа карактеристика костурског диалекта са списком ретких речи.
619. Кульбакинъ С. М. Сербскій языкъ. I. Фонетика и морфология. Пособіе къ лекціямъ. Съ картой нарѣчій сербског языка. VIII + 84. II. Хрестоматія V + III (81—110: Словарь). Харьковъ. 1915. В. бр. 620, 671.
620. Кульбакинъ С. М. Сербскій языкъ. Фонетика и морфология сербског языка. Пособіе къ лекціямъ. Съ картой нарѣчій сербског языка. Изданіе 2-ое съ измѣненіями и дополненіями. Полтава 1917, 99, 8°.
Израѣен кратак преглед о српском језику на основу савремене научне литературе. Писац влада материјалом и добрим лингвистичким методом. У уводним главама даје потребна знања о простирању српскохрватског језика, његову односу према другим слов. језицима, његовим диалектима и проучавању српског језика (у скици). Даје обавештења о развитку гласова, акцената, деклинације и конјугације. Карта диалекатска израѣена је по познатим мојим картама. В. бр. 496. А. Б.
621. Кульбакинъ С. М. Краткая сербская грамматика для русскихъ. Съ текстами и словарчикомъ къ нимъ. Составиль —. Београд. Издавачка Књижарница Геце Кона, 1920, 103, 8°.
Грамматика раѣена за практичну употребу, али на научној основи, управо диференцијалним методом, пошто је код најважнијих одељка показана разлика између српског и руског језика. В. бр. 702.
622. Kugelas Fran. В. бр. 465.
623. Лавров П. А. В. бр. 401.
624. Лавровъ П. А. Палеографическое обозрѣніе кирилловског письма. Петроградъ 1914. ЭСФ. 4/1 343, у вел. 8°.
Старословенским и бугарским споменицима посвећен део од 1—174; српским споменицима од 174—305; српско-бугарским рукописима 305—316; ново-бугарским рукописима 316—319; босанском брзопису код католика 319—320; српским и бугарским повељама 320—329.
Врло драгоцен материјал, али не још историја ћирилског писма и графичких школа. Врло много засебних описа рукописа и интересантних примѣдаба. Немогуће је дати добру историју палеографије без паралелног налагања и ортографских особина различних школа. А. Б.
625. Lang Mi I an. Samobor. Narodni život i običaji. (Nastavak.) ZbNZ XIX св. 1 (1914) 38—152.
Народне приповетке. Кајкавски текст, акцетован.
626. Langhoffer Dr. August. Riječ o hrvatskoj zoologičkoj terminologiji. NVj XXIII (1915) 181—183.
За јединственост зоологичке терминологије. F. F.

627. Langhoffer Dr. August. Građa za hrvatsku zoologiĉku terminologiju. NVj XXIII (1915) 669—671.

I. Insecta. Kritika svih naziva iz anatomije insekta.

F. F.

628. Langhoffer Aug. Građa za hrvatsku zoologiĉku terminologiju. NVj XXVIII (1920) 206—208.

629. Laszowski Emilije pl. B. бр. 797.

630. Laszowsky E. Urbar vinodolskih imanja knezova Zrinskih. VHZA XVII 1—2 (1915) 71—108.

»Urbar (Grobnika, Bakra, Hreljina, Drivenika, Grižana i Bribira)« који је био састављан од 1. априла 1610 до 1612 г. »писан хрватским језиком, латинцом«: »језик му је чакавски са примесима икавштине, а гдегде и штокавштине«. Штампан је »тачно, истим правописом, како је у оригиналу«. К томе је урбару као увод писац приопштио »инструкцију Лудовику Чикулину« »губернатору Винидола«, а на крају је додао »даровницу Николе Зринског од г. 1605« дану Јулију Чикулину на Лич« (последња на латинском језику).

631. Laszowski E. Provala Turaka u Vinodol g. 1600. VHZA XXIII (1916) 289—291.

Наводе се документи који се односе на ову »провалу« (из Зем. Арх. у Загребу).

632. Laszowski E. i Deželić Dr. V. Prilozi k ratnoj povijesti Hrvata. VHZA XIX (1917) 187—259.

»Vukasovićeva vojna u Crnoj gori i njegov dobrovoljaĉki zbor 1788—1790.« Исправе, писма и рачуни, већином немачки и талијански; али има и српских докумената (224 с: Михајло Пламенац, Лазар Радонић и Сава Пламенац, војводе црногорске, сведоче како је Филип Вукасовић достојно војевао у Црној Гори 7. априла 1790 г.).

633. Lebl P. O transkripciji stranih osobnih imenica. KJ I (1918) 357—358.

Износи само питање, аргументе за фонетичко и изворно писање, не дајући свога предлога.

634. Leskien A. Grammatik der serbo-kroatischen Sprache. I. Teil: Lautlehre, Stammbildung, Formenlehre. Heidelberg 1914. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. XLVI + 588. 8°. У колекцији: Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher, herausgegeben von A. Leskien und E. Berneker I Reihe: Grammatiken. 4. Grammatik der serbo-kroatischen Sprache.

Први део велике граматике српскохрватског језика коју је хтео дати Л. Велики део њен — његова универзитетска предавања. Обухвата гласове, обрадовање речи и флексију (деклинацију и конјугацију); требало је да синтакса обухвати други део.

В. бр. 387; 411; 788; 789.

635. Loboda Anton. Za kulturno zedinjenje Jugoslovanov. KJ (1918) 297—301.

636. Lozovina Dr. V. O znaĉenju rijeĉi »romantiĉki« ili »romantiĉan«. NVj XXIX (1921) 15—18.

Тражи од књижевника и критичара тачно разликовање »појмова« — »romanzesco« и »romantico«.

637. Lozovina Dr. V. Čitanje Preradovićevih heksametara po kvantitetnom ritmu. NVj XXIX (1921) 128—432.

Приказује како је најправилније читати Spomenik Jelačića bana (1867) и Odu slavjanstvu (1856).

638. Lozovina Dr. V. Приказ бр. 428. NVj XXXI (1923) 264.

639. Lopac Matija. Рец. Nikola Simić, Gramatika srpsko-hrvatskog jezika za srednje škole u Bosni i Hercegovini I i II dio. NVj XXVI (1918) 182—187; 230—243.

»Simićeva je gramatika slab korak na bolje prema staroj »bosanskoj« [Gramatika bosanskoga jezika za srednje škole], a da i ne govorim o tome, da stvarno ništa bolja nije od Mareticeve.«

640. Lovretić Josip. *Bile*. (Otok u Slavoniji.) ZbNŽ XXI (1917) 152—157. На домаћем говору.

641. Lukić Luka Varoš. Narodni život i običaji. ZbNŽ XXIV (1919) 32—238, XXV (1921) 105—176.

На народном говору. (Варош се налази у Славонији, жупанији пожешкој, котару братском, општини подвизачкој.)

642. Mažuranić Vladimir. Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Izdala Jugosl. Akad. Znan. i umjetnosti. Sv. V (1914), VI (1917), VII (1918), VIII (1919), IX (1920), X (1922).

Овим се савршава ова важна публикација. У овом иначе корисном речнику има много ствари које се не тичу правога предмета овог речника.

В. бр. 549; 580.

643. Mažuranić Vladimir. Dodatci uz Prinose za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Izd. Jug. Akad. Znan. i Umjetn. Zagreb 1923.

643 a. Mazovec. Оцена бр. 760. DS XXIX (1916) 215—16.

644. Mazon André, professeur à la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg. Contes slaves de la Macédoine sudoccidentale. Étude linguistique; textes et traduction; notes de Folklore. Paris 1923. 236. 8°.

О овој публикацији биће опширно говора у ЈФ.

645. Мајнер М. Ј. Орање — образовање. Год НЧ XXVIII (1928) 188—201.

646. Majnarić Dr. Nikola. Jedna zanimljiva sintaktička pojava u ravnogorskom narječju. ЈФ III (1922—1923) 35—40.

647. Maretić Dr. T. Rječnik Srpske Akademije. LjJAK XXVIII (1914) 120—130.

Напомене о огледном издању речника Момчила Иванића.

648. Maretić Dr. T. Tri priloga našoj narodnoj epici. Rad CCV (1914) 221—229.

649. Maretić T. Jezik dalmatinskih pisaca XVIII. vijeka. Drugi prilog istoričkoj gramatici našega jezika. Rad CCIX (1915) 173—240; CCXI (1916) 1—92.

У прегледу језичких црта књижевника далматинских овог времена М. даје језик искључиво штокавских писаца, и то: Вадрића (из Дриниша, дело је из године 1746), Јос. Бановца (из Котара, 1717, 1759), Филиповића (из Рање, 1760), Качића Миошића (из Врста, 1759, 1760), Катчића (Кадџић, из Макарске, 1729), Кнежевића (из Книна, 1766), Ивана Лучића (из Макарске, 1785, 1798), Мацуката

(из Сплита, 1708), Ивана Марки (Marki, из Сплита, 1704), Матића (из Чавоглаве, 1762), Паликуће (из Прокљана, 1771), Павишића (из Сплита, 1780), Тераића (из Пољица, 1704), Владимировића (из Неретве, 1765) и Мате Зоричића (из Загорја, 1780).

Маретић мисли да њихов језик није сасвим народни, већ донекле конвенционалан, књижевни. Доказује то неједнакостима међу овим писцима. — Са познатом тачношћу М. износи особине гласова, облика, нарочито детаљно синтаксе (Рад ССXI 30—92). — Примере са обележеним акцентом или квантитетом није вадио. В. бр. 388; 423.

650. Maretić T. Crtice o rječniku naše Akademije. LjJAK XXXI (1916) 25—114.

Маретић даје податке о техничкој страни спремања материјала за штампу, о онима који су црпили грађу, који су је испитивали, о вредности њихове грађе, њеној критичности и т. д. Затим говори о речнику како га је Даничић замислио, о његовим недостацима, међу које ставља на прво место његову опширност. Износи разлоге, зашто сам скрађује грађу и како то чини, и вели да је престао узимати грађу из црквеносрпских споменика, пошто се она наводи у Даничићеву речнику из књижевних старина, а стварно припада другом језику, а не нашем.

Ја се слажем са г. Маретићем да речник Југ. Акад. треба да буде — речник књижевног језика у прошлости све до Вука и Илдрског покрета (он вели до половине XIX в.); према томе треба да обухвати и језик кајкавских, чакавских и штокавских књига; али тако исто ја мислим да он треба да обухвати и језик црквених споменика, и српских и хрватских. Тек тада ће он садржавати у потпуности језик наше књижевности у прошлости.

Говорећи о Даничићевим знацима *l, n, d* и *g* Маретић предлаже *ly, ny, dy* и *dx*. Ја мислим да су Даничићеве знаци више у духу нацрта за *ć, č, š, и ž* него ли Маретићеви. Онда је требало предложити нове знаке за све. В. бр. 695; 746. А. Б.

651. Maretić Dr. T. Metričke bileške. LjJAK XXXII (1918) 134—142.

О природном и метричком одмору у нашој народној песми и у Омировом епосу.

652. Maretić T. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti. Обрађује —. Svezak 33 (1914), 34 (1916), 35 (1918), 37 (1923).

Маретић продужава енергично издавање овог нашег важног историјског речника својим сажетим начином. О његовом начину проговоримо у нарочитом чланку. А. Б.

653. Maretić T. Osvrt na bilješke g. M. Janjanina o mojoj školskoj gramatici. NVj XXVII (1919) 296—298.

Доказује да Јањанин у већини приговора нема права (в. бр. 565).

654. Maretić Dr. T. Govor u svečanoj sjednici Jugoslav. Akad. 26. aprila 1921. LjJAK XXXVI (1921) 70—75.

У питању о азбуци не брани Маретић ни латиницу ни ћирилицу, већ препоручује знање и употребу обе азбуке, док не дође време да „Срби осјете потребу, да приме латиницу те стану у том смислу радити“. Ову потребу за нашим јединством у латинском писму истицала је, по Маретићу, већина књи-

јевника који су о том питању писали, јер би нас то писмо »везало с највећим делом образоване Европе«. Међутим, из разлагања Маретићева јасно се разабира, да он сматра нашу ћирилицу бољим и савршенијим писмом од латинице, јер »у читавој Европи нема писма које би било савршеније и лакше од српске ћирилице«.

Разлажући о екавском и јекавском говору у нашем књижевном језику и овде он препоручује дуализам.

На завршетку расправља Маретић врло правилно о важности рада на унутрашњем јединству нашега књижевног језика. У овом погледу задржава се на терминологији, и истиче потребу да наши стручњаци за различне струке, у друштву са језичарима, израде термилошке речнике. Тај посао имале би узети на себе наше Академије.

655. Маретић Т. Откле име Светозар? ЈФ II (1921) 226—7.

656. Маретић Т. Рец. бр. 597 и 771 под називом: »Dvije najnovije knjige »Starih pisaca hrvatskih«. LjJAK XXXIV (1919) 104—109. В. бр. 764.

657. Маретић Т. Hrvatski ili srpski »Jezični savjetnik«. JNj VII (1923) 509—514.

Врло ће бити добро да ускоро добијемо овакву књигу проф. Маретића о којој он обавештава читаоце у овом чланку. Али из тога чланка, у којем има доста несумњиво тачних и тачно утврђених ствари, видим да има доста ствари у којима се ја разилазим са г. Маретићем: и у ономе што он препоручује да се употребљава и сам употребљава и ономе што он забрањује. В. бр. 658. А. Б.

658. Маретић Др. Т. Jezični savjetnik. U Zagrebu. 1924. 8°. XXXII + 207. Znanstvena Djela za opću noabrazbu. VII. Na svijet izdaje Jug. Ak. Zn. i Umjetn.

Pristup. — Djela citirana u ovoj knjizi. Prvi dio: Riječi. Drugi dio: Nastavci. Treći dio: Različne gramatičke bilješke. Dodaci i popravci. Tumačenje skraćena. Štamparske pogreške.

В. бр. 657. О овом ће делу ЈФ засебно проговорити.

659. Марковић Василије. Номенклатура Балканског Полуострва. ГСГД III (1914). Св. 3 и 4, 231—238.

Службени називи области и места у новоосвојеним крајевима.

660. Марковић Zdenka. Narodne pjesme. (Pleternica u Slavoniji.) I Pjesme u kolu. — II Svatovske pjesme. ZbNZ XXI (1917) 101—115.

661. Matasović Josip. Bilješka k izdanju Relkovićevih Djela (в. бр. 664). LjJAK XXXIV (1919) 110—112.

Ова белешка је допуна Матићеву Уводу у XXIII. књигу Starih pisaca. Између осталог, указује се на још две песме Рељковићеве којих у акад. издању нема, као што су уопште досада остале незалажене.

662. Матић С. Читанке за ниже разреде гимназија, за I. р. од М. Ивковића, за I. II. III. и IV. р. од Др. В. Јовановића и М. Ивковића (1921). ГлПД (1921) 187.

Поред похвала за пријимско гледиште да се на језику песника и добрих писаца учи језик, и за распоред, реферат чини примедбу да сви песници нису подједнаво приступачни дечаку и да су три комада узета из Тургејева преведена рђавим језиком.

663. М(атић) С. и Ст(ефановић) П. План за наставу српског језика и књижевности у средњим школама. Нас (1921) 39—44.

664. Матић Т. СтРН XXIII: Djela Matije Antuna Relkovića. Priredio za štampu i uvod napisao. Zagreb 1916. XXXVIII + 679.

У овој књизи штампана су два дела Рељковићева осим граматике. Уредник је и у Уводу о животу, списима и рукописима Рељковићевим, као и у опреми текста, брижљиво и савесно извршио свој задатак, те ово критично издање Рељковића претставља знатну добит за српхрв. литературу.

В. бр. 661.

А. С.

665. Матић Т. Božičevićev prijevod Petrarkine kancone Vergine bella, che di sol vestita. Građa IX (1917) 87—93.

У уводу утврђује Матић да Божићевић није учинио свој превод по Марулићеву латинском преводу, већ по латинском оригиналу Петраркину. У пројекцији је приопштен текст Божићевићева превода.

666. Матић Т. Pjesma Petra Divnića »U pohvalu od grada Šibenika«. Građa IX (1917) 94—98.

Приопштен је текст ове песме, а такође и Фортисов превод и напомене.

667. Матић Т. Relkovićev prijevod »Pilpajevih basana«. Rad CCXX (1919) 156—169.

Док се за непосредни извор Релковићева превода Езопових басана не може ништа сигурно ни поближе да установи, иако је највероватније морао бити немачке провенијенције, дотле се зна поуздано да се Релковић у својем преводу Пилпајевих басана послужио француским изворима. Писац налази да је Релковић у ту сврху имао у првом реду при руци француски превод од Сахида, али не како је штампан у »Les conseils et les maximes« из г. 1709., него неко друго потпуније издање, а нипошто Галандов превод. Да поткрепи своје тврђење, доноси као оглед почетак увода у Пилпајеве басне паралелно у Релковића, Сахида и Галанда. Релковићев је превод поменутих басана доста слободан, са знатном мером парафраза и амплификације. Има места која нам одају његово настојање да би превод удесио више према духу нашега народнога говора, али је ипак у главном остао везан за дикцију оригинала и чести галицизми сметају кашто лако разумевању смисла појединих ставака.

П. К. Б.

668. Машић В. Belićev Pravopis. JN VII (1923), 2 књ., 114—117.

Говори о стварима које са правописом немају ничег заједничког. Иначе му нису јасни ни елементи нашег правописа.

А. Б.

669. Медић Мојо. Nemri. ZbNZ XXIV (1919) 29—31.

Износи своје тумачење назива *némre* и *nēmra* у Лици од *не мреши* и наводи народне приче у којима се тај назив спомиње. Помиње тумачење Мажуранића (Prinosi s. v. Hrs) и других од *Недрои*.

670. Медић Мојо. Procišer i ušenas. NVj XXVIII (1919) 139—140. Објашњење и напомене о тим речима.

671. Meillet A. Приказ бр. 619. BSL XX (1916) 65.

672. Meillet A. et Vaillant A. Grammaire de la langue serbo-croate. Paris 1924, VIII + 302 (Collection de grammaires de l'Institut d'Études slaves III).

Граматику је првобитно саставио A. Meillet, а допунио је и по негде прерадио A. Vaillant. — Показује у писцима добре граматичаре и познаваоце српског језика. — Можда је правилима о акцентима дато више места него што је потребно у практичкој граматици.

Можемо се радовати што су французи добили најзад добру граматику нашег језика. О њој ћемо у ЈФ писати опширније. А. Б.

673. Milaković Josip. Naš hodža. Prilog narodnoj frazeologiji u Bosni. ZbNZ XX (1915) 302—305.

Јака свежина језичког осећања показује се у брзим асоцијацијама и везама представа (— Јурићу, јурни! — Kandžićу, ошил!...).

674. Milaković Josip. Pogodbeni veznik »što«. NVj XXV (1917) 123.

Полазећи од Маретићеве граматике (стр. 509) и налазећи у њој погодбено значење свезе »што«, износи 9 примера са таквим значењем.

У »Pripomeni uredništva« K(rста) П(авлетића) износи се сумња у народни карактер Милаковићевих примера и, у случају да су народни, даје се покушај објашњења (стр. 123—124).

675. Milaković Josip. Hipotetičko značenje veznika »što«. NVj XXV (1917) 593—600.

Даје обилне примере о таквој употреби »што« као одговор на сумњу уредништва NjV; исп. бр. 674.

И овде кратка »Pripomena uredništva« (стр. 600) са потписом K(rсто) P(avletić).

676. Милинковић Мих. Д. Збирка матурантских питања и задатака из српског језика и књижевности. — Друго издање, Срем. Карловци 1920, с. 60.

Питања из граматике, теорије и историје књижевности, претстављају само списак појединих поглавља. Није унето много оригиналног, ни поглед савремене наставе овог предмета. — Списак од 500 задатака претставља низ тема узетих без системе, мисли често супротних једне другима, често највиших, а у многим случајевима таквих за које ученици не могу бити припремљени. Стихови песника, узимани као теме, нису увек најсрећније изабрани. Збирка изађена без принципа и без довољно критике.

Реферат Наст. 1921, 65—69.

М. П.

677. Milićević Franjo. Ženidba. (Bočanska župa u Hercegovini.) ZbNZ XX (1915) 184—225.

У духу домаћег народног говора.

678. Milković Zvonko. Za ekavštinu. KJ I (1918) 349—350.

Објашњење зашто је писац, кајкавац по рођењу, почео писати екавски (поводом његове песме »Na poldanici«); истиче нарочито да он, као кајкавац, и говори екавски.

679. Милојевић Боривоје Ж. Јужна Македонија. Нас (1921) 1—148.

Поред осталог, у првом делу писац говори о миграцијама становништва. Староседелачких »сојева« налази у селима скоро свих области, затим има много случајева локалних пресељавања. Досељавање је вршено са севера и југозапада. Најстарије досељавање је из почетка 17 века. Крајем 18 и почетком 19 века јака је југозападна струја, а у току 19 века обадве. Прво познато исељавање је почетком 19 века, због насиља турских, а доцније и због печалбе, у Србију, Бу-

гарску и Румунију. Интересантни су детаљни подаци о појединим породицама, а врло корисни регистри топографских и породичних имена. М. П.

680. Милојевић Др. Боривоје. Пештар и Сјеница, антропогеографска скица. ГСГД V (1921), 80—98.

681. Милојевић Боривоје Ж. Купрешко, Буковско, Равно и Гламочко Поље. Нас XIII (1923) 1—158.

682. Milošević Ante. Opis arhiva s. kr. namjesništva u Zadru. VHZA XVIII (1916) 29—40.

683. Milošević Ante. Stari Kotorski arhiv u Zadru. VHZA XVIII (1916) 234—264.

Попис свих списа овог архива.

684. Milčetić Ivan. Narodna epika bosanskih muhamedanaca. Savr IX (1914) 172—173.

Поводом чланка М. Мурка (Sitzungsber. Бечке Акад., 173, 3 Abt.) о путу по сев. Босни и суседним крајевима Хрватске и Далмације.

Додаје и своја опажања о народној песми и народним дијалектима у Бишћу, на Плитвичким Језерима).

685. Milčetić Ivan. Vjesnik Staroslovenske Akademije u Krku za godinu 1921. Savr IX (1914) 490—491.

Рецензија на ту књигу коју је уредио проф. Н. Жиц на Крку 1913.

686. Milčetić Ivan. »Della storia civile e cronologica della terra sive castello di Lossin Grande nella Dalmazia, ventilata nell'anno 1791«. Napisao lošinjski bilježnik Martin Botterini. •LjJAK XXX (1915) 23—46.

Интересантне примедбе о хрватском елементу на Лошињу.

687. M(ilčetić) I(van). Rječnik Srpske Akademije. NVj XXIII (1915) 623—625.

Осврће се на његов приказ од Маретића (в. бр. 647) и не слаже се у сувише оштрој осуди Скерлићева језика код Маретића и истиче да је код српских писаца бољи стил и дух књижевног језика него ли код загребачких писаца. Ту је »hrvatski jezik u tuđem duhu«.

А. Б.

688. Milčetić Ivan. Dva zaboravljena kniževnika iz Kaštela. Građa VIII (1916) (drugo izd.), 181—204.

Говори се о поповима Миховилу Грубишићу и Миховилу Јурјетиновићу Ивакићу, који су живели у другој половини 18. и првој половини 19. века, и за које није поуздано да нису једно и исто лице под различним именима. Милчетић у уводу даје оскудне податке о њима и њиховим књижевним делима, и приопштава нешто текста Јурјетиновићеве прозе.

А. С.

689. Milčetić Ivan. Hrvatski kniževni prilozi iz Međumurja i okolice Šoprona. Građa VIII (1916) (drugo izd.), 395—461.

Овде су два прилога: 1. Jedan hrvatski preporoditelj iz Međumurja, 395—439 и 2. K hrvatskoj pučkoj literaturi u Međumurju, i oko Šoprona, 439—460.

У првом прилогу описује Милчетић књижевну рукописну заоставштину Стјепана Млиарића (1814—1878), родом из Прелога у Међумурју. Из те заоставштине приопштава штошта интересантно било за познавање Млиарићеве личности, било за расветљење хрватскога препорода, било за фолклор.

У другом прилогу приопштава Милчетић неколико народних или од народних учитеља по народним обрасцима састављених песама. **А. С.**

690. Milčetić Ivan. Matije Sovića predgovor »Slovenskoj gramatici«. Star XXXV (1916) 396—425.

На стр. 396—399 М. говори о предговору, а на 400—425 прештампава сам Совићев предговор из рукоп. »Студиске Библиотеке« у Љубљани (185. П. С. а.).

М. Совић, архиђакон осорски на о. Цресу, превео је на латински језик у другој половини XVIII в. словенску граматику Мел. Смотрицког. У своме предговору сматра само његов језик као словенски и устаје против оних (као Дубровчанина Русића) који хоће на народни језик да преведу црквене књиге. Био је за далматинско наречје (чакавско) пре него ли за босанско (дубровачко), али је као прави књижевни језик сматрао ипак рускоцрквени. Зато је и превео грам. Смотрицкога. Његов је рад имао црквенополитички карактер који му је Рим давао (у правцу уније). **А. Б.**

691. Milčetić Ivan. Hrvatski prijevod bule pape Grgura XI. Pavlinima: regule svetoga Augustina na »Ugrih« i po drugim stranama, izdana u Avignonu god. 1371, napisana glagolicom. Star XXXV (1916) 426—431.

Текст глагољски транскрибован грађанском ћирилицом. У предњим напоменама Милчетић говори о тексту и о особинама језика (екавски).

692. Milčetić Iv. O imperativu žimi, žiti (ži mi, žiti — živsti, živisti). LjJAK XXXI 2, 74—7 (1916).

Иако тачно тврди да је „*жим*и“ постало прилог, није јасно његово колебање на крају чланка. — Треба разликовати *жим*и — прилог, од *жив* ми — у другом значењу данас, иако је и *жим*и првобитно постало од *жив* ми.

Dodatak mojemu članci »Ži mi, žimi«, ib. 132 (штампано напред, у почетку књиге). Наводи још два примера (из Врчевића и Луке Грђића Бјелокослића) који појачавају његову сумњу. **А. Б.**

693. M(ilčetić) I(van). O nagrdivanju književnog jezika. NVj XXVI (1918) 516—519.

Говори поводом чланка Марка Цара у Savremenik-у (XIII, 1918, 46) о језику хрватских новина и задржава се на многим њиховим варваризмима.

Испод тога M(od)est(in) даје белешку »Još jedna za gg. hrvatske novinare« и тражи од њих да правилно пишу географске називе и имена. **А. Б.**

694. Милчетић Иван. Јагићев Живот Јурја Крижанића. KJ V (1919), 65—74, 154—160.

Референт даје анализу овог дела (Život i rad Jurja Križanića, Zagreb 1917, Izdanje Jugoslav. Akad. Znan. i Umjetn.) и при крају приказа задржава се на другом прилогу Јагићеве књиге, о коме се говори о Крижанићевем језику, где даје главне закључке о језику овог заслужног Хрвата.

695. Milčetić I. Leksikografska izdanja Akademije. KJ IV (1919) 40—43.

У главноме о »Цртицама« Маретићевим (в. бр. 650) и о «Привосима» Мажуранићевим (в. бр. 642).

696. Milčetić Ivan. O ekavštini kano jedinstvenom našem književnom jeziku. NVj XXVII (1919) 213—214.

Pisac preporučuje ekavštinu, jer osim ekavaca-štokavaca ekavci su i kajkavci, od česti i čakavci, svi Slovenci, od česti i Bugari. »A to bi bio veći dio naroda.«

»Mного сам о тој ствари у животу размишљао; и ја износим своје коначно мишljenje у старости.«

697. Milčetić Ivan. Рецензија бр. 479. NVj XXVIII (1919) 82—86.

698. Milčetić Ivan. Zановићевое пјесме. Града IX (1920) 187—195.

Песме једног од Зановића (из друге половине XVIII в.), бокељца, чији је језик штокавски »s nekim značajkama čakavskog govora«.

699. Младенов њ Ст. Къ вопросу о границѣ между болгарскимъ и сербскимъ языкомъ. РФВ LXXII (1914) 383—408.

Поводом књиге А. Белића »Срби и Бугари у Балканском савезу и међусобном рату« 1918.

Полемика у оштром тону. Није од научног значаја. С. К.

700. Modestin Dr. Josip. Рецензија бр. 442. NVj XXX (1922), 49—53; 149—152.

Даје допуне речнику, у главноме, у географским именима и називима.

701. M(o)d(estin). В. бр. 693.

702. Московљевић М. Приказ бр. 621. Наст.. 1921, 63—64.

703. Московљевић Милош. Неколико речи о београдском говору. ЗБел (1921) 132—140.

Не говори о већ готовом беогр. говору, него о елементима других говора, често сасвим случајног порекла, који се убацују у београдски говор.

704. Muderizović Riza ef. Nekoliko muhurova bosanskih valija. (Sa 44 slike u tekstu.) GMBH XXVIII (1916) 1—40.

705. Muderizović Riza ef. Jedan popis sarajevskih janjičara iz početka XIX. vijeka. GMBH XXIX (1917) 105—114.

706. Muderizović Riza ef. Kronika Mula Mustafe Bešeskije. GMBH XXX (1918) 29—102.

707. Murko Dr. Mathias. Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegovina im Jahre 1913. Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-Hist. Klasse, B. 176. Abt. 2. Wien, 1915, 1—50.

За своја испитивања задржао се у Бос. Новом, Бос. Костајници, Бос. Дубици, Орахову, Бос. Градишци, Дервенти, Мишници, Лобоју, и у долини реке Босне и њених левих притока, у Сарајеву, и нарочито у Херцеговини. Обични су називи: пјесме, старинске јуначке, од јунака, од старих јунака, само о јунацима, старинске, старе, од старине, старачке; даље: унгјурске (угарске), будимске, мухучке пјесме, мулучкиње (мулучи, цари) — царске. У многим селима гуслар се зове и гуслач и пјевач — пивач, и многе породице имају име Пивач. Сем код муслимана, тамбура са две жице позната је и код православних (Дубица, Дервента) и католика (Дервента, Бања Лука, Јајце — Добратини, око Маглаја). На пригорској граници епска поезија се најјаче развија; иначе, обично је нова поезија порекла књишког код хришћана: код православних свештеника (који носе, поред трбника Вукове песмарице и при обеду читају), затим о новим догађајима (руско-јапански рат, балкански ратови), а код католика из Качића,

Јукића и др. Љубав за епске песме је врло велика (од 2, 3 часа до зоре могу слушати). Пева се нарочито о свадбама. — Ова саопштења су драгоцене за познавање садашњег стања народне поезије у Босни и Херцеговини, за упознавање технике, начина певања, навика певача, назива, и за питање о обнављању народне поезије.

В. бр. 438, 895.

М. П.

708. Murko M. Ko je napisao »Razgovor vila Hirkinja« god. 1835? LjJAK XXXI (1916) 129—131.

Мисли — М. Шувић, али има и неких сумњи. В. бр. 613.

709. Murko M. Neues über südslavische Volksepik. Sonderabdruck aus den Neuen Jahrbüchern. Jahrgang 1919, I. Abt., XLIV. Band. Heft 6. Verlag und Druck von B. G. Teubner in Leipzig.

Говори о карактеристици поезије код Јужних Словена, нарочито о историском карактеру епске поезије. Даје главне резултате својих посматрања из 1913 год. в. бр. 707.

710. Murko M. Početak jedinstvenega književnega jezika Hrvatov in Srbov. Prace Baud (1921) 116—124.

Мисли да је мишљење граматичара Бартула Кашића (1575—1650) о томе да је босанско наречје (јужно) најлепше и да њиме ваља писати у нас, преко Дела Беле и других граматичара који су се служили његовом граматиком (Рељковић, Волтици, Апендини, Шиме Старчевић и др.), остало у живој традицији до илирског покрета, утицало на њ, а омет да је илирски покрет утицао на Вука Караџића да се одлучи за југозападно наречје.

Иако има и тачних напомена (већином познатих) у овоме чланку, не могу се сложити са приписивањем оваквог значаја Кашићеву утицају. А. Б.

711. Musić August. Dodatak »Pitanjima u hrvatskom ili srpskom jeziku«. Rad CCIII (1914) 150—156.

Чланак је допуна пишчеве раније синтактичне расправе под горњим насловом у 184. књизи Рада. Овде се доказује, како су и конјункционална питања у сх. синтакси управо дисјунктивна, а то се види отуда, 1. што се на позитивно конјункционално питање добива и негативан, а на негативно и позитиван одговор; 2. што је сваки *verbum dicendi* и *sentienti* у директном и индиректном питању изречен апсолутно и 3. што су питања сама по себи управо хипотетичне реченице.

Писац уме да прикладним примерима из везаног и неvezаног народног говора потврди своја напред формулисана запажања из психологије нашег народног језика, иако се ту и тамо у самим његовим примерима опажа, како су преузане напред стављене формуле с обзиром на бујицу душевног живота која се огледа у реченичким склоповима нашег народног говора. П. К. Б.

712. Musić Aug. Rječnik hrvatsko-slovenski, priredio prof. —. Zagreb, 1919. XVI + 61 стр. 8°.

713—14. Musić Dr. August. Komparacija i negacija. Rad CCXXII (1920) 270—280.

715. Noršić Vjekoslav. Odnosaji općine Samobor godine 1774. VNZ A XVI (1914) 216—223.

Извештај комисије од 1717. о »урбарналним« односима, на народном језику, паралелно са латинским текстом.

716. Његован Др. Владимир. Наша хемиска номенклатура. Прил (1928) 568—4.

Из предговора делу Kvalitativna analiza. (Зарепб).

717. Obradović Dositej. Život i priključenija Dimitrija Obradovića, parečenoga u kaludjerstvu Dositeja. Priredio Dr. David Bogdanović Zagreb. 1921.

Школско издање латиницом, са предговором о животу и раду Д. Обрадовића, и са неколико сумарних напомена о његовом језику.

718. Остојић Тих. Стихослов од год. 1717 ЈФ II (1921) 126—129.

719. † Остојић Тихомир. Захарија Орфелин. Живот и рад му. Београд. 1923. 224. Посебна издања СКА XLVI.

Недовршен, али ипак драгоцен рад о Зах. Орф., нашем писцу 2ге половине XVIII в. — Раније је Остојић написао (JArch XXX) Zacharija Orfelin als Philolog (1909).

720. Pavičić Stjepan. O govoru u Slavoniji do turskih ratova i velikih seoba u 16. i 17. stoljeću. Rad CCXXII (1920) 194—269.

У тумачењу како су настали разни данашњи говори у Славонији не пристаје писац потпуно ни уз филологе (Јагић, Решетар, Белић) који су мишљена да су Турци, уништивши за својих провала старо кајкавско становништво, довели са собом босанске штокавце (већином икавце) и населили их по опушћеним крајевима, а ни уз историчаре (Смичклас, Лопашкић) који држе да се старо становништво за време поменутих провала није могло да разбегне, него да је остало у земљи и да је с временом у непрестаном контакту са штокавским досељеницима променило свој стари говор. Да се то питање ваљано реши, он мисли, да се ваља обазрети на три ствари, и то: на данашњи говор у Славонији, на вести о насељавању и насељавању пре и после турскога господства и, напокон, на народне речи по латинским славонским споменицима. Прелазећи на раздео појединих славонских говора и настоји да установи међусобне њихове границе и порекло. Ту се изукрштала старија кајкавщина и чакавщина са принадошлом штокавштином и отуда оне групе штокавско-екавског, јекавско-икавског изговора и кајкавско-штокавска мешавина, сад се екавским, сад с икавским изговором и т. д. Уза све, и позитивније стране радње, чини ми се да је ствар нешто одвише развучена и не толико прегледна.

721. P(avletić) K(rsto). В. бр. 611.

П. К. Б.

722. P(avletić) K(rsto). В. бр. 675.

723. Павловић Јеремија М. Живот и обичаји у Крагујевачкој Јасеници у Шумадији. ЖОН XII (1921) X + 271 (са једним прилогом) [СБЗБ XXII 1921].

724. Павловић Љуба. Историја и душевне особине важнијих породица. ГСГД III—IV (1914) 238—249.

725. Павловић Љуба. Једна сродничка веза Бокеља и Ваљевапа. ГСГД VI (1921) 153—155.

726. Павловић Миливој. О македонским говорима. ЈГл (1915) 90—94.

О употреби члана и о губљењу деklinације. Одговор на један чланак бугарских листова.

727. Павловић Миливој. О члану у диалектима источне половине Балканског Полуострва. — Дело 1915, књ. 73, 83—86.

Иноси и развија познату теорију да је члан несловенска особина, развијена под утицајем страним.

728. Павловић Миливој. Наша Нација. Језик и етична синтеза. — Савремена питања, бр. 10. Ниш, 32, 16°.

По познатој теорији проф. А. Белића, као последица померања ставовништва, с једне стране долином Вардара, с друге на север и северозапад, наступиле су мешавине дијалеката или дијалектаских црта, тако да се више не може дати језичко-дијалектаска граница између племена нашег народа.

729. Павловић Миливој. Тирилица или латиница. ПрГл XXVII (1920) с. 276.

О употреби једне и друге азбуке у прошлости, и о њиковом постанку. Употреба обадве азбуке у књижевности не може ометати нормалан развој књижевног језика, а да ли ће и када једна од њих превладати — може решити само употреба.

730. Павловић Миливој. Настава српског језика у нашим средњим школама ПрГл XXXVIII (1921) 217—222, 268—274.

Критика наставе језика по догматичној граматици. Полазећи од психолошких услова за формирање језика, тражи да систематисање категорија буде вршено на елементима који су већ асимиловани у свести ученика.

731. Павловић М. Белићеви одломци босанског јеванђеља. ЗББел (1921) 239—248.

732. Павловић Мил. Оцена бр. 853 а. Прил II (1922) 298—299.

Поред извесних замерака, референт истиче тешкоће које је имао савладати писац, и истиче да ова расправа ипак чини један користан прилог познавању Доситејевог језика с формалне стране.

733. Pavlović Milivoj. Nastava srpsko-hrvatskog jezika i književnosti u nižim školama (treba: razredima). ГЛПД II (1922) 183—186.

Брани од учињених приговора увођење наставе књижевности (читање народних песама) у ниже разреде, и тражи, уместо граматичарског учења језика, учење на добрим примерима, уз које би долазило систематисање.

734. Павловић Др Миливој. Проблеми нашег књижевног језика. СКвГл VII (1922) 440—448.

735. Павловић Др. Миливој. Приказ бр. 418. СКвГл VIII (1923) 551—554.

735 а. Павловић Др. Миливој. Књижевни језик и закони језичког развика. СКвГл VIII (1923) 276—285.

736. Павловић Др. Мил. Избор дубровачког песништва и љубавна лирика. Београд 1923. 122.

Популарно издање за употребу у средњој школи. Са малим уводом: »Љубавна поезија у дубровачком песништву« и »О књижевном језику дубровачких писаца« (9—15). При дну стране тумаче се речи и облици.

737. Пандуровић Сима. Горски Вијенац, владике црногорскога Петра Петровића Његоша. Седмо издање с коментарем Милана Решетара. Издање С. Б. Цвијановића, Београд 1920. Мис II (1921) 1693—1700.

Реферат и замјерке коментару: поред неких јасних а објашњаваних места, требало је дати коментар за стихове »Траг по трагу мени поменуо« и »Зло се трпи од страха горега«. Код стихова »Наши цари закон погазише... За правило лудост изабраше« С. П. даје објашњење које боље одговара контексту, а тако исто с правом исправља тумачење »Без муке се пјесма не испоја...«

Јунаштво је цар зла свакојега«, и »Јаки зуби и тврд орах сломе« и т. д. Али, исто тако има и недовољно оправданих замерака, где С. П. даје само парафразу, каткад додајући психолошко објашњење, без кога је ипак коментар јасан, н. пр. за стихове »Чашу меда још нико не попи...« и т. д. М. П.

738. Pasarić Josip. »Filološke zabavice« dra N. Andrića. NVj XXXI (1923) 253.

739. Pasarić Josip. Приказ бр. 850. NVj XXXI (1923) 256.

740. Páta Josef. Рецензија Српског речника књижевног и народног језика (по материјалу Лексикографског Одсека СКАкад. израдио Момчило Иванић. Београд 1913). LF XLI (1914) 308—312.

Замера му на непотпуности.

741. Páta Dr. Josef. Kapsowy Słownik serbsko-češko-južnoslavenski a česko-serbski. Праг 1920. 12°. Стр. 320.

Цепни речник лужичко-српски, чешки и српско-хрватски и чешко-лужичко-српски. При састављању нашег дела помагао му Др. Драг. Прохаска.

742. Páta J. Оцена бр. 458. CMF V (1915—16) 466—67.

743. Pascher S. Nešto o hrvatskim imeničkim sinonimima i o svezi književnoga govora prema njima. NVj XXII (1914) 241—251.

Pisac dijeli nazive za pojmove i stvari u 2 kategorije. U prvu idu oni, koji su upućeni i svakome za život bezuvjetno potrebni; za ove jezik redovno nema sinonima ni inačica (ovakvica i onakvica). U drugu kategoriju idu pojmovi i stvari lokalne vrijednosti, intimnijega značenja (nazivi iz seljačkoga života, iz pojedinih obrta, iz dječijega života); za ovu kategoriju riječi imade svaki kraj svoje nazive i samo ovdje nalazimo sinonima.

Za odnos literarnoga jezika prema sinonimima postavlja pisac princip: Za jedan pojam jedan naziv, koji se govori na što prostranijem području.

F. F.

744. Petz Dr. Vlado. Narodni jezik i književnost u srednjim školama. NVj XXX (1922) 193—203; XXXI (1923) 1.

О распореду грађе за читанку и граматiku народног језика у нижој гимназији (1 чланак).

745. Петковић Др. Влад. Р. Старине. Записи, натписи, листине. (Народни Музеј у Београду. Писани споменици I.) Београд. Издавачка књижарница Напредак. 1923, 8°, стр. 80. В. бр. 811.

746. Petračić F. Оцена бр. 650. NVj XXVI (1918) 112—118.

Више мисли и напомене поводом ових цртица него ли приказ Маретићева чланка.

747. Petračić Franjo. Stambul i Istambuli. NVj (1919) XXVII 92.

748. Petrović V. K. Lirske pjesme. (Zaplanje ili Leskovačko u Srbiji.) ZbNž XIX (1914) 176—182.

Текст недовољно критичан и неакцентован.

749. Петковић Сава. Опис рукописа манастира Крушедола. (Описи рукописа православних српских манастира у Митрополији Карловачкој.) Издаје Монашко Удружење православне српске Митрополије Карловачке. Свезак први. Ср. Карловци 1914. 20 + 264. 8°. В. бр. 875.

750. Porarić Vane. Кратак приказ бр. 586. NVj XXVI (1918) 180—181.

751. Popović dr. M. Staranje za jedinstveni pravopis. JNj VI (1922), II књ., 92—94.

752. Поповић Павле. Оцена бр. 915. Прил. II (1922) 100—101. Повољно.

753. Прљинчевић А. Како су Бугари добили Патриаршију, из рукописне књиге бр. 13 (беседе Св. Отаца) Ман. Св. Тројице код Плеваља. Спом LVI (1922) 30—31.

Текст исправнији него у ГлСУчДр VII 174.

754. Радић Др. Душан. Цепни речник српског и мађарског језика. I. Српско-мађарски део. Нови Сад 1921.

755. Радонић Јов. 1. Грађа за историју буне Пере Сегединца. — 2. Прилози за историју браће Јакшића. Спом LIX (1923) 176.

Изводи, докум. на лат. и нем. језику. — На крају речник (необичнијих речи).

756. Рађеновић Петар. Села парохије Крњеуше у Босни (код Петровца). Нас XIII (1922) 155—189.

757. Рамовш F. Une isoglosse čakavo-kajkavienne. RESI III (1923) 48—58.

Рамовш, усвајајући главне резултате моје расправе у RESI I (1921), 20 и д., мисли да би се могло претпоставити да су три наша основна диалекта: кајкавски (словеначки и хрватски), чакавски и штокавски донели на Балк. Полуострво *t'* и *d'* из своје заједнице, па да су те гласове, већ на Балк. Полуострву, *кајкавци* и *чакавци* изменили у *t'* и *j*, а штокавци развили у *č* и *đ*.

То би могло бити, али Рамовш *шо* није доказао. Из његовог излагања излази као поуздано да су претставници словен. језика и кајк. диалекта имали у X в. још *t'* и *j*. Јер то што Словенци место *Georgius* имају *Jurij* (53 стр.) не доказује да је код њих морао бити посредни облик са *đ*; тако исто ни назив места *Trojane* (према *Trōdū*, ако је Рамовшева етимологија баш и потпуно тачна) то не доказује, јер је однос *d:j* у њему могао бити овде „морфолошке“ природе, а не гласовне (т. ј. без прелазног *đ*).

И тако, засада, док се не докаже да су чакавци и кајкавци (у широком смислу те речи) били на Балк. Полуострву у ближим односима него према штокавцима, ја остајем при својим извођењима у RESI I, 20—27.

В. бр. 413.

А. Б.

758. Rešetar M. Рецензија бр. 634. IF XXXV (1915) Anz. 41—45.

759. Rešetar M. Рецензија бр. 634. JArch XXXVI (1915—1916) 538—551.

760. Rešetar Milan. Elementar-Grammatik der kroatischen (serbischen) Sprache. Zagreb 1916. XI + 208. 8°. В. 374 а, 468 а, 552 а, 643 а.

761. Rešetar Milan. Filološka pitanja u Jugoslaviji. KJ II (1918) 412—414.

Кад се зовемо »Југославијом« (а да ли се баш тако зовемо?), треба да примимо име »Југословени«. — Ако већина писаца хоће егавски да пише, то наречење треба примити као заједничко. — Треба уједначити правопис и графику, па онда решити питање и о азбуци. Непотребно је да имамо две.

762. Rešetar M. StPH XXIV. Djela Inácija Ćorgi (Ignata Đorđića), kniĝa prva. Za štampu priredio. LXXXIX + 616. 8°. U Zagrebu 1918. B. бр.

Ово је прва књига дела Ђорђићевих, у којој су *Pjesni razlike* и *Uzdasi Mandalijene pokornice*, а у другој књигу доћи ће остала дела с уводом о животу и раду Ђорђићеву. Издање је критично и мајсторски опремљено, те чини част Југославенској Академији. А. С.

763. Rešetar Milan. Sitniji prilozi. Građa IX (1920) 64—86.

Овде су четири прилога с приопштењима: 1. Jedna neizdana pjesma Marina Držića. 2. Pirna pjesma Ćona Palmotića. 3. Nekoliko latinskih i talijanskih pjesama Inácija Ćorgi (Ignata Đorđića). 4. Dopune i ispravci Gučetićeve Dalide.

764. Rešetar Milan. K izgovoru dugoga ĥ u starijih dubrovačkim pjesnika. NVj XXIX (1921) 118—123.

Prof. Dr. T. Maretić (в. бр. 656) upirući se o različno pisanje refleksa za ĥ u dugim (*iĥe*) i kratkim (*ie*) slogovima kod dubrovačkoga pisca Bare Bettere (oko g. 1700.) takao se u ocjeni akademskih izdanja Đorđićevih i Gundulićevih djela pitanja, nije li u tim razlikama potvrda za jednosložni i dvosložni izgovor refleksa za ĥ u dubrovačkom govoru Bettere kao i ranijih pjesnika.

Prof. Rešetar analizujući pisanje Betterino nalazi, da i Betteri *iĥe* (kao i *ie*) u stihovima broji redovno jedan slog, pa prema tome ostaje i dalje pri tome, da su Dubrovčani prije Bettere, u njegovo doba kao i danas, izgovarali reflekse za ĥ »po pravilu«¹ jednosložno, osim u riječima kao *nije*, *prije*, *smiĥe*, *donije* i t. d., gdje se *iĥe* redovno izgovara dvosložno.

Betterino *iĥe* ne odgovara našem *iĥe*, već je upravo *iĥe*, gdje je *ij* — *i*, koje Bettera također u nekim prilikama piše *ij*. F. F.

765. Rešetar M. Sekundarni poluglas u srpskohrvatskom književnom jeziku. Прил I (1921) 238—251.

Сумаран, али врло интересантан, преглед рефлекса примарног, прасловенског и секундарног, српскохрватског полугласника у данашњем нашем језику.

766. Rešetar M. Рецензија на бр. 485. NVj XXIX (1921) 161—163.

Сасвим неповољно.

767. Решетар М. Дуги сугласници у српскохрватском језику. ЈФ II (1921) 111—114.

768. Решетар Милан. Четири дубровачке драме у прози из краја XVII вијека. Издао —. У Београду 1922. Цена 16 динара. XXII + 231. ЗБИК I О. Књ. VI.

1. Јерко Шкрипало. 2. Пијеро Музувијер. 3. Бено Поплесија. 4. Вучистрах. — Од непозног писца. Р. мисли да би он могао бити Канавеловић. Издао 2—4 по доцнијем препису о. Иноченца Чулића (дошао у Дубровник 1806, а † 1852), а додао варијанте рукописа Југослав. Академије (I. с. 70, за Вучистрах, сигнатура А); за Јерка Шкрипала узео за базу рукопис Франјевачке Библиотеке у Дубровнику (бр. старији 38, новији 258, сигнатура Ф), а варијанте даје из Чулићева рук. (сигнат. Ч). — При давању текста Решетар

њихово *i* или *j* бележи према данашњем изговору (*ij*, *ji* или *ijj*), њихово *je* и *ie* бележи као *je* и *ije* према данашњем писању, дубровачко *dz* бележио тако, иначе остављао (сем неких ситница) онако како је у рукопису. — На крају додао Рјечник (стр. 211—231) у којем се тумаче дубровачке речи, а нарочито страногa порекла.

Текст је значајан по томе што су то једини драмски прозни текстови из XVII века; али је штета што су нам се сачували само врло позни преписи (из почетка XIX в.), тако да ови текстови не могу бити у свему огледало ни језика свога краја (Дубровника) ни свога времена.

В. бр. 470.

А. Б.

769. Rešetar M. Unifikacija našega pravopisa. JNj VI (1922) 327—331. 327—331.

Писац тражи уједначење речника. Затим говори о томе да ће превладати скавизам, и да ће из књижевности ишчезнути јекавски говор, као што је ишчезао и икавски, кајкавски и чакавски. Највише тешкоћа биће због две азбуке. Затим говори о одступањима правописним од Вуковог правописа у загребачком стилу језика (*dat ću, govorit ću*, и т. д.), и о тешкоћама у латиници (*dj, đ, gj*). Уз ово он убраја и неке појаве које нису правописне већ диалекатске, и односе се на непрецизност нашег књижевног језика у овом правцу. М. П.

770. Решетар Др. Милан. Које је године постала Гундулићева пјесма Фердинанду II Прил II (1922) 180—183.

Утврђује да је она могла постати почетком 1637 год., пошто је написана за свадбу тосканскога великог војводе Фердинанда II, која је била 5. јула 1637 године. — Говори о времену састављања и других Гундулићевих дела.

771. Rešetar M. StPH XXV (1) Djela Inácija Ćorgi (Igrnata Đorđića). Za štampu priredio —. Kńiga druga: Saltijer slovinski i proza. U Zagrebu 1922. 320 стр. 8°. В. бр. 762.

772. Rešetar Prof. Milan. Elementar-Gramatik der serbischen (kroatischen) Sprache. II. durchgesehene Ausgabe. Zagreb 1922. XI. 209 стр. 8°.

У главноме. дело је остало исто; узете су у обзир напомене критичара (Ажбота и др.) и пријатеља (Т. Остојића). В. бр. 760.

773. Rešetar M. Рецензија на бр. 597. Sl II (1923) 138—153.

Врло исцрпно говори о Керблерову издању. Повољније суди о њему него ли А. Стојићевих (в. бр. 815); чак брани Керблера од неких приговора Стојићевих, и кашто са основом.

А. Б.

774. Решетар М. Оцена бр. 418. НЕвр (1923) VII. 10.

775. Ribezzo Fr. Реф бр. 485. RJGH (1918).

Похвално, али неосновано. В. бр. 766.

776. Rožić Vatroslav. Na odbranu hrvatskoga jezika. NVj XXX (1922), св. 9—10, с. 394—399.

Писац устаје против увођења многих нових речи у журналистици. Примедбе се свде на пуризам поводом појединих страних речи или облика који нису у духу народног језика, и предлаже да старање о чистоћи језика предузме »Друштво хрватских средњешколских професора у Загребу«.

777. Rožić Vatroslav. Nekoliko novih »barbarizama«. NVj XXXI (1923), 149—157, 227, 374—382.

Продужење познатих бележака Рожићевих, у којима има и тачних и нетачних примедба. **А. Б.**

778. Rotkvić Vjekoslav. O bezličnim glagolima. NVj XXVI (1918), 65—76, 119—139, 209.

Uvod. I. Historija problema. II. Logička strana problema. III. Jezična strana problema.

779. Rubić Stojan. Narodne pjesme. (Duvno u Bosni.) ZbNZ XXIII (1918) 232—246.

Скупљач није означио од којих је лица слушао песме. Текстови икавски, неакцентовани.

780. Rubić Stojan. Narodne pjesme. (Duvno u Bosni.) Drugo kolo. ZbNZ XXIV (1919) 308—315.

Икавски текстови са покојим јекавизмом. Неакцентовани. Нису означена лица од којих је бележено.

781. Руварац Дим. Синђелије патриарха Арсенија Црнојевића. Спом LV (1922) 1—6.

782. Руварац Д. Старе Синђелије. Приштити — Спом LV (1922) 37—44.

Овде су: Синђелија Мојсеја Петровића, митрополита београдског. Препис у »Протоколу Ⲛⲓⲛⲁⲓⲙⲓⲁ... 1729 (Карловачка саборна црква Св. Николе); грамата-синђелија Викентија Јовановића, митрополита београдског (1784); грамата-синђелија патриарха српског Арсенија Јовановића (1739); синђелија митрополита и архиепископа карловачког Павла Недељковића (1767); синђелија митрополита и архиепископа карловачког Стефана от Стратимировића (1804).

783. Руварац Прота Дим. Кореспонденција Јована Саског, ректора протестантске школе у Вуру с Сојсијем Петровићем, митрополитом београдским. ГодНЧ XXXV (1923) 102—109.

784. Σ (грчко С.) Trijebite tuđice i klonte ih se. NVj XXIII (1915) 717—718.

Наводи се наредба прускога одељка за просвету (у Диселдорфу) од 1914 год., којом се, после објаве рата, тражи избегавање туђица у немачком језику. Упућује се на књижице Сарацина, дра инжињ. и дра филозофије, које је издао »Allgemeiner deutscher Sprachverein«.

785. Szabó Prof. Gjuro. O značenju topografskog nazivlja u južnoslavenskim stranama. JNj III (1919) 29—31.

О досадашњим резултатима у овом послу.

786. Szegedy R. Adalékok a horvát kajnyelv-vjárás hungarizmusainak történetéhez. (Прилози историји маџаризма у хрватском кајкавском дијалекту.) NyK 44 (1915) 35—66.

Материјал узет из Петрећијевог превода јеванђеља од 1651 год.

787. Селищевъ А. Очерки по македонској дијалектологији. Казань. 1918. 284 с. 8^о.

788. Симић Живојин. Српска Граматика. Београд. 1922. 282 + 3 стр. Испривака.

1. Увод. 2. Наука о гласовима. 3. Врсте речи. 4. Именски облици. 5. Глаголски облици. 6. Синтакса. 7. Интерпункција. 8. Напомене из правописа.

789. Skarić Vlad. Jedna zanimljiva pjesma iz Bosne. KJ II (1918) 271—272.

Текст песме бр. 42 из збирке Косте Хаџи-Ристића (издање Српског Ученог Друштва, »Српске народне pjesме покупљене по Босни«, 1873), са белешком о томе да је она вероватно прерада друге које песме.

790—91. Скарић Владислав. Пријекло православнога народа у сјеверозападној Босни GMBH XXX (1919) 219—266.

Писац чини добро што не верује крсним именима као доказу порекла; имају више вредности његова упућивања на породична имена, називе локалне и обичаје и ношњу. — Главно насеље у северној Далмацији и западној Босни је из Херцеговине, а насеља су вршена у групама; има досељеника и из даљих крајева, Лима и Тиховине. У Ситљу, ма да ближе Херцеговине има само млађих досељеника. У Пљевни и Горњој Сани има досељеника из Санџака и Херцеговине. У Унцу и личким крајевима има Брђана, Црногораца, Крича, Старовлаха, Херцеговаца. За околину Петровца, писцу изгледа да није било досељавања у групама. У Бравском, Саници и Кључу мало је православних, а муслимани су махом старинци. У области између Сана и Уне има старих досељеника из далеких крајева (Херцеговаца, Далматинаца), и нових из јужнијих брдовитих крајева. У Крајини преко Уне има старих досељеника из Херцеговине, а има породица чак из Штипске Црне Горе (или Штипа) и Сјенице. У Змијању стари досељеници су се отселили даље на север, а млађи досељеници су из западних брдовитих крајева и из северне Далмације. Танар са околином има ново становништво с леве обале Уне и са Змијања. У Козари и Лијевчу стара насеља су вршена доцније но у јужнијим крајевима; у Дубачком протопрезвитерату мање је досељеника из Далмације, западне Босне и т. д.

М. П.

792. Скарић В. Катастих манастира Завале из 1817 године. GMBH XXXII (1920) 207—210.

Писан грчким словима, али српски, ијекавски. Текст и транскрипција.

793. Skerlić Dr. J. Eseji o srpsko-hrvatskom pitanju. Priedio i predgovorom popratio Vlad. Corović. Jugoslovenska biblioteka, knjiga I. Zagreb 1918.

У овим есејима је реч углавном о културним питањима. Први је чланак „Istočno ili južno narečje“, о увођењу екавског наречја и латинице, — погледи које *Književni Jug* „ne samo da je uznastojao da ih iznova propagira nego ih i u praksi proveo“.

В. бр. 454.

794. Skok Petar и Bulić Frano. В. бр. 450.

795. Skok Dr. Petar. Imena pastira u dubrovačkoj pastorali. Прил II (1922) 139—144.

Показује да су пастири у дубровачкој пасторали добијали наша народна имена, док су митолошка бића задржавала класичка имена.

796. Slamnik Antun. Smrt mladoga Antuna. (Grad Rijeka.) ZbNZ XXIV (1919) 322—324.

Песму у народном духу, на месном говору, сложила баба несрећнога младића, 70 година прошлога века.

797. Smičiklas Tade. *Diplomatički Zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Izdala Jug. Akademija Znanosti i Umjetnosti. Sabrao i uredio —, pravi član Akademije. — Svezak XII, listine god. 1351—1359. Zagreb. 1914. VII + 775. Ispravci. — Svezak XIII, listine god. 1360—1366. Sabrao —, uredili Dr. Marko Kostrenčić, Emilije pl. Laszowski. Zagreb. 1915. VII + 764. Ispravci. — Svezak XIV, list. god. 1367—1373. Sabrao —, uredio Dr. Marko Kostrenčić. Zagreb. 1916. VII + 728. Ispravci [deo indeksa »Index« (nastavak i svršetak)] izašao prvobitno zasebno].

798. Смодлака Др. Јосип. Име државно. СКвГл VIII (1928) 288—300. За име југословенско.

799. Српске народне јуначке песме. (Са сликама.) Београд 1922. 4°. Стр. 342.

Ово је избор од 71 песме учињен из Вукових издања наших народних песама свих врста и свих циклуса и украшен оригиналним цртежима и сликама јужнословенских уметника. — Издао Задужбина Димитрија Стаменковића која се налази под управом Српске Краљевске Академије Наука. Издање је за широке кругове.

800. Станојевић Ст. Студије о српској дипломатији. Глас ХСIV (1914) 192—262 V Арена. (Proemium). VI Промугација (Нотификација); Глас ХСVI (1920) 79—152. VII Интервенција (петиција). VIII Експозија (нарација). IX. Диспозиција; Глас С (1922) 1—48. X Санкција; Глас VI (1923) 1—96. XI Корободија. XII Апрекација. XIII Потпис. XIV Дијак. Граматик. Нотар. Канцелар. Номик. Логотет.

801. Стефановић Жив. Н. Српска граматика за ученике нижих трговачко-занатлијских и других стручних школа. Издање књижаре Рајковића и Ђуковића, Београд (1922) 8° стр. 1—125 I—III.

Сва четири дела граматике дата су овде у кратком прегледу, са напоменама о правопису и о ортографији. Главна је пажња обраћена на начин изношења материјала и упрошћавање његово (писац се угледао на писце практичних француских граматика Брино-а и Бони-а, Дисушела и Тутеј-а). — У самом схватању и овако упрошћене грађе има доста ствари у којима се са писцем не можемо сложити.

А. Б.

802. Ст (ефановић) П. Оцена бр. 914 Наст (1921) 69—70.

803. Стоиловъ А. П. Рецензија бр. 901. Разв II/4 (1918) 124—125.

804. Стојановић Љуб. На, нај ЈФ III (1921), 229—300.

805. Стојановић Љуб. »Требник« Манастира Св. Тројице код Пљеваља. По препису проф. А. Прљинчевића. За штампу приредио —. Спом LVI (1922) 22—30.

Први опис овог рукописа, непотпун, и исписи вођени без везе са осталим текстом, од С. Косановића (ГлСрпУчДр 29, 172—177). Ово издање по тачном препису. Недостају листови из почетка, с краја, и неки из средине. Сад има 82 листа, док је Косановић забележио 88. По добром препису који је »готово факсимилисан«, Г. Љ. Стојановић закључује да је рукопис из почетка XV века, из Полиња, области Дебарске епархије. То није требник, већ зборник.

806. Стојановић Љуб. — Српска граматика за IV разред гимназије. Саставио — Београд 1922. 87 стр. у мал. 8°.

Наставља се на његове досадашње три граматике. Има користан увод о језику опште, писмености, књижевном језику, народним дијалектима и граматици. Дају се елементи историје гласова и нешто из прошлости облика. У синтакси је са нарочитом пажњом и оригиналношћу израђен одељак о значењу глаголских облика (60—85). — Међу данашњим граматикама писаним традиционалним начином претставља пријатну новину.

А. Б.

807. Стојановић Љубомир. »Горски Вијенац« од П. Петровића Ње-гоша. ПрГл (1923) 331—334, 394—397.

Позива се на свој реферат о Г. В. (ПрГл 1891, 57—67) и на одговор Решетаров (ib, 666-8) и износи своје неслагање у неким местима овог спева са Р. још и сада, сматрајући да г. Р. треба у коментару да помене и она тумачења са којима се Р. не слаже.

808. Стојановић Љуб. Стари Српски Записи и Натписи. Прикупио их редио — Књига четврта. ЗБИЈК X (1923) 1—227. 8°.

Поправке ранијих записа; штампање нових из збирке коју су Академији послали различни скупљачи натписа.

809. Стојановић Љуб. Житија краљева и архиепископа српских од архиеп. Данила и других. Глас CVI (1923) 97—112.

О првобитној Даниловој редакцији и о настављачима; о годинама архиеписковања појединих архиепископа.

810. Стојановић Љуб. Живот и рад Вука Стеф. Караџића. (26. окт. 1787 † 26. јан. 1864.) 1924 XXIII + 783.

Велико дело, рађено по изворима прве руке, о животу и раду В. К., његовој ортографско-језичкој реформи. — Оцену овог дела донеће ЈФ у идућој књизи.

811. Стојановић Љуб. Оцена бр. 745. ЈФ III (1922—23) 139—141.

812. Стојановић Љуб. Допуна. ЈФ III (1922—23).

Тачније утврђивање неких места у чланку: »О значењу и употреби глаголских облика у реченици«. ЈФ II (1921) 187—210.

813. Стојановић Љуб. Једна синтаксијска конструкција са part. praet. ЈФ III (1922—23) 7—10.

814. Стојићевевић А. Заменае за љ у Динка Рањине. ЗББел (1921) 196—219.

У речима које се у Рањинино доба нису другаче говориле, он је писао јекавски; али у речима које су се могле изговарати и јекавски и ијавски, Рањина претпоставља ијавски изговор, »премда је за извештај број тих речи јасно из њега самога да их је он јекавски говорио«. Мешање рефлекса за љ, као и у другим цртама, објашњава тиме што је то општа појава у далматинској књижевности XVI века.

815. Стојићевевић А. Реферат бр. 597. ЈФ II (1921) 136—147.

816. Stojković Marijan. Karakteristika života i djelovanja Bartula Kašića iz Paga (1575—1650). NVj XXI (1914) 1—9.

Има напомена о његову језику и ортографији.

817. Stojković Dr. Marijan. Оцена бр. 441 а. NVj XXIV (1916) 634—649, 702—707.

Са доста корисних напомена.

818. Стојковић Ср Ј. Постапак и порекло народних песама о Краљевићу Марку. Браство XV (1921) 1—17 и засебно.

Популарна расправа, са доста тачних напомена.

819. Strašek Milan. O modernizovanju jezika u vinodolskom zakonu. NVj XXVI (1918) 608—611.

Poređenjem jezika vinodolskoga zakonika s jezikom glagolškočakavskih isprava 14.—16. vijeka pisac utvrđuje samo ovo odstupanje od arhaističnijega jezika originala 13. vijeka: u (pored *l*) za *l*, u (pored *v*, *va*) za *v*, izostavljanje poluvokala i apostrofa, odbacivanje vokala *si* u inf. i u partic. prez., oblik 1. prez. *dim* mj. starijeg *diju*, inače oblici *ženom* i *znam* drži da su mogli biti već i u originalu. F. F.

820. Strašek Milan. Još o vinodolskom zakonu. NVj XXVII (1919) 402—404.

Polemika s R. Strohalom o vremenu, kad je sačuvani rukopis prepisan.

F. F.

821. Strašek Milan. Оцена бр. 846. NVj XXX (1922) 152—155; 248—251. В. бр. 847.

822. Strohal Rudolf. Iz stare glagolske proze. ZbNŽ XIX (1914) 183—187.

Одломак из глагољског зборника XVIII в. фра Марка Кузмића (или Кузмићевића). — Шток-ичавски.

823. Strohal R. Jedna glagolska bilješka iz Cvetkovića kraj Jastrebarskoga iz god. 1395. NVj XXII (1914) 639.

Наводи из краја Карловац-Јаска досада познате споменике (15 на број).

824. Strohal R. Nekoliko ćirilskih isprava o dopisivanju turskih begova sa hrvatskim komandantima vojske. VHZA XVI (1914) 45—50.

Осам ћирилских писама из Студиске Библије у Љубљани: Нових Влаха (1661—1611), Бера Пеширевића пет писама (1720—1741) и два писма бега Ахмета Беловића (1727—1741) из Бишћа.

825. Strohal Rudolf. Odluke Veprinačkog Suda od god. 1589—1591. VHZA XVI (1914) 117—154.

Налазе се у Архиву Југ. Акад. у Загребу и писане су глагољицом. Овде се у целини саопштавају.

826. Strohal R. Jedna matica krštenih glagolicom pisana iz (!) Vrhovaca kraj Krašića. VHZA XVI (1914) 209—215.

Чува се у Зем. Арх. у Загребу. Последњи поп што је у Врховцу писао глагољицом био је Матија Рајковић († 1683). — Почине се 1672 године, а завршује 1720. Од 1683—1720 писана је латиницом.

827. Strohal Rudolf. Hrvatska glagolska knjiga. Troškom pišćevim. U Zagrebu 1915. 89. 243.

828. Strohal R. Kada su bili t. z. »Dialogi pape Grgura« prvi put u hrv. jeziku (sic!) napisani? NVj XXIII (1915) 60—62.

Одговара: вероватно, 1450 године. Из тога закључује да је Хрватско Приморје и оток Крк био колевком хрватске »уметне књиге«, а не Далмација.

829. Strohal R. Tri stare hrvatske isprave iz Rijeke. VHZA XVII (1915) 109—119.

1. Na Rijeci od 20. prosinca 1613 do 9. travnja 1614. 2. Na Rijeci, 7. rujna 1658. 3. Na Rijeci, 20. studenoga 1783.

830. Strohal R. Patareni i hrv. glagolska knjiga. VHZA XVII (1915) 348.

Неколико цитата о Патаренима из глагољске књиге »Диалози папе Гргура Великога«.

831. Strohal Rudolf. Prvi književni jezik u Hrvata. VHZA XVII (1915) 260—272.

Први књижевни језик у Хрвата, по мишљењу пишчевом, језик је хрватских глагољских споменика XV и поч. XVI века, коме у основи лежи диалекат краја међу Јадранским Морем и Купом, Савом, Уном и Саном.

832. Strohal R. Popis deset'ne iz godine 1518 na vlastelinstvima Bosiljevo i Ribnik. VHZA XVIII 4 (1916) 300—303.

По глагољском рукопису из год. 1518 у латинској транскрипцији (чист чакавски диалекат).

833. Strohal R. Istina o hrv. glagolskom pismu u zagrebačkoj biskupiji. NVj XXIV (1916) 396—399.

Доказује, против Милчетића и Јагића, да се у Загребачкој бискупији употребљавало глаг. писмо у 90 места.

834—35. Strohal R. »Prilike« iz stare hrvatske glagolske knjige. ZbNŽ XXI (1917) 239—72, XXII (1917) 257—88, XXIII (1918) 64—124.

»Прилике« фра Марка Кузмића су из прве половине XVIII века. — Део други (књ. XXIII) из других збирака проповеди XIV—XVIII в.

836. Strohal R. Kako bi se pomoglo proučavanju hrvatskih dialekata. LjJAK XXXI (1917) 69—73.

Наводи тешкоће за проучавање диалеката и недостатак прикупљања грађе, због чега се не могу још утврдити ни данашње а још мање историјске границе диалеката. Предлаже да се организује проучавање листина, свештеничких књига писаних локалним говорима, најзад књижевних дела до 1835, писаних такође обично локалним говорима. Напомиње да би требало издати једну диалектолошку читанку са једном диалекатском картом, ради оријентације испитивача.

837. Strohal Rudolf. Dodaci i ispravci k izdanju crkvenih prikazanja starih hrvatskih XVI i XVII vijeka. Rad CCXVI (1917) 218—230.

Изнесе се омашке и нетачности издања старих црквених приказања што га је приредила Југосл. Академија (г. 1893.) под редакцијом Матије Ваљавца. Строхал замера Ваљавцу што је одмах у уводу одао своју лошу палеографску дијагнозу тиме што није знао да одреди праву домовину рукопису који му је послужио за базу издања црквених приказања. Даље, замера му на недоследности у прилагођивању оригиналног текста данашњему правопису и, на крају, доноси попис својих додатака и исправака тексту Ваљевчева издања.

838. Strohal R. Odluke veprinačkoga suda iz god. 1598 i 1599. VHZA XIX (1917) 78—116.

Продужење чланка бр. 825 где су биле приопћене одлуке истог суда за год. 1589—1591. Даје се текст тих одлука.

839. Strohal Rudolf. Mjesto Bolun u Istri koncem 16. i početkom 17. vijeka. ZbNŽ XXIII (1918) 215—231.

У одељку VI (стр. 226) говори се „о језику, писму и књизи“ ; неколико напомена о језику: говор је чакавско-екавски, са ређим икавизмима: $r > er$, $l > u$; $dj > j$; „*pojt*“, „*pojde*“ али и „*poje*“ ; на крају слога остаје *l*, али каткад *v* „*držav*“. Затим долази неколико напомена о облицима.

У употреби обично писмо глагољско, у обичном животу курсивно, а у цркви „уставно“; у VII одељку наводе се породична имена (228—230), а крсна имена у VIII одељку (230). М. П.

840. Strohal R. *Zašto su Hrvati prestali pisati glagolskim pismom?* NVj XXVI (1918) 314—317.

Износи разлоге историског и културног значаја. Има нетачних уопштавања. А. Б.

841. Strohal Rudolf. *Iz starine. Roč, Bribir, Vrhovac.* ZbNZ XXIV (1919) 295—307.

Називи мера у Рочу: а) течности: *сјуд*, *чабар*, *жбан*, *жбуљ*, *букаљ* и *жмуљ*; б) за жито: *сјуд*, *сјарић*, *корица* или *лишрица*; с) за дужину: *палице*. Осим овога, наводе се за свако од ових места породична имена.

842. Strohal R. *Kakovim su pismom Hrvati pisali od početka svoje prosvjete do danas.* VAD XIV (1919) 172—175.

843. Strohal Rudolf. *Hrvatski dialekti u današnjoj ličko-krbavskoj županiji.* NVj XXVII (1919) 190—192.

Однос чакаваца и штокавца у прошлости. Данашње стање по котарима у постцима.

844. Strohal Rudolf. *Dialekti u današnjoj bjelovarsko-krizevačkoj županiji.* NVj XXVIII (1920) 412—416.

Становништво ове жупаније prije турске провале говорило чакавски. Остаци ових чакаваца налазе се још и данас у гараšничком срезу, јер писач не вјерује у предају, да су се касније населили. Данашње kajkavско и штокавско становништво каснији колонисти; kajkavско управо повраћене избјеглице, који су свој чакавски говор за бјегства у Шtajersкој и Kranjsкој покajkавили. Чакавски старосједиоци асимилирали су се овим новим колонистима. Односи kajkavца и штокавца по срезовима у постцима. F. F.

845. Strohal Rudolf. *Jezično stanje u Istri i po istarskim otocima.* NVj XXIX (1921) 222—225.

Статистички подаци у постцима пуџанства нашега и талијанскога језика у Istri и на ostrvима, који су Rapalsким уговором припали Италији. F. F.

846. Strohal R. *Čitanka iz književnih djela starih bugarskih, hrvatskih, srpskih i slovenačkih u I. periodu.* Priredio —.

В. бр. 821.

847. Strohal R. *Odgovor na kritiku moje Čitanke.* NVj XXX (1922) 251—254.

В. бр. 846.

848. Strohal Rudolf. *Pregled tiskara, u kojima su se štampale hrvatske knjige od najstarijih vremena do osnutka Jugoslavenske Akademije.* NVj XXX (1922) 19—26.

Наведена су места где их је било, имена штампара и година када су књиге код њих штампане. Било их у Италији, Немачкој, Доњој и Горњој

Аустрији, Чешкој, Шлеској, Штајерској, Корушкој, Крањској, у Трсту, у Угарској, на Реци, затим у нашим крајевима.

849. Strohal Rudolf. *Glagolica u srednjoj školi*. NVj XXXI (1923) 340.

850. Strohal Rudolf. *Hrvatski dialekti*. Prikazao —. *Vlastita naklada*. 1923.

В. бр. 483; 739.

851. Strohal Rudolf. *Prilog k historiji hrvatskih dialekata*. NVj XXXI (1923) 255.

852. Subotić Dragutin and Forbes Nevill M. A. *Serbian Grammar*. Oxford, 1918. Стр. 222.

Практична граматика за Енглезе, састављена са познавањем српскога језика и нарочитим истраживањем синтаксичких разлика међу српским језиком и енглеским. И акценти су обележени и, што је ређе у књигама овакве врсте, са релативно мало грешака (има, на жалост, много недостатака у обележавању квантитета).

А. Б.

853. Суботић Др. Каменко. О позоришном језику, предавање држано у срп. нар. позоришту. (Н. Сад, 1919. Издање С. Огњановића).

Без вредности. Исп. КЈ IV (1919) 207—208.

853 а. Суневих Милован. *Језик у делима Доситеја Обрадовића*. Извештај српске православне велике гимназије у Сремским Карловцима, књ. LV (1914) 5—60. В. бр. 732.

854. Tertius. *Вирилица или латиница*. JNj IV (1920) 295.

»Јединство се постиже међусобним признавањем.«

855. Tomić Dr. Petar. *Bilješke o vlastitim imenima*. NVj XXIV (1916) 141—000.

856. Томих Светозар. Скопље — Тетово — Гостивар — Маврово — Галичник. *Браство XVI* (1923) 215—229.

Путопис, са нешто етнографског материјала.

857. Torbjörnsson T. *Serbisch*. MOr XI (1917) 199—203.

858. Truhelka Dr. Ćiro. *Osvrt na sredovječne kulturne spomenike Bosne*. Priopćio —. GMBH XXVI (1914) 221—252.

Има народним језиком писаних записа и натписа.

859. Truhelka Ćiro. *Nekoliko mladih pisama hercegovačke gospode pisanih bosančicom iz dubrovačke arhive (sa 5 faksimila)*. GMBH XXVI (1914) 477—494.

Писма су из XVI—XVIII в.

860. Truhelka Dr. Ćiro. *Isabeg, brat hercega Štefana*. (Sa 1 rodoslovom i 1 tablom.) GMBH XXIX (1917) 213—218.

861. Truhelka Dr. Ćiro. *Pabirci iz jednog jajačkog sidžila*. GMBH XXX (1918) 157—176.

862. Tučan Dr. Fran. *Bilješke o prirodoslovnoj nomenklaturi*. NVj XXII (1914) 50—55.

Избрусак. — Камени — кам. Крш. Прхак и пршњаст. Разријеђен. Растрошба. Растворба. Свјетло, свјетлост. Талити, топити. Текући и житки леци. Вода подземница. Вапненаци. Крени. Врст и врста.

863. Tučan D. r. Fran. Mesing ili mosjaž. NVj XXIII (1915) 576—578. O slavenskom porijeklu naziva mesing.

864. Ђоровић Др. Владимир. Ситнији прилози. GMBH XXVI (1914) 415—433.

1. »Један споменик из XVIII вијека«, управо од 1602—1685 г. — 2. О подвостручавању сугласника и самогласника у старим српским записима и натписима: говори о утицају грчком и руском, затим о гласовној потреби и другим моментима и пореди са Даничићевим категоријама (Rad XX). — 3. Биљешке из 1788—1790 године. — 4. Сабља краљице Катарине.

865. Соговић Владимир. За književno јединство. Pitanje narečja i pisma. KJ I (1918) 89—10.

Даје врло прегледну анализу свих одговора на питање анкете СКЊГл (в. бр. 378). Мисли да ће екавско наречје морати победити, јер је највише пишаца за њ и највише добрих аргумената говори у његову корист. За ћирилицу вели да је добила симболички значај сапаћеника у националној борби, и да се зато она тако брзо не може напустити. А. Б.

866. Соговић Владимир. Kranjčevićev interes za narodni језик. KJ II (1918) 333—336.

Крањчевићевом познавању народног језика допринело је много његово службовање у Босни, а радо је читао збирку народних приповедака Матије Стојановића (Сен, 1879). Од граматичких дела више је читао синтаксу (Дивковића) и бавио се питањем правописа (Брозов *Hrvatski pravopis*) где је уносио неке допуне, н. пр. *nasnov, sknaditi se, prelasnik, pucalj*, и Вукову *Pјечнику*, н. пр. *prevedriti noć, utetiviti put, počimalja, žarač, vlakač, kosomjernik, močik*. У неколико књига из своје библиотеке дао је тумачења, објашњења, замене или исправке: подвукао *љубосумље, zavoriti* м. „zaljubiti“, *milim* м. „љубим ли се ја вам?“, „igrajmo se štogod“, *-čega, plavomilje* „Vergissmeinnicht“; у Павићевој *Historiji dubrovačke drame* подвукао речи: *neomužena, strmovrata, smamljiv, zasrčila, gvozdolovci, prikučke*. Подвлачио многе речи из Старог и Новог Заветај и других књига. — Г. Ђоровић закључује да је Крањчевић свој језик развијао, у главном, богатећи речнички материјал, и да није марио за „учени језик“ и његове кованице. М. П.

867. Ђоровић В. Monumenta Slavonica. KJ III (1919) 253—254.

Реферат о књизи Мирослава Премроу, нотара у Кобариду. Писац доказује на основу докумената од II—XIX века, да стари Венети јадранских предела нису говорили ни галски ни латински, и да Бовец, Кобарид, Толмин, Горница, Трст и Ријека нису чинили део Италије после пропасти римске империје. Реферат замера што се писац није ограничио само на крајеве које познаје, већ врло оскудно говори и о Далмацији и Дубровнику, и то дилетантски. Друга замерка је што »има неких вести, нестручно датираних, употребљених без обзира на значај и вредност њихова вела.«

868. Соговић В. Reljkovićeва Овčарница. NVj XXIX (1920) 22—33.

Поредећи преводе немачке књиге о упутству за гајење овада А. Т. Благојевића (1774) и М. А. Рељковића (1776) закључује да је Осечка Команда наручила тај превод Рељковићу зато што је први преведен ропски према немачком,

често потпуно неразумљиво. Али и у језику М. А. Рељковића истиче кованице, нарочито рђаво направљене глаголске именице од свршених глагола: *uzmičanje, uvižbanja, zabranjenje*.

869. Ђоровић В. Повањски натпис са Брача. ЈФ II (1921) 128—126.

870. Ђоровић Владимир. Доментијан и Данило. (Једна глава из »Јужнословенске хистографије.«) Прил I (1921) 21—33.

Утврђује, напоредним изношењем одломака текстова, утицај Доментијанов на Данила.

871. Ђоровић Владимир. Покрети и Дела. Београд, 1921.

У овој књиви есеја други по реду је чланак »За књижевно јединство — питање наречја и писма«. Претресујући питање о књижевном језику, истиче да су се сви писци млађи определили за екавштину. Даље, говорећи о анкети у С. К. Гласнику, разматра разлоге за и против екавштине, и износи своје разлоге за културно и језичко јединство; кад јужно наречје није превладало у доба романтизма, у доба највећег одушевљавања за народну поезију, оно никад више неће моћи победити. Пети одељак има библиографских података о овом питању; ту анализира разлоге др. Н. Андрића, као председника Скупштине Хрватских Књижевника (1919), који је предлагао увођење екавштине као заједничког типа језика, с тим да латиница постане опште писмо, а да се и православни и католици у цркви служе ћирилицом. Занимљив је последњи одељак у коме се, из писама, износи мишљење академика В. Јагића о овоме питању. М. П.

872. Ђоровић В. Завалски рукопис Хиландарскога типика. ЈФ II (1921) 120—121.

873. Ђоровић В. Један ревидирани натпис из XV века. Споменица... С. М. Лозанића, Београд 1922, 333—335.

Даје своје читање натписа наведеног код Јб. Стојановића Стари срп. записи и натписи I, 1902, бр. 13.

874. Ђоровић Владимир. Херцеговачки манастири. Завала. Стар I (1922) 209—230.

Поред историских података о самом манастиру, раду на писању књига у њему и о самим рукописима који се у њему налазе, штампао и седам записа у рукописима и књигама у њему.

875. Ђоровић Др. Влад. Оцена бр. 749. ЈФ III (1922—1923) 165—170.

876. Ђурчин Др. Милан. Јампски стих у српском песничтву. СКвГл XXXII (1914) 905—915.

877. Urlić Šime. Nešto o izvorima Divkovičevih Besjeda. Rad CCXXIV (1921) 313—347.

Говорио је већ раније (в. NVj XIX) о изворима Дивковићевих дела. Поред Херолта, којим се служио изобилно за своје беседе, служио се и Винком Фереријем († 1419), Бернардином Бустом († 1500) и Виделмом Попином († 1533); даје називе њихових дела и преглед извора за поједине беседе (332—334). Додаје такође да су извори прича Дивковићевих: Херолт, Vitae Sanctorum Patrum и Бусте, Ферери и Пепин.

Врло корисна студија за дубље проучавање језика Дивковићева. А. Б.

877 а. Urlić Šime. Je li »Télégraphe officiel des provinces Illyriennes« izlazio na srpskohrvatskom jeziku? Прил I (1921) 196—202.

Слаже се с писцем да лист није налазио на српскохрватском језику. Објашњења налази у тешкоћама штампарским, недостатку преводиоца, и у одрођености чиновништва и братског свештенства, који су читали тај лист, у главном, док је излазио на талијанском.

878. Urlić Šime. Prvo izdanje Tanzlinger-Zanottijevih pjesama od g. 1699. Grada IX (1920) 200—203.

Биле су познате по другом издању од 1724 г. (у Млецима). Сада У. описује прво издање од 1699 год. (код Пезане, у Млецима) и штампа из њега стихове који су нетачно наштампани у другом издању, за које држи да га није приредно аутор, иако је умро тек 1732 г.

879. Urlić Šime. Nekoliko sitnih vijesti o Jurju Gizdelinu. NVj XXIII (1915) 208—213.

»Када pjesnik Juraj izrijekom каже, да је родом из Žrnovnice, када пјева своје »Okolišenje« таквим језиком, који је у главnome čakavsko нарјече, не држим за оправдано, да се убраја међу bosanske писце.«

»Okolišenje« изашло је први пут 1686 г., а други пут 1734.

880. Urlić Šime. Još jedan nepoznati rukopis Gundulićeva Osmana. NVj XXIII (1915) 204—205.

Говори о рукопису од 7. септ. 1769 год. који се чува у књијници фрањевачког манастира у Имотскоме. — Знатно измењен првобитни текст.

881. Fancev Fr. Einige Bemerkungen zur Geschichte des Schrifttums in Kroatien. JArch XXXV (1914) 379—413.

Наводи случајеве народног језика код првих писаца који су писали латински. Даље говори о првим кајкавским писцима и делима (од реформације), о »молитвеним књијцима«, о Михаљу Бучићу, Петру Враговићу, Лудовику Лукари из Сплита, Петру Јубићу, Николи Крајачевићу, Матији Вернићу, Ивану Хорвату, Луки Крајачићу, Матији Водопији-Ковачићу из Загреба, Николи Турчину, Томи Магдаленићу, Гашпару Радићу, Михаљу Шикутену, Ловру Кривоноу из Сплита, Балтазару Миловцу (сви из XVII века).

882. Fancev Frano. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca XVI vijeka. Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga. Zagreb 1916, стр. 191. (Прештампано из Rada CCXII 147—225; CCXIV 1—112.)

Иноси језички материјал из 17 дела протестантске књијевности наштампаних између 1561 и 1568 г. Она дају čakavски истарски језик тога времена под јаким утицајем и црквеног језика и штокавског дијалекта и, по негде, словеначког језика. Како је у овакој општој слици тешко одвојити све лингвистичке елементе понаособ, то и Фанцев даје, у главnome, филолошки материјал из поменутих дела.

Обрађује гласове, облике, из речника (»iz jezičnoga blaga«, 185—168) и синтаксу (168—177). На крају даје текст збирке проповеди од 1562 год. која је позната по једином екземплару који се чува у Дрезданској Краљ. и Држ. Библиотеци (Lit. Slav. 9). В. бр. 422. А. Б.

883. Fancev Frano. Nekoliko priloga za stariju hrvatsku književnost. Grada VIII (1916) (drugo izd.) 1—62.

Овде се описује један рукописни зборник из XVII века, својина загребачке Универзитетске Библиотеке. Његова је садржина различна по вредности; има у њему и простих преписа. Од те садржине овде су приопћени, с подробнијим

уводима, неки делови који нису прости преписи или за које писац није могао утврдити одакле су преписани, наиме:

I. Од Лимба говорење (варианта Ветранићева »Uskršnutja Isukrstova«).

II. Два разговарања: 1. Разговарање међу душом и телом; 2. Разговарање међу невестом, смрти и младим.

III. Две историјске песме: 1. Од Сиска града почињају верши од боја; 2. Починје говорење од војске од Јанока.

Фанцеву би се могло замерити што је, предајући текст овога зборника, босанску ћирилицу траскрибовао латиницом, а то ничим не оправдава, као да се то по себи разуме. A. C.

884. Fancev F. Marko Androlić Trogirani. Zaboravljeni pisac 18. vijeka. ЗбБел (1921) 174—179.

885. Fancev F. Počeci kajkavske književnosti i štampanje prvih kajkavskih knjiga. JNj VI (192.) I 486—489.

Ставља почетак кајк. лутературе у средину XVI в. (1560).

886. Fancev Dr. Franjo. Izdanja Marulićeve Judite. NVj XXX (1922) 118—123.

Прво је издање од 1521 г., а Фанцев у овом чланку говори о примерку издања од 1586 и показује у чему се оно разликује од старијих издања. Досада се није знало сасвим поуздано да је било и ово издање Јудите.

887. Fancev Dr. Franjo. Prilozi za historiju kajkavske poezije XVII stoljeća. NVj XXXI (1923) 85—13, 142—241—149, 383—387.

888. Fancev Dr. Franjo. Iz hrvatske književne povijesti. NVj XXXI (1923) 52, 247, 326.

889. Fancev Dr. Franjo. Kanislich — Kanižlić. LjJAK 37 (1923) 102—104.

Изводи да је презиме постало од Kaniža > Kanižlija > Kanižlijic > Kanižlić.

890. Fancev Dr. F. O avtorstvu i postanju rječnika »Lexicon latinum... Zagrabiae 1742«. JФ III (1922—23) 11—25.

891. Filakovac Ivan. Godišnji običaji. (Retkovci u Slavoniji.) ZbNŽ XIX (1914) 153—1775.

892. Flego Ante. Naizred IV. (Buzet u Istri.) ZbNŽ XXIII (1918) 313—314.

893. Францевъ В. А. „Monumenta illyrica“ П. I. Шафарика. Прокетъ югославянскаго дипломатарија. Прага чешская 1919, 35.

Кратка историја пројекта Шафарикова о јужнословенском дипломатару који није остварен, већ је од њега наштампан мали део, познате Památky dějepisného písemnictví Jihoslovanův 1851 год. — као »Probeheft« у 125 егземплара. Друго издање, попуњено, изашло је после смрти Шафарикове, 1873 год. Интересантан је »проспекат« за то издање наштампан на лат. јез. 1839 год. у 30 егземплара. У њему су регеста 280 повеља, 32 натписа и др. спом. — У прилогу је наштампано 5 писама која се тичу молби Шафарикових кн. Милошу о повељама и натписима (из Државне Архиве у Београду. Књаж. Канцеларија. писма знатних књижевника). A. B.

894. Habjanić Vid. Žetev in mlat. (Mursko polje.) ZbNZ (1914) 191—192.

895. Horák. Оцена бр. 707. LF XCIII (1916) 352.

896. Horvat Dr. Rudolf. Kako je postalo selo Jagnjedovac? VHZA XVI (1914) 319—320.

Наводи се текст повеље »којом је 26. travnja 1642 koprivnički kapetan Ivan Vilim barun Galler udario zemetak selu Jagnjedovac«.

897. Horvat Rudolf. Hrvatsko pismo Jurja Keglevića od god. 1619. NVj XXVII (1919) 404—405.

898. Horvat Dr. Rudolf. Postanak sela Marinovac kod Glogovnice g. 1570. NVj XXVII (1919) 406—408.

899. Car Marko. Nov nazadak u jeziku. Savr. XIII (1918) 45—47.

О прогешкама најгрубље врсте у савременом језику. В. бр. 693.

900. Цвијић Јован. Метанаस्ताинчка кретања, њихови узроци и последице. Нас XII (1922), 8^о, 96 (са 1 картом у прилогу).

901. Цоневъ Б. Произходъ, име и езикъ на Моравцитъ. Софиа, 1918, 8^о, стр. 84.

Погледи пишчеви на моравске диалекте познати су већ из ранијих његових радова и из његове књиге „История на български езикъ“ 1919 о којој в. ЈФ II 149—158. Оне замерке које су изнесене с обзиром на ово питање у мојем реферату о књизи Цонева „История на бълг. ез.“, морао бих поновити и поводом ове књиге: писац брка појмове „српски језик“ и „српски књижевни језик“ и т. д. — У овој књизи („Произходъ“ . . .) наведени су примери из моравских диалекта.

В. бр. 803.

С. К.

902. Чајкановић В. Једна исправка текста у Вуковим пословицама. ЈФ II (1921) 130—131.

903. Чајкановић В. Из наших народних пословица. Прил I (1921) 203—211.

а) Примедбе и коментар: објашњења речи *адамски* „људски“, „од добра рода“; *ајдар*, из новогрчког, значи, „магарац“.

б) Пословицу *ако злотвора немаш, мајка ти га је родила*, тумачи: „ако и немаш злотвора, ти си сам себи злотвор“.

с) У изразу *не познаје Ђуро своје жене*, налази да је име *Ђуро* постало синоним речи „пијаница“ (исп. *ђуровача*).

д) *Није ти крава ситала на ногу* „куда журиш, ниси се оженио, не чека те жена код куће“.

904. Čolić Juraj. Godišnji običaji. (Varoš u Slavoniji.) ZbNZ XXI (1917) 143—147.

Диалекатски текст, акцензован. На тражење уредника Зборника, проф. Ившић учинио је неке измене у бележењу акцената у тексту.

905. Šaban Fr. Nekoji neobjelodanjeni sredovjekni i novovjekni natpisi. VHZA XIX (1917) 48—77.

Већином су латински и немачки, али има неколико српскохрватских.

906. Šajnović Ivo. Džamija Veradija. (Kola u Bosni.) ZbNZ XIX (1914) 371—373.

На локалном наречју.

907. Šajnović Ivo. Djevojačke pjesme. (Kola u Bosni.) ZbNZ XX (1915) 152—156.

У јекавском тексту има и икavianама.

908. Šajnović Ivo. Priješkorci. (Kola u Bosni.) ZbNZ XXI (1917) 157—158.

Шаљиве песме.

909. Šajnović Ivo. Kuga. (Kola u Bosni.) ZbNZ XXIV (1919) 316—319.

Причања народним говором.

910. Šamšalović Dr. Gustav. Nešto o kovanicama. NVj XXIII (1915) 287—289.

О uticaju stranih sufiksa na imeničke novotarine kao *cipelin*, *štakorin*.

911. Šamšalović Gustav. Zakoni narodnog pjesništva. NVj XXVI (1919) 290—293.

У првом одељку побројани закони народног песништва које је утврдио дански научник Alex Olrik (Nordisk Aandsliv i Vikingetid og tidlig Middelalder), а даље се, поређењем с немачким, објашњава метафорско значење *сабља* „јунак.“ Даље се пореде речи које се употребљују за грађење, *plesti* — *plot*, *δύμος δέμειν*, *winden* — *Wand*, *fran. bastijan* — *batir*, и *τεῖχος*, н. *Teig*, *got. deigan*, и објашњавају речи *Schale*, *ciborium*, *βουγάτος* — енгл. *horselaugh*, уз које израз „gladan kao vuk“ показује да „све те споменуте сложенице почивају на поређењу“.

М. П.

912. Šamšalović Dr. G. Semaziološki pabirci iz kulturne povijesti. NVj XXVII (1919) 488—491.

Позајмице назива воћања и сл. из страних језика. Популарно.

913. Šamšalović Dr. G. »Sv. Nedelja« u narodnoj pjesmi. NVj XXIX (1921) 374—5.

О персонифицирању недеље као угодника Божјег.

914. Šarić Ivan. Hrvatska Čitanka. Za II. razred srednjih škola. Deseto izdanje. Cijena 3 Kr. U Zagrebu, 1918.

»Читанка г. Шарићева покушај је да се стари принципи, историско-национални, на којима су раније рађени уџбеници те врсте, помире и некако допуне задовољењем новијих захтева са већим књижевно-уметничким образовањем.« В. бр. 802.

915. Шаулић Новица. Српске народне приче. Из збирке народних приповједака. Књ. 1. св. 1. Подгорица. П. С. Вукотић. 1922, 16°, стр. 93. В. бр. 752.

916. Шевич Милан. Српска читанка за средње школе у Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца. Књ. I—IV. Београд 1920.

Чланци груписани су у велике одељке с обзиром на развијање извесних појмова. За само учење књижевног језика чланци су каткад непогодни. Недостају објашњења и речи.

М. П.

917. Senoa Dr. Milan. Doseljivanje tudinaca u Srijem. (Sa tri table van teksta.) Rad CCI (1914) 1—13.

По статистичким подацима од краја XVIII в. до 1912 г.

918. Šenoa Dr. Milan. Ruske naseobine u Srijemu. NVj XXVIII (1920) 152—158.

Са статист. подацима о њима.

919. Шеровић Петар. Д. Црква „Риза Богородице“ у Бијелој, у Боки Которској. ГМВН XXXIII 273—294.

Са нешто натписа и записа.

920. Šišić Dr. Ferdo pl. O značenju imena Nándorfejérvár. Rad CCVII (1915) 101—136.

В. бр. 365.

921. Šišić Ferdo. Iz arkiva grofova Pongrácza. Star XXXVI (1918) 31—80.

Породица Pongrácz је из места Башхалом, близу Дебрецина. У архиву ове породице налазе се и списи породице Нелипића од Добре Куће (огранак босанске породице Хрватинића). Нелипићи од Добре Куће потичу од Гргура Павловића, који је уступио свој град Гребен (крај Јајца) краљу Људовику I Анжујском за Добру Кућу (код Дарувара). Интересантан је родослов Нелипића, од поч. XIV до поч. XVI века. — Материал и садржај објавио још 1897—1898 г. Ivan Karáscsonyi («Történelmi tár»).

922. Šišić Ferdo. Dva ljetopisa XVII vijeka. Star XXXVI (1918) 352—389.

Први је »Трамшћански«, »Notationes rerum memorabilium«, писан латинским језиком. Други је Петра Кеглевића, писан наизменце латинским језиком и кајкавским наречјем.

923. Шишић Др. Фердо. Име Хрват и Србин, и теорије о досељењу Хрвата и Срба. ГодНЧ XXXV (1923) 1—49.

Износи мишљења појединих научника о извештају Константина Порфиригенића. Закључује да се због недостатка директних и поузданих извора из времена цара Фоке, Хераклија и наследника овога, овај извештај не може сматрати као потпуно сигуран извор.

У додатку (33—49 стр.) изложена је прича о Чеху, Леху и Меху, са идејом о словенској прадомовини у Подунављу. М. П.

924. Škarić Djuro. Kajkavski adverbii *veto*, *vetomadne* i njihovi likovi. NVj XXIV (1916) 1—5.

Тумачи везом предлога (**v-eti*) и старе заменице. Нејасно је, зашто би само у овом случају предлог чинио целину са заменицом када то иначе, код других заменица које се почињу вокалом — није обичај. А. Б.

925. Škarić Djuro. Štokavski adverb *neto*, *vetom*. NVj XXVII (1919) 294—296.

Објашњава старом везом *вн-ето* од које је декомпозицијом добивено *нејто* м. *унејто* у шток. д. Пореди са тим кајк. *veto*, *vetomane*.

926. Škarić Miloš Đ. Dvanaest sela u Fruškoj gori. ZbNZ XXIV (1919) 239—272.

Даје детаље о саставу насеља и о пореклу становника. Говори о селима: Бешенову, Гргуревцима, Јаску, Лежмиру, Малој Ремети, Манђелосу, Павловцима, Ривици, Стејановцима, Шуљму, Великим Радинцима и Врднику.

927. Шобајић Петар. Бјелопавлићи и Пјешивци. Нас XV (1923) 151—363.¹

V. Словеначки језик.

928—29. A(všič) D(avorin). Slovarki doneski iz brežiškega okraja. ČZN XI (1914) 157—170 in XVII (1922) 104—5.

Dodatki k Pleteršnikovemu slovarju, nabrani v Sromljah, z opisi pluga, stiskalnice, voza.

930. Badiura Rud. Smuška terminologija. Ponatis po »Sportu« 1920—1. Ljubljana 1921. 8°. 12 str.

Priobčuje 137 izrazov, mnogo pristnih, domačih, ki izpopolnjujejo Pleteršnikov slovar.

931. Bartel Anton. Deutsch-slovenisches Handwörterbuch. Fünfte, umgearbeitete und vermehrte Auflage des Anton Janežič'schen Deutsch-slovenischen Handwörterbuches. Prevalje 1921. 8°. VIII + 888 str.

932. Bartulović Niko. Kulturno jedinstvo i Slovenci. KJI (1918) 257—261.

Поводом анкете Веде (од 1913 г.) сматра да словеначки језик треба да остане у употреби, али тражи узајамно приближавање словеначког и српскохрватског и „заменавање туђица добрим речима из другог говора“. После овога ступња може се очекивати и потпуно културно уједињење. М. П.

933. Bedjanič Martin. Nekoliko splošnih opomb v sestavljanju besed v slovenskem jeziku. NVj XXII (1914) 303—305.

934. Bezlaj J. Zbirka rudarskih in fužinarskih izrazov, nabranih iz nemškočeškega montanističnega slovnika, ki ga je sestavil c. kr. rudarski svetnik in ravnatelj Edvard Hořovsky v Pragi. V Ljubljani, 1918. Tiskala in založila Zvezna tiskarna. 8°. 30 str.

935. Breznik Anton. Začetna poglavja iz slovenske srednješolske slovnice. IX. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Št. Vidu nad Ljubljano, 1914. V. 8°. 3—32.

Ocene: Jos. Debevec, DS (1914) 366—368. — Iv. Koštiál, Veda V (1915) 18—53. — L. Pintar, LjZ (1914) 385—387. — Fr. Ramovš, Slovan XIII (1915) 94—95. — O. St. Škrabec, Cvetje (1914) št. 7.

¹ Напомена. Морали смо допустити да делови ове библиографије буду сложени од различних слова (петита и гармонда), пошто ова штампарија није имала различних слова са диакритичким знацима у свима врстама слова. Тако исто морало се отступити од уобичајеног начина бележења примера курсивом онда када потребних слова у курсиву није штампарија имала. — Уредништво.

936. Breznik Anton. Slovenska slovnica za srednje šole. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. Celovec 1916. 8°. 273 + (3). — Druga, predelana izdaja. Prevalje 1921. 8°. 242 + (6).

Ocene 1. izdaje: Jos. Debevec, DS (1916) 271—273. — J. A. Glonar, LjZ (1916) 284. — Fr. Mohorič, Slovan (1916) 235—237, 286—287. — Jos. Tomišek, Popotnik (1917) 121—129. — Aleš Ušeničnik, Čas X (1916) 230—231, 336—340 (o metafori in metonimiji).

937. Breznik Anton. Literarna tradicija v »Evangelijih in listih«. DS (1917) 170—174, 225—230, 279—284, 333—347.

Vse izdaje »Listov in evangelijev« do najnovejše (1912) izvirajo iz prvotne »Hrenove« (1612), ki je z malimi izjemami prevzela besedilo iz Dalmatinovega prevoda biblije.

938. Breznik Anton. Novejše napake slovenskega sloga. DS (1918) 54—55: I. Raba prislovnega določila načina. — 108—109: II. Prislovni odvisni stavki. — 165—166: III. Raba predlogov »s (z)« in »od« pri trpnem deležniku. — 246—248: IV. Francoski zloženi stavki.

Nadaljevanje »Jezikovnih ocen«: DS (1919) 39—40, 162—163, 289—290 (Gustave Flaubert, Tri povesti, poslov. Oton Župančič). Boj tujkam v slovenski čini; tuje posebnosti v slovenski skladnji; raba velikih začetnic. — DS (1920) 84—85 (V. Levstik, Gadje gnezdo). O napačni rabi nedovršenega sedanjika.

939. Breznik Anton. Slovenski pravopis. V Ljubljani 1920. Založila Jugoslovanska tiskarna. M. 8°. 104.

Ocene: Fr. Ilešič, Slov(enski) Narod 1920, št. 265 (19. novembra). Zavrača jezikovni purizem pravopisa. — Popotnik (1921) 91—93.

940. Breznik Anton. Naše jezikovno edinstvo. DS (1922) 138—139.

Zgodovinski pregled problema o razmerju med slov. pismenim jezikom in srbohrvaščino.

941. Breznik Anton. O slovenski izreki. Slovenski Učitelj (1923) 4—7, 43—45, 58—60 (še nekončano).

942. Dokler Anton. Grško-slovenski slovar. S sodelovanjem dr. A. Breznika in dr. Fr. Jeréta, profesorjev knezoškofijske gimnazije v št. Vidu. Ljubljana 1915. Leks. 8°. XIII + 848.

Etimološki del sestavlja A. Breznik. Ocena: J. Samsa, DS (1916) 20—24.

943. Dolenc Metod. Pravni izrazi v prevodih vinogorskega zakona. ČJKZ II (1920) 72—91.

944. Ferjančič S. Terminologija. Začasna nemško-slovenska kemijska. Kot predlog znanstvenega osebja kemijskega instituta univerze Ljubljana. Uredil —. Ponatis iz »Narodno gospodarskega vestnika. 1.—3. del. V Ljubljani 1921. 4°. 35 str.

Nadaljevanje terminologije v »Narodnogospodarskem vestniku« 1921, št. 1—12 in 1922 od 1. št. dalje.

945. Glonar Joža. Naš jezik. Založba Omladine. V Ljubljani 1919. M. 8°. 66 str.

Ocenil Fr. Ramovš, LjZ (1919) 568—569.

946. Grafenauer Ivan. O Trubarjevem prevodu evangelijev. DS (1914) 297—303.

Primerjanje Trubarjevega prevoda evangelija sv. Matevža (1595) z grškim izvirnikom, z vulgato in z Luthrom kaže, da Trubar ni prevajal iz grščine; njegova odvisnost od Luthra sega celo v malenkosti, večinoma sta še stava besed in zgradba stavkov ista kakor pri Luthru.

947. Grafenauer Ivan. Naglas v nemških izposojenkah v slovenščini. (Donesek k zgodovini slov. naglasa.) R (1923) I. 358—391.

948. Grafenauer Ivan. Stiški (ljubljski) rokopis. DS (1916) 239—243, 311—316.

Opis in vsebinska analiza rokopisa, ki je nastal okoli l. 1428. Izpopolni in popravi Oblakovo izdajo rokopisa (v Letopisu Mat. slov. 1889 123—160). Pisec rokopisa je moral biti Čeh, duhovnik, ki so ga najbrž husitske vojske pregnale iz domovine. V prilogi je objavljen slovenski del rokopisa (splošna izpoved, prvič napačno in drugič pravilno napisana; molitev pred' pridigo in slovenska »Salve regina«) s fotografskimi snimki.

949. Gruden Josip. »Starine železnih in salajskih Slovencev«. Fragment iz zgodovine ogrskih Slovencev. ČZN XI (1914) 93—154.

Rokopis v narečju prekmurskih Slovencev iz prve polovice 19. stoletja; najbrž ga je sestavil Jak. Sabar z opombami in popravki Jož. Košiča.

Prim. poročila: J. A. Glonar, LjZ (1915) 143. — Fr. Kos, DS (1915) 137. — Jos. Mantuani, Carn. VI, 210.

950. Kùhar Štefan. »Národno blágo vogřskih Slovāncov« v ČZN 1913, priloga 16 str. in 1914, priloga str. 17—37. (Prim. Iv. Grafenauer, DS (1915) 365—366).

Važno prekmursko dialektično in narodopisno gradivo, s prof. Štrekļevim sodelovanjem fonetično zabeleženo.

951. Ilešić Fran. Коријен „*veđ-*“ као партикула. LjJAK XXXI (1916) sv. II, стр. 36—40.

Нешто материјала о говору и изговору, значењу и пореклу партикула *vet* (*ven*), *ve* и, нарочито, *va* у неким источно-штајерским дијалектима.

952. Ilešić Fran. »Areh« in druga svetniška lastna imena v mariborskem okraju. ČZN XIV (1918) 71—76.

953. Ilešić Fran. Jezik u nacionalnom razvoju Slovenaca. KJ I (1918) 69—70.

Говори о образовању књижевног језика словеначког, и о неговању језика. Тиме се постигло да је словеначки најчистији језик, »барем што се тиче језичког блага«, а томе је помогло нарочито уношење елемената не из једног народног говора, нег из свих. М. П.

954. Ilešić Fran. O izgovoru slovenskega knjižnega jezika. NVJ XXVII (1919) 466—467.

О ортографским питањима словенскога литерарнога језика с обзиром на дијалекатске разлике.

955. Ilešić Fran. Riječ o našoj terminologiji. NVJ XXVIII (1920) 668. В. одељак о српскохрватском језику.

956. Ilešič Fran. Maribor in Ljutomer. ČZN XVII (1921) 76—89, z dostavki v ČZN 18, 1, pod črto.

957. Ilešič Fran. Brežice, Solčava. (Prispevek k zgodovini naših krajevnih imen.) ČZN 18, 1—16.

958. Kelemina Jakob. Slovanski doneski. ČJKZ III (1921) 35—39.

959. Kelemina Jakob. Nekatere slovenske tujke. ČZN XVII (1921) 101—104.

960. Kelemina Jakob. Dr. Primus Lessiak: Die kärntnischen Stationsnamen, Carinthia 1922; ocena v ČZN XVIII (1922) 107—109.

961. Kidrič Fr. Die protestantische Kirchenordnung der Slovenen im XVI. Jahrhundert. Eine literarisch kulturhistorisch-philologische Untersuchung. Heidelberg 1919. C. Winters Universitätsbuchhandlung. (Slavica, hg. von M. Murko, I.) 8°. XVIII + 158.

Ocene: V. Jagić, JArch XXXVII, 522—524. — Fr. Ramovš, LjZ (1919) 500—503. (Podrobni posnetek vsebine z dodatki k šestemu poglavju: »Sprachliches.«) — Iv. Prijatelj, ČJKZ II (1920) 114.

962. Koštiál Ivan. Slovenska imena z Goriškega iz l. 1291. Veda IV (1914) 407—408.

963. Koštiál Ivan. Slovenska osebna imena iz 12. stoletja. Veda IV (1914) 325—326.

Iz listine 1170—1190, ki sta jo izdala Iv. Trinko in Jož. Jušič l. 1890. v Vidmu.

964. Koštiál Ivan. Etimološke bilješke: 1. slov. *komaj*; 2. slov. *finka*; 3. slov. *punca*. JФ II (1921) 308—310.

Izjava pravilno *komaj* < **f*komaj*; *finka* »vulva« pa ni v zvezi s *Fina*, *Jožefina*, marveč je iz ital. *fica* »figa, vulva« z enakšnim *-n-* kakor *štenge* < nem. *stege*; izvajanje besede *punca* iz nem. *Punze(n)* je dvomljivo, kajti *starejša* slov. oblika se glasi *počnica* prim. Skrabec Jez. sp. I. opomba 116.

965. Kovačič Fr. Nekaj krajevnih imen ob narodni meji na Štajerskem. ČZN XVI (1920) 44—49.

1. Absberg — Apačji vrh. 2. Bubenberg — Babni breg. 3. Obegg — Oboki. 4. Proskersdorf — Prosečka vas. 5. Rabenberg — Raven breg (ne Vranji vrh). 6. Seibersdorf — Zibotja vas. 7. Siegersdorf — Svečane. 8. Schönwart — Šambert.

966. Loboda Anton. Za kulturno zedinjenje Jugoslovanov. KJ I (1918) 297—301.

Наш народ већ иде ка културно јединству. Кад се у довољној мери буде развило културно јединство, дозореће за репавање и само питање о јединству књижевнога језика. М. П.

967. Mohorič Fran. Opazke k slovenski pravniški terminologiji. Veda IV (1914) 483—509. (Primeri še: Veda IV, 519—526.)

968. Musić Avgust. Slovensko (n)obeden. Rad CCXXIV (1921) 190—220.

Obeden si razlaga kot kompozicijo iz prefiksa ob »circa« + eden. Proaktivno mnenje pri Fr. Ramovš, Slavia II. 116—117.

969. Musić Avgust. Moči i morati u slovenskom jeziku. Rad CCXXVII (1923) 1—58.

Postanek prez. *moram* si tolmači z vplivom prez. *imam*. Razvoj pomena *moči* > *morati* bazira na spoznanju, da je izvršen zadnji pogoj za vršitev dejanja, s čimer je možnost prešla v nujnost.

970. Nahtigal Rajko. Freisingensia. Doneski k razlagi jezika brižinskih spomenikov. I—II ČZN XII (1915).

Str. 1—12: I. V uzmazi — v uzmaztue.

Prvotni pomen slovan. korena *smag* je »izpeči, izsušiti«, v prenesenem pomenu »*strastno zaželeiti*« (»*schmachten*«). Vzporedni razvitek besede *prešušstvo* — *prešeštvo* iz korena *suh-* (r. *присуха*).

Str. 77—122, 155: II. Zastopniki prv. slovanskih nosnih samoglasnikov v brižinskih spomenikih. Analiza slučajev s prvotnima nosnima samoglasnikoma v brižinskih spomenikih in njih refleksi v slovenskih narečjih daje sklepati, da stojijo spomeniki, »v vseh bistvenih črtah v najbližjem rodstvu s skupino narečij, ki jo tvorijo dandanes rožanščina, rezijanščina in ziljščina, in ki so jo tvorile nekdanj še dalje na sever in zapad« (str. 121).

Freisingensia III. Važnost latinskega dela brižinskega kodeksa in njegovih pripiskov za vprašanje o postanku in domovini slovenskih odlomkov. ČJKZ I (1919) 1—63.

Slovensko narečje brižinskih spomenikov se je govorilo na brižinskih koroških posestvih, ki so se koncem 10. stoletja zlasti po prizadevanju škofa Abrahama raztezala predvsem v sredini in severno-zahodnem delu Koroškega; njih težišče je bil Otok ob Vrbskem jezeru. Verjetno je, da so pisani slovenski odlomki med l. 972—983; iniciator in pisec knjige je bil tedanji brižinski škof Abraham.

971. Nahtigal Rajko. Alpen-deutsche und Slovenen. Tagespost, Abendblatt 18. okt. 1918 (Graz).

O bližjem etničnem in jezikovnem sorodstvu južnih Slovanov in o kontinuiteti slovenskega literaturnega jezika in dr. (Odgovor na uvodnik »Alpen-deutsche und Slovenen« v Tagespost, Morgenblatt 17. okt. 1918.)

972. Nahtigal Rajko. Južnoslovansko-italijansko sporno vprašanje v luči nekih znanstvenih podatkov. Izdala in založila »Omladina«. Ljubljana 1919. 8°. 19 str.

Sedanji Italijani na slovensko-hrvatskem ozemlju so poznejši priseljenci, večinoma izza časa razmaha beneške republike. Slovenci niso bili nikdar mejaši pravih Italijanov, temveč le Retoromanov, ki jih romanisti ne prištejajo k Italijanom.

Poročila: Fr. Ramovš, LjZ (1919) 442. — V. Steska, DS (1919) 238.

973. Nahtigal Rajko. *Doberdò* — *Doberdob*. Imenoslovno-dialekto-loška študija. Carn VIII (1917) 163—191.

Izjava pravilno današnje ime iz »*dobridož*« in zavrne izpeljavo, ki hoče v drugem delu videti *dobž*.

974. Nahtigal Rajko. *Prisuha* — *prešušstvo*. ČJKZ III (1921) 63—70.

Z novim narodopisnim gradivom podkrepljuje izvajanje besede *prešušstvo* iz korena *suh-*, dopušča pa eventualno kasnejše križanje z onomatopoičnim korenem *šuš-f-*.

975. Petrič Jos. Kratko nemško-slovensko poštno izrazoslovje. Uredil in izdal višji poštni kontrolor — —. Založila Jugoslovanska knjigarna. Ljubljana, 1919. 8°. 28 str.

Prof. dr. A. Breznik je zbirko, ki naj enotnost poštne izrazoslovja spolni in utrdi, pred izdajo pregledal in jo jezikovno odobril.

976. Pintar Luka. Zur Reduplizierung der Präposition *»*. JArch XXXV (1914) 608—610.

Primeri: *»esljav, »sasamojda.*

977. Ramovš Franc. Donesek k boju *»* ali *»w*. Slov XII (1914) 126—128. (Prim. NVj XXI, 766.)

978. Ramovš Franc. Delo revizije za Dalmatinsko biblijo. ČJKZ I (1919) 113—152.

Popisuje reformo slovenske grafike v XVI. stol. in prikazuje prve korake k ustalitvi slovenskega knjižnega jezika.

979. Ramovš Franc. Donesek k slovenskim starožitnostim. ČJKZ II (1920) 98—109.

Dostavki in popravki k 2. zvezku II. dela Lub. Niederlejevih Slovenskih starožitnosti „Původ a počátky Slovanů jižních“, str. 338—372, kjer govori o Slovencih. O pisavi *-ul-* za vokalični *l*, o asimilaciji *dl* > *l*, o predponi *vy* v slovensčini in o jezikovnih stikih med južno in zapadno slovensčino vobče.

980. Ramovš Franc. Drobности iz slovenske gramatike: 1. Opazke k *y*-ju. Sl (1922) I 27—37.

Доказује да је словеначки језик знао за звук *u*: 1. на основу позајмљених речи (на пр. слов. *Milje* = *Mugla*, итал. *Muggia* у којима су слични звуци (*o*, *u* и сл.); 2. на основу словеначких речи у туђим изворима где м. *u* стоји *u* (*Sobemusela* = *-мысль* и сл.) и 3. на основу позајмица из словеначког језика вршених од других народа (исп. *Бисџрица* у немачког становништа даје *fiustritz*). Али већ крајем X и почетком XI в. у словеначком *u* даје *u* (*i*). То, поред фризиншких споменика, показују и немачке позајмице тог времена из словеначког у којима већ имамо *i*. А. Б.

2. Konzonantične asimilacije pred sufiksoma *-sko* in *-stvo*. Sl. (1922) I. 228—236.

»ski se je asimiliralo v *»cki*, *»zski* in *»šski* v *»ški*, *»sski* v *»ski*; po međesebojnem vplivanju se je *»cki* generaliziralo v vzhodnih dialektih, *»ški* v centralnih in zapadnih.

3. Refleksi za prvotni skupini *zdj* in *zgj*. Sl. (1922) I. 236—241. Pravilni slov. refleksi je *ž*. Izjemno *žj*, *žn*, *žl* je produkt disimilacije.

981. Ramovš Franc. K zgodovini slovanske konjugacije. ČJKZ II (1920) 128—130.

O končnici II os. ednine sedanjika slov. *hoč*, *hočeš*, *hočes*. Prim. N. van Wijk. Neophilologus I. 1920., str. 116.

982. Ramovš Franc. Zanimiv primer razvoja prehodnega *y* — *i* v slovensčini. ČJKZ II (1920) 130—132.

Tudi, tukaj > dial. *tjüdi, tjükaŷ*.

983. Ramovš Franc. Opazke k slovanskim tvorbam pronominalnega debla **owo-* ČJKZ II (1920) 274—6.

Razlaga oblik *nekoteri*, *nekøteri* ter *køda*, *køgda*, *kogda* ter slov. (*potem*)*toga*.

984. Ramovš Franc. Zanimiv koroško-slovenski rokopis. ČJKZ II (1920) 282—295.

Rokopisna knjižica slovenskih protestantov v Ziljski dolini na Koroškem iz 18. stoletja s slovenskimi protestantskimi pesmimi in molitvicami ter praznovernimi »žegni«.

985. Ramovš Franc. Slovenische Studien. I. Die moderne Vokalreduktion. JArch XXXVII (1918) 123—174, 289—330. Rezultati so posneti na str. 327—330. — Poročilo A. Breznik. DS (1918) 103.

Glavni tipi redukcije nenaglašanih in kratko naglašanih vokalov *i*, *u*, *é* > *ə*. Zavrnitev Škrabčevih zakonov, da se *i*, *u* v začetku besede in v zlogu pred *á* ne reducirata (138—141). Izjemoma ostanejo polni vokali v nenaglašenem zlogu le pod vplivom oblik, kjer nastopajo pod dolgim poudarkom (*svině* pod *svnja*). O prehodu *é* > *ɛ* in *i* v zvezi z akcentuacijo debel na *-n-* v slovenskih dialektih, v soseščini *-r-* ter v stalno nepoudarjeni poziciji (141—150). Ekskurz o slov. dial. terciarnem prehodu povdarka *~* (151—167). O redukciji *ü* > *ø* v zvezi z dial. dat. loc. sg. *sino*, *vrto* ter o redukciji *i* > *ɛ*, prehodu *léto* > *létu*, *lét* (157—164). Postanek inf. *žijt* — *žjēt*, ki je zavisen od prvotne oblike inf. na *-tš* ali *-ti* (164—173). Redukcija vokalov *i*, *é* pred *ť* (173). Menjava *i*-*u* v sufiksih (174). — Nenaglašena *e*, o dobita široko kvaliteto, vsled česar je sekundarno *žěna*, *nōga* (289—292). Postanek dial. *nōga* (292—294). Slovensko akanje (294—296). Prehod dial. *o* > *u* (296—300). Redukcija *e*-ja v besedah *prijatelj*, *znamenje*, *postelja* (300—308). Negacija *ne* > *na eden* > *aden* (309—311). Postanek oblike *dežela* (311). Razvoj *mof* > *muj*, *mūj*, *miĵ* (312—313). Redukcija vokalov v adverbih (314). Prehod *a* > *o* (314—318). Preglas *a*—*ɛ*: 1. za palatalnimi konzonanti; 2. *ra* > *rɛ*; 3. *-aj* > *-ej* (318—322). O postanku prepozicij *ne*, *ze*, *ned* < *na*, *za*, *nad* (322—325). *Daleč*, *plamen* > *deleč*, *plemen* (323—324). Onemitev reduciranega vokala *ə* (326). Pregled (327—330).

986. Ramovš Franc. Monumenta Sclavinica... par Miroslav Premrou, 1919. Ocena: LjZ (1919) 439—442. B. 867.

987. Ramovš Franc. Die Geschichte des vokalischen *ť* im Slovenischen. Prace Baud (1921) 44—60.

Obravnava sledeče pojave: 1. *lětš* > *lāt*; 2. *lěťš* > *lēt*; 3. *lěťá* > *lťá*, *lťá*; ali pa *lťá* > *lťá*, *utá*, *l-utá*; ali *lťá* — *tětá*, *totá*; 4. *lťť* je dal, če je dolg, *tott* > *tojt* (dial. *tut*), če kratek, pa direktno *tut* in po redukciji *ťť*; medsebojne analogije so pogostne, posebno v starejši dobi (XVI. stol.); 5. *-tš* > konzonantični *-ť*, ki se kasneje vokalizira v *ť* in preide v *-ət* > *əř*, *oř*, *u* (dial. *o*, *a*).

988. Ramovš Franc. Razvoj skupin *r + ə* in *ə + r* v slovenskem jeziku. JФ II (1921), 40—49.

989. Ramovš Franc. Výjimečné u místo pravidelného *o* za *o* v slovinštině. CMF VIII (1919), str. 1—8.

Izjeme so trojne: 1. iz praslovanske dobe: *muditi*, *nuja*, *gnus* (u je tu prvoten, a je dial. vsled sosednjega nazala prešel v *u-* *o*) ter *zastonj* s sekundarnim *o*, prim. *tunb*, *tuŋe*; v *sumnja* je prvotni *o* raznazaliziran v *-u-*. 2. v slovenščini je, zvečine po analogijah, prišlo dial. do sovpada *o < o* z etimološkim *o*, ki je dial. prešel v *u* in ž njim tedaj tudi sovпали *o*; delovala je deloma tudi ljudska etimologija in pod. (*super-zuper*; *suseb-zuseb*; *gus*; *buben*; *tisuč*; *pogruzil* itd.). 3. Izposojenke iz shvr. (*muka*, *suženj*, *tuga*, *grud* itd.).

990. Ramovš Franc. Slov. Celje. ČJKZ (1921) III 33—34.

Ugovarja razlagi P. Skoka, gl. št. 1003. in izvaja *Celje* < **cel'ě*, ki je naravnost iz lat. *Celŋae*. Oblika *cel'ě* je izkazana še v starejši slovenščini (XVI. stol. in je doživljala isti razvoj kot kolektiva na *-vje* > slov. *-jě*).

991. Ramovš Franc. Csl. *destv*: slov. *děstŋn*. ČJKZ III (1921) 43—45.

Trubarjeva oblika *desten* „dexter“ ima *-t-* pisan pač le po vzgledu lat. *dexter* in po napačni kombinaciji, povzročeni vsled prehoda *stn* > *sn*.

992. Ramovš Franc. Slov. *rés* „verum“. ČJKZ III (1921) 46—48.

Adv. *rés* je nastal po onemitvi končnega *-n* iz *résnŋ*, ki je v severnih slov. dialektih še ohranjeno kot *résŋn*, *résŋm*.

993. Ramovš Franc. Stcsl. *nejvěřŋ*: slov. *nejvěřŋn*. ČJKZ III. 49.

Oblika *nejverŋn* namesto *nejeverŋn* je nastala po naslonitvi na kompozita *malo-verŋn*, *rado-voljŋn* itd.

994. Ramovš Franc. Slov. *jěž*, *jězero*. ČJKZ III (1921) 50—51.

ě izkazujejo v teh dveh besedah le oni slov. dialekti, ki imajo za psl. *ě* refleks *eĭ*; *eĭ* v *jeĭž* pa ni refleks *ě*, marveč je iz *e + ĭ*; *ĭ* je istovrstni prehodni *ĭ* kot v *goĭzd*.

995. Ramovš Franc. Psl. *něsmŋ*: slov. *něsŋm*, *nīsŋm*. ČJKZ III (1921) 52—55.

Po *něsem* je nastalo dial. *němam*, po *nīmam* dialektično *nīsem*. Razlaga navidezne izjeme v rožanskem dialektu, ki ima poleg *nīsem* vendarle *nōmam*, je podana s tem, da je *i < ě*, *ō* pa iz *eĭ < e-i* (*ne-imam*).

996. Ramovš Franc. Slov. *tědŋn* „hebdomas“. ČJKZ III (1921) 55 do 57; 153.

Izvaja slov. *teden* < **těje- dŋnŋ*, ki se je v prvem členu v cas. obl. obrusilo v *tě-*: **tě(go)dne* itd., in ta element je dialektično prešel tudi v nom.

997. Ramovš Franc. Slov. *vřij*, *věrij* „piscina“. ČJKZ III (1921) 58—59.

Zavrača izvajanje te besede iz *vřŋ*; *vřij* je izposojeno iz zgodnjega srednjevisokonemškega *wřwoeri* „Weiher“, ki je bilo kasneje še dvakrat izposojeno kot *vejer* in *bajar*, obakrat že iz novovisokonem. oblike.

998. Ramovš Franc. Slov. *Kobarid* — furl. 'Cavorèd — ital. *Caporetto* — nem. *Karfreit*. ČJKZ III (1921) 60—62.

Kobarid je izposojeno iz starofurlanskega (VII. stol.) **kaborēd*, ki izvira zopet iz lat. **caprētum* „Ziegenhürde, -weideplatz“.

999. Ramovš Franc. Recenzija: P. Stanislav Škrabec, Jezikoslovni spisi I 1—4; SI II (1923—24) 115—123.

1000. Ramovš Franc. Une isoglosse čakavo-kajkavienne. RESI III (1923) 48—58.

Zastopa stališče, da sta se izobrazba današnjih slov. in shrv. refleksov za *tj*, *dj* in početek dialektične diferenciacije v kajkavščino (slovenščino), čakavščino in štokavščino vršila šele po naselitvi Slovanov na Balkanu.

1001. Ramovš Franc. Deklinacija slovenskega imena *očā*, *oče* < *otъcъ*. R I. (1923) 392—400.

1002. Ramovš Franc. Opazke k nenaglašenemu *é* s posebnim ozirom na praslovansko **éstēja* v slovenskih narečjih. 36Бел (1921) 17—23.

1003. Skok Petar. Oglej i Celje. ČJKZ III (1923) 24—32, 151—153.

Slov. *Oglej* izvira iz **ogwlejb*, ki bazira na starofurlanskem **aguleia* < *Aculeia*, *Aquileia*; starofurl. oblika pa je vplivana po učeni, latinski, kar izpričuje današnji furl. *ē* namesto *e* in posredno tudi slov. *e* namesto *i*, ki je drugače stalni in pravilni refleks za lat. *ē*. — Slov. *Celje* je nova tvorba na podlagi loc. sing. **celji*, nastalega iz lat. *Celvae*.

1004. Svetlič Rikard. Kazalo krajev na zemljevidu slovenskega ozemlja. Založila Slov. Matica v Ljubljani, 1922. 8°. 178 str.

Prim. RESI III 337.

1005. Šašel Ivan. Belokranjski pregovori in reki (nabrani v Adlešičih). DS (1914) 412; (1918) 168; (1919) 310.

1006. Šašel Ivan. Iz belokranjskega besednega zaklada (v Adlešičih). DS (1915) 108, 139; (1916) 279; (1919) 172, 310.

1007. Škrabec Stan. p. Naša fonetika v prozi i poeziji. Cvetje (1913) št. 108, 11; (1914) št. 8—12; (1915) št. 2—5.

1008. Škrabec Stan. p. Jezikoslovni spisi. I. zvezek (1.—4. snopič). Izdala in založila Leonova družba v Ljubljani. 1916—1919. 8°. 608 str.

Obsega ponatise najvažnejših sestavkov iz Cvetje I—XI. II. zvezek, 1. snopič. Objavil dr. A. Breznik. Ljubljana 1921. 80 str.

Vsebina: Nekoliko slovenske slovnice za pokušnjo. I. del. Glasoslovje. 1. poglavje: O črkah, naglasnih, ločilnih in drugih znamenjih. — 2. poglavje: O glasovih naše slovenščine. — 3. poglavje: O povdarjanju in naglaševanju.

1009. Štrekelj Karl. Phonologie des Görzer Mittelkarstdialektes. Erster Teil: Vokalismus. Erstes Kapitel: Vokal a. JArch XXXV (1914) 130—150.

1010. Štrekelj Karel. Historična slovnica slovenskega jezika. Izdalo s podporo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu Zgodovinsko društvo v Mariboru. 1922. 8°. 139 str.; snopič 1—3.

Vsebina: Slovenski slovničarji. Slovenska grafika. O pravopisu. O glasovih slovenščine po njih izreki. Razmerje med glasovi našega jezika in glasovi stare slovenščine ter drugih jezikov. Ref.: J. A. Glonar: LjZ (1922) 437—438; Fort. Lužar: Slovenski Učitelj (1923) 92; M. R.: DS (1922) 411—413.

1011. Tesnière Lucien. Sur quelques développements de nasales en slovène. BSL XXIV (1924) 150—182.

Konštata srednje-štajerski dialektični pas, v katerem se pod gotovimi pogoji (str. 182) javljata prehodna *n*, *m*, ako se v besedi že nahaja nazal (*noga* > *noŋga*, *mleko* > *mleŋko*). Zbere in dopolni doseganje podatke o ohranitvi psl. *ę*, *ǫ* kot slov. *en*, *on*, (*mesenc*).

1012. Tomiňšek Josip, dr. O zloženkah in tujem vplivu v slovensčini. NVj XXV (1917) 212—220.

Protiv Bedjaniča i Peruška opravnava pisac potrebu kompozita osobito za terminologiju.

1013. Tomiňšek Josip. K slovenski terminologiji. NVj (1915) 47—49 (prim. str. 303—305); (1916) 212—220; (1917) 374.

1014. Tomiňšek Josip. Praprotnikov Slovensko-nemški slovar. (Predelana izdaja.) I. del. Slovensko-nemški. V Ljubljani 1921. Založila Ig. Kleinmayer & Fed. Bamberg. 8°. 214. str.

1015. Tuma Henrik. Opazke k pravni terminologiji. Slovenski pravnik (1915) 97—108, 129—139.

1016. Tuma Henrik. K terminologiji v Reziji. Planinski vestnik (1914) 186—187.

1017. Veber Franc. O fenomenologiji jezika. Uvod. ČJKZ II (1920) 1—46, 137—187.

1018. Veber Franc. O razmerju med besednim in stvarnim doživljajem. ČJKZ III (1921) 134—149.

1019. Wiesthaler Fran. Latinsko-slovenski ročni slovar. Sestavil ob sodeľovanju yeč šolnikov in uredil —, gimnazijski ravnatelj v pok. Ljubljana 1923. 4°. XXXI + 352 str. 1. snopič (A — Caerocesi). Ni izšlo v knjigotrztvu.

1020. Вошњак Др. Богомил. Словенци у Горичкој и Трсту. Браство XVII (1921), 211—221.

Прештампан одељак из американског издања Вошњакове књиге: A bulak gwerist Germany Fleming H. Revell Company. New-York 1917. — У првом делу чланка интересантни су статистички подаци о словеначком становништву у Трсту и околини, на основу избора за Рајхсрат, — чиме утврђује нетачност талијанске статистике.

1021. Zorec Ivan. Terminologija slovenska. Železniško-tehniški izrazi. Deset prilog »Uradnega lista«¹ 1919—1920.

¹ Листови и часописи којима називи нису наведени међу скраћеницама наводе се пуним називом. — Напоменућемо још да библиографија Јагићевих радова треба додати и бр. 151 са радом наведеним у нашој библиографији под бр. 562.

Све рукописе ваља слати проф. А. Белићу, Београд, Франкопанова 28 а или једном од сталних сарадника, са ознаком да је за Јужн. Филолог.

„Јужнословенски Филолог“ излази засада два пута годишње у свескама од 10 – 16 штампаних табака или у једној књизи од 16 – 20 штампаних табака.

Годишња је претплата 50 динара за Краљевину С. Х. С. и словенске земље; за остало иностранство 40 фр. фран. Једна свеска: 30 Дин или 25 фр. фран. Претплата се шаље или редакцији, Франкопанова ул. 28 а Београд, или књижарама: Геце Кона, „Напредак“ или С. Б. Цвијановића у Београду.

Прва књига (1 и 2 св.), од које је остао изван број примерака, може се такође добити за цену од 30 Дин или 25 фр. фран.
